

Rijksoverheid

Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen

IBO Toekomstbestendigheid van het mbo

Inhoud

VOORWOORD	5
INFOGRAPHIC	6
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	12
1.1 HET MIDDELBAAR BEROEPSONDERWIJS STAAT VOOR UITDAGINGEN	12
1.2 IS HET MBO TOEKOMSTBESTENDIG?	12
1.3 AANPAK EN LEESWIJZER	12
2. HOE STAAT HET HUIDIGE MBO-STELSEL ERVOOR?	13
2.1 HET MBO	13
2.1.1 De wet	13
2.1.2 Het stelsel	13
2.1.3 De kwalificatiestructuur	15
2.1.4 De bekostiging	16
2.2 EEN ANALYSE VAN HET MBO	16
2.2.1 De kwaliteit van het mbo verschilt naar leerweg, niveau en domein	17
2.2.2 Voor specifieke groepen is de toegankelijkheid van het stelsel nog niet op orde	23
2.2.3 Doelmatigheid: een constante inzet van middelen en een stijgend aanbod van opleidingen	26
3. WAT KOMT ER OP HET MBO-STELSEL AF?	29
3.1 DOOR DALENDE STUDENTENAANTALLEN KRIMPT HET MBO	29
3.2 DE ARBEIDSMARKT EN SAMENLEVING ZIJN CONTINU IN BEWEGING	31
3.2.1 De werkzame bevolking krimpt	31
3.2.2 De arbeidsmarkt is krap en de druk blijft de komende jaren hoog	31
3.2.3 Demografie, technologie, automatisering en flexibilisering veranderen de arbeidsmarkt	31
3.2.4 Technologie, globalisering en ongelijkheid veranderen de samenleving	34
4. HOE TOEKOMSTBESTENDIG IS HET MBO-STELSEL?	37
4.1 UITVAL	38
4.1.1 Er gebeurt al veel op vsv, uitval en switch, maar inzet blijft onverminderd belangrijk	38
4.1.2 Beleid vsv en uitval kan verder aangescherpt worden	38
4.2 OP- EN DOORSTROOM	39
4.2.1 Er zijn nog niet overal soepele overgangen in de beroepskolom	39

4.3	KRIMP	40
4.3.1	Er is nog geen structurele aanpak voor het omgaan met krimp	40
4.3.2	Beleid gericht op een macrodoelmatig aanbod werkt niet optimaal	40
4.3.3	Bekostiging zorgt voor doelmatigheid, maar ook voor concurrentie	42
4.4	STUDIEKEUZE	42
4.4.1	Aanbod en bekostiging beperken kansrijke opleidingskeuzes	43
4.4.2	Er is veel ingezet op LOB, maar de kwaliteit hiervan wisselt sterk tussen instellingen	43
4.4.3	Arbeidsmarktinformatie wordt onvoldoende meegenomen in LOB	44
4.5	DYNAMISCHE ARBEIDSMARKT	44
4.5.1	Mogelijkheden voor responsiviteit kunnen beter worden benut	45
4.5.2	Het mbo-aanbod kan beter worden benut voor leven lang ontwikkelen	46
4.5.3	Versterken wendbaarheid studenten is naar de achtergrond verdwenen	46
4.5.4	Leren in de praktijk biedt kansen die onvoldoende benut worden	47
4.6	DYNAMISCHE SAMENLEVING	47
4.6.1	Inzet op basisvaardigheden en burgerschapsonderwijs sluit aan bij knelpunten	48
4.6.2	Basisvaardigheden worden momenteel niet systematisch herijkt	48
4.6.3	Meer aandacht is nodig voor levensvaardigheden	48
4.6.4	Nieuwkomers beheersen Nederlandse taal onvoldoende om een opleiding op eigen niveau te kunnen volgen	48
5.	NAAR EEN TOEKOMSTBESTENDIG STELSEL	50
5.1	UITVAL: STUUR OP HET VOORKOMEN VAN UITVAL VOOR SPECIFIEKE GROEPEN	50
5.1.1	Maak een toegankelijke opleidingsroute voor instromers vanuit het vso	50
5.1.2	Verplicht meerdere instroommomenten	51
5.2	OP- EN DOORSTROOM: VERBETER DE OVERGANG VOOR STUDENTEN DIE WILLEN OP- EN DOORSTROMEN	51
5.2.1	Veranker informatieoverdracht in de wet	51
5.3	KRIMP: STUUR SCHERPER OP HET AANBOD IN DE REGIO	52
5.3.1	Verplicht een regioplan voor een passend aanbod	53
5.3.2	Extra ondersteuning voor opleidingen in de grootste krimpgebieden	54
5.3.3	Stel kaders voor een doelmatig aanbod	55
5.3.4	Richt de bekostiging op tekortsectoren	56
5.3.5	Tot slot: harmoniseer op termijn de regionale infrastructuren	57
5.4	STUDIEKEUZE: MEER EN EERDER INZETTEN OP EEN KANSRIJKE TOEKOMST	57
5.4.1	Verbeter de studiekeuze door gebruik van arbeidsmarktinformatie en breed aanbod in het vmbo	58

5.4.2	Tot slot: meer prikkels voor studenten richting cruciale tekortsectoren	58
5.5	DYNAMISCHE ARBEIDSMARKT: REALISEER MEER ACTUALITEIT, FLEXIBILITEIT EN INNOVATIE OM AAN TE SLUITEN BIJ DE ARBEIDSMARKT	59
5.5.1	Stimuleer meer praktijk	59
5.5.2	Optimaliseer het stelsel	61
5.5.3	Zet in op de wendbaarheid van studenten	62
5.5.4	Zorg voor ondersteuning van docenten via een kennisinfrastructuur	63
5.6	DYNAMISCHE SAMENLEVING: BEGELEID STUDENTEN NAAR ZELFREDZAAM BURGERSCHAP	63
5.6.1	Vergroot de responsiviteit op de basisvaardigheden	64
5.6.2	Stimuleer de ontwikkeling van levensvaardigheden voor fysieke, mentale en financiële gezondheid	64
5.6.3	Zorg voor ondersteuning van docenten via een kennisinfrastructuur	64
5.6.4	Ontwikkel een onderwijsvoorziening voor niet-inburgeringsplichte anderstalige studenten	64
5.7	BESPARINGEN: KIJK NAAR DE BEKOSTIGING VOOR 27 OF 30 JAAR EN OUDER OP NIVEAU 3 EN 4 EN MAAK EEN DOELMATIGHEIDSSLAG IN DE LUMPSUM	65
5.7.1	Geen bekostiging voor 27 of 30 jaar en ouder op niveau 3 en 4 met een startkwalificatie	65
5.7.2	Besparing op de lumpsum in verband met samenhang kwaliteitsafspraken	65
6.	LITERATUURLIJST	66
	BIJLAGE 1 - BELEIDSOPTIES	72
	BIJLAGE 2 - CIJFERS EN GRAFIEKEN: ANALYSE VAN HET MBO	143
	BIJLAGE 3 - GESPREKSPARTNERS EN WERKBEZOEKEN	169
	BIJLAGE 4 - TAAKOPDRACHT	173
	BIJLAGE 5 - SAMENSTELLING WERKGROEP	177

Voorwoord

Het bouwen van woningen, het verzorgen van ouderen en het installeren van duurzame energiebronnen. Het is werk dat alleen uitgevoerd kan worden met vakmensen die in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) worden opgeleid. Het mbo is de motor van onze economie. Zonder mbo-opgeleiden komt onze economie tot stilstand. Daarom is er nu en in de toekomst een sterk middelbaar beroepsonderwijs nodig.

Onze samenleving verandert. Het aandeel ouderen neemt toe, het aandeel werkenden neemt af en door migratie verandert de samenstelling van de bevolking in ons land. Deze demografische ontwikkelingen, maar ook technologische innovaties zorgen de komende jaren voor flinke verschuivingen op de arbeidsmarkt. De samenloop van krapte en het ontstaan van nieuw werk vraagt extra inzet van het middelbaar beroepsonderwijs, werkgevers en de overheid.

Het afgelopen jaar heeft de werkgroep van dit interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO) zich gebogen over de volgende vraag: Hoe moet het middelbaar beroepsonderwijs worden vormgegeven om toekomstbestendig te zijn? In het rapport zijn enkele belangrijke uitdagingen bekeken zoals de daling van het aantal studenten, de veranderende arbeidsmarkt en de diversiteit in de samenleving. De werkgroep heeft een rapport opgeleverd dat concrete aanknopingspunten biedt om het middelbaar beroepsonderwijs toekomstbestendig te maken voor de uitdagingen van de komende jaren.

Tot slot wil de werkgroep woorden van dank uitspreken aan iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan het IBO Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen. Dank aan alle studenten, docenten, bestuurders en deskundigen die bereid waren hun kennis en ervaring te delen tijdens gesprekken, de expertsessie en de werkbezoeken. Een speciaal woord van dank aan de secretarissen Renée van der Ploeg, Mirjam Bakker, Nicolas Muñoz Balvi en Egbert Jansen voor het schrijven van het rapport en de begeleiding van de werkgroep.

Namens de werkgroep wens ik u veel leesplezier en hoop ik dat u onthoudt; de toekomst kan niet zonder vakmensen en daarom moet er toekomst zijn voor het mbo.

Monique Vogelzang

Voorzitter IBO Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen

Den Haag, 30 oktober 2023

Samen gericht opleiden voor wendbare vakmensen

Interdepartementaal beleidsonderzoek Toekomstbestendig middelbaar beroepsonderwijs (mbo).
Centrale vraag: Hoe moet het mbo worden vormgegeven om toekomstbestendig te zijn?

Probleemanalyse

Het aantal studenten in het mbo krimpt, net als de beroepsbevolking in Nederland. De samenleving en de arbeidsmarkt veranderen. Deze trends hebben grote gevolgen voor het mbo.

Sterke punten:

- De basis van het mbo is goed op orde.
- Internationaal presteert het Nederlandse mbo goed.
- Het mbo en het bedrijfsleven werken goed samen.
- Leren in de praktijk zorgt voor een goede aansluiting met de arbeidsmarkt.

Aandachtspunten

Uitval

De uitval, switch en voortijdig schoolverlaten in de entreeopleiding en op niveau 2 zijn hoog.

Op- en doorstroom

De doorstroom naar het hbo en opstroom van niveau 2 naar 4 is niet succesvol.

Krimp

Het dalend aantal studenten kan gevolgen hebben voor het in standhouden van het aanbod.

Studiekeuze

Het aanbod en de studiekeuze sluiten nog niet aan op de verwachte vraag op de arbeidsmarkt.

Arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt is krap en beroepen veranderen, verdwijnen en ontstaan.

Samenleving

Er is onvoldoende zicht op voorbereiding van studenten op de veranderende samenleving.

Daarom is actie nodig

Uitval

Stuur op het voorkomen van uitval voor specifieke kwetsbare groepen.

Op- en doorstroom

Verbeter de warme overdracht voor studenten die willen op- en doorstromen.

Krimp

Zorg dat onderwijs en bedrijfsleven gericht sturen op aanbod in de regio.

Studiekeuze

Zet in op een kansrijke toekomst door te sturen op aanbod en het gebruik van arbeidsmarkt-informatie bij de studiekeuze.

Arbeidsmarkt

Zorg dat opleidingen beter kunnen aansluiten op veranderingen op de arbeidsmarkt.

Samenleving

Zet in op basisvaardigheden en verbeter de zelfredzaamheid van studenten.

Samenvatting

Krimp en veranderingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving raken de basis van het mbo

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) staat de komende jaren voor grote uitdagingen. Dat komt door een samenspel van demografische, economische, technologische en sociaal-culturele ontwikkelingen. Het aantal studenten in het mbo krimpt, evenals de werkzame beroepsbevolking in Nederland. Ook de arbeidsmarkt en onze samenleving zijn aan verandering onderhevig. Juist deze trends hebben grote gevolgen voor de inrichting van het mbo. Om alle studenten goed te kunnen blijven opleiden en onze samenleving draaiende te houden, is het van groot belang dat het mbo inspeelt op deze trends. Het is de vraag wat daarvoor nodig is. Er zal anders gestuurd moeten worden op de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het mbo. Dit vraagstuk staat centraal in dit interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO).

De hoofdvraag is: hoe moet het middelbaar beroepsonderwijs worden vormgegeven om toekomstbestendig te zijn? Hiervoor zijn concrete beleidsopties uitgewerkt. De beleidsopties zijn in de regel budgetneutraal. Tevens zijn besparingsvarianten en intensiveringsvarianten uitgewerkt.

De analyse is gedaan in drie delen. Er is beschreven hoe het huidige stelsel ervoor staat. Daarna zijn twee trends nader uitgewerkt: de krimpende studentenaantallen en de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Vervolgens is bekeken op welke punten het mbo nog onvoldoende toekomstbestendig is en welk beleid hierop wel en niet wordt ingezet. Tot slot is bepaald wat nodig is voor een meer toekomstbestendig stelsel.

Positief vertrekpunt

Goede vakmensen zijn onmisbaar voor het werken aan de grote maatschappelijke opgaven in klimaat en energie, stikstof, wonen, zorg en onderwijs. Voor de toekomstige (brede) welvaart van Nederland is het dan ook cruciaal om de talenten van mensen zoveel mogelijk te ontwikkelen. Nederland heeft hiervoor een goed vertrekpunt. De basis van het mbo is beter op orde in vergelijking met vijftien jaar geleden. Toen waren er grote zorgen over de kwaliteit en doelmatigheid van het mbo. Internationaal gezien presteert het Nederlandse mbo goed, vooral voor wat betreft de aansluiting met de arbeidsmarkt. Er is een uitgebreid stelsel van beroepsonderwijs: een integrale kolom, van vmbo tot en met hbo, waardoor het hoger onderwijs ook via de beroepsgerichte route te bereiken is. Ook de nauwe samenwerking tussen het onderwijs en het bedrijfsleven wordt internationaal gezien als een positief kenmerk van het Nederlandse mbo. Hierdoor is een goede inhoudelijke afstemming van het beroepsonderwijs op de arbeidsmarkt mogelijk. Tot slot blijkt dat leren in de praktijk zorgt voor een goede aansluiting met de arbeidsmarkt.

Uit de analyses van dit IBO zijn echter ook zes punten naar voren gekomen waarop het mbo onvoldoende toekomstbestendig is gezien de krimp en veranderingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving die op het mbo afkomen. Hiervoor is ander beleid nodig.

1. Stuur op het voorkomen van uitval voor specifieke groepen

Studenten uit de entree- en niveau 2-opleiding vormen over het algemeen een kwetsbare doelgroep. Dit is terug te zien in de cijfers rondom uitval, switch en voortijdig schoolverlaten (vsv). Deze zijn het hoogst in de entreeopleiding en op niveau 2, in het bijzonder voor de instromers vanuit het voortgezet speciaal onderwijs (vso), voor instromers met een migratieachtergrond en

voor studenten met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep. In het begin van 2023 is er nieuw beleid ingezet om vsv tegen te gaan, via het aanvalsplan en de Werkagenda mbo. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is. Verder valt op dat er geen beleid is om uitval, switch en vsv tegen te gaan bij de specifieke doelgroepen die hier behoefte aan hebben en dat studenten vaak geen mogelijkheid hebben om snel opnieuw in te stromen in het mbo, wanneer zij uitvallen of switchen.

De werkgroep beveelt daarom aan om te sturen op het voorkomen van uitval en vsv van specifieke groepen. Er is een beleidsoptie uitgewerkt voor één van deze groepen: een maatwerkroute in de praktijk voor vso-instroomers. Hierin ontwikkelen mbo-instellingen met geormerkte middelen in nauwe samenwerking met bedrijven alternatieve en praktijkgerichte routes, met daarin onderwijs op maat voor met name oud-leerlingen uit het vso met een grote ondersteuningsbehoefte. Daarnaast is er een optie uitgewerkt om minimaal twee instroommomenten per jaar wettelijk te verplichten. Hierdoor hoeven studenten die aan het begin van het studiejaar om diverse redenen uitvallen, geen jaar te wachten om aan een nieuwe opleiding te beginnen. Hiermee wordt zoveel mogelijk voorkomen dat jongeren definitief uit het onderwijs verdwijnen, zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt opgaan of thuis komen te zitten.

2. Verbeter de overgangen voor studenten die willen op- en doorstromen

Overgangen (binnen de beroepskolom) zijn kwetsbare momenten. De doorstroom van het mbo naar het hbo is vaak niet succesvol: ongeveer de helft van de instromers uit het mbo valt uit. Ook de opstroom van niveau 2 naar 4 baart zorgen: na vier jaar heeft slechts 50% een diploma behaald. Dit toont aan dat de inzet van het beleid met betrekking tot op- en doorstroom niet overal succesvol is. De overgangen kunnen verbeterd worden door een warme overdracht. De werkgroep heeft daartoe een beleidsoptie uitgewerkt waarin vo-, mbo- en hbo-instellingen wettelijk verplicht worden om informatie over te dragen over studenten die op- en doorstromen naar hun vervolgonderwijs. Als docenten en ondersteunend personeel meer informatie en voorkennis hebben over studenten, kunnen ze al bij de start op behoefte en kansen van de individuele studenten inspelen. Zo kan de overgang voor de student worden versoepeld.

De werkgroep merkt hierbij wel op dat een mbo-opleiding op zichzelf ook waardevol is: doorstroom is dus niet altijd noodzakelijk. Voor die studenten die willen doorstromen moet dit gefaciliteerd worden.

3. Stuur scherper op het aanbod in de regio

De studentenaantallen dalen en er is op dit moment geen structurele oplossing voor het omgaan met krimp. Dit wordt nu met fusies en samenwerking opgelost, waarbij het huidige aanbod zoveel mogelijk in stand wordt gehouden. De overheid stuurt op dit moment beperkt op het aanbod: de sturing op macrodoelmatigheid vindt vooral plaats via zelfregulatie door de sector. Deze aanpak is onvoldoende succesvol en komt verder onder druk te staan door de toenemende krimp. Dit komt doordat de dalende studentenaantallen ervoor zorgen dat de rijksbijdrage voor instellingen afneemt. Hierdoor kan het huidige opleidingsaanbod niet overal op dezelfde wijze in stand worden gehouden. De huidige bekostigingssystematiek helpt om tot een doelmatig aanbod te komen. Alleen voor regio's waar de krimp groot is, dreigt het aanbod definitief te verdwijnen. Daarvoor zijn oplossingen nodig. De bekostiging leidt tegelijkertijd ook tot concurrentie om studenten. Dit kan samenwerking in de regio belemmeren en staat doelmatigheid in de weg.

De werkgroep beveelt aan om meer te sturen op het aanbod in de regio. Gezien de krimpende studentenaantallen en de krimpende beroepsbevolking wordt dit steeds belangrijker. Dit kan bijvoorbeeld via een regioplan dat samenwerking in de regio bevordert. Mbo-instellingen worden in

dat geval verplicht om samen met partners in de regio een plan te maken voor een efficiënt aanbod en een deel van de bekostiging wordt hieraan gekoppeld. Voor die instellingen waar echt geen efficiëntieslag meer gemaakt kan worden, kan extra financiële ondersteuning beschikbaar worden gesteld. Voor een (deels) vaste bijdrage per instelling (vaste voet) vindt de werkgroep het nog te vroeg. De werkgroep stelt verder voor dat de prikkels in de bekostiging meer gericht worden op het aanbieden van opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief. Dit kan door het verhogen van de prijsfactoren van opleidingen met een goed perspectief.

Tevens ziet de werkgroep nog drie mogelijkheden om te sturen op een efficiënt aanbod dat gericht is op cruciale tekortsectoren. Zo kan er een minimumnorm worden ingevoerd voor het aantal studenten per opleiding, kunnen er richtinggevende kaders komen voor het opleidingsaanbod op basis van arbeidsmarktinformatie en kan de zorgplicht arbeidsmarktperspectief worden aangescherpt.

4. Meer en eerder inzetten op een kansrijke toekomst

Drie op de tien studenten hebben spijt van hun studiekeuze. Daarnaast kiezen niet alle studenten een studie in een domein met een goed arbeidsmarktperspectief. Een goede studiekeuze is van belang voor de student en de samenleving en het huidige beleid leidt nog niet altijd tot de gewenste uitkomsten voor beiden. Dit wordt nog belangrijker door de krapte op de arbeidsmarkt. Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) vormt belangrijk beleid rondom studiekeuze. Ook het aanbod van profielen en keuzevakken in het vmbo speelt hierbij een rol. De invulling van LOB door vo-scholen en mbo-instellingen varieert sterk en is volop in ontwikkeling. Het betrekken van (goede) arbeidsmarktinformatie gebeurt niet altijd, terwijl dit wel invloed heeft op de studiekeuze van studenten. Dit is vooral relevant voor de groep die twijfelt over hun vervolgopleiding.

De werkgroep beveelt daarom aan om meer en eerder in te zetten op de studiekeuze. Dit kan bijvoorbeeld door de aandacht voor arbeidsmarktperspectieven binnen LOB te expliciteren en vast te leggen in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs. Docenten, decanen en mentoren kunnen vervolgens worden bijgeschoold en getraind om de aandacht voor arbeidsmarktperspectieven goed over te brengen op de leerlingen. Ook adviseert de werkgroep onderzoek te doen naar het versterken van de oriënterende functie van de beroepsgerichte programma's in het vmbo.

5. Blijf inzetten op actualiteit en innovatie om te kunnen aansluiten bij de arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt is krap en er veranderen, verdwijnen en ontstaan beroepen. Het mbo moet zich steeds sneller aanpassen aan deze veranderingen. Het blijft belangrijk om te bekijken waar het stelsel voor wat betreft actualiteit, flexibiliteit en innovatie verder geoptimaliseerd kan worden. Daarnaast kan leren in de praktijk meer benut worden: het leidt tot een betere aansluiting op de arbeidsmarkt, het zorgt ervoor dat studenten op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen op de veranderende arbeidsmarkt en het kan een oplossing zijn voor de krimpproblematiek. Het is hierbij wel van belang dat er voldoende stageplaatsen en praktijkleerplaatsen beschikbaar zijn, ook in (cruciale) tekortsectoren. Het binden en boeien van studenten en startende werknemers door het bedrijfsleven is nodig om daadwerkelijk een bijdrage te leveren aan het afnemen van de tekorten. Ook leven lang ontwikkelen (LLO) is van essentieel belang om te kunnen aansluiten bij de arbeidsmarkt. Het mbo-aanbod zou hiervoor beter benut kunnen worden. Daarnaast is het belangrijk om studenten toe te rusten voor de dynamische arbeidsmarkt. Breed toepasbare vaardigheden die in de beroepscontext worden aangeleerd (zoals analytische vaardigheden, interpersoonlijke vaardigheden, loopbaancompetenties en digitale vaardigheden) worden steeds belangrijker en het is momenteel niet duidelijk of deze vaardigheden voldoende in de

kwalificatiedossiers zitten. Een goede toerusting van onderwijsprofessionals om in te kunnen spelen op al deze veranderingen is ook van groot belang.

De werkgroep adviseert daarom om het stelsel responsiever te maken. Dit kan door het leren in de praktijk verder te stimuleren, door het praktijkdeel in de beroepsopleidende leerweg (bol) te vergroten, het BBL-offensief te verbreden naar jonge studenten en de Subsidieregeling praktijkleren gericht in te zetten. Dit laatste kan door de regeling meer toe te spitsen op bijvoorbeeld het mkb, tekortsectoren of door de regeling te verbinden aan de ontwikkeling van het aantal studenten in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). Tevens kan er onderzocht worden of de processen met betrekking tot de kwalificatiestructuur geoptimaliseerd kunnen worden en kunnen de kwalificatiedossiers onderzocht worden om te zien welke breed toepasbare vaardigheden opgenomen zijn en/of hoe dit in de dossiers kan worden toegevoegd. LLO is belangrijk voor de responsiviteit en kan verder gestimuleerd worden door het ontwikkelen van toepassingen van een skillstaal (een taal om kennis en vaardigheden zo precies mogelijk te beschrijven), een toegankelijker vrijstellingenbeleid en het verder ontwikkelen van de mbo-certificaten. Ten slotte kan de kennisinfrastructuur worden versterkt om zo onderwijsprofessionals in staat te stellen te innoveren en in te kunnen spelen op de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Dit kan door een landelijk kenniscentrum te maken en door een innovatie- en onderzoeksprogramma voor het mbo vorm te geven op basis waarvan kennis, inzichten, producten en diensten worden ontwikkeld die ervoor zorgen dat docenten en praktijkbegeleiders sneller en beter zijn toegerust op technologische ontwikkelingen.

6. Begeleid studenten naar zelfredzaam burgerschap

Niet alleen de arbeidsmarkt, ook de samenleving verandert. Zo neemt het aantal (leerplichtige) nieuwkomers (anderstaligen) toe en zorgen technologische veranderingen, globalisering, toenemende ongelijkheid en ervaren polarisatie voor een samenleving waarin van mensen meer wendbaarheid en zelfredzaamheid wordt verwacht. Om studenten hier goed op voor te bereiden, zijn onder andere goede basisvaardigheden (taal, rekenen, burgerschap) van belang. Het is op dit moment onvoldoende inzichtelijk in hoeverre de studenten deze vaardigheden voldoende beheersen en de cijfers die er zijn voor wat betreft taal en rekenen, zijn zorgelijk. Er is daarom beleid ingezet rondom de basisvaardigheden. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is. Er zijn zorgen over de aandacht voor de levensvaardigheden op het vlak van de fysieke, mentale en financiële gezondheid: in het nieuwe beleid rondom burgerschap is de aandacht hiervoor afgenomen. Ook valt op dat basisvaardigheden momenteel niet structureel worden herijkt, in tegenstelling tot de beroepsgerichte vaardigheden in de kwalificatiedossiers. Hierdoor bestaat het risico dat studenten onvoldoende worden voorbereid op de samenleving. Met betrekking tot leerplichtige nieuwkomers is te zien dat zij niet altijd kunnen instromen in het mbo op het niveau dat zij aankunnen.

De werkgroep beveelt aan om de zelfredzaamheid van studenten te vergroten door de basisvaardigheden bijvoorbeeld eens in de vijf jaar door te lichten. Hiermee wordt gezien of dat wat aangeleerd wordt, nog wel past bij de arbeidsmarkt en samenleving van dat moment. Daarnaast kan een pilot gestart worden waarmee een menukaart wordt ontwikkeld met effectieve interventies op het gebied van levensvaardigheden. Ten slotte kan een nieuwe onderwijsvoorziening bij mbo-instellingen ontwikkeld worden voor niet-inburgeringsplichtige, anderstalige studenten. In deze voorziening kunnen zij in een jaar Nederlands leren en zich voorbereiden op doorstroom naar het mbo op niveau 2, 3 of 4.

Tot slot: besparingsvarianten

In een IBO worden ook besparingsvarianten uitgewerkt, waarmee 10% tot 20% kan worden bespaard. Deze besparing wordt deels behaald via enkele van de eerder genoemde opties. Daarnaast kan dit gehaald worden door de bekostiging te stoppen voor studenten van 27, dan wel 30 jaar en ouder op niveau 3 en 4 die al een startkwalificatie hebben. Voor deze groep gaat het in de meeste gevallen om bij- en omscholing. Deze maatregel moet ertoe leiden dat werkgevers de verantwoordelijkheid gaan dragen voor om- en bijscholing, direct of bijvoorbeeld via O&O fondsen. In de opleidingen op entreeniveau en niveau 2 zit een grotere groep kwetsbare studenten, zonder startkwalificatie, waardoor deze maatregel niet voor deze niveaus is uitgewerkt.

Daarnaast kan er een besparing worden doorgevoerd op de lumpsum in verband met samenhang met de kwaliteitsafspraken. Er kan een doelmatigheidsslag worden gemaakt in de bekostiging, door een scherper onderscheid te maken tussen wat gefinancierd wordt vanuit de lumpsum en wat vanuit de regeling kwaliteitsafspraken. Mogelijke overlap in financiering kan er zo uitgehaald worden.

1. Inleiding

1.1 HET MIDDELBAAR BEROEPSONDERWIJS STAAT VOOR UITDAGINGEN

Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) staat in de komende jaren voor grote uitdagingen. Dat komt door een samenspel van demografische, economische, technologische en sociaal-culturele ontwikkelingen. Het aantal studenten in het mbo krimpt, evenals de werkzame beroepsbevolking in Nederland. Ook de arbeidsmarkt en onze samenleving zijn aan verandering onderhevig. Juist deze trends hebben grote gevolgen voor de basis van het mbo en staan daarom centraal in dit interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO).¹

1.2 IS HET MBO TOEKOMSTBESTENDIG?

Het doel van dit IBO is om in kaart te brengen hoe het mbo zo doelmatig en doeltreffend mogelijk georganiseerd en ingericht kan worden met het oog op de toekomst. De vraag die centraal staat is: hoe moet het middelbaar beroepsonderwijs worden vormgegeven om toekomstbestendig te zijn? Hiervoor zijn concrete beleidsopties uitgewerkt. De beleidsopties zijn in de regel budgetneutraal. Tevens zijn besparingsvarianten (in totaal -10% tot -20%) en intensiveringsvarianten uitgewerkt. De taakopdracht van dit IBO is opgenomen in bijlage 4.

1.3 AANPAK EN LEESWIJZER

De analyse is gedaan in drie delen. In het eerste deel is beschreven hoe het huidige stelsel ervoor staat. Op basis van verschillende indicatoren worden de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het mbo bekeken. Daarbij is gebruik gemaakt van onder andere onderzoek en data afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het Centraal Planbureau (CPB), de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), de Inspectie van het Onderwijs, het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). In hoofdstuk 2 worden de conclusies gepresenteerd van deze analyse.

Het tweede deel van de analyse kijkt vooruit. Twee trends worden nader uitgewerkt en waar mogelijk geïllustreerd met cijfers: de krimp van de studentenaantallen en de dynamische arbeidsmarkt en samenleving. Dit wordt gepresenteerd in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 bevat het derde deel van de analyse. Hier wordt op basis van de conclusies uit hoofdstukken 2 en 3 bekeken wat goed gaat, op welke punten het mbo nog onvoldoende toekomstbestendig is en welk beleid hierop wel en niet wordt ingezet.

In hoofdstuk 5 wordt vervolgens geconcludeerd wat er nodig is voor een meer toekomstbestendig mbo en worden beleidsopties gepresenteerd die daarbij horen.

¹ In dit IBO wordt gekeken naar het mbo in Europees Nederland. Het mbo in Caribisch Nederland wordt buiten beschouwing gelaten.

2. Hoe staat het huidige mbo-stelsel ervoor?

Goede vakmensen leveren een onmisbare bijdrage aan de oplossingen van de grote maatschappelijke opgaven zoals klimaat en energie, stikstof, wonen, zorg en onderwijs. Voor de toekomstige (brede) welvaart van Nederland is het dan ook cruciaal om de talenten van mensen zoveel mogelijk te ontwikkelen. Nederland heeft hiervoor een goed vertrekpunt en kent een uitgebreid stelsel van beroepsonderwijs: een integrale kolom, van voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) tot en met het hoger beroepsonderwijs (hbo), waardoor het hoger onderwijs ook via de beroepsgerichte route te bereiken is. Dit IBO focust op het mbo. In dit hoofdstuk wordt de huidige staat van het mbo onder de loep genomen.

2.1 HET MBO

Om goed te kunnen beschrijven hoe het mbo ervoor staat, volgt in deze paragraaf eerst een omschrijving van de huidige organisatie en inrichting van deze onderwijssector. Studenten komen het mbo binnen vanuit het voortgezet onderwijs (vo). Hierna maken studenten binnen de beroepskolom vrij snel vervolgoeuzes: de profielkeuze in het vmbo en de keuze voor een opleiding in het mbo. Studenten in Nederland maken hiermee op een jonge, twaalfjarige leeftijd (bepalende) keuzes voor hun toekomst.

2.1.1 DE WET

De huidige wettelijke basis voor het middelbaar beroepsonderwijs bestaat sinds 1996: op dat moment zijn alle voltijdse opleidingen voor middelbaar beroepsonderwijs uit de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) gehaald en is de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) in werking getreden (Bronneman-Helmers, R. 2011). In deze wet is de doelstelling van het beroepsonderwijs opgenomen, de zogeheten drievoudige kwalificatieopdracht. Deze opdracht bestaat uit²:

1. Het voorbereiden op de arbeidsmarkt (kwalificeren voor een beroep).
2. Het voorbereiden op deelname aan de maatschappij.
3. Het voorbereiden op doorstroom binnen het mbo en naar het hoger beroepsonderwijs.

In de WEB is tevens de regelgeving rond educatie opgenomen. Dit is onderwijs aan (Nederlandstalige en anderstalige) volwassenen met als doel de beheersing van basisvaardigheden (taal, rekenen en burgerschap) te vergroten. Een gemeente koopt educatie-opleidingen in, bijvoorbeeld via een ROC of een andere (private) instelling die voor die opleidingen een erkenning van de minister heeft.

2.1.2 HET STELSEL

Het onderwijs op het mbo wordt gegeven aan studenten met de leeftijd vanaf (ongeveer) 16 jaar. Studenten tot 16 jaar zijn leerplichtig en voor studenten tot 18 jaar geldt een kwalificatieplicht. De kwalificatieplicht bepaalt dat jongeren naar school moeten tot zij een startkwalificatie hebben of 18 jaar oud zijn. Het behalen van een startkwalificatie biedt jongeren een betere kans op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Jongeren die geen startkwalificatie halen en daarmee voortijdig schoolverlaten zijn bijvoorbeeld vaker werkloos, doen een groter beroep op sociale voorzieningen en de zorg en hebben een grotere kans om in de criminaliteit te vervallen (LPBL, 2020). Daarnaast hebben zij een laag inkomen en kunnen ze de weg naar hulpmiddelen van de overheid vaak moeilijker vinden (Algemene Rekenkamer, 2016).

² Zie artikel 1.2.1 lid 2 uit de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB).

Studenten die het mbo verlaten zonder een startkwalificatie, worden afhankelijk van hun leeftijd door instellingen verplicht gemeld bij de afdeling Leerplicht van hun woongemeente, die contact opneemt met het Doorstroompunt van het Regionale Meld- en Coördinatiepunt (RMC).³

Niveaus

Mbo-opleidingen worden aangeboden op vier verschillende niveaus, waarbij niveau 2, 3 en 4 een startkwalificatie opleveren (Ministerie van OCW, 2022).

- Entreeopleiding: een opleiding die een student kan volgen wanneer er geen (vmbo-)diploma is behaald. De entreeopleiding heeft een bijzondere positie in het stelsel. Het is het enige niveau waarvoor geen vooropleidingseisen gelden. Het is daarmee een maatschappelijk vangnet voor kwetsbare (jonge) mensen. Een entreeopleiding duurt één jaar en met deze opleiding kunnen studenten doorstromen naar een niveau 2-opleiding.
- Basisberoepsopleiding (niveau 2): hiervoor geldt de instroomeis van minimaal een vmbo-diploma basisberoepsgerichte leerweg (bb), een diploma van een entree- of niveau 2-opleiding, of een overgangsbewijs van havo of vwo leerjaar drie naar leerjaar vier. Instellingen kunnen studenten die niet voldoen aan de vereisten wel toelaten na een geschiktheidsonderzoek. Niveau 2 leidt op voor uitvoerend, praktisch werk en duurt één tot twee jaar. Na afronding van een niveau 2-opleiding kunnen studenten ook doorleren in een niveau 3 of 4-opleiding, of gaan werken.
- Vakopleiding (niveau 3): deze opleiding kan gevolgd worden met een vmbo-diploma kaderberoepsgerichte leerweg (kb), gemengde leerweg (gl) of theoretische leerweg (tl), een diploma op niveau 2 of 3, of een overgangsbewijs van havo of vwo leerjaar drie naar leerjaar vier. Instellingen kunnen studenten die niet voldoen aan de vereisten wel toelaten na een geschiktheidsonderzoek. Een niveau 3-opleiding leidt op tot zelfstandig beroepsbeoefenaar voor zelfstandig uitvoerend werk en brede inzetbaarheid. Deze opleiding duurt twee tot drie jaar, waarna studenten kunnen gaan werken of naar niveau 4 kunnen gaan.
- Middenkader opleiding en specialistenopleiding (niveau 4): voor de middenkaderopleiding gelden dezelfde instroomeisen als op niveau 3. Een niveau 4-opleiding duurt drie jaar en in enkele gevallen vier jaar (middenkader), waarna nog een kopstudie van één jaar gevolgd kan worden (specialist). De instroomeis voor een specialistenopleiding is minimaal een niveau 3-diploma. Instellingen kunnen studenten die niet voldoen aan de vereisten wel toelaten na een geschiktheidsonderzoek. Het leidt op tot volledig zelfstandig uitvoerend werk, brede inzetbaarheid of specialisatie. Na afronding van een niveau 4-opleiding kunnen studenten aan het werk of doorleren in het hbo (zowel in de associate degree, als in een hbo-bachelor).

Leerwegen

Op alle niveaus kunnen opleidingen worden gevolgd via twee leerwegen. In de beroepsopleidende leerweg (bol) volgt een student grofweg vier dagen onderwijs en loopt één dag stage per week. In de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) is dit juist andersom: vier dagen per week werkt de student bij een erkend leerbedrijf en ongeveer één dag in de week wordt onderwijs gevolgd.⁴ De combinatie van deze leerwegen is uniek en een sterk punt van het Nederlandse beroepsonderwijs.

³ De kerntaken van de Doorstroompunten van een RMC zijn melding, registratie, doorverwijzing en herplaatsing van voortijdig schoolverlaters; het bevorderen van de samenwerking tussen alle partijen die met deze jongeren te maken hebben en het realiseren van een aanpak die zo goed mogelijk bij de jongere aansluit.

⁴ De uren die studenten in de praktijk maken in zowel de bol als de bbl worden beroepspraktijkvorming (bpv) genoemd. Dit gebeurt bij bedrijven die erkend zijn als leerbedrijf door de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven (SBB). De uren in de klas worden begeleidde onderwijstijd (bot-uren) genoemd. Ten slotte zijn er nog zogenaamde overige uren, die bijvoorbeeld besteed kunnen worden aan huiswerk en zelfstudie. Er zitten minima aan het aantal uren dat per categorie gevolgd moet worden. Dit is vastgelegd in de wettelijke urennorm onderwijstijd.

Het biedt studenten de mogelijkheid om te kiezen voor een manier van leren die bij hen past. Daarnaast kan er beter ingespeeld worden op veranderingen in de conjunctuur. In tijden van economische voorspoed stijgt de instroom in de bbl en neemt de instroom in de bol af. In tijden van economische tegenspoed daalt het aantal aangeboden praktijkleerplaatsen, waardoor minder studenten een bbl-opleiding kunnen volgen. Dit wordt opgevangen door de bol. De bol en de bbl zijn dus communicerende vaten.

Naast de bol en de bbl is er de derde leerweg. Dit is een vorm van contractonderwijs.⁵ Opleidingen in de derde leerweg zijn opleidingen met dezelfde inhoud als in de bol of bbl en leveren ook een diploma op. Het verschil zit hem echter in een afwijkende en flexibelere onderwijstijd. Het is ook mogelijk om slechts delen van een opleiding te volgen. De student krijgt dan geen diploma, maar een certificaat voor het gedeelte van de opleiding dat gevolgd is. Deze certificaten kunnen waardevol zijn in het kader van leven lang ontwikkelen (Ministerie van OCW, 2022).

Domeinen

Soortgelijke mbo-opleidingen zijn geclusterd in een domein. De domeinen zijn vastgelegd in de Regeling vaststelling kwalificatiedossiers en opleidingsdomeinen 2016. Er zijn zestien domeinen⁶: Bouw en infra; Afbouw, hout en onderhoud; Techniek en procesindustrie; Ambacht laboratorium en gezondheidstechniek; Media en vormgeving; Informatie en communicatietechnologie; Mobiliteit en voertuigen; Transport, scheepvaart en logistiek; Handel en ondernemerschap; Economie en administratie; Veiligheid en sport; Uiterlijke verzorging; Horeca en bakkerij; Toerisme en recreatie; Zorg en welzijn; Voedsel, natuur en leefomgeving.

Soms wordt er een indeling van negen sectoren gehanteerd, te weten Handel; Ict en creatieve industrie; Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem; Specialistisch vakmanschap; Techniek en gebouwde omgeving; Voedsel, groen en gastvrijheid; Zakelijke dienstverlening en veiligheid; Zorg, welzijn en sport; Entreeopleiding (SBB, 2023). In enkele gevallen wordt er in onderzoek ook onderscheid gemaakt naar opleidingssubgroepen.

Instellingen

Het publiek bekostigde mbo kent twee soorten instellingen: regionale opleidingscentra (ROC's) en beroepscolleges. De term beroepscollege vervangt sinds augustus 2022 de termen agrarische opleidingscentra (AOC's) en vakinstellingen. In 2022 waren er 39 ROC's en achttien beroepscolleges (zeven AOC's en elf vakinstellingen). ROC's bieden een breed pakket van opleidingen in verschillende sectoren aan, vaak ook op verschillende locaties in een regio. Een beroepscollege heeft vooral een sectorale en vaak meer landelijke functie en richt zich op een specifieke bedrijfstak of een groep van bedrijfstakken. Een aantal ROC's bieden naast beroepsonderwijs ook voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) aan.

Er zijn ook een groot aantal niet-bekostigde instellingen (nbi's) die een diploma mogen uitgeven van één of meer mbo-opleidingen. De niet-bekostigde instellingen zijn veelal lid van de Nederlandse Raad voor Training en Opleiding (NRTO). Naast enkele grote aanbieders zijn er veel kleinere aanbieders (Ministerie van OCW, 2022).

2.1.3 DE KWALIFICATIESTRUCTUUR

De eisen waaraan een student moet voldoen om een diploma te behalen, zijn vastgelegd in kwalificaties. Een cluster van met elkaar samenhangende kwalificaties vormen een kwalificatiedossier. De kwalificatiedossiers tezamen worden de kwalificatiestructuur genoemd. Het

⁵ Contractonderwijs is niet-bekostigd onderwijs.

⁶ Zie artikel 2 uit de [Regeling vaststelling kwalificatiedossiers en opleidingsdomeinen 2016](#).

mbo kent 440 kwalificaties in 185 kwalificatiedossiers, met ruim duizend keuzedelen (Consortium 2B MBO, 2022). Vanuit deze kwalificatiedossiers worden opleidingen gevormd. Het opstellen en onderhouden van de onderdelen van de kwalificatiestructuur wordt gedaan door onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven binnen de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB). Deze co-creatie heeft zich bewezen als één van de pijlers waarop de inhoudelijke afstemming van het beroepsonderwijs op de arbeidsmarkt en het vervolgonderwijs steunt. De nauwe samenwerking tussen het onderwijs en het bedrijfsleven (zowel binnen SBB als in de opleidingen) wordt internationaal gezien als een sterk kenmerk van het Nederlandse mbo (Fazekas & Litjens, 2014). De kwalificatiestructuur en afstemming met het bedrijfsleven zorgen over het algemeen voor herkenbaarheid en civiele waarde van mbo-diploma's.

Een kwalificatiedossier bestaat uit een basisdeel en één of meer profieldelen. Het basisdeel bevat de kennis en vaardigheden voor alle kwalificaties binnen het kwalificatiedossier. Daarnaast bevat het generieke onderdelen die verplicht zijn voor alle mbo-opleidingen, zoals Nederlands, rekenen, loopbaanoriëntatie en -begeleiding en burgerschap. Op niveau 4 is daarnaast Engels een verplicht onderdeel van de opleiding. De profieldelen bevatten specifieke beroepskennis en -vaardigheden. De keuzedelen komen bovenop de kwalificatie en kunnen verdiepend, verbredend, remediërend (bijspijkeren van basiskennis, alleen voor entreeniveau en niveau 2) of gericht op doorstroom zijn (SBB, 2023a).

2.1.4 DE BEKOSTIGING

Op de rijksbegroting staat in 2023 ongeveer €5,5 miljard aan middelen voor het mbo. Daarvan is €4,2 miljard de rijksbijdrage voor de bekostigde instellingen en opleidingen in het mbo. De bekostiging wordt ook wel lumpsum genoemd en is binnen de wettelijke kaders grotendeels vrij besteedbaar voor instellingen. Aan andere bekostigingsstromen zijn afspraken verbonden: deze middelen moeten in principe voor deze afspraken worden ingezet. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de kwaliteitsafspraken.⁷ Instellingen kunnen daarnaast nog gebruik maken van verschillende subsidies. Ook is er subsidie beschikbaar voor het bedrijfsleven om praktijkleerplaatsen aan te bieden via de Subsidieregeling praktijkleren.

Het landelijke budget voor beroepsonderwijs wordt verdeeld in een budget voor entreeopleidingen en een budget voor de niveaus 2 tot en met 4. Op dit moment wordt er daarnaast gewerkt aan een separaat budget voor niveau 2-opleidingen. Het budget voor entreeopleidingen wordt verdeeld aan de hand van de studentenaantallen en de leerweg: een bbl-opleiding krijgt minder bekostiging, aangezien bbl-studenten meer tijd op de werkvloer doorbrengen. Het budget voor de niveaus 2 tot en met 4 wordt verdeeld op basis van het aantal studenten naar leerweg en naar opleiding. Daarnaast krijgen instellingen voor deze niveaus middelen per behaald diploma. Iedere opleiding kent een eigen zogenaamde prijsfactor: een opleiding in bijvoorbeeld de techniek is duurder dan in de handel, waardoor een instelling hier ook meer geld voor krijgt.

2.2 EEN ANALYSE VAN HET MBO

Nu het stelsel nader is toegelicht wordt in deze paragraaf een analyse gegeven van hoe het mbo er op dit moment voor staat.

⁷ De Regeling kwaliteitsafspraken regelt dat instellingen met studenten, docenten en partners zoals de beroepskolom en bedrijven, een kwaliteitsagenda moeten opstellen. De agenda bevat bijvoorbeeld doelstellingen die nagestreefd worden uit de Werkagenda mbo en hoe er wordt ingespeeld op uitdagingen in de eigen regio.

Het analysekader

De overheid is, samen met onder andere bestuurders, docenten, praktijkbegeleiders en het bedrijfsleven, verantwoordelijk voor de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het onderwijs. Deze drieslag wordt gebruikt als analysekader voor de prestaties van het stelsel. Hierbij wordt niet alleen gekeken vanuit het perspectief van de student (krijgen zij goed onderwijs en komen zij op een passende plek terecht?), maar ook vanuit de samenleving als geheel (kan onze samenleving als geheel, met daarbinnen de afgestudeerde jongeren, goed functioneren?).

Kwaliteit wordt in dit onderzoek gedefinieerd als de mate waarin het mbo de drievoudige taakopdracht realiseert voor studenten en voor de samenleving als geheel. Onder toegankelijkheid wordt in dit onderzoek verstaan: de mate waarin het middelbaar beroepsonderwijs de drievoudige taakopdracht voor alle (groepen) studenten in dezelfde mate kan realiseren. Studenten met dezelfde capaciteiten behalen dezelfde prestaties (ongeacht hun achtergrond). Ten slotte wordt in dit onderzoek naar doelmatigheid verwezen als de mate waarin het mbo de drievoudige opdracht realiseert op een kostenefficiënte manier. Het gaat over zorgvuldig en doelbewust omgaan met publieke middelen.

2.2.1 DE KWALITEIT VAN HET MBO VERSCHILT NAAR LEERWEG, NIVEAU EN DOMEIN

De basis van het mbo is beter op orde in vergelijking met vijftien jaar geleden. Toen waren er grote zorgen over de kwaliteit en doelmatigheid van het mbo (Commissie Kwalificeren en Examineren, 2010; Commissie Onderwijs en besturing BVE, 2010). Ook internationaal gezien presteert Nederland goed, in het bijzonder voor wat betreft de aansluiting met de arbeidsmarkt (OESO, 2023). De kwaliteit van het onderwijs wordt in de gaten gehouden door de Inspectie van het Onderwijs. De kwaliteit van het onderwijs in het mbo is van voldoende niveau: 52 van de 57 bekostigde instellingen hebben een voldoende oordeel voor de kwaliteitszorg op bestuursniveau. Wel zijn er enkele algemene aandachtspunten in het stelsel te benoemen (Inspectie van het Onderwijs, 2023):

- Verbinding met de school: studenten hebben moeite met hun sociaal-emotionele ontwikkeling en welbevinden, ondanks dat het onderwijs weer fysiek plaatsvindt na de coronaperiode.
- Het niveau van de basisvaardigheden: een deel van de studenten haalt wel een diploma, maar niet het referentieniveau taal (zie voorbereiding op deelname aan de maatschappij verderop in deze paragraaf).
- Gelijke kansen: studenten met ouders met een hoger inkomen en/of minimaal een hbo-opleiding hebben meer succes in het onderwijs. Er is meer kans op doorstroom en het behalen van een diploma.
- Lessen moeten goed afgestemd worden op het niveau van de studenten, gezien de diverse studentenpopulatie van het mbo.
- Samenhang in activiteiten met betrekking tot loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) ontbreekt, waardoor de toegevoegde waarde ervan niet altijd wordt gezien.
- Flexibilisering biedt kansen voor maatwerk. Tegelijkertijd is er minder zicht op het behaalde niveau en de sociale functie van het onderwijs.

Vorbereiding op de arbeidsmarkt

De mate waarin studenten goed worden voorbereid op de arbeidsmarkt verschilt sterk per leerweg, niveau en domein.

Verschil naar leerweg

Gediplomeerde bbl-studenten zijn, wanneer het gaat om economische zelfstandigheid⁸⁹ direct na afronding van de studie meer zelfstandig dan gediplomeerde bol-studenten (88% versus 54% in 2021). Vijf jaar na de uitstroom is dit gat kleiner, maar nog wel steeds aanwezig: voor het cohort 2014/2015 geldt dat direct na uitstroom 29% van de bol-studenten en 75% van de bbl-studenten economisch zelfstandig was. Vijf jaar later is dit respectievelijk circa 70% en 85% (CBS, 2023; zie Figuren 4 tot en met 7 in bijlage 2). Tevens geven meer afgestudeerde bbl- dan bol-studenten aan dat de aansluiting tussen de opleiding en de huidige baan voldoende/goed is en dat zij een functie hebben binnen de eigen of een verwante opleidingsrichting. Daarnaast is het percentage studenten dat een functie heeft op minimaal het genoten opleidingsniveau hoger voor de bbl-opleidingen dan voor de bol-opleidingen, behalve in de entreeopleidingen (ROA, 2023; zie Figuren 8 tot en met 10 in bijlage 2).

Een groter aandeel studenten in de bbl volgt waarschijnlijk een opleiding in het kader van leven lang ontwikkelen (LLO). Er zijn geen inschrijvingscijfers van LLO binnen de bol en bbl bekend, daarom wordt dit vaak geschat aan de hand van de leeftijd van de studenten. In tabel 1 is te zien dat deze in de bbl een stuk hoger ligt dan in de bol. Dit kan een deel van de goede aansluiting op de arbeidsmarkt verklaren: deze studenten hebben immers al een arbeidscontract, netwerk en een inkomen. Meer tijd doorbrengen in de praktijk wordt ook als een groot voordeel van de bbl gezien. Het leidt tot een betere aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt (SEO, 2019). Dit wordt bevestigd door internationaal vergelijkend onderzoek dat laat zien dat duaal opleiden bijdraagt aan de soepele overgang van onderwijs naar werk (European Centre for the Development of Vocational Training, 2012).

	<18 jaar	18-21 jaar	22-25 jaar	26-30 jaar	31 jaar en ouder	Totaal
Bbl	15%	33%	15%	11%	26%	100%
Bol deeltijd	44%	56%	0%	0%	0%	100%
Bol voltijd	39%	51%	8%	2%	0%	100%
Examendeelnemer	15%	47%	20%	7%	10%	100%
Totaal	32%	46%	10%	4%	8%	100%

Tabel 1 - Leeftijd van bol- en bbl-studenten (DUO, bewerking voor ministerie van OCW).

Verschil naar niveau

Afgestudeerden op niveau 3 kennen met 77% de hoogste economische zelfstandigheid direct na uitstroom (CBS, 2023, zie Figuur 11 in bijlage 2). Ook is het percentage studenten die vinden dat de aansluiting tussen de opleiding en de huidige functie voldoende/goed is het hoogst voor niveau 3 (ROA, 2023; zie Figuur 13 in bijlage 2). Mogelijk wordt dit verklaard doordat binnen niveau 3 de helft van de studenten een bbl-opleiding volgt. Gediplomeerden vanuit de entreeopleiding hebben met 33% het laagste aandeel economische zelfstandigheid direct na uitstroom. Vijf jaar na uitstroom is de economische zelfstandigheid voor gediplomeerden van alle niveaus gestegen: in de entreeopleiding naar 54%, naar 75% op niveau 2 en op niveau 3 en 4 naar 87% (CBS, 2023; zie Figuur 11 en 12 in bijlage 2). Het percentage studenten dat een functie heeft op minimaal het genoten opleidingsniveau is het hoogst voor niveau 4 (rond de 83%) en het laagst voor de entreeopleidingen (rond de 65%). Niveau 2 en 3 nemen een tussenpositie in (rond de 76%). Ook het percentage studenten dat een functie heeft binnen de eigen of een verwante opleidingsrichting neemt toe per niveau: rond de 40% op entreeniveau tot rond de 70% op niveau 3 en 4. Door de jaren heen is er een dalende trend zichtbaar voor alle niveaus voor wat betreft het hebben van een

⁸ Iemand wordt als economisch zelfstandig beschouwd als het individuele netto jaarinkomen uit arbeid en eigen onderneming op of boven de drempelwaarde ligt van de beleidsnorm voor het individuele inkomensminimum. Die drempelwaarde is gelijkgesteld aan 70% van het wettelijke netto minimumloon, oftewel de netto bijstand van een alleenstaande in het verslagjaar.

⁹ Economische zelfstandigheid geeft een goede indicatie hoe studenten terecht zijn gekomen na hun studie. Het zegt echter niet alles: een deel van indicator wordt bepaald door zaken die buiten de invloedssfeer van het onderwijs liggen. Denk aan de stand van de conjunctuur, voorkeuren van afgestudeerden en de invloed van deeltijdwerkers (CPB, 2021).

functie binnen de eigen of een verwante opleidingsrichting (ROA, 2023; zie Figuren 14 en 15 in bijlage 2).

Verskil naar domein

Op de verschillende niveaus is de economische zelfstandigheid van gediplomeerden relatief hoog voor de domeinen Bouw en infra (circa 88%), Techniek en procesindustrie (circa 87%), Mobiliteit en voertuigen (circa 78%), en voor Afbouw, hout, onderhoud (circa 75%). De domeinen Uiterlijke verzorging (circa 26%), Media en vormgeving (circa 36%), Economie en administratie (circa 43%), en Toerisme en recreatie (circa 48%) scoren relatief laag. Deze verschillen tussen domeinen zijn relatief groot vergeleken met de verschillen naar niveau en leerweg. De verschillen in economische zelfstandigheid zijn vijf jaar na uitstroom aanzienlijk kleiner tussen gediplomeerden van de verschillende domeinen. Voor alle domeinen geldt dat de economische zelfstandigheid vijf jaar na uitstroom groter is dan direct na uitstroom. Het aandeel economisch zelfstandige mbo-studenten groeit tussen 2013/2014 en 2020/2021 voor bijna alle niveaus en domeinen (CBS, 2023; zie Figuren 16 tot en met 21 in bijlage 2).

Het verschilt per sector hoe studenten oordelen over de aansluiting tussen de opleiding en de huidige baan, of de functie minimaal op het opleidingsniveau is en of de huidige functie binnen de eigen of een verwante opleidingsrichting is. De laagste percentages zijn te zien bij de sectoren Landbouw en Economie (alle niveaus); de hoogste percentages zijn zichtbaar in de sectoren Techniek (niveau 2) en Zorg & welzijn en Gedrag & maatschappij (niveau 3 en 4) (ROA, 2023; zie Figuren 22 tot en met 30 in bijlage 2).

Mismatch tussen studiekeuze en vraag van de arbeidsmarkt

Studenten zijn vrij in het kiezen van een opleiding. Niet alle mbo-studenten kiezen een opleiding met een goed arbeidsmarktperspectief (SBB, 2023b; UWV, 2021). Tabel 2 presenteert voor de tien grootste studies op niveau 3 en 4 wat de arbeidsmarktperspectieven zijn. De tien grootste opleidingsrichtingen zijn geïdentificeerd (Ministerie van Financiën, eigen bewerking) en gekoppeld aan de opleidingsrichtingen die ROA onderscheidt met het bijbehorende arbeidsmarktperspectief¹⁰ (Bakens et al., 2021). Hierbij moet worden opgemerkt dat prognoses altijd samengaan met enige onzekerheid en dat ROA de arbeidsmarktperspectieven van verschillende opleidingen bij elkaar neemt, waardoor de perspectieven van de ene opleiding de perspectieven van de andere opleiding verhogen of juist verlagen.

Aan het einde van de opleiding hebben gemiddeld drie op de tien studenten spijt van hun keuze (Cobben et al., 2022). Wat verder opvalt is dat een aanzienlijk deel van vooral niet-westerse jongeren voor een minder kansrijk beroep kiest (Verwey-Jonker Instituut, 2019).

¹⁰ Opleidingen die vallen onder de opleidingsrichting zijn gekoppeld door middel van een koppeltabel.

Opleidings-niveau	Opleidingsrichting	Toekomst-perspectief	Totaal studenten	Percentage
Niveau 3	Verzorgende ig	Matig	9275	32,0%
Niveau 3	Elektro-installatietechniek	Redelijk	2488	8,6%
Niveau 3	Veiligheid	Matig	2152	7,4%
Niveau 3	Horeca	Slecht	1759	6,1%
Niveau 3	Werktuigbouwkunde en metaalbewerking	Slecht	1579	5,5%
Niveau 3	Detailhandel en groothandel	Slecht	1560	5,4%
Niveau 3	Transport en logistiek	Matig	1542	5,3%
Niveau 3	Schoonheids- en haarverzorging	Matig	1498	5,2%
Niveau 3	Bouw en infra	Matig	1391	4,8%
Niveau 3	Reiniging, sport, toerisme	Slecht	1262	4,4%
Niveau 4	Verpleegkunde en medische ondersteuning	Goed	13498	19,1%
Niveau 4	Commerciële dienstverlening	Slecht	11344	16,0%
Niveau 4	Ict en mediabeheer	Slecht	9574	13,5%
Niveau 4	Pedagogisch werk	Redelijk	6053	8,5%
Niveau 4	Werktuigbouwkunde en metaalbewerking	Goed	4607	6,5%
Niveau 4	Sport en bewegen	Slecht	4309	6,1%
Niveau 4	Management en ondernemerschap	Matig	2927	4,1%
Niveau 4	Financieel administratieve dienstverlening	Matig	2496	3,5%
Niveau 4	Horeca	Matig	2337	3,3%
Niveau 4	Landbouw en dierenverzorging	Goed	2230	3,1%

Tabel 2 - Top 10 studiekeuze per niveau en naar arbeidsmarktperspectief (Ministerie van Financiën, eigen bewerking)

Conclusies voorbereiding op de arbeidsmarkt:

- De voorbereiding op de arbeidsmarkt verschilt per leerweg, niveau en domein.
- Leren in de praktijk zorgt voor een betere aansluiting op de arbeidsmarkt.
- De aansluiting op de arbeidsmarkt is beter naarmate het niveau oploopt.
- De aansluiting op de arbeidsmarkt verschilt per domein. Over het algemeen geldt voor alle niveaus dat de opleidingen in de Bouw & infra en Techniek & industrie een goede aansluiting op de arbeidsmarkt hebben. Uiterlijke verzorging en Media & vormgeving hebben de minst goede aansluiting op de arbeidsmarkt.
- Niet alle studenten kiezen een studie in een domein met een goed arbeidsmarktperspectief.
- Drie op de tien studenten hebben spijt van hun studiekeuze.

Vorbereiding op deelname aan de maatschappij

Hoe de voorbereiding op deelname aan de maatschappij vorm krijgt in het huidige stelsel is moeilijk te meten, aangezien niet is vastgelegd wat een goede voorbereiding op de maatschappij is. Vaak wordt hiernaar verwezen als persoonsvorming, maar ook daar zijn geen doelen over vastgelegd. Om toch iets te kunnen zeggen over deze taakopdracht uit de WEB, wordt in dit IBO gekeken naar de basisvaardigheden: taal, rekenen en burgerschap.

Op basis van internationale onderzoeken blijkt dat Nederlandse jongeren steeds slechter presteren voor wat betreft de basisvaardigheden taal en rekenen (Inspectie van het Onderwijs, 2022, 2023a), terwijl deze vaardigheden cruciaal zijn om later goed mee te kunnen komen in de maatschappij en dit essentiële kennis is om ook andere vakken en vaardigheden aan te leren (Onderwijsraad, 2022).

Voor taal en rekenen wordt het te behalen niveau gemeten aan de hand van referentieniveaus.¹¹ Voor entreeniveau, niveau 2 en niveau 3 geldt dat afgestudeerden moeten voldoen aan het referentieniveau 2F voor zowel taal als rekenen. Voor afgestudeerden van niveau 4 is dit 3F. In enkele gevallen moeten ook afgestudeerden op niveau 3 het niveau 3F halen. Sinds 2023 zijn er cijfers beschikbaar op stelselniveau over het behaalde eindniveau van de studenten. Op niveau 2 en 3 haalt respectievelijk 15% en 7% van de studenten het referentieniveau 2F lezen en luisteren niet. Het referentieniveau 3F wordt niet behaald door 38% van de studenten op niveau 3 en 30% van de studenten op niveau 4. Voor wat betreft rekenen valt op dat instromende studenten vanuit het vmbo, regelmatig niet het gewenste niveau van 2F halen (Inspectie van het Onderwijs, 2023).

Het studiejaar 2021/2022 was het eerste jaar dat deze cijfers zijn gemonitord. Er is daarmee weinig zicht op het al dan niet behalen van de referentieniveaus. Dit komt doordat de beheersing van taal en rekenen niet gemeten wordt met gestandaardiseerde toetsen of peilonderzoeken en ook niet in de volle breedte van de basisvaardigheden. Hierdoor is er onvoldoende zicht op de beheersing van taal en rekenen, waardoor het ook niet goed mogelijk is om te bepalen hoe groot het probleem is en hoe dit het beste kan worden aangepakt (Onderwijsraad, 2022).

Burgerschap kent geen concrete doelen die zijn vastgelegd in de wet. Instellingen hebben wel een inspanningsverplichting om burgerschap aan bod te laten komen en vullen dit vaak in op een manier die bij hun instelling past. Denk aan een Burgerschap Carrousel waarbij verschillende maatschappelijke workshops worden gegeven, een verkiezingsfestival of workshops rondom de Week van het geld. Er wordt echter niet gemonitord wat de studenten hiervan meenemen (Ministerie van OCW, 2023).

Conclusies voorbereiding op deelname aan de maatschappij:

- Een landelijk beeld van de beheersing van taal en rekenen is zeer beperkt, omdat dit onvoldoende wordt gemonitord met genormeerde toetsen en/of peilingsonderzoeken. Ook gebeurt de monitoring niet in de volle breedte voor wat betreft de basisvaardigheden.
- De cijfers die er zijn over taal en rekenen zijn zorgelijk: uit internationale onderzoeken blijkt dat het niveau daalt.
- Er is weinig bekend over de resultaten met betrekking tot burgerschap, omdat er geen concrete doelen voor zijn en deze dus ook niet worden gemonitord.

Vorbereiding op opstroom binnen het mbo en doorstroom naar het hbo

Op- en doorstroom is geen doel op zich: het gaat er niet om dat alle studenten moeten doorstromen, maar dat studenten die dit willen, dit ook zonder belemmeringen kunnen doen. Om dit te bewerkstelligen, moet de vervolgopleiding toegankelijk zijn voor de studenten die dat willen

¹¹ Referentieniveaus beschrijven wat studenten op een bepaald moment in hun studieloopbaan moeten beheersen.

en daarvoor de juiste vooropleidingseisen hebben.¹² De entreeopleiding wordt bij opstroom buiten beschouwing gelaten en vanuit niveau 4 is binnen het mbo geen opstroom mogelijk. Doorstroom betreft studenten die de overgang maken van het mbo naar het hbo. Dit kan zowel naar een hbo-bachelor als een associate degree (Ad) zijn.

Opstroom binnen het mbo

De opstroom van studenten daalt sinds 2015/2016 en ligt in het studiejaar 2020/2021 en 2021/2022 rond de 30% vanuit niveau 2 en rond de 19% vanuit niveau 3. Mogelijk heeft dit te maken met conjuncturele veranderingen (bij een goede economie zijn er meer baankansen waardoor de arbeidsmarkt aantrekkelijker wordt) en met de invoering van het toelatingsrecht.¹³ Vanuit niveau 2 stromen studenten een jaar na de start van de studie vooral op vanuit de sectoren Handel (circa 26%) en Zakelijke dienstverlening & veiligheid (circa 21%). Vanuit niveau 3 stromen studenten vooral op vanuit de sectoren Bovensectoraal (circa 26%), Creatieve industrie & ict (circa 23%) en Zorg & welzijn (22%) (Inspectie van het Onderwijs, 2023a; zie Tabellen 7 en 8 in bijlage 2). Studenten die na het behalen van een diploma op niveau 2 een opleiding volgen op niveau 3, hebben in 70% van de gevallen na vier jaar een diploma op niveau 3 behaald. Van de studenten die direct opstromen van niveau 2 naar niveau 4, heeft slechts 50% na vier jaar een diploma behaald. Het aantal studenten dat opstroomt van niveau 2 naar niveau 4 groeit (Inspectie van het Onderwijs, 2022a; KBA Nijmegen, 2022; zie Figuren 31 tot en met 33 in bijlage 2). Deze opstroom vindt plaats omdat studenten met een niveau 2-diploma het recht hebben om een niveau 4-opleiding te starten en wordt mogelijk ook veroorzaakt omdat er niet altijd een verwante opleiding op niveau 3 bestaat.

Doorstroom naar het hbo

De doorstroom van studenten uit het mbo naar de associate degree (Ad) blijft de afgelopen jaren ongeveer gelijk rond de 4% (Inspectie van het Onderwijs, 2023a). Er zijn geen cijfers beschikbaar van het diplomarendement, uitval en switch voor specifiek de groep Ad-studenten met een mbo-diploma. Wel is bekend dat ruim driekwart van de studenten de Ad instroomt vanuit het mbo. Daarnaast is bekend dat het diplomarendement van alle studenten in de Ad toeneemt. Het aantal studenten dat binnen drie jaar (dat is binnen één jaar na de nominale studieduur) een diploma behaalt aan de oorspronkelijke bekostigde Ad-opleiding, is tussen 2014 en 2018 toegenomen. Van het cohort van 2018 heeft 47% van de studenten binnen drie jaar een diploma behaald. Het diplomarendement van het cohort van 2014 was nog 38% (Inspectie van het Onderwijs, 2022b; zie Tabel 9 en Figuren 34 tot en met 36 in bijlage 2).

De doorstroom van studenten uit het mbo naar een hbo-bachelor neemt af. Dit kan mogelijk verklaard worden door conjuncturele veranderingen en door de corona-maatregelen (studenten die nog niet hun niveau 4-diploma hebben gehaald, mochten voorwaardelijk door naar het hbo). In het afgelopen jaar (studiejaar 2021/2022) stroomde 34% van de niveau 4-studenten door naar het hbo, ten opzichte van 38% in het studiejaar 2020/2021 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a; zie Tabel 9 in bijlage 2). Hbo-studenten die instromen uit het mbo, kennen sinds het instroomcohort 2010/2011 het laagste diplomarendement van alle instromers. Met het diplomarendement wordt hier het percentage (voltijd) hbo-studenten bedoeld dat binnen vijf jaar is afgestudeerd. Sinds het cohort 2013/2014 was er een lichte stijging te zien van het diplomarendement van studenten met een mbo-achtergrond (telkens 2 procentpunt). Hierdoor is het verschil met studenten met een

¹² Wanneer studenten doorstromen binnen het mbo (bijvoorbeeld van niveau 2 naar niveau 3), wordt dit opstroom genoemd. De Inspectie van het Onderwijs definieert opstroom als: 'Het aandeel studenten dat in jaar t staat ingeschreven op niveau 2 of 3 en in jaar t+1 is ingeschreven op een hoger mbo-niveau van de studenten die in jaar t en jaar t+1 in mbo staan ingeschreven'. Opstroom kan ook plaatsvinden zonder dat er een diploma wordt behaald, bijvoorbeeld als blijkt dat studenten in eerste instantie verkeerd geplaatst zijn. In de cijfers over opstroom is geen onderscheid te maken tussen opstroom met en zonder diploma.

¹³ Het toelatingsrecht houdt in dat studenten zelf mogen kiezen welke opleiding zij willen volgen. Er mag niet geselecteerd worden door opleiding op basis van bijvoorbeeld hoge cijfers of motivatie. Het toelatingsrecht is ingevoerd per augustus 2017.

havo- of vwo-diploma kleiner geworden. Bij het cohort 2017/2018 is er sprake van een lichte daling (van 2 procentpunt) van het diplomarendement (ResearchNed, 2023; zie Figuur 37 in bijlage 2).

Uitval en switch in het hbo vindt vooral plaats in het eerste jaar. Deze uitval en switch is toegenomen voor het instroomcohort 2021/2022 ten opzichte van het instroomcohort 2020/2021 en is het hoogst onder studenten die afkomstig zijn uit het mbo. De uitval en switch in deze groep nam ook het sterkst toe (met 4 procentpunt naar 19%). Mbo-studenten die door corona studievertraging hebben opgelopen, zijn onder voorwaarden toegelaten tot het hbo en halen later hun mbo-diploma dan havisten en vwo'ers. Dit zou kunnen meespelen in de toename van uitval. Bij vwo-gediplomeerden en havisten was de stijging van de uitval kleiner in deze periode (respectievelijk met 2 en 3 procentpunt naar 7% en 13%). De switch nam het sterkst toe onder havisten. Deze steeg met vijf procentpunt naar 24%. Bij studenten met een vwo- of mbo-opleiding ligt dit aandeel lager en was de toename ook kleiner (respectievelijk 18% en 14%, toename van 3 en 1 procentpunt) (zie Figuren 38 en 39 in bijlage 2). Verder is de uitval en switch het hoogst is onder hbo-eerstejaars met een mbo-diploma in de sector Economie (37%) (ResearchNed, 2023).

Onder de doorstromers vanuit het mbo naar het hbo, vindt meer switch plaats onder studenten met een migratieachtergrond dan onder studenten zonder migratieachtergrond (19% versus 12%). Voor uitval zijn er geen verschillen gevonden tussen de groepen met en zonder een migratieachtergrond. Ook blijkt het opleidingsniveau van de ouders ertoe te doen. De uitval en switch van eerstegeneratiestudenten¹⁴ met een mbo-achtergrond ligt vijf procentpunt hoger dan die van studenten met een mbo-achtergrond waarvan de ouders een ho-opleiding hebben voltooid (ResearchNed, 2023; zie Figuren 40 en 41 in bijlage 2).

Conclusies voorbereiding op opstroom binnen het mbo en doorstroom naar het hbo:

- Het studiesucces na opstroom van niveau 2 naar niveau 4 is voor een deel van de studenten niet succesvol: na vier jaar heeft slechts 50% een diploma behaald.
- Het studiesucces na opstroom van niveau 3 naar niveau 4 is relatief gezien meer succesvol: na vier jaar heeft 70% een diploma behaald.
- Het studiesucces na doorstroom van mbo naar hbo is voor een deel van de studenten niet succesvol: ongeveer de helft van de instromers valt uit.
- Uitval en switch onder eerstegeneratiestudenten in het hbo met een mbo-achtergrond is hoger dan bij studenten waarvan de ouders een ho-opleiding hebben voltooid.

2.2.2 VOOR SPECIFIEKE GROEPEN IS DE TOEGANKELIJKHEID VAN HET STELSEL NOG NIET OP ORDE

Een toegankelijk stelsel zorgt ervoor dat studenten met dezelfde capaciteiten, dezelfde prestaties kunnen leveren. Hierbij wordt gekeken naar passende plaatsing bij instroom, voortijdig schoolverlaten (vsv), uitval en switch.¹⁵ Tevens wordt in dit kader gekeken naar de fysieke nabijheid van het mbo.

¹⁴ Eerstegeneratiestudenten zijn studenten waarvan ouders geen ho-diploma hebben behaald.

¹⁵ Bij passende plaatsing bij instroom gaat het om instroom op het niveau wat op basis van het behaalde vmbo-diploma verwacht mag worden. Vsv betreft jongeren van 12 tot 23 jaar die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Uitval bedraagt de groep studenten die na een eerste jaar in een opleiding niet meer staan ingeschreven in het onderwijs. Switch is de groep studenten die een jaar na inschrijving aan een andere opleiding staat ingeschreven, zonder dat een diploma is behaald.

Instroom

Bij instroom in het mbo krijgen studenten een intake. Studenten die aan de voorwaarden voor toelating voldoen, hebben recht op toelating tot de opleiding van hun keuze. Het aandeel studenten dat onder het niveau wordt geplaatst, naar wat verwacht mag worden op basis van de vooropleiding, is tot studiejaar 2018/2019 ruim tien jaar gedaald. Steeds meer studenten zitten dus qua niveau op hun plek bij de start van hun studie. Sinds 2019/2020 nemen de plaatsingen onder niveau echter weer toe. Dit komt het vaakst voor bij studenten die een diploma in het vmbo-gl of -tl hebben behaald. De plaatsing onder het niveau vindt vooral plaats onder jongens en studenten zonder migratieachtergrond. Ook het verschil bij plaatsing naar het opleidingsniveau van de ouders neemt toe. Van de studenten met een tl-diploma, waarvan de ouders maximaal een niveau 2-diploma hebben, komt 20% niet in niveau 4 terecht. Dit is de helft minder dan bij studenten waarvan de ouders hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onderwijs (wo) hebben gevolgd. Daarnaast waren deze verschillen kleiner in 2018/2019 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a; zie Tabel 10 en Figuren 42 en 43 in bijlage 2).

Voortijdig schoolverlaten (vsv)

Na jaren van daling van het aantal vsv'ers, neemt hun aantal de afgelopen tijd weer toe. Waar er in 2002 nog ongeveer 70.000 vsv'ers waren, waren dit er in 2021/2022 in totaal 30.242, waarvan 25.217 in het mbo (zie Figuur 44 in bijlage 2). De stijging van de afgelopen tijd heeft er onder andere mee te maken dat studenten gingen werken in plaats van naar school gingen, gezien de krapte op de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn voorgaande jaren meer studenten overgegaan vanwege coronamaatregelen¹⁶, waarvan veel studenten nu alsnog uitvallen.

De relatieve vsv neemt af, naarmate het niveau oploopt. Vsv is het hoogst op de entreeopleiding (24% in de bol, 27% in de bbl) en op niveau 2 (11% in de bol, 12% in de bbl) (zie Figuur 45 in bijlage 2). Van de mbo-studenten afkomstig uit het voortgezet speciaal onderwijs (vso) is 20,6% jaarlijks vsv'er (Ministerie van OCW, 2023a). Wat opvalt is dat de achtergrondkenmerken van studenten op entreeniveau en niveau 2 verschilt van de studenten op niveau 3 en 4. Zo komt 50% van de studenten de entreeopleiding binnen zonder vo-diploma. Het gaat vaak om een kwetsbare doelgroep vanuit het voortgezet onderwijs. Op niveau 2 is dat zo'n 16% ten opzichte van 3 tot 5% op niveau 3 en 4. Verder verschilt de instroom naar ouderlijk inkomen (op entreeniveau en niveau 2 zitten meer studenten uit de lage landelijke inkomensgroep) en naar migratieachtergrond (DUO, bewerking voor Ministerie van OCW).

Na twee jaar ligt het percentage studenten dat nog steeds vsv'er is lager op niveau 3 en 4 (ongeveer 34%) dan op entreeniveau (58%) en niveau 2 (46%). Het percentage vsv'ers is over het algemeen iets hoger in de bbl dan in de bol (DUO, Vsv dashboard, eigen bewerking; zie Tabel 11 in bijlage 2). Oorzaken van vsv zijn persoonlijke problemen zoals psychische problemen en schulden. Ook kan er (tijdelijke) overbelasting van jongeren zijn door een risicovolle thuissituatie en/of door psychische, sociale of financiële problemen. Het aandeel jongeren dat uit een risicovolle situatie komt of te maken heeft met multi-problematiek, is onder vsv'ers ruim drie keer zo groot als gemiddeld (CBS, 2021). Daarnaast speelt een verkeerde studiekeuze een rol, evenals het ontbreken van specifieke benodigde begeleiding, groenpluk¹⁷ en de moeilijke overstap naar werk voor jongeren die een afstand tot de arbeidsmarkt hebben (Cobben et al., 2022a). Binnen vijf jaar keert zo'n 40% van de jongeren zonder startkwalificatie terug naar school (SEO, 2023).

¹⁶ De eindexamenregels in het voortgezet onderwijs werden versoepeld in 2020, 2021 en 2022.

¹⁷ Er wordt gesproken over groenpluk wanneer studenten een baan aangeboden krijgen door hun werkgever, voordat zij een diploma hebben behaald. Deze studenten stromen ongediplomeerd uit het onderwijs. Dit maakt hen kwetsbaar, bijvoorbeeld wanneer een bedrijf moet krimpen of wanneer zij van baan willen wisselen. Het is onduidelijk hoe groot de groenpluk is, dit wordt niet gemeten.

Uitval en switch

Het percentage mbo-studenten dat een diploma behaalt op het verwachte niveau is steeds hoger geworden en het percentage dat uitvalt steeds lager. Wel is hierin een kentering te zien sinds corona (Inspectie van het Onderwijs, 2023a).

Uitval en switch in het mbo

De ongediplomeerde uitstroom¹⁸ van studenten is op alle niveaus gestegen en ligt het hoogst op niveau 2 (41% in 2021/2022) (zie Figuur 46 in bijlage 2). Daarbij moet worden opgemerkt dat een deel van deze groep niet voldeed aan de instroomeisen.¹⁹ De stijgende trend is zichtbaar sinds 2019/2020. De ongediplomeerde uitstroom uit het mbo is hoger voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond: in totaal ongeveer 30%, tegenover 20% bij studenten zonder migratieachtergrond (Inspectie van het Onderwijs, 2023a; zie Figuur 47 in bijlage 2).

Er zijn ook verschillen tussen studenten met een verschillend ouderlijk inkomen. Van de studenten op niveau 2 met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep heeft meer dan de helft geen diploma behaald, tegen 28% van de studenten in de hoogste inkomensgroep. Op niveau 3 en 4 gaat het om respectievelijk 25% versus 14% en 21% versus 11% (Inspectie van het Onderwijs, 2023a; zie Tabel 12 in bijlage 2).

Een doelgroep die bijzondere aandacht verdient zijn de instromers in het mbo vanuit het vso. Meer dan de helft van de vso-instromers valt in het mbo ongediplomeerd uit op entreeniveau of niveau 2. Ook op niveau 3 en 4 is de uitval van deze groep met respectievelijk 25% en 33% fors (Inspectie van het Onderwijs, 2023b). Dit komt doordat de ondersteuningsbehoefte van deze groep groot en divers is. Veel van deze jongeren hebben bijvoorbeeld een licht verstandelijke beperking, een stoornis in het autistisch spectrum of ernstige gedragsproblemen.

Switch laat eenzelfde beeld zien als de uitval: het is het hoogst voor niveau 2 (circa 11%). Op de entreeopleiding is geen switch mogelijk. Onder studenten op niveau 3 en 4 is dat circa 9,5% (zie Figuur 48 in bijlage 2). Het al dan niet wisselen van studenten verschilt naar ouderlijk inkomen. Studenten met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep wisselen vaker van opleidingssubgroep dan studenten met ouders met de hoogste inkomens (Inspectie van het Onderwijs, 2023a; zie Tabel 13 in bijlage 2). Onder instromers vanuit het vso naar niveau 2 switcht 13,9%, naar niveau 3 12,4% en naar niveau 4 10,2% (Inspectie van het Onderwijs, 2023b).

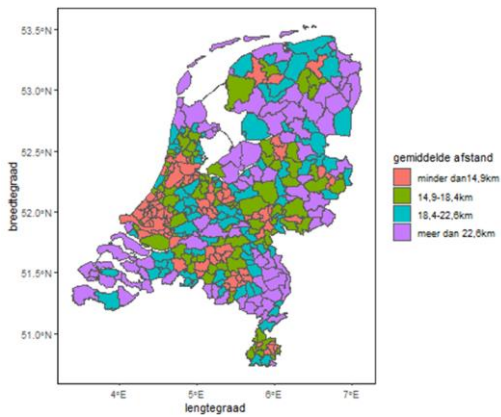
Onderwijslocaties

De toegankelijkheid van het mbo wordt tevens bepaald door de reisafstand. Zoals in de figuren 1 en 2 te zien is, verschilt het sterk per regio hoe ver studenten moeten reizen naar hun instelling (DUO, bewerking voor ministerie van OCW). De gemiddelde reisafstand van de woongemeente naar de onderwijslocatie is in de krimpregio's het grootst (vaak meer dan 22,6 km). In de Randstad en rondom de grote steden is de gemiddelde reisafstand kleiner, doorgaans minder dan 14,9 km rondom de grote steden. Uit gesprekken²⁰ is gebleken dat de reisafstand niet voor alle studenten een probleem is: men is vooral bezorgd om studenten in de entreeopleiding en op niveau 2. Voor deze groepen is de toegankelijkheid van het mbo naar verwachting mede afhankelijk van de nabijheid van de instelling.

¹⁸ Ongediplomeerde uitstroom betekent niet dat studenten het onderwijs helemaal verlaten zoals wel het geval is bij vsv. De entreeopleiding is hierbij buiten beschouwing gelaten.

¹⁹ Dit betreft vaak de studenten die zijn binnen gekomen via een geschiktheidsonderzoek.

²⁰ Zie bijlage 3 voor alle gesprekspartners.

Figuur 1 - Gemiddelde afstand van woongemeente naar onderwijslocatie (DUO, bewerking voor ministerie van OCW).²¹

Figuur 2 – Mbo-locaties in Nederland

Conclusies toegankelijkheid van het mbo:

- Studenten met een vmbo-gi-/tl-diploma worden vaker onder hun niveau geplaatst in het mbo dan studenten met een vmbo bb-/kb-diploma. Plaatsing onder niveau gebeurt vooral bij jongens, studenten zonder migratieachtergrond en studenten waarvan de ouders zelf ook een mbo-opleiding hebben gevolgd.
- De uitval, switch en vsv is het hoogst in de entreeopleiding en op niveau 2. Dit geldt in het bijzonder voor de instromers vanuit het vso, studenten met een migratieachtergrond en met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep.
- De gemiddelde reisafstand voor studenten in de regio naar een mbo-instelling is hoger dan voor studenten in de Randstad. Een grote reisafstand heeft naar verwachting gevolgen voor de toegankelijkheid van het mbo voor studenten in de entreeopleiding en op niveau 2.

2.2.3 DOELMATIGHEID: EEN CONSTANTE INZET VAN MIDDELEN EN EEN STIJGEND AANBOD VAN OPLEIDINGEN

Doelmatigheid is in dit IBO gedefinieerd als de mate waarin het mbo de drievoudige opdracht realiseert op een kostenefficiënte manier. Het gaat over zorgvuldig en doelbewust omgaan met publieke middelen. Dat betekent dat veel aspecten die hierboven in relatie tot toegankelijkheid zijn genoemd, effect hebben op de doelmatigheid van het mbo. Zo betekenen uitval en switch dat er geld wordt uitgegeven aan opleidingen die niet worden afgerond. Dit kan beschouwd worden als een ondoelmatige investering. Hetzelfde geldt voor de aansluiting op de arbeidsmarkt: hoe meer een mbo-opleiding aansluit op de arbeidsmarkt, hoe doelmatiger het mbo is. Het mbo functioneert doelmatig, wanneer de investeringen in het mbo leiden tot zo groot mogelijke (positieve) effecten op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Naast alle bovengenoemde aspecten, kan ook worden gekeken naar de uitgaven en inkomsten van de instellingen en doelmatigheid in het aanbod van opleidingen.

Uitgaven en inkomsten zijn constant

In tabel 3 is te zien dat de uitgaven en inkomsten van instellingen constant zijn. Van 2020 naar 2021 is wel een stijging te zien in zowel de uitgaven als de inkomsten. Dit wordt verklaard door de

²¹ De gemiddelde afstand van de woongemeente naar de onderwijslocatie wordt gedefinieerd als een punt op een geografische kaart waar een student woont en onderwijs volgt.

middelen die beschikbaar zijn gesteld in het kader van het Nationaal Programma Onderwijs²² (DUO en Ministerie van OCW, eigen bewerking). Ook de mogelijk bovenmatige reserves²³ zijn beperkt: slechts vijf besturen kennen een mogelijk bovenmatige reserve van in totaal €66 miljoen. Dit is 2,1% ten opzichte van het totaal eigen vermogen (Ministerie van OCW, 2022a). Onderzoek van PwC Strategy& (2021) concludeert dat de middelen in het mbo op macroniveau toereikend zijn voor de totale onderwijskosten. Wel wordt veel geld voor opleidingen op niveau 3 en 4, uitgegeven aan opleidingen op niveau 2. Kabinet Rutte IV heeft inmiddels structureel €150 miljoen uitgetrokken voor niveau 2.

Baten & lasten (bedragen in miljoenen)	2017	2018	2019	2020	2021
Baten					
Rijksbijdrage	4.638	4.813	4.944	5.063	5.566
Overige overheidsbijdragen	97	93	96	92	90
Cursusgeld	59	63	61	65	55
Baten in opdracht van derden	192	187	169	122	132
Overige baten	195	205	205	180	167
Totaal baten	5.180	5.361	5.474	5.521	6.009
Lasten					
Personeelslasten	3.824	3.900	4.036	4.122	4.393
Afschrijvingen	310	312	320	317	333
Huisvestingslasten	353	348	353	365	370
Overige lasten	650	667	669	597	643
Totaal lasten	5.136	5.228	5.386	5.400	5.739
Resultaat (na belastingen en financiële baten en lasten)	7	96	51	81	243

Tabel 3 – Baten en lasten mbo-instellingen (DUO en Ministerie van OCW, eigen bewerking)

Aantal opleidingen en instellingen daalt, aantal kwalificatiedossiers stijgt

Wanneer gekeken wordt naar het aantal bekostigde opleidingen is te zien dat dit aantal de afgelopen jaren daalt. In het studiejaar 2022/2023 waren er 3.919 bekostigde opleidingen, ten opzichte van 3.960 opleidingen in studiejaar 2017/2018. De opleidingen worden ook aangeboden bij een dalend aantal instellingen: in studiejaar 2022/2023 waren er 57 instellingen, ten opzichte van 67 vijf jaar eerder (Inspectie van het Onderwijs, 2023a; zie Figuren 49 en 50 in bijlage 2). Dit komt door fusies, die veelal zijn ingegeven als antwoord op de terugloop van het aantal mbo-studenten. Een fusie biedt de mogelijkheid om aanbod dat anders zou verdwijnen in stand te houden. Minder instellingen betekent niet dat er automatisch ook minder locaties zijn. In 2023 is voor de eerste keer een overzicht gemaakt van het aantal mbo-locaties in Nederland. Er is daardoor nog geen zicht op de ontwikkeling in de spreiding en omvang van opleidingen over locaties. Op dit moment zijn er 523 mbo-locaties in Nederland. Hiervan hebben 153 locaties meer dan 1.000 studenten, 286 locaties tussen 100 en 1.000 studenten en 84 locaties minder dan 100 studenten (DUO en Ministerie van OCW, eigen bewerking).

Na jaren van daling van het aantal kwalificatiedossiers, neemt dit aantal nu weer toe. Tussen het collegejaar 2012/2013 en 2019/2020 is het totale aantal dossiers afgenomen van 224 naar 185. In diezelfde periode nam ook het aantal kwalificaties af van 513 naar 440. Na een scherpe daling, neemt het aantal kwalificaties en kwalificatiedossiers de laatste jaren weer toe. Alleen in de sector Techniek zet de dalende lijn zich voort. De daling is het gevolg van de invoering van de Herzene

²² Het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) is gericht op de aanpak van coronavertragingen op korte termijn en op de verbetering van het studentenwelzijn. Doel is ook om lessen uit de coronatijd te benutten voor structurele, duurzame verbeteringen in het onderwijs en onderzoek. Voor mbo en ho gezamenlijk is €2,7 miljard beschikbaar gesteld voor de periode 2021 tot en met 2023, met 2024 als uitloopjaar.

²³ De Inspectie van het Onderwijs hanteert sinds 2020 een signaleringswaarde voor mogelijk bovenmatige reserves om te zien of publiek geld aan onderwijs wordt besteed en niet onnodig in de reserves beland. De signaleringswaarde wordt alleen berekend over de publieke bekostiging van instellingen en houdt rekening met de omvang van de baten en de materiele vaste activa van een bestuur.

Kwalificatiestructuur (HKS). Het doel hiervan was om de kwaliteit van opleidingen te verhogen en de aansluiting op de arbeidsmarkt te vergroten. Door het aantal kwalificaties en de overlap tussen kwalificaties te verminderen is een doelmatigheidsslag gemaakt (Consortium 2B MBO, 2022; zie Tabel 14 in bijlage 2).

Conclusies doelmatigheid van het mbo:

- De uitgaven van mbo-instellingen zijn over het algemeen constant en er zijn weinig mogelijk bovenmatige reserves.
- Het aantal mbo-instellingen daalt als het gevolg van fusies door dalende studentenaantallen. Hierdoor wordt het huidige aanbod in stand gehouden binnen de regio.
- Er is nog geen zicht op de ontwikkeling in de spreiding en omvang van opleidingen over locaties.
- Het aantal kwalificaties en kwalificatiedossiers neemt na jaren van daling, weer toe.

3. Wat komt er op het mbo-stelsel af?

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke trends er op het mbo afkomen en wat de gevolgen daarvan zijn voor het mbo. Er wordt gefocust op twee trends: 1) krimp van de studentenaantallen en 2) de dynamische arbeidsmarkt en samenleving, omdat deze ontwikkelingen grote gevolgen gaan hebben voor het mbo op middellange termijn.

3.1 DOOR DALENDE STUDENTENAANTALLEN KRIMPT HET MBO

De Nederlandse bevolking vergrijsst. Het aantal jongeren in de samenleving neemt af, waardoor er minder potentiële mbo-studenten zijn. Dit heeft logischerwijs gevolgen voor de instroom van het aantal nieuwe mbo-studenten. Tot 2020 was er een stabiele ontwikkeling in het aantal studenten. Tot dat jaar was zelfs sprake van een jaarlijkse stijging. Sinds 2020 loopt het aantal verwachte mbo-studenten echter terug. In de meest recente prognose uit 2023 (de zogenaamde referentieraming, zie tabel 4), wordt rekening gehouden met een terugloop van 470,8 duizend studenten in 2023 tot ongeveer 442,6 duizend studenten in 2035 (Ministerie van OCW, 2023b).

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035
Bol	346,9	339,7	347,0	353,0	360,1	366,6	366,5	362,6	358,3	354,2	351,4	348,7	346,1	343,9
Bbl	136,6	131,1	121,2	116,2	111,3	105,8	103,5	102,2	101,3	100,6	100,1	99,6	99,1	98,7
Totaal	483,5	470,8	468,2	469,3	471,4	472,5	470,0	464,9	459,6	454,8	451,4	448,4	445,2	442,6
Daling/ stijging	-17,7	-12,7	-2,5	1,0	2,1	1,1	-2,5	-5,1	-5,3	-4,8	-3,4	-3,1	-3,2	-2,6

Tabel 4 – Ontwikkeling aantal mbo-studenten (x1.000) (Ministerie van OCW, 2023b)

Instellingen rond de grote steden krijgen nog te maken met een lichte groei van de studentenaantallen (zie tabel 5). Alle andere instellingen krijgen te maken met daling van het aantal studenten (DUO, 2023). Naast de vergrijzing speelt ook de opwaartse druk in het Nederlandse onderwijs een rol in de afnemende instroom in het mbo. Steeds meer leerlingen gaan na het basisonderwijs naar het havo en het vwo en vmbo-leerlingen kiezen er steeds vaker voor om na het behalen van een diploma naar het havo en vervolgens naar het hbo te gaan, in plaats van dat zij een mbo-opleiding gaan volgen (Ministerie van OCW, 2023c).

De terugloop van het aantal studenten leidt voor mbo-instellingen tot een lagere rijksbijdrage, aangezien de bekostiging volledig variabel is. Er komen minder studenten per opleiding, waardoor instellingen (om hetzelfde aanbod in stand te houden) het onderwijs efficiënter moeten vormgeven. In de praktijk is al te zien dat mbo-instellingen steeds vaker samenwerken om te komen tot een gezamenlijk aanbod van opleidingen of ze fuseren om schaalvoordelen te behalen en aanbod in stand te houden. Dit wil niet zeggen dat ook het aantal locaties terug loopt. Krimp zou op termijn de kwaliteit en regionale toegankelijkheid van het mbo-opleidingsaanbod onder druk kunnen zetten (PwC Strategy&, 2021), bijvoorbeeld wanneer teveel onderwijslocaties moeten sluiten of de omvang van docententeams te klein wordt.

Het sluiten van onderwijslocaties kan ook gevolgen hebben voor de toegankelijkheid van het mbo. Uit gesprekken²⁴ is gebleken dat de reisafstand vooral een probleem is voor studenten in de entreeopleiding en op niveau 2. In krimpregio's klinkt vooral de roep om goede bereikbaarheid van instellingen (voldoende openbaar vervoer), om deze studenten in het onderwijs te houden. De angst is groot dat deze groep, waarin de uitval al hoger is dan op niveau 3 en 4, anders nog meer zal uitvallen. Voor studenten op niveau 3 en 4 is deze angst minder groot: zij reizen nu ook al voor hun studie.

²⁴ Zie bijlage 3 voor alle gesprekspartners.

Instelling	Prognose studenten-aantallen (2022-2037)	Provincie	Instelling	Prognose studenten-aantallen (2022-2037)	Provincie
SVO	-24,43%	Regio-overstijgend	ROC Horizon College	-7,07%	Noord-Holland
ROC Graafschap College	-24,30%	Gelderland	MBO Amersfoort	-7,05%	Utrecht
ROC Drenthe College	-23,95%	Drenthe	Hoornbeeck College	-7,05%	Regio-overstijgend
ROC van Twente	-21,57%	Overijssel	Regio College	-6,97%	Noord-Holland
ROC Gilde Opleidingen	-20,97%	Limburg	Curio (AOC)	-6,90%	Noord-Brabant
Alfa-college	-20,37%	Groningen	ROC Midden Nederland	-6,58%	Utrecht
Firda (voormalig ROC Friese Poort)	-18,94%	Friesland	ROC A12	-6,14%	Gelderland
SOMA College	-18,76%	Gelderland	Aeres	-6,13%	Flevoland/ Gelderland
Firda (voormalig ROC Friesland College)	-17,89%	Friesland	Scheepvaart en Transport College	-6,13%	Zuid-Holland
Noorderpoort	-17,86%	Groningen	SG De Rooi Pannen	-6,05%	Noord-Brabant
ROC AVENTUS	-17,45%	Overijssel/ Gelderland	Yuverta	-5,20%	Regio-overstijgend
Terra	-16,93%	Groningen/ Drenthe	Nimeto	-4,77%	Utrecht
ROC Rivor	-16,66%	Gelderland	SiNTLUCAS	-4,71%	Noord-Brabant
Zone.college	-15,34%	Overijssel/ Gelderland	ROC Nova College	-3,33%	Noord-Holland
Scalda	-14,34%	Zeeland	MBO Utrecht	-2,70%	Utrecht
ROC Menso Altling	-14,19%	Groningen	mboRijnland	-0,11%	Zuid-Holland/ Utrecht
ROC Ter AA	-14,14%	Limburg/Noord-Brabant	Hout- en meubileringscollege	0,08%	Zuid-Holland/ Noord-Holland
Deltion College	-13,98%	Overijssel	ROC TOP	0,89%	Noord-Holland
VISTA College	-13,71%	Limburg	ROC van Amsterdam	1,01%	Noord-Holland
ROC Tilburg	-13,50%	Noord-Brabant	Leidse Instrumentenmakers-school	1,57%	Zuid-Holland
ROC Nijmegen	-12,99%	Gelderland/ Noord-Brabant	Albeda	1,65%	Zuid-Holland
Koning Willem I College	-12,96%	Noord-Brabant	ROC Mondriaan	1,76%	Zuid-Holland
Curio (ROC)	-12,72%	Noord-Brabant	Grafisch Lyceum Utrecht	1,91%	Utrecht
ROC Da Vinci College	-10,42%	Zuid-Holland/ Noord-Brabant	Zadkine	3,03%	Zuid-Holland
Summa College	-10,38%	Noord-Brabant	Mediacollege Amsterdam	4,22%	Noord-Holland
Vonk	-9,78%	Noord-Holland	Lentiz	5,42%	Zuid-Holland
Stichting Landstede	-9,30%	Overijssel	ROC van Flevoland	7,83%	Flevoland
Rijn IJssel	-8,74%	Gelderland	Grafisch Lyceum Rotterdam	8,23%	Zuid-Holland
C I B A P	-7,52%	Overijssel			

Tabel 5 – Prognose krimp per instelling tussen 2022 en 2037 (DUO, 2023)

Conclusies krimpende studentenaantallen:

- De instroom in het mbo daalt. Hierdoor daalt de rijksbijdrage voor instellingen. Dit brengt risico's met zich mee voor de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid. Het opleidingsaanbod kan niet overal op de huidige wijze in stand worden gehouden.

3.2 DE ARBEIDSMARKT EN SAMENLEVING ZIJN CONTINU IN BEWEGING

In een tijdperk van voortdurende verandering en ontwikkeling, speelt het mbo een cruciale rol bij het voorbereiden van studenten op de dynamische arbeidsmarkt en samenleving. Deze paragraaf beschrijft de dynamiek op de arbeidsmarkt en de bredere maatschappelijke context waarbinnen het mbo opereert. Er wordt omschreven wat de huidige situatie op de arbeidsmarkt is en daarnaast worden verwachte trends geanalyseerd die van invloed zijn op het mbo.

3.2.1 DE WERKZAME BEVOLKING KRIMPT

De bevolkingssamenstelling van Nederland is aan het veranderen. De gevolgen van de vergrijzing beginnen zichtbaar te worden binnen de samenleving en op de arbeidsmarkt. Door medische ontwikkelingen, goede voorzieningen en meer kennis over een gezonde levensstijl stijgt de levensverwachting. Op dit moment zijn er 3,6 miljoen 65-plussers in Nederland, dat is ongeveer 20,2% van de bevolking. Naar verwachting stijgt dit tot 24,7% in 2050. Het aantal mensen in de werkzame leeftijd (20 jaar tot AOW-leeftijd) neemt af van 60% in 2023 naar circa 57% in 2050 (CBS, 2022). Volgens de laatste prognose van de Sociale Verzekeringsbank (SVB) neemt het aantal AOW-gerechtigden toe tot circa 4,6 miljoen in 2040. Op dat moment zullen er naar verwachting voor iedere AOW-gerechtigde, twee werkenden zijn (SVB, 2023). De AOW-gerechtigden maken in 2040 zo'n 24% van de bevolking uit. De combinatie van uitdagingen en een teruglopende werkzame bevolking vragen om scherpe keuzes op meerdere beleidsterreinen (NIDI & CBS, 2021).

3.2.2 DE ARBEIDSMARKT IS KRAP EN DE DRUK BLIJFT DE KOMENDE JAREN HOOG

Sinds 2021 is de krapte op de arbeidsmarkt snel opgelopen en in 2023 is de situatie op de Nederlandse arbeidsmarkt onverminderd krap. In het tweede kwartaal van 2023 stonden 427 duizend vacatures open, terwijl er 350 duizend werklozen waren. Voor elke 100 werklozen staan dus 122 vacatures open (CBS, 2023a). Ook op de middellange termijn zal de druk op de arbeidsmarkt waarschijnlijk hoog blijven, als gevolg van de stagnerende groei van het arbeidsaanbod en de arbeidsvraag die ontstaat door het werken aan maatschappelijke opgaven (Ministerie van SZW, 2022). Het CPB voorspelt dat de werkloosheid zal toenemen naar 5,2% in de periode van 2027 tot 2031 (CPB, 2023). De vraag naar arbeid zal moeten worden vervuld door een kleinere beroepsbevolking. Dit vraagt om scherpere keuzes in hoe en waarvoor aankomende studenten worden opgeleid.

3.2.3 DEMOGRAFIE, TECHNOLOGIE, AUTOMATISERING EN FLEXIBILISERING VERANDEREN DE ARBEIDSMARKT

Technologische veranderingen en automatisering veranderen het werk

Technologische veranderingen zullen de aard van werkzaamheden veranderen (SEO, 2020). Zo is het om kunnen gaan met ict een vereiste voor vrijwel ieder beroep, variërend van de autogarage (computergestuurde techniek onder de motorkap) tot aan de hulpverlening (digitale handelingsplannen). Ook zullen nieuwe beroepen opkomen (zoals dronepiloot of neuromarketeer) en kunnen bestaande functies verdwijnen. De snelheid waarmee banen verdwijnen als gevolg van technologie hangt af van een aantal factoren, zoals de kosten van nieuwe technologieën en eventuele restricties die door overheden worden opgelegd (Bakens et al., 2023; SEO, 2022). De

veranderingen op de arbeidsmarkt vragen van arbeidskrachten dat zij zich blijven ontwikkelen. Als zij dat onvoldoende doen, kan hun positie op de arbeidsmarkt verslechteren, met verhoogd risico op periodes van (langdurige) werkloosheid en inkomensverlies tot gevolg.

Routinematige taken worden vervangen

Technologische veranderingen hebben in het recente verleden voornamelijk invloed gehad op beroepen die worden gekenmerkt door een grote mate van routinematige taken (CPB, 2023a). Banen die in de toekomst blijven bestaan, zullen hoogstwaarschijnlijk worden gekenmerkt door taken die niet-routinematig zijn en dus moeilijk zijn te automatiseren. Daarbij kan gedacht worden aan omgaan met complexiteit (probleemoplossend vermogen), omgaan met menselijk contact (interpersoonlijke vaardigheden) en (creatief) omgaan met technologie. Op dit moment geldt in het algemeen dat hoger opgeleide arbeidskrachten meer analytische kennis en vaardigheden hebben. Deze kennis kan minder makkelijk geautomatiseerd worden (SEO, 2020). Een bron van onzekerheid is dat er door technologische ontwikkelingen steeds meer taken aan machines worden overgelaten die voorheen als niet-routinematig werden geclassificeerd. Voorbeelden van niet-routinematige taken die nu ook al door machines worden uitgevoerd zijn het besturen van auto's of diagnosticeren van ziektes. Naar verwachting zullen nieuwe technologieën steeds meer niet-routinematige taken over kunnen nemen. Door de mens verrichte arbeid maakt daarom een steeds kleiner deel uit van de productiviteit binnen een economie (Bakens et al., 2023).

Op niveau 2 en niveau 3 bestaat een negatieve correlatie tussen de mate van routinematigheid van een beroep en de kans op werk. Uit een analyse van SEO blijkt dat logistieke en administratieve beroepen het grootste aandeel routinematige taken kennen, terwijl bijvoorbeeld timmerlieden, verpleegkundigen en kappers vrijwel geen routinematige taken uitoefenen, zie tabel 6 (SEO, 2020). Andere groepen die kwetsbaar zijn, werken doorgaans in de administratieve sector of werken langere tijd in dezelfde functie. Ze hebben over het algemeen weinig geïnvesteerd in om- of bijscholing. Deze groepen hebben bij een economische neergang minder kans op een baan en vragen vaker een werkloosheidsuitkering aan (UWV, 2021).

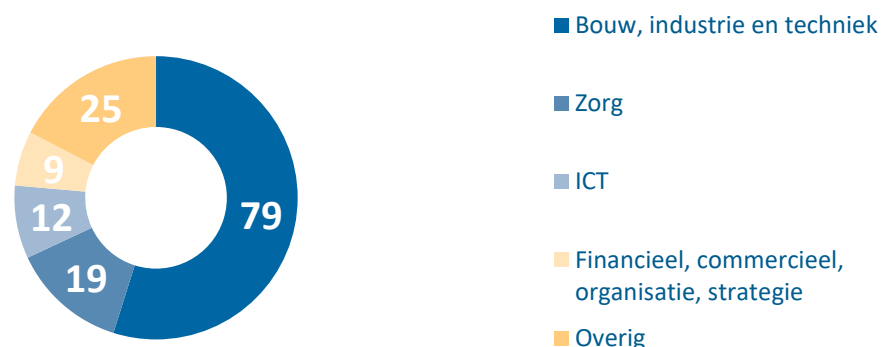
Technologische ontwikkelingen hebben geleid tot een 'arbeidsmarktpolarisatie', waarbij werkenden met een opleiding en inkomen in 'het midden' van de inkomens- en opleidingsverdeling, te maken hebben met slechtere arbeidsmarktkansen (Ter Weel et al., 2021). Enerzijds concurreren ze met hoger opgeleiden en leggen het dan vaak af op het gebied van kennis en vaardigheden die vereist zijn. Anderzijds concurreren ze met lager opgeleiden die naar verhouding goedkoper zijn.

Mate van routinematige taken	Mbo-beroepen
Relatief veel routinematige taken (60-100%)	Logistiek medewerkers
	Administratief medewerkers
	Secretaressen
	Boekhouders en assistent accountants
	Reisconsulenten en reisbureau medewerkers
Beperkt aandeel routinematige taken (15-60%)	Teamleiders detailhandel
	Technische tekenaars
	Gebruikersondersteuners ict en ict-helpdesk
	Verkoopmedewerkers detailhandel
	Koks
	Medische praktijkassistenten
	Managers detail- en groothandel
	Restaurantmanagers
	Hoveniers, tuinders en kwekers
	Sporttrainers en zweminstructeurs
Relatief weinig of geen routinematige taken (0-15%)	Medewerkers bediening horeca
	Onderwijsassistenten
	Sociaal werkers en kinderverzorgers
	Verpleegkundigen
	Kappers
	Schoonheidsspecialisten
	Diervverzorgers
	Fitnessinstructeurs
	Verzorgenden intramuraal
	Beveiligingspersoneel
	Automonteurs
	Schoonmakers
	Grafisch vormgevers
	Specialisten reclame en marketing
	Timmerlieden

Tabel 6 – Top 30 grootste mbo-beroepen naar mate van routinematige taken (SEO, 2020)

Kansrijke beroepen zitten vooral in de Bouw, industrie en techniek en in de Zorg

Het totaal aantal banen blijft volgens SEO tot 2030 stijgen (SEO, 2022). Structureel kansrijke beroepen bevinden zich naar verwachting voornamelijk in de Bouw, industrie en techniek, evenals de zorgsector, zoals weergegeven in figuur 3 (UWV, 2023).

Figuur 3 – Aantal structureel kansrijke beroepen per beroepssegment (UWV, 2023)

Perspectieven voor mbo-afgestudeerden niet altijd goed

Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) schat de arbeidsmarktperspectieven in op basis van de verhouding tussen vraag en aanbod van gediplomeerden met een bepaalde

opleiding.²⁵ ROA stelt dat de arbeidsmarktperspectieven voor studenten op niveau 2 en voor sommige domeinen op niveau 3 relatief slechter zijn. Zo is de instroom van studenten in specifieke opleidingen in bepaalde sectoren, zoals techniek en ict, op niveau 2 en 3 groter dan de vraag naar werkenden, wat de perspectieven voor deze groep matig tot slecht maakt. Dit geldt niet voor studenten op niveau 4 en andere sectoren van niveau 3. Hierbij moet worden opgemerkt dat ROA de arbeidsmarktperspectieven van verschillende domeinen bij elkaar neemt, waardoor de perspectieven van de ene opleiding de perspectieven van de andere opleiding verhogen of juist verlagen. De arbeidsmarktperspectieven zijn in het algemeen beter voor afgestudeerden die zijn opgeleid op niveau 3 en 4. Zo scoren de mbo-opleidingen in de richting Voedsel, natuur & leefomgeving (niveau 3 en 4) en Techniek, bouw & procesindustrie (niveau 4) goed voor wat betreft arbeidsmarktperspectief. Mbo-studenten die een opleiding volgen op entreeniveau of niveau 2 in een richting met een matig tot slecht arbeidsmarktperspectief, zijn gebaat bij doorstroom, omdat hun arbeidsmarktperspectieven hiermee kunnen stijgen. Dit betekent dat de instroom van studenten op entreeniveau en niveau 2 in opleidingen met een lager arbeidsmarktperspectief niet per definitie als 'slecht' is te kwalificeren (Bakens et al., 2021).

Flexibilisering verandert de arbeidsmarkt

De flexibilisering van de arbeidsmarkt is in het laatste decennium toegenomen en deze ontwikkeling zal zich naar verwachting blijven voortzetten. Het aandeel werkgevers dat gebruik maakt van tijdelijke contracten is tussen 1995 en 2015 verdubbeld (SCP, 2017) en daarna constant gebleven (CBS, 2023). Door te kiezen voor flexibele arbeidskrachten spreiden werkgevers hun risico's en kunnen zij tijdelijk specialistische kennis inhuren. Het aantal flexibele arbeidscontracten is doorgaans groter onder laagopgeleiden (CPB, 2016). Flexibilisering heeft consequenties voor de samenleving. Zo blijkt uit onderzoek dat er een mogelijke tweedeling op de arbeidsmarkt is tussen goed beschermde medewerkers met een vast contract (zogenaamde insiders) en anderzijds mensen met een geringe sociale bescherming (zogenaamde outsiders) (Universiteit Leiden, 2023).

De flexibilisering van de arbeidsmarkt heeft gevolgen voor hoe mbo-studenten uiteindelijk aan het werk gaan. Het mbo moet hen daarop voorbereiden. Het behouden van de afgestudeerden als werknemer door bedrijven en het afsluiten van bepaalde type contracten ligt echter buiten de invloedssfeer van het mbo: hier hebben werkgevers een belangrijke rol in te spelen.

Conclusies dynamische arbeidsmarkt:

- De arbeidsmarkt is krap en de verwachting is dat de druk op de arbeidsmarkt hoog blijft. De mismatch tussen studiekeuze van studenten en de vraag op de arbeidsmarkt wordt daardoor problematischer.
- Door technologische veranderingen en automatisering veranderen, verdwijnen en ontstaan er beroepen. Het mbo moet zich hier steeds sneller op aanpassen.
- Beroepen met veel routinematige taken in specifieke sectoren zullen verdwijnen. Hierdoor verslechteren de perspectieven van die beroepen.

3.2.4 TECHNOLOGIE, GLOBALISERING EN ONGELIJKHEID VERANDEREN DE SAMENLEVING

De bevolking groeit en wordt meer divers

De omvang van de Nederlandse bevolking zal naar verwachting stijgen tot 20,7 miljoen mensen in 2070 (CBS, 2021a). De bevolkingsgroei wordt veroorzaakt door een positief migratiesaldo en een stijgende levensduur. Deze ontwikkelingen zijn reeds ingezet en voelbaar in de samenleving. Zo

²⁵ Het gaat om prognoses voor een korte termijn (periode van ongeveer zes jaar later).

neemt de diversiteit in migratieachtergronden toe. Nederland heeft een grote aantrekkingskracht op (leerplichtige) nieuwkomers uit de hele wereld (WRR, 2020).

Dit brengt uitdagingen voor de samenleving met zich mee. Doordat er meer mensen zijn, wordt er een groter beroep gedaan op (sociale) voorzieningen. Door de stijging van het aantal ouderen zal er in de toekomst een groter beroep worden gedaan op de zorg. Wel zijn er regionale verschillen zichtbaar in de demografische ontwikkelingen en de uitdagingen die dat met zich mee brengt. Grote steden blijven jongeren trekken van buiten de Randstad voor het volgen van een studie of het vinden van werk. Studenten met een migratieachtergrond vestigen zich eveneens veelal in grote steden. Richting 2050 krijgen regio's als Groningen, Limburg en de Achterhoek juist te maken met krimp (PBL & CBS, 2022).

Technologische veranderingen en globalisering leiden tot complexiteit en diversiteit

De samenleving verandert ingrijpend als gevolg van technologische vooruitgang en toenemende globalisering. Deze ontwikkelingen leiden tot een grotere complexiteit en diversiteit. Voor individuen geldt dat zij zich moeten aanpassen aan de steeds veranderende realiteit. Digitale vaardigheden, lerend vermogen en flexibiliteit worden steeds belangrijkere competenties om effectief te kunnen functioneren in een complexe wereld (Kuijer-Siebelink, 2022). Denk bijvoorbeeld aan competenties die iedere burger nodig heeft om online belastingaangifte te doen en om betrouwbare informatie van nepnieuws te kunnen onderscheiden. Er wordt ook meer zelfredzaamheid van burgers gevraagd (SCP, 2021). Traditionele structuren en zekerheden zijn aan het veranderen. Individuen moeten in steeds grotere mate hun eigen leven vormgeven, door hun sociale netwerk op te bouwen en te onderhouden en de regie te nemen over hun arbeidsloopbaan en scholing (Kuijer-Siebelink, 2022; Onderwijsraad 2019).

Toenemende ongelijkheid zorgt voor een kloof in de samenleving

Er is sprake van een groeiende kloof tussen verschillende groepen in de samenleving op economisch, sociaal, cultureel en persoonlijk gebied. Het SCP stelt in haar onderzoek *Eigentijdse ongelijkheid* dat er in Nederland sprake is van een klassensamenleving bestaande uit zeven lagen die een maatschappelijke rangorde vormen van veel naar weinig kapitaal.²⁶ Het SCP stelt verder dat de structurele ongelijkheid in Nederland hardnekkig te noemen is. De omvang van iedere laag binnen de klassenstructuur is tussen 2014 en 2019 nauwelijks gewijzigd. De verschillende lagen hebben in meer of mindere mate toegang tot hulpbronnen als financieel vermogen, opleidingsniveau, arbeidsmarktpositie, netwerk en culturele achtergrond. Onderwijs speelt een belangrijke rol bij het tegengaan van ongelijkheid binnen de samenleving door jongeren de kennis en vaardigheden aan te leren die nodig zijn om een duurzame positie op de arbeidsmarkt te kunnen verwerven en te kunnen functioneren in een complexe samenleving (SCP, 2023).

²⁶ Het SCP onderscheidt vier vormen van kapitaal: 1) economisch kapitaal (inkomen, opleiding, beroep. Dit wordt onder andere bepaald door het bereikte onderwijsniveau); 2) persoonskapitaal (fysieke en mentale gezondheid, zelfvertrouwen, aantrekkelijkheid, 'wie ben je'); 3) sociaal kapitaal (sociale netwerken, 'wie ken je'); 4) cultureel kapitaal (maatschappelijke codes kennen en ernaar gedragen, 'waar pas je bij').

Conclusies dynamische samenleving:

- Het aandeel (leerplichtige) nieuwkomers in de samenleving neemt toe.
- Technologische veranderingen, globalisering, toenemende ongelijkheid en ervaren polarisatie zorgen voor een samenleving waarin andere vaardigheden nodig zijn, zoals wendbaarheid en zelfredzaamheid. Dit vraagt om wendbaarheid van het mbo om de studenten op de laatste veranderingen voor te bereiden.

4. Hoe toekomstbestendig is het mbo-stelsel?

Uit de conclusies van hoofdstuk 2 en 3 blijkt dat het mbo een stevige basis heeft:

- Internationaal gezien presteert het Nederlandse mbo goed.
- De nauwe samenwerking tussen het mbo en het bedrijfsleven (onder andere binnen SBB) wordt geprezen.
- Leren in de praktijk zorgt voor een goede aansluiting met de arbeidsmarkt.
- De bedrijfsvoering van mbo-instellingen is over het algemeen constant en er zijn weinig mogelijke bovenmatige reserves.

Er zijn echter ook punten waarop inzet nodig is. Op deze punten is het mbo onvoldoende toekomstbestendig. Deze punten concentreren zich rond zes thema's:

1. *Uitval*

- De uitval, switch en vsv is het hoogst in de entreeopleiding en op niveau 2. Dit geldt in het bijzonder voor de instromers vanuit het vso, voor studenten met een migratieachtergrond en voor studenten met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep.

2. *Op- en doorstroom*

- De doorstroom naar het hbo is voor een deel van de studenten niet succesvol, evenals de opstroom van niveau 2 naar 4.

3. *Krimp*

- Studentenaantallen dalen, waardoor de rijksbijdrage voor instellingen afneemt. Hierdoor kan het huidige opleidingsaanbod niet overal op dezelfde wijze in stand worden gehouden.
- Er is nog geen zicht op de ontwikkeling in de spreiding en omvang van opleidingen over locaties.

4. *Studiekeuze*

- Niet alle studenten kiezen een studie in een domein met een goed arbeidsmarktperspectief.
- Drie op de tien studenten hebben spijt van hun studiekeuze.
- Sturing op aanbod en studiekeuze wordt nog belangrijker door de krapte op de arbeidsmarkt.

5. *Dynamische arbeidsmarkt*

- Door technologische ontwikkelingen zoals automatisering veranderen, verdwijnen en ontstaan beroepen sneller. Het mbo moet zich steeds sneller aanpassen.
- Leren in de praktijk leidt tot een betere aansluiting op de arbeidsmarkt en wordt nog belangrijker om het onderwijs snel aan te kunnen passen op de veranderende arbeidsmarkt.
- Beroepen met veel routinematige taken in specifieke sectoren zullen verdwijnen. Hierdoor verslechteren de perspectieven van die beroepen.

6. *Dynamische samenleving*

- Het aantal (leerplichtige) nieuwkomers (anderstaligen) neemt toe.
- Er is onvoldoende zicht op de beheersing van basisvaardigheden (taal, rekenen, burgerschap) en de cijfers die er zijn voor wat betreft de beheersing van taal en rekenen, zijn zorgelijk.

- Technologische veranderingen, globalisering, toenemende ongelijkheid en ervaren polarisatie zorgen voor een samenleving waarin andere vaardigheden nodig zijn.

In dit hoofdstuk wordt verkend welke inzet al gedaan wordt om deze knelpunten aan te pakken. Door middel van deze analyse wordt inzichtelijk in hoeverre het huidige beleid effectief is en eventueel aanvullend of ander beleid nodig is.

4.1 UITVAL

Uit hoofdstuk 2 blijkt dat uitval en voortijdig schoolverlaten (vsv) op entreeopleidingen en niveau 2 nog steeds een aandachtspunt is. Vooral in de entreeopleiding zitten relatief veel kwetsbare (jonge) mensen. Dit geldt in iets mindere mate ook voor niveau 2. Deze paragraaf beschrijft wat er al geregeld is om uitval en vsv tegen te gaan en wat er nog ontbreekt.

4.1.1 ER GEBEURT AL VEEL OP VSV, UITVAL EN SWITCH, MAAR INZET BLIJFT ONVERMINDERD BELANGRIJK

De oorzaken van vsv zijn onderzocht. Daaruit blijkt dat jongeren met persoonlijke problemen vaker uitvallen (Cobben et al., 2022a). Het aandeel jongeren dat te maken heeft met multi-problematiek is ruim drie keer zo groot onder vsv'ers als gemiddeld (CBS, 2021). Door een risicovolle thuissituatie en/of door psychische, sociale of financiële problemen raken jongeren (tijdelijk) overbelast en kunnen daardoor uitvallen. Daarnaast is een verkeerde studiekeuze een belangrijke factor, evenals het ontbreken van specifieke begeleiding en een verleidelijke arbeidsmarkt (groenpluk). Met de Werkagenda mbo is een aantal maatregelen genomen die gericht zijn op het bestrijden van deze oorzaken van vsv. Het gaat hierbij om de verhoging van de bekostiging voor niveau 2, de versterking van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) en de verbetering van de structurele begeleiding van school naar werk. Ook in de Kamerbrief van april 2023 (Ministerie van OCW, 2023a) over de hoofdlijnen van het aanvalsplan vsv zijn aanvullende maatregelen gepresenteerd om het tijt te keren. Denk bijvoorbeeld aan maatregelen voor het vroegtijdig signaleren en voorkomen van problemen die kunnen leiden tot uitval, aantrekkelijker onderwijs voor jongeren die aan het werk willen en een wetsvoorstel dat extra begeleiding regelt in de laatste fase van de opleiding die ook na diplomering kan doorlopen.

De oplossingen uit het aanvalsplan vsv en de Werkagenda mbo lijken goed aan te sluiten bij de oorzaken van de uitval die uit onderzoek naar voren komen (Ministerie van OCW, 2023a). De werkgroep ondersteunt het ingezette beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk de vsv, uitval en switch tegengaan.

4.1.2 BELEID VSV EN UITVAL KAN VERDER AANGESCHERPT WORDEN

De werkgroep benadrukt daarnaast dat inzet op het tegengaan van vsv, uitval en switch onverminderd belangrijk blijft. Een knelpunt waar nog onvoldoende aandacht voor is, is bijvoorbeeld dat studenten die aan het begin van het studiejaar uitvallen, een jaar moeten wachten totdat zij weer kunnen instromen. Dit kan ertoe leiden dat zij uit het onderwijs verdwijnen, zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt opgaan of thuis komen te zitten (LPBL, 2023). Instellingen kunnen nu al meerdere instroommomenten introduceren, maar in de praktijk gebeurt dit niet tot nauwelijks. Instellingen geven als voornaamste redenen aan dat het onderwijsprogramma dit niet toelaat en het organisatorisch moeilijk te regelen valt.

Daarnaast valt op dat de aanpak van uitval en vsv momenteel vooral een generieke aanpak is, met daarbij minder aandacht voor specifieke groepen. Uit de analyses in hoofdstuk 2 blijkt bijvoorbeeld dat studenten met een migratieachtergrond, studenten met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep en instromers vanuit het vso vaker uitvallen. Veel vso-jongeren willen graag naar het mbo en dat is formeel mogelijk door het toelatingsrecht. Een deel van deze jongeren heeft bijvoorbeeld een licht verstandelijke beperking, een stoornis in het autistisch spectrum of ernstige

gedragsproblemen. Het mbo is vaak onvoldoende ingericht voor het bieden van de benodigde intensieve ondersteuning en maatwerk voor deze groep (Regioplan, 2023). Bovendien is er geen alternatief onderwijs traject beschikbaar voor deze groep.²⁷ Een andere groep jongeren uit het vso stroomt direct door naar de arbeidsmarkt, omdat zij niet in staat zijn om een startkwalificatie te halen (Inspectie van het Onderwijs, 2023b). Deze jongeren zijn gemiddeld 17 jaar oud en hebben relatief slechte kansen op de arbeidsmarkt (Inspectie van het Onderwijs, 2023b; SEO, 2023).

Conclusies huidige sturing op uitval:

- Vsv wordt aangepakt via het aanvalsplan en de Werkagenda mbo. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is.
- Inzet op tegengaan van uitval, switch en vsv blijft onverminderd belangrijk.
- Studenten hebben (vaak) geen mogelijkheid om snel opnieuw in te stromen in het mbo.
- Er is geen beleid om de uitval, switch en vsv tegen te gaan bij specifieke doelgroepen die dat nodig hebben (studenten met een migratieachtergrond, studenten met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep en instromers vanuit het vso).

4.2 OP- EN DOORSTROOM

Op- en doorstroom is geen doel op zich: het gaat er niet om dat alle studenten moeten doorstromen, maar dat studenten die dit willen, de mogelijkheden hebben om dit te doen. Een uitzondering zijn de studenten binnen de entreeopleiding, waarbij opstroom naar niveau 2 tot een startkwalificatie leidt. In hoofdstuk 2 is geconstateerd dat de doorstroom naar het hbo in 50% van de gevallen niet succesvol is, evenals de opstroom van niveau 2 naar 4. Deze paragraaf beschrijft wat er reeds gebeurt en wat er nog beter kan.

4.2.1 ER ZIJN NOG NIET OVERAL SOEPELE OVERGANGEN IN DE BEROEPSKOLOM

Overgangen in de beroepskolom zijn kwetsbare momenten. Dit geldt zowel voor de overgang van vmbo naar mbo, als van mbo naar hbo, met uitval in het eerste leerjaar als gevolg (KBA Nijmegen et al., 2021). Al enige tijd wordt daarom ingezet op het verbeteren van overgangen in het stelsel. Vooral de overgang van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo staan hierbij centraal (Ministerie van OCW, 2019).

Voor het verbeteren van de overgang van vmbo naar mbo zijn experimenten gedaan met de vmbo-mbo 2 (vm2)-, vakmanschaps- en technologieroutes. Dit zijn routes waarbij het vmbo en mbo in elkaar geschoven worden. Vanwege de positieve resultaten van deze experimenten is er in 2020 ook de Wet doorlopende leerroutes vmbo-mbo aangenomen, waarmee doorlopende en geïntegreerde leerroutes mogelijk zijn gemaakt. Ook wordt er in het vmbo gewerkt aan een betere oriëntatie op het mbo door middel van beroepsgerichte keuzevakken en praktijkgerichte programma's, het versterken van de loopbaanoriëntatie en -begeleiding (zie 4.4), de invoering van het toelatingsrecht, het stimuleren van de warme overdracht, de invoering van de subsidieregeling Versterking aansluiting beroepsonderwijskolom en de invoering van een vervroegde inschrijving, zodat er meer tijd is voor een gedegen intake in het mbo.

²⁷ In enkele regio's zijn er speciale voorzieningen aangeboden door het mbo, bijvoorbeeld door entreeonderwijs op de werkvloer aan te bieden met intensieve begeleiding. Daarnaast verstrekt SZW met de ernstige scholingsbelemmeringen (ESB)-regeling subsidie voor een Route Educatie naar Arbeid. Deze route is bedoeld om jongeren met ernstige scholingsbelemmeringen met een intensief programma te begeleiden naar werk. Hoewel de resultaten van deze route goed zijn, is dit geen volwaardig alternatief voor deze groep. Het aantal deelnemers is klein (240 op jaarbasis), in een aanzienlijk deel van de regio's is er geen of te beperkt aanbod en jongeren komen vaak pas in dit traject als zij in het reguliere onderwijs zijn vastgelopen (Regioplan, 2022).

Voor het verbeteren van de aansluiting van het mbo op het hbo wordt ingezet op gemeenschappelijke programma's mbo-hbo die voor een doorlopende leerlijn tussen verwante opleidingen kunnen zorgen. In regio's waar bij studierichtingen een intensieve samenwerking bestaat en doorlopende leerlijnen zijn ontwikkeld, blijkt de uitval laag te zijn. In deze regio's zoekt men elkaar op, stemt men programma's af, geeft men over en weer les en zorgt men voor warme overdracht (ResearchNed, 2020). Ondanks de maatregelen, lukt het nog niet overal om soepele overgangen te realiseren.

Conclusies huidige sturing op op- en doorstroom:

- Overgangen in het stelsel zijn kwetsbare momenten.
- De sturing is vooral gericht op het weghalen van drempels en het versterken van de voorbereiding op de vervolgopleiding. Deze inzet is niet overal succesvol.

4.3 KRIMP

Het aantal mbo-studenten in Nederland daalt. Dat betekent dat het huidige opleidingsaanbod niet overal op dezelfde wijze en met dezelfde kwaliteit in stand kan worden gehouden. Deze paragraaf beschrijft welk beleid hier nu op gevoerd wordt, wat daarin werkt en wat niet.

4.3.1 ER IS NOG GEEN STRUCTURELE AANPAK VOOR HET OMGAAN MET KRIMP

Hoofdstuk 3 laat zien dat in komende jaren de instroom in het mbo flink gaat dalen. Steeds meer onderwijsinstellingen komen voor de vraag te staan welk aanbod in stand gehouden moet worden voor welke doelgroep. Het lukt in veel regio's om, ondanks de al ingezette daling van het aantal studenten, een passend aanbod te realiseren. Oplossingen die daarbij gebruikt worden zijn fusies tussen instellingen en een betere samenwerking met andere instellingen en het bedrijfsleven. Daarnaast is voor de jaren 2024 tot en met 2026 in totaal €90 miljoen beschikbaar gesteld om op korte termijn een adequaat aanbod in stand te houden (Ministerie van OCW, 2022c). Een structurele aanpak van krimp is er niet.

4.3.2 BELEID GERICHT OP EEN MACRODOELMATIG AANBOD WERKT NIET OPTIMAAL

Het uitgangspunt bij de sturing op een macrodoelmatig opleidingsaanbod is zelfregulatie door de sector (Ministerie van OCW, 2022b). De gedachte is dat instellingen en het bedrijfsleven zelf het beste zicht hebben op wat nodig is ten aanzien van een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

De zelfregulatie bestaat eruit dat onderwijs en bedrijfsleven (binnen SBB) jaarlijks alle opleidingen op drie indicatoren doorlichten: 1) het percentage gediplomeerden dat werk heeft (12 uur en meer), 2) of dit werk op niveau is en 3) de indicator kans op werk van SBB.²⁸ Als twee van de drie indicatoren onder de grenswaarde vallen, worden de kwalificaties onderzocht. Er wordt bekeken welke maatregelen genomen moeten worden om het arbeidsmarktperspectief van de opleiding te verbeteren of hoe het aantal studenten teruggebracht kan worden. Deze werkwijze wordt momenteel herzien naar aanleiding van de Taskforce Doelmatigheid (2022): er wordt naast het landelijke en sectorale niveau, ook sterk naar het regionale niveau gekeken. Er worden afspraken gemaakt over het gezamenlijk bijdragen aan maatschappelijke uitdagingen in plaats van enkel over het opleidingsaanbod. Deze werkwijze wordt momenteel nader uitgewerkt door de sector. Zo

²⁸ De indicator kans op werk wordt berekend door de verwachte vraag naar mbo-gediplomeerden met een specifieke mbo-opleiding te vergelijken met het aanbod van mbo-gediplomeerden. Op basis daarvan wordt de kans op werk ingeschat als goed, ruim voldoende, voldoende, matig of gering.

worden er voor drie pilotsectoren (Zorg, welzijn en sport, Techniek en gebouwde omgeving, Zakelijke dienstverlening en veiligheid) sectorale meerjarenagenda's gemaakt.

De overheid kan sturen op het aanbod door middel van de Wet macrodoelmatigheid en de bijbehorende Beleidsmaatregel uit 2015. Dit kan via de Commissie Macrodoelmatigheid mbo (CMMBO) en de zorgplichten.

De CMMBO heeft een aantal taken op het gebied van macrodoelmatigheid. Ten eerste hebben ze een rol in het oordelen over voorgenomen fusies en bij het alleenrecht van kleine opleidingen. Ten tweede kan de CMMBO op verzoek van de minister het opleidingsaanbod thematisch doorlichten en op basis daarvan adviseren. Ten derde kan de commissie op verzoek van de minister een onderzoek instellen naar de naleving van de zorgplicht doelmatigheid dan wel de zorgplicht arbeidsmarktperspectief. De CMMBO kan de minister ten slotte adviseren over te nemen maatregelen op basis van dit onderzoek naar de naleving van de zorgplichten.

De zorgplicht arbeidsmarktperspectief verplicht instellingen om objectieve informatie aan te bieden over het arbeidsmarktperspectief van opleidingen aan aankomende studenten. Deze zorgplicht is aangescherpt²⁹, zodat mbo-studenten weten of zij na het behalen van hun diploma binnen een redelijke termijn werk kunnen vinden op het niveau van de opleiding. Naast de zorgplicht arbeidsmarktperspectief wordt de zorgplicht doelmatigheid³⁰ gehanteerd. Met deze zorgplicht zijn instellingen verplicht tot afstemming van het opleidingsaanbod in de regio met andere instellingen en het bedrijfsleven. De wet geeft mbo-instellingen de ruimte om de zorgplichten zelf in te vullen in overleg met het (regionale) bedrijfsleven en andere onderwijsinstellingen. Voorwaarde is dat het vastgestelde doel ook daadwerkelijk wordt bereikt. Verder is het een plicht voor instellingen om een voornemen tot het starten of beëindigen van een opleiding te melden. Het naleven van de zorgplicht wordt nu op basis van signalen gecontroleerd door de CMMBO. Bij een geschil tussen instellingen over opleidingen toetst de CMMBO of bij de betreffende opleidingen door deze instellingen aan de zorgplicht is voldaan. Als dat niet het geval is, verzoekt de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) (op basis van het advies van de CMMBO) de opleiding maatregelen te treffen om alsnog aan de zorgplicht te voldoen. Blijkt een instelling zich niet aan de opgelegde maatregelen te houden, dan kan de minister ingrijpen en de instelling het recht ontnemen de opleiding aan te bieden voor een bepaalde periode, of bekostigings sancties treffen.

Uit de evaluatie van de wet en de beleidsregel Macrodoelmatigheid 2015 (ResearchNed, 2019), kan niet worden afgeleid dat de arbeidsmarktrelevantie van het opleidingsaanbod en van studiekeuzes in het mbo duidelijk is verbeterd na 2015. Het beeld is daarbij wel verschillend naar leerwegen en niveaus. Vooral bol niveau 2 valt op, omdat voor 30% van de opleidingen afgestudeerden een jaar na diplomering minder werkenden levert dan de 70% die geldt als signaalwaarde. Dit gegeven leidt bij deze opleidingen in de afgelopen periode niet tot verschuivingen in de instroom en/of in het aanbod naar kansrijkere opleidingen (soms eerder andersom). Bij de bol niveau 3 en 4-opleidingen is het aandeel opleidingen met een percentage werkenden onder de signaalwaarde betrekkelijk gering (circa 7%). In de bbl zijn er op alle niveaus nauwelijks tot geen opleidingen met een aandeel werkende gediplomeerden onder de signaalwaarde (ResearchNed, 2019).

²⁹ De aangescherpte zorgplicht arbeidsmarktperspectief luidt: "Het bevoegd gezag zorgt ervoor dat een beroepsopleiding alleen door de instelling wordt aangeboden als er na beëindiging van de opleiding voldoende arbeidsmarktperspectief is voor de studenten. Onder arbeidsmarktperspectief wordt in ieder geval verstaan het perspectief voor gediplomeerde schoolverlaters op het binnen een redelijke termijn vinden van werk op het niveau van de gevolgde opleiding."

³⁰ De nieuwe zorgplicht doelmatigheid luidt: "Het bevoegd gezag zorgt ervoor dat een beroepsopleiding alleen door de instelling wordt aangeboden als de verzorging van die opleiding, gelet op het geheel van de voorzieningen, op het gebied van het beroepsonderwijs doelmatig is."

Dit toont aan dat het aanbod niet altijd arbeidsmarktrelevant is. Het huidige macrodoelmatigheidsbeleid werkt onvoldoende en daar komt bij dat in de nabije toekomst de instroom van studenten in het mbo gaat dalen en het nog moeilijker wordt om aanbod in stand te houden.

4.3.3 BEKOSTIGING ZORGT VOOR DOELMATIGHEID, MAAR OOK VOOR CONCURRENTIE

De wijze van bekostiging heeft ook effect op het aanbod. Wanneer de studentenaantallen dalen, dalen ook de inkomsten van instellingen, omdat de bekostiging volledig gebaseerd is op het aantal ingeschreven studenten en in het geval van niveau 2 tot en met 4 ook op het aantal behaalde diploma's. Instellingen moeten (in het bijzonder in het geval van dalende studentenaantallen) hun aanbod aanpassen op de hoeveelheid studenten en moeten hierdoor soms keuzes maken over welk aanbod in stand gehouden wordt (al dan niet door fusies en afstemming met andere instellingen in de regio). Deze systematiek draagt bij aan het tot stand komen van een doelmatig aanbod. Het kan leiden tot concentratie van aanbod wanneer opleidingen bijvoorbeeld te klein worden (en daarmee ook de kwaliteit in gevaar kan komen). Ook kan het instellingen helpen zich efficiënt in te richten, door bijvoorbeeld meer te werken in de praktijk en de scholing te concentreren.

Deze bekostigingssystematiek kan echter ook leiden tot problemen, wanneer de ondergrens van de doelmatigheid wordt bereikt. Bijvoorbeeld wanneer in een regio nog slechts één aanbieder bestaat en ook deze te klein dreigt te worden. Dan moet gekeken worden naar alternatieve manieren om het aanbod in stand te houden, zodat de toegankelijkheid (met name op entreeniveau en niveau 2) niet in het gedrang komt. PwC Strategy& constateerde eerder al (2021) dat instellingen door een onevenredige krimp in aantallen studenten in de problemen kunnen komen om een passend aanbod in stand te houden.

De bekostiging via het aantal ingeschreven studenten zorgt ook voor een concurrentieprikkel tussen instellingen. Instellingen richten zich op het binnenhalen van zoveel mogelijk studenten. Dit kan samenwerking tussen instellingen belemmeren, terwijl die samenwerking juist hard nodig is om in tijden van een dalende instroom tot een passend aanbod te komen in de regio.

Conclusies huidige sturing op krimp in het mbo:

- Er is geen structurele oplossing voor het omgaan met krimp. Dit wordt nu met fusies opgelost, waarbij het huidige aanbod nog in stand wordt gehouden.
- Het aanbod van arbeidsmarktrelevante opleidingen verandert over het algemeen niet (in het bijzonder voor bol niveau 2).
- Er wordt door de overheid beperkt gestuurd op aanbod: macrodoelmatigheid is gericht op zelfregulatie door de sector. Deze aanpak is onvoldoende succesvol en komt verder onder druk door de toenemende krimp.
- De bekostiging helpt om tot een doelmatig aanbod te komen. Alleen voor sterke krimpregio's waar aanbod definitief dreigt te verdwijnen, zijn alternatieven nodig.
- Tegelijkertijd leidt de bekostiging tot concurrentie om studenten, waardoor samenwerking tussen instellingen wordt bemoeilijkt.

4.4 STUDIEKEUZE

Uit hoofdstuk 2 en 3 blijkt dat drie op de tien studenten spijt hebben van hun studiekeuze en dat studiekeuze ook steeds belangrijker wordt door de krapte op de arbeidsmarkt. Het instrument dat gebruikt wordt om een betere studiekeuze te realiseren, is loopbaanoriëntatie en -begeleiding

(LOB) in het vo en het mbo. Daarnaast bepaalt het aanbod ook de keuzemogelijkheden van studenten. Deze paragraaf beschrijft de huidige inzet rondom studiekeuze: wat gaat er goed en wat niet.

4.4.1 AANBOD EN BEKOSTIGING BEPERKEN KANSRIJKE OPLEIDINGSKEUZES

De keuze voor een studierichting van studenten begint al in het vmbo met een profielkeuze. Hier mogen instellingen zelf bepalen welke profielen ze aanbieden. De profielen zijn inhoudelijke opleidingsrichtingen. Uit onderzoek blijkt dat vmbo-scholen in de praktijk maar een deel van de tien verschillende profielen³¹ aanbieden in de basis- kader- en gemengde leerweg. Daardoor is de oriëntatie op de mbo-opleidingen beperkt. Leerlingen hebben altijd de mogelijkheid om van school te veranderen om een ander profiel te kiezen, maar het is de vraag of dit gebeurt. Een deel van het aanbod aan profielen is onderzocht. Daaruit blijkt dat er meer aanbod is van de profielen Economie en Ondernemen en veel minder van de technische profielen (SEOR, 2023).

Ook in het mbo bepalen instellingen zelf het aanbod. De accenten in het mbo-aanbod kunnen deels verklaard worden door de bekostiging van de opleidingen. Deze is gebaseerd op het aantal ingeschreven studenten. Dit stimuleert dat instellingen hun aanbod richten op de vraag van studenten in plaats van de vraag op de arbeidsmarkt. De arbeidsmarktvrage speelt nu geen enkele rol in de bekostiging en dat kan tot gevolg hebben dat opleidingen met een relatieve lage baankans in stand worden gehouden (Rijksoverheid, 2020) en studenten niet altijd makkelijk een opleiding kunnen vinden in een tekortsector.

4.4.2 ER IS VEEL INGEZET OP LOB, MAAR DE KWALITEIT HIERVAN WISSELT STERK TUSSEN INSTELLINGEN

LOB is bedoeld om leerlingen en studenten meer zicht te geven op hun kwaliteiten en mogelijkheden, zodat ze een passende vervolgopleiding kunnen kiezen of een baan kunnen vinden. In het vmbo en mbo is wettelijk bepaald dat er binnen opleidingen aandacht is voor LOB en uit welke elementen dit dient te bestaan. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op LOB op basis van de verschillende onderzoekskaders.

Om LOB te verbeteren is er in 2021 voor scholen in het voortgezet onderwijs een kwaliteitsagenda LOB opgesteld, waarin nieuwe prioriteiten zijn geformuleerd: LOB sterker verankeren in het curriculum (door professionalisering van docenten en borging van deskundige LOB) en de structurele verankering van de portal KiesMBO (Ministerie van OCW, 2021). Ook worden er praktijkgerichte programma's ingevoerd binnen de nieuwe leerweg in het vmbo ten behoeve van een betere oriëntatie op het mbo. In de periode van 2023 tot en met 2027 wordt jaarlijks €33 miljoen geïnvesteerd in onder andere extra fte's voor LOB, het bevorderen van de LOB-deskundigheid van docenten met LOB-taken en loopbaanbegeleiders, in de portal KiesMBO en het Expertisepunt LOB (Ministerie van OCW, 2022c). Tevens zijn er sectorspecifieke aanpakken die gericht zijn op het aantrekken van voldoende mensen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het Techniekpact, het Actieplan Groene en Digitale Banen en het Programma Toekomstbestendige Arbeidsmarkt Zorg en Welzijn.

Voor de groep studenten die bij instroom in het mbo of na een verkeerde studiekeuze nog niet kan kiezen voor een specifieke mbo-opleiding, wordt naar verwachting in studiejaar 2023/2024 gestart met een pilot van oriëntatieprogramma's in het mbo. Studenten kunnen in het kader van de studiekeuze een oriëntatieprogramma van maximaal een jaar volgen. Zij krijgen dan met

³¹ Een vmbo-leerling kiest meestal aan het einde van de onderbouw één van de tien vmbo-profielen, waarin hij zich in het derde en vierde jaar specialiseert. Op vakscholen is dit al vanaf leerjaar één. Door middel van de keuzevakken kan hij zich verbreden of verdiepen. De tien profielen zijn Economie en ondernemen (E&O); Horeca, bakkerij en recreatie (HBR); Zorg en welzijn (Z&W); Groen; Dienstverlening en producten (D&P); Bouwen, wonen en interieur (BWI); Produceren, installeren en energie (PIE); Mobiliteit en transport (M&T); Media, vormgeving en ICT (MVI) en Maritiem en techniek (MT).

persoonlijke begeleiding inzicht in hun capaciteiten, interesses, het opleidingsaanbod en de bijbehorende beroepspraktijk. Ook worden studenten geïnformeerd over het arbeidsmarktperspectief van de verschillende opleidingen en sectoren. Op die manier kan het oriëntatieprogramma bijdragen aan het voorkomen van uitval en switch. Als studenten de gelegenheid krijgen kennis te maken met tekortsectoren en de kansen die daar liggen, kan dit hen stimuleren om voor deze sectoren te kiezen (Ministerie van OCW, 2022d).

Ondanks deze inzet blijkt uit onderzoek dat de invulling van LOB door instellingen sterk varieert en niet overal even intensief is. Daarnaast is LOB nog volop in ontwikkeling, waardoor er nog geen duidelijk zicht is op de resultaten van het ingezette beleid (AO Consult, 2020; Kennisrotonde, 2017; SEOR, 2023).

4.4.3 ARBEIDSMARKTINFORMATIE WORDT ONVOLDOENDE MEEGENOMEN IN LOB

Uit onderzoek blijkt dat LOB nog te weinig bijdraagt aan het kiezen van een opleiding met arbeidsmarktrelevantie, terwijl studenten dat wel belangrijk vinden. LOB-activiteiten die scholen ondernemen, richten zich voornamelijk op het ontdekken van de eigen (academische) kwaliteiten en voorkeuren voor een vervolgopleiding. Kritische vragen stellen, het gesprek aangaan over een gemaakte keuze en het betrekken van (goede) arbeidsmarktinformatie bij het studiekeuzep proces gebeurt lang niet altijd (SEOR, 2023). Dit terwijl vmbo-leerlingen vaak verkeerde kennis en veronderstellingen hebben over specifieke baankansen en salaris. Wanneer deze kennis en veronderstellingen gecorrigeerd worden, maken zij andere keuzes (De Koning, 2022), hebben zij een lagere kans op werkloosheid, een hoger startsalaris en hebben zij minder spijt van hun opleiding (Meng et al., 2015).

Waar vooral kansen liggen in het kader van kansrijk opleiden, is de inzet op de groep die twijfelt over hun vervolgopleiding (SEOR, 2023). Deze groep twijfelaars kunnen vaker op het spoor van kansrijke opleidingen worden gezet. Daarnaast liggen er kansen bij de groep jongeren uit lage sociaaleconomische milieus. Zij profiteren meer van de gegeven arbeidsmarktinformatie, waarschijnlijk omdat zij een grotere informatieachterstand hebben (Fouarge et al., 2017).

Conclusies huidige sturing op studiekeuze:

- Een goede studiekeuze is van belang voor student en samenleving en het huidige beleid leidt nog niet altijd tot de gewenste uitkomsten.
- Het aanbod van profielen in het vmbo en de bekostiging van het mbo-aanbod dragen onvoldoende bij een kansrijke opleidingskeuze.
- LOB is belangrijk beleid rond studiekeuze. De invulling van LOB door vo-scholen en mbo-instellingen varieert sterk en is volop in ontwikkeling.
- Het betrekken van (goede) arbeidsmarktinformatie gebeurt niet altijd, terwijl dit wel invloed heeft op de studiekeuze. Dit is vooral relevant voor de groep die twijfelt over hun vervolgopleiding.

4.5 DYNAMISCHE ARBEIDSMARKT

De arbeidsmarkt verandert steeds sneller en het is daardoor onduidelijk hoe de arbeidsmarkt er in de toekomst uitziet. Dit vraagt een groot aanpassingsvermogen van het mbo. Het stelsel, onderwijsprofessionals en studenten moeten wendbaar zijn, zodat zij kunnen inspelen op de dynamische arbeidsmarkt. In deze paragraaf wordt beschreven hoe gestuurd wordt op de responsiviteit van het mbo en wat daarin goed gaat en wat niet.

4.5.1 MOGELIJKHEDEN VOOR RESPONSIVITEIT KUNNEN BETER WORDEN BENUT

Het aanpassingsvermogen van het mbo wordt al geruime tijd versterkt. Hierbij wordt ingezet op een actueel aanbod, een flexibele organisatie en innovatie in de regio.

Inzet op actueel aanbod, flexibiliteit en innovatie bieden mogelijkheden

Onderwijs en bedrijfsleven, verenigd in SBB, gaan bij elke mbo-kwalificatie ten minste elke vier jaar na of de kwalificatie voldoet aan actuele ontwikkelingen in het beroep. Indien nodig wordt de mbo-kwalificatie op een eerder moment herzien. Sinds 2016 kent elke mbo-opleiding één of meer keuzedelen. Keuzedelen kunnen binnen ongeveer drie maanden vastgesteld worden en bieden daarmee dus de mogelijkheid om sneller in te spelen op de ontwikkelingen en innovaties in het (regionale) bedrijfsleven en op de wensen van studenten en het vervolgonderwijs.

Naast de keuzedelen wordt er binnen drie experimenten verkend hoe het stelsel responsiever gemaakt kan worden. Ten eerste is er het experiment cross-overs. Cross-over kwalificaties zijn nieuwe kwalificaties in het mbo, bestaande uit delen van bestaande kwalificaties van twee of meer verschillende opleidingsdomeinen. Ten tweede is er het experiment ruimte in de regio waarbinnen instellingen in samenwerking met het (regionale) bedrijfsleven geregionaliseerde beroepsopleidingen ontwikkelen. Tot slot was er het experiment beroepsopleiding gecombineerde leerwegen bol-bbl. In dit experiment kregen deelnemers in het eerste leerjaar onderwijs in de bol en in het laatste leerjaar in de bbl. Het experiment is inmiddels afgelopen en geëvalueerd en er zijn positieve resultaten behaald. Om instellingen te stimuleren om de gecombineerde leerweg in te zetten, is een handreiking ontwikkeld in samenwerking met de MBO Raad.

Om flexibiliteit te realiseren, is het moment en de locatie van de opleiding niet wettelijk vastgelegd. Zo kan met een leerbedrijf worden afgesproken om de mbo-opleiding volledig op de locatie van het bedrijf uit te voeren, om de opleiding in de avonden te organiseren of om de opleiding te verkorten voor mensen die al relevante leer- of werkervaring hebben. Verder is er een MBO Brigade opgericht die instellingen helpt bij het vinden van ruimte in de regels, zodat docenten het onderwijs zo goed mogelijk kunnen inrichten.

Om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te kunnen blijven realiseren, wordt tevens ingezet op innovatie van het beroepsonderwijs. Dit krijgt vooral vorm in de regio en samen met het bedrijfsleven. Het wordt met verschillende projecten gefaciliteerd. Zo zijn er practoraten: expertiseplatforms binnen een mbo-instelling waar praktijk(gericht) onderzoek wordt uitgevoerd. Daarnaast zijn er Centra voor Innovatief Vakmanschap (CIV) opgezet, waarbinnen onderwijs en bedrijfsleven uit de regio samen werken aan de innovatie van het beroepsonderwijs. Verder bestaat er het Regionaal Investeringsfonds mbo (RIF). Dit fonds stimuleert de samenwerking tussen instellingen, de publieke sector en het bedrijfsleven met als doel om het beroepsonderwijs en de arbeidsmarkt nog beter op elkaar te laten aansluiten. Ook zijn er Regio Deals waarbinnen de regio's in samenwerking met het Rijk plannen en ideeën ontwikkelen om complexe opgaven aan te pakken. Bijvoorbeeld om de leefbaarheid van een gebied te vergroten, om opleidingen beter te laten aansluiten bij de arbeidsmarkt, of om gebouwen en bedrijventerreinen te verduurzamen. Tot slot zijn er verschillende projecten binnen het Nationaal Groeifonds die gericht zijn op het verder ontwikkelen van het onderwijsaanbod in het mbo. Het programma Npuls is gericht op het faciliteren van onderwijsinstellingen (in het mbo, hbo en wo) bij digitalisering. Hiertoe wordt onder meer een infrastructuur opgezet met Centres for Teaching and Learning en transformatiehubs. Binnen het programma LLO-katalysator ontwikkelen publieke instellingen in het mbo, hbo en wo, samen met het bedrijfsleven en andere partijen, regionale en sectorale ecosystemen en leerinfrastructuren.

Via het hierboven beschreven beleid zijn er vele mogelijkheden om een actueel aanbod, flexibiliteit en innovatie in het stelsel te realiseren. Het is echter de vraag of alle mogelijkheden optimaal worden benut. Het optimaal benutten van de mogelijkheden wordt steeds belangrijker door de uitdagingen die op het stelsel afkomen, zoals beschreven in hoofdstuk 3.

De steeds dynamischere arbeidsmarkt vraagt daarnaast niet alleen om systemen en processen die snelle aanpassingen mogelijk maken, maar ook om onderwijsprofessionals die goed op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen en in staat zijn om die ontwikkelingen door te vertalen naar het onderwijs. De rol die onderwijsprofessionals spelen in het aanpassingsvermogen van het onderwijs mag niet onderschat worden. Dit gebeurt onder andere via practoraten en de kennispunten.³² Gezien de snelle veranderingen die op het stelsel afkomen, kan hier in de toekomst meer op worden ingezet.

4.5.2 HET MBO-AANBOD KAN BETER WORDEN BENUT VOOR LEVEN LANG ONTWIKKELEN

Veranderingen gaan in sommige vakgebieden zo snel, dat mensen zich ook na de initiële opleiding steeds nieuwe kennis en vaardigheden moeten eigen maken. Daarmee is post-initiële scholing een essentiële schakel in het realiseren van meer responsiviteit. Hierbij ligt een belangrijke verantwoordelijkheid bij de werkgever. Er zijn al stappen gezet om leven lang ontwikkelen te stimuleren. Zo kunnen in de derde leerweg arbeidsmarktrelevante onderdelen van een opleiding worden gevolgd, die worden afgesloten met een erkend mbo-certificaat. Ook kunnen studenten in de derde leerweg een deel van de mbo-opleiding volgen in de praktijk van het leerbedrijf en een praktijkverklaring halen voor eenvoudige werkzaamheden die volledig op de werkvloer worden aangeleerd.³³ Onderdeel van de Werkagenda mbo is dat er wordt ingezet op een betere benutting van maatwerkopleidingen. Dit gaat zowel om verkorte, bekostigde opleidingen voor mensen die al over de nodige leer- en werkervaring beschikken, als om een aanbod van arbeidsmarktrelevante onderdelen van opleidingen in de (niet-bekostigde) derde leerweg. Daarnaast wordt er ingezet op een BBL-offensief. De bbl, waarin leren en werken worden gecombineerd, kan aantrekkelijk zijn voor bij- en omscholing van werkenden en werkzoekenden. Met het BBL-offensief wordt er gestuurd op het vergroten van het bbl-aanbod, met name in cruciale sectoren als klimaat en techniek, de bouw en de zorg en wordt de meerwaarde van bbl-opleidingen onder de aandacht gebracht bij sectoren die hier geen traditie in hebben.

De afgelopen jaren is er gewerkt aan het versterken van een leercultuur en een structurele infrastructuur voor leren en ontwikkelen. Kabinet Rutte IV geeft daarnaast een impuls aan leven lang ontwikkelen door 1) betere ondersteuning van mensen in de eigen ontwikkeling (publieke financiering van scholing vereenvoudigen en uitbreiden, extra ondersteuning voor de meest kwetsbare groep, informatie over financieringsmogelijkheden); 2) ondersteuning van bedrijven bij het vormgeven van een leerrijke werkomgeving en de opschaling van succesvolle initiatieven; en 3) het stimuleren van opleiders om het aanbod van leven lang ontwikkelen (LLO) beter te laten aansluiten op de wensen en behoeften van werkenden en werkzoekenden (Ministerie van SZW, 2022). De werkgroep ondersteunt dit beleid en benadrukt het belang ervan. Daarnaast ziet zij mogelijkheden om (onderdelen van) mbo-opleidingen beter te benutten voor leven lang ontwikkelen.

4.5.3 VERSTERKEN WENDBAARHEID STUDENTEN IS NAAR DE ACHTERGROND VERDWENEN

Het huidige beleid richt zich vooral op het responsiever maken van het stelsel en het onderwijs, maar responsiviteit kan ook worden gerealiseerd door mensen beter toe te rusten op de

³² Bij de kennispunten is kennis en informatie over verschillende thema's te vinden voor docenten. De kennispunten zijn ondergebracht bij de MBO Raad.

³³ Het toewerken naar de praktijkverklaring is bedoeld voor jongeren voor wie een startkwalificatie behalen lastig is. De praktijkverklaring heeft op zichzelf geen civiel effect.

veranderende arbeidsmarkt en samenleving. Vakkennis en beroepsspecifieke vaardigheden zijn en blijven de kern van het mbo, maar het belang van breed toepasbare vaardigheden neemt toe. Beroepen met een hoog arbeidsmarktperspectief hebben gemeen dat het beroepen zijn waarin een hoog niveau van cognitieve, analytische vaardigheden en interpersoonlijke vaardigheden belangrijk zijn. Het is momenteel onvoldoende duidelijk of dergelijke breed toepasbare vaardigheden voldoende in de kwalificatiedossiers zitten (Bakens et al., 2023).

4.5.4 LEREN IN DE PRAKTIJK BIEDT KANSEN DIE ONVOLDOENDE BENUT WORDEN

Leren in de praktijk biedt kansen om ook in de toekomst een goede aansluiting op de arbeidsmarkt te houden. Studenten krijgen de kans om al tijdens hun opleiding ervaring op te doen met de nieuwste werkwijzen en technieken. Ook internationaal onderzoek laat zien dat leren in de praktijk een belangrijk middel is om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te vergroten (European Centre for the Development of Vocational Training, 2012). Daarnaast kan het opleiden op de werkplek een oplossing zijn voor de krimpproblematiek. Op het moment dat er meer geleerd wordt in de praktijk, zijn er minder faciliteiten (apparaten en praktijklokalen) nodig op de onderwijsinstelling, waardoor het onderwijs beter betaalbaar en te organiseren wordt. Dit vraagt wel de inzet van (voldoende) werkgevers. Om leren in de praktijk beter mogelijk te maken is er een wetsvoorstel Verbetering aansluiting beroepsonderwijs-arbeidsmarkt in voorbereiding. Het voorstel biedt de ruimte om van de bestaande urennorm onderwijstijd af te wijken.

Hoofdstuk 2 laat zien dat het aantal studenten in de bbl veel lager ligt dan in de bol. In het kader van leven lang ontwikkelen wordt instroom in de bbl actief gestimuleerd via het eerder benoemde BBL-offensief dat momenteel uitgewerkt wordt en worden werkgevers verleid om stages en praktijkleerplaatsen aan te bieden via de Subsidieregeling praktijkleren.

Conclusies huidige sturing op aansluiting dynamische arbeidsmarkt:

- Instellingen benutten niet alle mogelijkheden voor een actueel aanbod, flexibele organisatie en innovatie in de regio.
- Het realiseren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt wordt een grotere uitdaging, doordat beroepen veranderen, verdwijnen en ontstaan. Daarom is het belangrijk om te bekijken waar het aanpassingsvermogen voor wat betreft actualiteit, flexibiliteit en innovatie van het stelsel verder geoptimaliseerd kan worden. Dit vraagt veel van onderwijsprofessionals. Daar kan en moet meer op worden ingezet.
- Het beroepsonderwijs kan niet opleiden voor veranderende beroepen tijdens de gehele loopbaan. Leven lang ontwikkelen is daarom van essentieel belang. Het mbo-aanbod kan beter benut worden voor LLO.
- Het is momenteel onvoldoende duidelijk welke breed toepasbare vaardigheden studenten dienen te verwerven tijdens hun mbo-opleiding (welke nodig zijn om wendbaar te zijn op de arbeidsmarkt).
- Leren in de praktijk kan nog meer benut worden om de aansluiting op de arbeidsmarkt te verbeteren en/of de krimpproblematiek tegen te gaan.

4.6 DYNAMISCHE SAMENLEVING

In hoofdstuk 2 wordt geconstateerd er geen goed zicht is op hoe mbo-studenten voorbereid worden op de samenleving. Dit komt enerzijds doordat de basisvaardigheden taal en rekenen niet goed gemonitord worden en anderzijds doordat voor burgerschap geen concrete doelen zijn vastgelegd. Ook hier is responsiviteit belangrijk, zodat het mbo aansluit bij ontwikkelingen in de

samenleving. In deze paragraaf wordt beschreven welk beleid hier inmiddels op is ingezet, wat goed werkt en wat niet.

4.6.1 INZET OP BASISVAARDIGHEDEN EN BURGERSCHAPSONDERWIJS SLUIT AAN BIJ KNELPUNTEN

In de Kamerbrief van juli 2023 (Ministerie van OCW, 2023) is beleid aangekondigd om de basisvaardigheden Nederlandse taal, rekenen en burgerschap te verbeteren. Er wordt ingezet op het aanpassen van de landelijke kaders voor onderwijs en examinering (een wettelijke verankering van de opdracht aan mbo-instellingen en een herijking van kwalificatie-eisen), versterking van docenten en het verkrijgen van betrouwbare informatie over het beheersingsniveau van de basisvaardigheden. Daarnaast worden de doelen voor burgerschap afgebakend tot de rol van burgers in de democratische rechtstaat. De werkgroep benadrukt het belang van dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is. Het beleid sluit aan bij de knelpunten die ook in dit IBO naar voren komen. Met name het zicht krijgen op beheersingsniveaus (passend bij de aard van het onderwijs) is nodig om effectief beleid te kunnen maken en om de kwaliteit en toegankelijkheid van het onderwijs te kunnen borgen. Een goede voorbereiding op de samenleving is een belangrijke (wettelijke) opdracht van het mbo die momenteel onvoldoende geborgd is.

4.6.2 BASISVAARDIGHEDEN WORDEN MOMENTEEL NIET SYSTEMATISCH HERIJKT

De kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het uitoefenen van een beroep worden vastgelegd in kwalificatiedossiers. Vaardigheden die nodig zijn om te kunnen participeren in de samenleving, zijn onder andere vastgelegd in het Examen- en kwalificatiebesluit WEB. Een proces voor het systematisch herijken van dit besluit is er niet en wordt des te belangrijker nu (technologische) ontwikkelingen steeds sneller gaan.

4.6.3 MEER AANDACHT IS NODIG VOOR LEVENSVAAARDIGHEDEN

In hoofdstuk 3 wordt geconstateerd dat de ongelijkheid in de samenleving structureel is en toeneemt (SCP, 2023). Er is sprake van systematische verschillen in gezondheid en levensverwachting. Deze ongelijkheid in gezondheid heeft niet alleen gevolgen voor mensen zelf, maar zorgt ook voor kosten voor de samenleving als geheel. Slechte fysieke en mentale gezondheid beïnvloeden de kans op werk en het kunnen meedoen in de samenleving. Specifiek voor de mbo-populatie geldt dat één op de vijf studenten kampt met serieuze mentale problemen (Ministerie van OCW, 2022e) en dat mbo-studenten hun financiële rechten onvoldoende benutten en hierdoor onnodig een financiële achterstand oplopen (Nibud, 2021).

Kortom, levensvaardigheden die nodig zijn voor de fysieke, mentale en financiële gezondheid zijn belangrijk om te kunnen participeren in de samenleving. Met de aanscherping van het burgerschapscurriculum is vitaal-burgerschap geen onderdeel meer van het curriculum.

4.6.4 NIEUWKOMERS BEHEERSEN NEDERLANDSE TAAL ONVOLDOENDE OM EEN OPLEIDING OP EIGEN NIVEAU TE KUNNEN VOLGEN

Zoals in hoofdstuk 3 geconcludeerd, komen er steeds meer (leerplichtige) nieuwkomers naar Nederland. Niet alle nieuwkomers zijn inburgeringsplichtig. Hierdoor komen zij niet in aanmerking voor de onderwijsroute³⁴, die beschikbaar is voor inburgeringsplichtige jongeren vanaf 16 jaar, die minimaal niveau 2 kunnen halen. De niet-inburgeringsplichtige jongeren zijn aangewezen op de drempelloze entreeopleiding. Een deel van de doelgroep beschikt echter over cognitieve capaciteiten passend bij niveau 2, 3 of 4, maar is vanwege gebrek aan beheersing van de Nederlandse taal niet toelaatbaar tot die niveaus. Verder is de entreeopleiding duur en niet bedoeld als taalvoorziening. Gebrek aan een passend aanbod voor deze jongeren leidt tot onderbenutting

³⁴ De onderwijsroute is een taalschakeltraject waarmee zowel de taalachterstand als deficiënte vakken worden weggewerkt. Hiermee wordt doorstroom naar het juiste niveau in het reguliere onderwijs gefaciliteerd voor de groep die minimaal niveau 2 aankan.

van talent en meer voortijdig schoolverlaten (Ministerie van OCW, 2023a). Er is onvoldoende beleid gericht op het komen tot passend taalaanbod, zeker gezien het feit dat de migratie die in de toekomst verder toeneemt.

Conclusies huidige sturing op aansluiting dynamische samenleving:

- Er is beleid ingezet op de knelpunten rondom basisvaardigheden. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is.
- Vaardigheden die nodig zijn voor participatie in de samenleving worden momenteel niet structureel herijkt, waardoor het risico bestaat dat studenten onvoldoende worden voorbereid op de samenleving.
- In het nieuwe beleid rondom burgerschap is de aandacht voor levensvaardigheden afgenomen.
- Leerplichtige nieuwkomers kunnen met de huidige voorzieningen voor taalonderwijs, niet altijd instromen in het mbo op het niveau dat zij aankunnen.

5. Naar een toekomstbestendig stelsel

Vanuit de conclusies van voorgaande hoofdstukken, wordt in dit hoofdstuk de stap gezet naar welke sturing nodig is om het mbo meer toekomstbestendig te maken. Onder toekomstbestendig wordt verstaan dat het mbo onder de veranderende omstandigheden in staat is om kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid te realiseren. Iedere paragraaf begint met een schema met daarin de conclusies uit de hoofdstukken 2 (hoe staat het huidige stelsel ervoor), 3 (waar ontstaan kansen en knelpunten als gevolg van ontwikkelingen) en 4 (hoe wordt er nu gestuurd op kansen en knelpunten) nog eens op een rij, zodat duidelijk wordt welke sturing nodig is om te komen tot een meer toekomstbestendig mbo. Dit wordt uitgewerkt in het vervolg van de verschillende paragrafen, met daarin verschillende beleidsopties die kunnen bijdragen aan de oplossing voor de verschillende knelpunten. De volledig uitgewerkte beleidsopties zijn te vinden in bijlage 2.

5.1 UITVAL: STUUR OP HET VOORKOMEN VAN UITVAL VOOR SPECIFIEKE GROEPEN

Conclusies huidig stelsel en trends (hoofdstuk 2 en 3)	Conclusies huidige sturing (hoofdstuk 4)	Aanbevelingen (hoofdstuk 5)
Uitval		
<ul style="list-style-type: none"> De uitval, switch en vsv is het hoogst in de entreeopleiding en op niveau 2. Dit geldt in het bijzonder voor de instromers vanuit het vso en voor instromers met een migratieachtergrond en voor studenten met ouders in de laagste landelijke inkomensgroep. 	<ul style="list-style-type: none"> Vsv wordt aangepakt via het aanvalsplan en de Werkagenda mbo. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is. Inzet op tegengaan van uitval, switch en vsv blijft onverminderd belangrijk. Studenten hebben (vaak) geen mogelijkheid om snel opnieuw in te stromen in het mbo. Er is geen beleid om de uitval, switch en vsv tegen te gaan bij specifieke doelgroepen die dat nodig hebben (studenten met een migratieachtergrond, studenten met ouders uit de laagste landelijke inkomensgroep en instromers vanuit het vso). 	<p>De werkgroep beveelt aan om te sturen op het voorkomen van uitval en vsv, met name voor specifieke kwetsbare groepen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Beleidsoptie 1: maak een maatwerkroute in de praktijk voor vso-instromers. Beleidsoptie 2: verplicht twee instroommomenten per jaar.

Het tegengaan van uitval, switch en vsv kan verder versterkt worden. Ten eerste door beleid gericht op specifieke doelgroepen, waar het huidige beleid onvoldoende op is gericht. In deze paragraaf wordt een beleidsoptie uitgewerkt tegen uitval van één van die specifieke doelgroepen: instromers vanuit het vso. Voor de overige specifieke doelgroepen is geen optie uitgewerkt. Dit kan in de toekomst eventueel nog nader worden bezien. Ten tweede kunnen uitval, switch en vsv worden tegengegaan door meerdere instroommomenten per jaar te verplichten.

5.1.1 MAAK EEN TOEGANKELIJKE OPLEIDINGSROUTE VOOR INSTROMERS VANUIT HET VSO

De overheid dient te zorgen voor een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en dat mensen met een handicap mee kunnen doen in de maatschappij.³⁵ Daarom adviseert de werkgroep om een alternatieve en praktijkgerichte route in het mbo te introduceren voor de meest kwetsbare instromers. Deze route kenmerkt zich door kleinschalig mbo-onderwijs dat niet plaatsvindt binnen een grote mbo-instelling, maar in de praktijk bij geïnteresseerde werkgevers met gespecialiseerde werkbegeleiders. Mbo-instellingen bieden samen met deze werkgevers een flexibel programma aan, dat aansluit op de behoeftes en competenties van de jongere. Werken wordt gecombineerd met leren, waarbij studenten intensieve begeleiding krijgen. Ook wordt nauw samengewerkt met

³⁵ [Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap \(artikel 24\)](#)

partijen uit de (jeugd)hulp, geestelijke gezondheidszorg of maatschappelijke ondersteuning. Deze maatwerkroute is verder uitgewerkt in beleidsoptie 1. Een aandachtspunt is dat er voldoende werkgevers moeten zijn om deze groep een praktijkleerplaats aan te bieden. Daarnaast zijn voldoende bekwame en gespecialiseerde docenten en praktijkbegeleiders nodig.

5.1.2 VERPLICHT MEERDERE INSTROOMMOMENTEN

Verder ziet de werkgroep de mogelijkheid om de uitval te beperken door meerdere instroommomenten per studiejaar te verplichten (beleidsoptie 2). Instellingen kunnen nu al meerdere instroommomenten introduceren, maar in de praktijk gebeurt dit niet tot nauwelijks. Door de meerdere instroommomenten kunnen studenten die uitgevallen zijn, sneller terugkeren naar het onderwijs en daarmee wordt het risico op vsv verkleind. Nu moeten uitgevallen studenten vaak een jaar wachten om aan een nieuwe opleiding te beginnen, waardoor ze definitief uit het onderwijs verdwijnen, zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt opgaan of thuis komen te zitten. Bovendien wordt het volgen van een mbo-opleiding in het kader van LLO makkelijker met meerdere instroommomenten, omdat flexibiliteit in startmomenten beter past bij de scholingsbehoeften van werkenden en werkzoekenden. Bij het verplichten van meerdere instroommomenten bestaat de mogelijkheid dat werkdruk bij docenten toeneemt. Docenten moeten bijvoorbeeld kunnen omgaan met meer diverse groepen en groepsgroottes.

5.2 OP- EN DOORSTROOM: VERBETER DE OVERGANG VOOR STUDENTEN DIE WILLEN OP- EN DOORSTROMEN

Conclusies huidig stelsel en trends (hoofdstuk 2 en 3)	Conclusies huidige sturing (hoofdstuk 4)	Aanbevelingen (hoofdstuk 5)
Doorstroom		
<ul style="list-style-type: none"> De doorstroom naar het hbo is voor een deel van de studenten niet succesvol, evenals de opstroom van niveau 2 naar 4. 	<ul style="list-style-type: none"> Overgangen in het stelsel zijn kwetsbare momenten. De sturing is vooral gericht op het weghalen van drempels en het versterken van de voorbereiding op de vervolgopleiding. Deze inzet is niet overal succesvol. 	<p>De werkgroep merkt op dat een mbo-opleiding in zichzelf waardevol is en doorstroom daarmee dus niet noodzakelijk is. Wel is het belangrijk dat de overgangen worden verbeterd voor studenten die willen doorstromen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Beleidsoptie 3: verplicht informatieoverdracht in de beroepskolom ten behoeve van een warme overdracht.

Het voorbereiden op een vervolgopleiding is één van drie wettelijke taakopdrachten van het mbo. Het doorstromen naar een vervolgopleiding moet mogelijk zijn zonder onnodige belemmeringen die tot uitval kunnen leiden. Het is echter geen doel op zichzelf, vindt de werkgroep. Het afronden van een mbo-opleiding is juist waardevol in zichzelf en vakmensen zijn hard nodig op de arbeidsmarkt. Dat neemt niet weg dat de route naar het hoger onderwijs wel goed toegankelijk moet zijn voor de studenten die dat willen. Deze toegankelijkheid is belangrijk voor het creëren van gelijke kansen voor verschillende groepen studenten.

5.2.1 VERANKER INFORMATIEOVERDRACHT IN DE WET

Soepele overgangen in de beroepskolom blijven een aandachtspunt. Er kan winst behaald worden, bijvoorbeeld door informatieoverdracht tussen instellingen te verplichten (beleidsoptie 3). Vo, mbo en hbo worden dan verplicht om informatie over te dragen over studenten die doorstromen naar hun vervolgonderwijs. Deze informatieoverdracht vormt de basis voor instellingen om soepele overgangen te realiseren. Docenten worden hiermee in staat gesteld om persoonlijke begeleiding te leveren bij de instroom van de studenten, waarmee wordt ingespeeld op behoeften en kansen

van individuele studenten. Dit zorgt voor meer studiesucces. Scholen en instellingen leveren per doorstromende student een overdrachtdossier aan bij de nieuwe instelling.

Bij de ontwikkeling van het overdrachtdossier wordt een kader gemaakt dat aangeeft welke informatie het dossier moet bevatten. Daarnaast worden in dit kader de 'spelregels' bepaald. Denk bijvoorbeeld aan eventuele uitzonderingen die mogelijk gewenst zijn, bijvoorbeeld bij weigering van studenten voor een dossier vanwege privacyoverwegingen en regels rondom het aansluiten bij de privacywetgeving.

Het informatiedossier is de basis voor een warme overdracht. De effectiviteit van de warme overdracht is in verschillende onderzoeken aangetoond (Korpershoek et al., 2016; ResearchNed 2020). De overdracht zorgt er wel voor dat de administratieve last toenemen voor docenten en onderwijsondersteuners en dienen er goede waarborgen te komen om de privacygevoelige informatie op te slaan en te delen.

5.3 KRIMP: STUUR SCHERPER OP HET AANBOD IN DE REGIO

Conclusies huidig stelsel en trends (hoofdstuk 2 en 3)	Conclusies huidige sturing (hoofdstuk 4)	Aanbevelingen (hoofdstuk 5)
Krimp		
<ul style="list-style-type: none"> • Studentenaantallen dalen, waardoor de rijksbijdrage voor instellingen afneemt. Hierdoor kan het huidige opleidingsaanbod niet overal op dezelfde wijze in stand worden gehouden. • Er is nog geen zicht op de ontwikkeling in de spreiding en omvang van opleidingen over locaties. 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is geen structurele oplossing voor het omgaan met krimp. Dit wordt nu met fusies opgelost, waarbij het huidige aanbod nog in stand wordt gehouden. • Het aanbod van arbeidsmarktrelevante opleidingen verandert over het algemeen niet (in het bijzonder voor bol niveau 2). • Er wordt door de overheid beperkt gestuurd op aanbod: macrodoelmatigheid is gericht op zelfregulatie door de sector. Deze aanpak is onvoldoende succesvol en komt verder onder druk door de toenemende krimp. • De bekostiging helpt om tot een doelmatig aanbod te komen. Alleen voor sterke krimpregio's waar aanbod definitief dreigt te verdwijnen, zijn alternatieven nodig. • Tegelijkertijd leidt de bekostiging tot concurrentie om studenten, waardoor samenwerking wordt bemoeilijkt. 	<p>De werkgroep beveelt aan om scherper te sturen op het aanbod in de regio.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beleidsoptie 4: verplicht een regioplan om samenwerking in de regio te bevorderen. • Beleidsoptie 5: hanteer een minimumnorm voor het aantal studenten per opleiding. • Beleidsoptie 6: zorg voor richtinggevende kaders in het opleidingsaanbod. • Beleidsoptie 7: zorg voor een accurate zorgplicht. • Beleidsoptie 8: richt de prikkels in de bekostiging op opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief.

De werkgroep adviseert om meer te sturen op het opleidingsaanbod. Dit past bij de uitdagingen waar het mbo voor staat, zowel op het gebied van krimp als op het terrein van aansluiting op de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 3). De overheid heeft een grondwettelijke verantwoordelijkheid om de kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid van het aanbod te garanderen. Dat betekent dat er ongeacht de regio gelijke kansen moeten zijn op goed onderwijs en er een passend aanbod moet zijn binnen een redelijke reisafstand (Rli et al., 2023).

Deze sturing dient wel plaats te vinden vanuit het perspectief van professional governance (Bartlett & Ghoshal, 1994; Mintzberg, 1993), omdat instellingen ruimte nodig hebben om kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid te realiseren. Het is een gedeelde verantwoordelijkheid tussen overheid en onderwijsprofessionals. Ruimte voor professionals is nodig voor ontwikkeling en

innovatie (vanwege de complexe uitdagingen) en om in te kunnen spelen op de lokale situatie. De rijksoverheid kan vanuit haar positie niet voor elke regio precies overzien welk aanbod wel of niet aangeboden moet worden. Wanneer de overheid het aanbod wel gaat bepalen, is het risico van overheidsfalen groot.

De werkgroep adviseert te verschuiven van zelfsturing naar meer sturing door voldoende (zinvolle) kaders te bieden, zodat de ruimte die er is, beter benut kan worden op het moment dat uitdagingen groter worden. Meer sturing kan ervoor zorgen dat het aanbod in de regio op een verstandige manier en met voldoende kwaliteit in stand blijft. Bijvoorbeeld door te voorkomen dat in een regio parallel vergelijkbare kleine studies in de lucht blijven. Juist de context van krimp maakt een goede aansluiting op de arbeidsmarkt van belang: als een instelling keuzes moet maken voor het toekomstige opleidingsaanbod, dient de prioriteit te liggen bij studies die de beste kansen bieden voor de arbeidsmarkt. Ook is het zaak om de randvoorwaarden voor bijvoorbeeld samenwerking beter op orde te maken.

De werkgroep merkt hierbij op dat in haar gesprekken is gebleken dat goede bereikbaarheid (voldoende openbaar vervoer) in de regio essentieel is om studenten in het onderwijs te houden. Vooral voor studenten in de entreeopleiding en op niveau 2 kan dit het verschil maken tussen het afronden van hun studie en uitval. Ondanks dat het vervoer buiten de verantwoordelijkheid van het mbo ligt, vraagt de werkgroep hier aandacht voor.

5.3.1 VERPLICHT EEN REGIOPLAN VOOR EEN PASSEND AANBOD

De komende jaren zullen meer regio's de impact van de krimp merken. De uitdaging is om de kwaliteit en regionale toegankelijkheid van het mbo-opleidingsaanbod op een doelmatige manier te borgen.

Dit kan via het introduceren van een verplicht regioplan (beleids optie 4a). Partners in de regio maken dan afspraken over hoe zij komen tot een toegankelijk en doelmatig onderwijsaanbod van voldoende kwaliteit dat aansluit op de arbeidsmarktsituatie in de komende zes jaar. De afspraken worden vastgelegd in regioplannen, waarbij aangesloten wordt op een bestaande regio-indeling. Een logische keuze lijkt om aan te sluiten bij de arbeidsmarktregio's of een samenvoeging van arbeidsmarktregio's (wanneer daar overeenstemming over is). Betrokken partners zijn: de mbo-instellingen die actief zijn in de arbeidsmarktregio, overheden (gemeenten, provincie), het regionale bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en de instellingen voor voortgezet en hoger onderwijs. Voor mbo-instellingen die in meerdere arbeidsmarktregio's actief zijn, geldt dat zij betrokken moeten zijn bij meerdere regioplannen.

De regioplannen worden ontwikkeld en regelmatig besproken aan een structurele regionale tafel. Er kan daarvoor worden voortgebouwd op eventuele bestaande structuren in regio's. De mbo-instellingen nemen hierin het voortouw. Naast de regionale tafels wordt er een landelijke tafel opgericht, met daarin vertegenwoordigers vanuit alle regio's. Deze tafel bespreekt overkoepelende thema's waaronder de (spreiding van) beroepscolleges.

Om instellingen te stimuleren om de afspraken in regioplannen te maken en na te komen, wordt een gedeelte van het landelijke budget voor mbo-instellingen omgebogen. Bij een door de Minister van OCW goedgekeurd regioplan wordt een deel van het bedrag verstrekt, vervolgens nog een deel als blijkt dat de partners zich aan de gemaakte afspraken houden. Het streven is om uitdagingen in de regio integraal te benaderen om onnodige bureaucratie te voorkomen. Het is mogelijk om het regioplan na 2027 te verbinden aan een eventuele volgende tranche kwaliteitsafspraken.

Het regioplan moet voldoen aan kaders die zijn opgesteld door het ministerie van OCW. Denk hierbij aan:

- Verdeling van aanbod wanneer er meerdere instellingen in een regio actief zijn.
- Afspraken over het borgen van de toegankelijkheid van het entreeniveau en niveau 2.
- Afspraken over het voorkomen van het verdwijnen van relevante kleine opleidingen (zie ook beleids optie 5).
- Afspraken over hoe te komen tot een bepaalde (beperking van) instroom op opleidingen met minder arbeidsmarktperspectief en over voldoende instroom op voor de regio cruciale opleidingen.
- Er is aandacht voor de (benodigde) leefbaarheid in de regio.
- Afspraken over het delen/beter benutten van faciliteiten en personeel tussen mbo-instellingen, bedrijfsleven (praktijkroutes), vo-scholen en ho-instellingen.
- Afspraken over LOB met het vo en bedrijven (zie beleids optie 9).

Het ministerie van OCW stelt voor de regio een verbinder beschikbaar. De verbinder heeft een aanjagende functie binnen de regio en ondersteunt de mbo-instellingen in hun voortrekkers rol bij het regioplan. Voorbeelden van taken van de binders zijn: het ondersteunen bij het uitbouwen van bestaande overlegstructuren, deze overleggen voorzitten, het betrekken van de juiste partners, het afdwingen van duidelijke afspraken en acties, het bewaken van de voortgang en het vroegtijdig signaleren van knelpunten rondom krimp en fusies.

De eerder genoemde kaders worden vastgelegd in regelgeving. De plannen worden getoetst door een commissie die is ingesteld door het ministerie van OCW. Zij toetst of het plan aan de gestelde eisen voldoet. Ook bekijkt deze commissie of de regionale plannen aansluiten op de inzichten vanuit de arbeidsmarktanalyse (beleids optie 6). Zij hebben daarbij oog voor (kleine) vakspecialistische opleidingen. De commissie adviseert aan de Minister van OCW, die vervolgens het besluit neemt over de bekostiging. Er kan bekeken worden of de Commissie Macrodoelmatigheid mbo (CMMBO) of de Commissie Kwaliteitsafspraken mbo (CKMBO)³⁶ de rol op zich kan nemen voor het toetsen van de regioplannen.

Na vijf jaar wordt het plan geëvalueerd door de betrokken partijen en wordt er gewerkt aan een nieuw plan voor de periode daarop.

Belangrijk aandachtspunt bij de invoering van het regioplan is dat de bureaucratie kan toenemen. Daarnaast is er een risico dat de ene mbo-instelling wordt benadeeld door de houding van de andere instelling binnen de regio, omdat het regioplan gekoppeld is aan de lumpsum bekostiging. Ook bestaan er al veel verschillende samenwerkingsverbanden waar onderwijsinstellingen, gemeenten en werkgevers bij betrokken zijn. Wanneer in regio's nog niet in exact deze samenstelling wordt samengewerkt, vergroot dit de bestuurlijke drukte.

5.3.2 EXTRA ONDERSTEUNING VOOR OPLEIDINGEN IN DE GROOTSTE KRIMPGEBIEDEN

De werkgroep vindt het doorvoeren van grote wijzigingen in de bekostigingssystematiek nu niet aan de orde. Er zijn nog mogelijkheden om te komen tot een efficiëntieslag in de inrichting van het stelsel. De invoering van bijvoorbeeld een (deels) vaste bijdrage per instelling (vaste voet) in de bekostiging zoals in andere onderwijssectoren wordt gehanteerd, kan in sommige regio's juist leiden tot instandhouding van ondoelmatig aanbod en het wegvallen van kwaliteitsprikkelers. Als de krimp ook op de langere termijn door gaat zetten, kan op een later moment opnieuw worden

³⁶ De Commissie Kwaliteitsafspraken mbo heeft als taak de minister te adviseren over de kwaliteitsagenda's 2019-2022, waarvoor de mbo-instellingen in 2023 de eindrapportages indienen.

bezien of een vaste voet een noodzakelijke optie is. In het hoger onderwijs wordt momenteel verkend hoe de bekostiging aangepast moet worden. De werkgroep adviseert deze ontwikkelingen goed te volgen en waar mogelijk hieruit lessen te trekken.

Voor instellingen die al flinke maatregelen hebben genomen om te anticiperen op krimp en dalende instroom en echt geen stappen meer kunnen zetten, is een beleidsoptie ontwikkeld om extra ondersteuning te bieden. Hiervoor is het mogelijk om de reeds in totaal beschikbaar gestelde €90 miljoen voor de periode 2024 tot en met 2026 in te zetten (beleidsoptie 4b). Deze instellingen kunnen plannen indienen om middelen te verkrijgen om hun opleidingsaanbod in stand te houden, ondanks de sterke krimp. Het is hierbij van belang dat alleen die instellingen in aanmerking komen die daadwerkelijk geen eigen stappen meer kunnen zetten. Instellingen die dat nog wel kunnen doen, komen niet in aanmerking voor een extra bijdrage om zo eerst de doelmatigheid in het stelsel te vergroten. Wanneer uit evaluatie blijkt dat na 2026 gerichte aanvullende financiering nodig blijft voor mbo-instellingen die alle maatregelen hebben genomen om te anticiperen op krimp, kan worden bezien of en hoe een (tijdelijke) aanvullende financiering kan worden doorgezet.

De plannen worden door de instellingen ingediend bij een onafhankelijke commissie die adviseert aan de Minister van OCW. Dit kan dezelfde commissie zijn die de regioplannen beoordeelt, of bijvoorbeeld de CMMBO. Om te bepalen welke instellingen middelen ontvangen wordt er een afwegingskader gemaakt. In het afwegingskader staat centraal dat de instelling te maken heeft met forse krimp en dat alle stappen zijn ondernomen om de gevolgen van krimp zoveel mogelijk te dempen om daarmee tot een efficiënt aanbod te komen. Denk bijvoorbeeld aan opleidingen samenvoegen of het fuseren van instellingen. Het is daardoor voor hen niet meer mogelijk om zonder extra middelen tot een passend aanbod te komen. Bij de verdere vormgeving van de vereisten waar de kaders en plannen aan moeten voldoen, kan inspiratie worden opgedaan bij de kaders die gebruikt zijn voor de krimp-middelen bij hogescholen.

5.3.3 STEL KADERS VOOR EEN DOELMATIG AANBOD

De sturing middels een regioplan kan aangevuld worden met de invoering van drie maatregelen voor het komen tot een doelmatig aanbod. Deze normen kunnen ook los van het regioplan worden ingevoerd.

Minimumnorm studentenaantallen

Het aanbod van dezelfde opleiding met kleine studentenaantallen bij verschillende instellingen in dezelfde regio, is ondoelmatig. Om dit te voorkomen, kan er een signaleringswaarde worden ingesteld (beleidsoptie 5). Komt het aantal studenten per opleiding op niveau 3 en 4 bijvoorbeeld onder de achttien voor het derde jaar op rij³⁷, dan wordt de opleiding gesloten, tenzij deze anders uit de regio verdwijnt of er andere zwaarwegende argumenten zijn (denk aan kleine, specialistische opleidingen die minder regiogebonden zijn, zoals instrumentenmaker, horlogemaker et cetera, of opleidingen in tekortsectoren). Hierbij geldt het principe 'comply or explain'. De minimumnorm en de daaraan verbonden consequenties worden opgenomen in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB).

Om te voorkomen dat studenten gedurende het jaar van opleiding moeten wisselen doordat de minimumnorm niet wordt behaald, wordt er een vast telmoment ingesteld op bijvoorbeeld 1 mei. Studenten moeten zich voor 1 april hebben aangemeld voor hun studie, waarna bekend wordt hoeveel studenten zich voor het derde opeenvolgende jaar hebben ingeschreven. Dit bepaalt of de

³⁷ De grens van achttien studenten is overgenomen uit een eerder onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs over kleine opleidingen in het mbo (Inspectie van het Onderwijs, (2014)).

studie doorgang kan vinden, of dat de studenten zich nog ergens anders moeten inschrijven. Er wordt dus op één moment in het jaar bepaald of de studie te klein is of niet. De systemen van DUO worden dusdanig aangepast dat zichtbaar wordt hoeveel studenten per opleiding staan ingeschreven binnen de regio. Deze gegevens worden gedeeld met de Inspectie van het Onderwijs, zodat zij kunnen toezien op het naleven van de minimumnorm. Op het moment dat opleidingen niet gesloten worden en hier geen zwaarwegende argumenten voor zijn aangevoerd, komen deze niet meer in aanmerking voor bekostiging.

Richtinggevende kaders voor kansrijk opleiden

Ten tweede kunnen er richtinggevende kaders worden opgesteld voor kansrijk opleiden (beleids optie 6). Deze kaders sturen op studentaantallen in relatie tot de arbeidsmarktvraag van de toekomst. De sturing gebeurt in deze optie in drie stappen.

1. Er wordt onderzoek gedaan (circa om de vijf jaar) naar de relatie tussen het opleidingsaanbod en de arbeidsmarktvraag. Met het onderzoek wordt landelijk en per arbeidsmarktregio een globaal beeld geschetst van de verwachte gewenste verdeling van het aantal studenten over de verschillende sectoren en opleidingen (bijvoorbeeld 40% studenten techniek, 30% studenten in de zorg, et cetera). Een conclusie die hieruit kan volgen is dat wijzigingen in het opleidingsaanbod nodig zijn.
2. Instellingen zorgen vervolgens dat hun aanbod op het advies van de commissie wordt aangepast en verantwoorden zich hierover, bijvoorbeeld via het regioplan (beleids optie 4a) of het jaarverslag. Dit kan worden vastgelegd in regelgeving.
3. Wanneer instellingen geen invulling geven aan het advies van de commissie, kan de Minister van OCW ingrijpen. Dit kan allereerst een signaal naar de instelling vanuit de Minister van OCW zijn. Wanneer dit niet tot de gewenste resultaten leidt, kan vervolgens een landelijke of regionale numerus fixus op bepaalde opleidingen worden ingesteld.

Aanscherping zorgplicht arbeidsmarktperspectief

Ten derde kan de zorgplicht arbeidsmarktperspectief worden aangescherpt (beleids optie 7). Dit betekent dat er andere en/of strengere eisen komen voor het mogen aanbieden van opleidingen. Dit kan door hogere percentages bij de zorgplicht arbeidsmarkt (niet 70% moet werk hebben na een jaar, maar bijvoorbeeld 80%). Ook kan de indicator vervangen worden door andere indicatoren zoals economische zelfstandigheid of het hebben van een substantiële baan. Om te komen tot de juiste aanpassingen, worden de al bestaande onderzoeken van onder andere het CPB benut. Om ervoor te zorgen dat de indicator blijft aansluiten op de actuele situatie op de arbeidsmarkt, wordt de indicator om de vijf jaar herzien. Bij deze optie dient wel te worden opgemerkt dat het lastig is om goede duurzame indicatoren vast te stellen, zoals CPB ook eerder heeft vastgesteld (CPB, 2021). Een aandachtspunt bij het aanscherpen van de signaalwaarde of de aanpassing van de indicator is dat ze regelmatig moeten worden bijgesteld om de arbeidsmarktrelevantie betrouwbaar te houden.

5.3.4 RICHT DE BEKOSTIGING OP TEKORTSECTOREN

Om mbo-instellingen te motiveren om meer opleidingen aan te bieden die aansluiten bij beroepen in tekortsectoren, kunnen de prijsfactoren in de huidige bekostiging worden aangepast. Het wordt voor instellingen financieel aantrekkelijker gemaakt opleidingen in tekortsectoren aan te bieden door de prijsfactor van studies naar deze sectoren te verhogen. Eventueel kan ervoor gekozen worden om het systeem van de verschillende prijsfactoren ook gelijk te vereenvoudigen (beleids optie 8).

5.3.5 TOT SLOT: HARMONISEER OP TERMIJN DE REGIONALE INFRASTRUCTUREN

Op dit moment worden afspraken over uitval uit en eventuele terugkeer naar het mbo voornamelijk gemaakt in de Doorstroompunten van de voormalige Regionale Meld- en Coördinatie (RMC)-regio. Afspraken over het mbo-aanbod in het kader van bij- en omscholing van werkenden en werkzoekenden worden daarentegen voornamelijk gemaakt in de arbeidsmarktregio. Voor dit moment is het volgens de werkgroep verstandig om aan te sluiten bij de bestaande samenwerkingsverbanden. Op termijn zouden deze verschillende regionale infrastructuur geharmoniseerd kunnen worden. Het is ondoelmatig om afspraken over jongeren, werkenden en werkzoekenden in twee verschillende gremia te maken.

Tegelijkertijd zouden overheid en instellingen een visie moeten ontwikkelen op hoeveel en welke mbo-instellingen de verschillende regio's bedienen. Een uitkomst zou kunnen zijn dat er toegewerkt wordt naar een situatie zoals in het hoger beroepsonderwijs (36 instellingen), of één instelling per arbeidsmarktregio (35 instellingen). Daarbij moet in beschouwing worden genomen dat beroepscolleges vaak een landelijke functie vervullen.

5.4 STUDIEKEUZE: MEER EN EERDER INZETTEN OP EEN KANSRIJKE TOEKOMST

Conclusies huidig stelsel en trends (hoofdstuk 2 en 3)	Conclusies huidige sturing (hoofdstuk 4)	Aanbevelingen (hoofdstuk 5)
Studiekeuze		
<ul style="list-style-type: none"> Niet alle studenten kiezen een studie in een domein met een goed arbeidsmarktperspectief. Drie op de tien studenten hebben spijt van hun studiekeuze. Sturing op aanbod en studiekeuze wordt nog belangrijker door de krapte op de arbeidsmarkt. 	<ul style="list-style-type: none"> Een goede studiekeuze is van belang voor de student en de samenleving en het huidige beleid leidt nog niet altijd tot de gewenste uitkomsten. Het aanbod van profielen in het vmbo en de bekostiging van het mbo-aanbod dragen onvoldoende bij een kansrijke opleidingskeuze. LOB is belangrijk beleid rond studiekeuze. De invulling van LOB door vo-scholen en mbo-instellingen varieert sterk en is volop in ontwikkeling. Het betrekken van (goede) arbeidsmarktinformatie gebeurt niet altijd, terwijl dit wel invloed heeft op de studiekeuze. Dit is vooral relevant voor de groep die twijfelt over hun vervolgopleiding. 	<p>De werkgroep beveelt aan om meer en eerder in te zetten op de studiekeuze.</p> <ul style="list-style-type: none"> Beleidsoptie 9: verbeteren studiekeuze door het gebruik van arbeidsmarktinformatie en breed aanbod in het vmbo.

De komende jaren is er sprake van aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt, waarbij de tekorten in sommige sectoren steeds groter worden. De samenleving als geheel zal steeds meer last krijgen van die tekorten en dat betekent dat de mismatch tussen keuzes van jongeren en de behoefte van de arbeidsmarkt ook een groter probleem wordt.

Deze omstandigheden legitimeren om meer te sturen op de studiekeuze van studenten. De samenleving is hierbij gebaat en het helpt studenten wanneer ze gestimuleerd worden om een studiekeuze met een goed arbeidsmarktperspectief te kiezen, waarmee ze vervolgens een zelfstandig bestaan kunnen opbouwen. De vakmensen komen vaker terecht op de plekken waar de maatschappelijke behoefte groot is, waardoor de samenleving als geheel beter functioneert. Dit betekent niet dat de keuzevrijheid van studenten volledig beperkt moet worden. Immers, wanneer studenten in opleidingen komen die qua capaciteiten en/of interesse te ver van hen afstaan, zal de uitval toenemen. Het gaat om het vinden van een betere balans door goede arbeidsmarktinformatie aan te bieden en daarover in gesprek gaan.

5.4.1 VERBETER DE STUDIEKEUZE DOOR GEBRUIK VAN ARBEIDSMARKTINFORMATIE EN BREED AANBOD IN HET VMBO

De werkgroep stelt voor om de aandacht voor arbeidsmarktperspectieven binnen de loopbaanoriëntatie- en begeleiding (LOB) te expliciteren en vast te leggen in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs (beleids optie 9). Vervolgens is het van belang dat docenten, decanen en mentoren in het voortgezet onderwijs worden bijgeschoold en getraind, zodat zij de arbeidsmarktperspectieven goed onder de aandacht kunnen brengen van de leerlingen. Deze maatregelen dragen bij aan het beter gebruik van arbeidsmarkt informatie in de LOB en de studiekeuze van leerlingen. Een risico is dat leerlingen via LOB te sterk gestuurd worden richting opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief, zonder dat zij hiervoor een sterke intrinsieke motivatie hebben. Daarmee neemt de kans op uitval en switch toe.

Ten slotte is een goede oriëntatie in het vmbo op de keuzemogelijkheden in het mbo belangrijk. De werkgroep heeft hier geen onderzoek naar gedaan, maar constateert dat studenten niet altijd realistische verwachtingen hebben ten aanzien van de gekozen opleiding en dat drie op de tien studenten spijt heeft van de gemaakte studiekeuze (zie hoofdstuk 2). Bestaand onderzoek laat zien dat de oriënterende functie van het vmbo beperkt wordt, doordat vmbo-scholen maar een deel van de tien verschillende profielen aanbieden (Stichting Platforms Vmbo, 2022). In datzelfde onderzoek worden voorstellen gedaan om de oriënterende functie van het vmbo te versterken. De werkgroep adviseert om dit onderzoek nader te bekijken en om eventueel vervolgonderzoek te doen naar hoe de aanbevelingen uit dat advies verder vorm gegeven kunnen worden.

5.4.2 TOT SLOT: MEER PRIKKELS VOOR STUDENTEN RICHTING CRUCIALE TEKORTSECTOREN

In het huidige beleid staat het verbeteren van LOB en het enthousiasmeren van leerlingen en studenten om te kiezen voor opleidingen in tekortsectoren centraal. Er wordt op dit moment in opdracht van het ministerie van OCW een onderzoek uitgevoerd naar de effectiviteit van meer sturende maatregelen. Het gaat daarbij om maatregelen die de keuzes van studenten kunnen beïnvloeden. Denk aan het verminderen van lesgelden of schoolkosten voor opleidingen in tekortsectoren. Ook kan er gedacht worden aan maatregelen zoals het geven van een baangarantie of een diplomabonus. Het zijn vaak kostbare financiële maatregelen, waarvan er tot nu toe onvoldoende zicht is op de impact, haalbaarheid en doelmatigheid. Het onderzoek wordt naar verwachting in het voorjaar van 2024 opgeleverd.

De werkgroep adviseert de uitkomsten van dit onderzoek af te wachten. Op basis van de uitkomsten kunnen mogelijk relevante beleids opties geformuleerd worden.

5.5 DYNAMISCHE ARBEIDSMARKT: REALISEER MEER ACTUALITEIT, FLEXIBILITEIT EN INNOVATIE OM AAN TE SLUITEN BIJ DE ARBEIDSMARKT

Conclusies huidig beleid en trends (hoofdstuk 2 en 3)	Conclusies huidige sturing (hoofdstuk 4)	Aanbevelingen (hoofdstuk 5)
Dynamische arbeidsmarkt		
<ul style="list-style-type: none"> • Door technologische ontwikkelingen zoals automatisering veranderen, verdwijnen en ontstaan beroepen sneller. Het mbo moet zich steeds sneller aanpassen. • Leren in de praktijk leidt tot een betere aansluiting op de arbeidsmarkt en wordt nog belangrijker om het onderwijs snel aan te kunnen passen op de veranderende arbeidsmarkt. • Beroepen met veel routinematige taken in specifieke sectoren zullen verdwijnen. Hierdoor verslechteren de perspectieven van die beroepen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Instellingen benutten niet alle mogelijkheden voor een actueel aanbod, flexibele organisatie en innovatie in de regio. • Het realiseren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt wordt een grotere uitdaging, doordat beroepen veranderen, verdwijnen en ontstaan. Daarom is het belangrijk om te bekijken waar het aanpassingsvermogen voor wat betreft actualiteit, flexibiliteit en innovatie van het stelsel verder geoptimaliseerd kan worden. Dit vraagt veel van onderwijsprofessionals. Daar kan en moet meer op worden ingezet. • Het beroepsonderwijs kan niet opleiden voor veranderende beroepen tijdens de gehele loopbaan. Leven lang ontwikkelen is daarom van essentieel belang. Het mbo-aanbod kan beter benut worden voor LLO. • Het is momenteel onvoldoende duidelijk welke breed toepasbare vaardigheden studenten dienen te verwerven tijdens hun mbo-opleiding (welke nodig zijn om wendbaar te zijn op de arbeidsmarkt). • Leren in de praktijk kan nog meer benut worden om de aansluiting op de arbeidsmarkt te verbeteren en/of de krimpproblematiek tegen te gaan. 	<p>De werkgroep beveelt aan om het stelsel responsiever te maken zodat het sneller in kan spelen op de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beleidsoptie 10: stimulering van leren in de praktijk, door de praktijk in de bol te vergroten. • Beleidsoptie 11: stimulering van de praktijk door de Subsidieregeling praktijkleren gericht in te zetten. • Beleidsoptie 12: optimaliseren van de kwalificatiestructuur. • Beleidsoptie 13: inzetten op LLO. • Beleidsoptie 14: wendbaarheid van studenten vergroten door in te zetten op breed toepasbare vaardigheden. • Beleidsoptie 15: versterk de kennisinfrastructuur.

Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving gaan steeds sneller. Zoals in paragraaf 4.5 beschreven zetten overheid, onderwijsinstellingen en bedrijfsleven in op een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Zij werken hieraan vanuit hun eigen rol. De taak van de overheid is om de randvoorwaarden op orde te brengen en te sturen op succesfactoren. Vanuit dit perspectief zijn verschillende beleidsopties uitgewerkt.

5.5.1 STIMULEER MEER PRAKTIJK

Het leren in de praktijk biedt kansen om, ook in situaties van krimp en in de arbeidsmarkt van de toekomst, een goede aansluiting op de arbeidsmarkt te houden (hoofdstuk 4). De werkgroep ziet mogelijkheden om leren in de praktijk te versterken door enerzijds de instroom in de bbl te stimuleren en anderzijds door meer praktijk mogelijk te maken in de bol-opleidingen.

Zet in op uitbreiding van het BBL-offensief

Om de instroom van jongere studenten in de bbl te bevorderen, kan het BBL-offensief mede worden gericht op jongeren die na afronding van het voortgezet onderwijs naar het mbo (willen) gaan. De focus van het BBL-offensief wordt op dit moment nader vorm gegeven in de context van leven lang ontwikkelen (Ministerie van OCW, 2022c). De werkgroep adviseert dit offensief ook te richten op jongere studenten: breng de goede aansluiting van de bbl-opleidingen bij de dynamische arbeidsmarkt beter onder de aandacht van vmbo-leerlingen en mbo-studenten in de

bol-opleidingen. Hier ligt een opdracht voor onderwijsinstellingen. Breng die meerwaarde tegelijkertijd onder de aandacht van sectoren die geen traditie hebben in het aanbieden van bbl-opleidingen. Zij hebben baat bij goed opgeleid personeel. Dit is een opdracht voor werkgeversorganisaties (Ministerie van OCW, 2022c; SER, 2016).

Aanpassing bekostigingsprikkels ten behoeve van meer praktijk

De werkgroep ziet daarnaast kansen om het opleiden in de praktijk verder te stimuleren door bekostigingsprikkels te verschuiven. Er kan meer praktijk in de bol worden gestimuleerd, door het aantal begeleidde onderwijstijd (bot)-uren te verminderen en het aantal beroepspraktijkvorming (bpf)-uren te verhogen (beleids optie 10). Bot-uren zijn duurder dan bpf-uren, waardoor een besparing ontstaat. Door het aantal bpf-uren te verhogen, krijgt een student meer kans om in de praktijk te leren en daar zowel inhoudelijke als persoonlijke vaardigheden op te doen. Door het verlagen van de bot-uren, blijft er minder tijd over om in de klas en met leeftijdsgenoten te werken aan theorie en zaken als basisvaardigheden en burgerschap. Dit kan nadelig uitpakken in het licht van de voorbereiding op de samenleving.

Subsidierегeling praktijkleren gericht inzetten

De werkgroep heeft ook opties uitgewerkt voor het gericht inzetten van de Subsidierегeling praktijkleren (beleids opties 11). Een deel van deze opties kan gecombineerd worden, maar eventuele besparingen zullen dan anders uitvallen. Twee varianten betreffen het herverdelen van de subsidie praktijkleren tussen mkb en grote bedrijven. Leerbedrijven met meer dan 250 fte aan werknemers of een jaaromzet van meer dan €50 miljoen³⁸ kunnen dan geen aanspraak meer maken op de Subsidierегeling praktijkleren voor de praktijkleerplaatsen die zij bieden aan bbl-studenten. Het budget zoals dat reeds in de begroting staat, kan beschikbaar blijven voor mkb bedrijven, of worden afgeroomd. Door deze herverdeling bereikt de subsidie meer werkgevers voor wie de subsidie van doorslaggevend belang kan zijn voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Er bestaat een mogelijkheid dat grote bedrijven geen of minder praktijkleerplaatsen aanbieden omdat zij geen aanspraak kunnen maken op de subsidie. Dit kan ten koste gaan van praktijkleerplaatsen in (maatschappelijke) tekortsectoren, als hier geen uitzondering voor wordt getroffen.

Twee andere varianten betreffen het herverdelen van de Subsidierегeling praktijkleren naar arbeidsmarktrelevantie. De Subsidierегeling praktijkleren wordt dan enkel beschikbaar gesteld voor praktijkleerplaatsen die opleiden tot banen in sectoren met een goed arbeidsmarktperspectief. Om te bepalen om welke opleidingen het gaat, kan worden aangesloten bij de analyses die worden voorgesteld in beleids optie 6. Op dit moment wordt circa 25% van het budget uitgekeerd aan opleidingsplekken in domeinen zonder goed arbeidsmarktperspectief in maatschappelijk relevante sectoren.³⁹ Dit bedrag kan beschikbaar blijven voor de aanvragen in tekortsectoren, of worden afgeroomd. Er bestaat een kans dat de regeling niet op het juiste moment bijstuurt in de juiste sectoren. De cijfers over arbeidsmarktperspectief richten zich op de kans op werk na afstuderen en kijken daarmee terug. Op het moment dat deze cijfers hebben geleid tot een selectie van opleidingen en de subsidierегeling hierop is aangepast, kan dit alweer achterhaald zijn door de wisselende conjunctuur.

³⁸ Alleen mkb-bedrijven ontvangen in dit geval nog subsidie. Deze definitie van mkb-bedrijf is de gangbare definitie van het mkb. (RVO, [Mkb-toets](#)).

³⁹ Dit percentage is berekend door het gemiddelde bedrag van de afgelopen vijf jaar te nemen van de sectoren Mobiliteit & voertuigen; Handel & Ondernemerschap; Horeca & bakkerij; Voedsel, natuur & leefomgeving; Uiterlijke verzorging; Economie & administratie; Media & vormgeving, Toerisme & Recreatie. Daarnaast zijn de aanvragen op de subsidie in de categorie Overig en Regionale kwalificatie meegenomen.

Binnen een vijfde variant wordt het bedrag per student binnen de Subsidieregeling praktijkleren gelijk gehouden en de hoogte van het budget voor de doelgroep mbo afhankelijk gemaakt van de ontwikkeling van het aantal bbl-studenten. Dat betekent dat de huidige vormgeving met een vast (maximum)budget wordt aangepast naar een openeinderegeling op basis van een vast bedrag per praktijkleerplaats. Wanneer er minder bbl-studenten zijn dan verwacht, vallen de kosten lager uit (en vice versa voor meer bbl-studenten). Dit voorkomt dat het subsidiebedrag per praktijkleerplaats verandert als het aantal bbl-studenten verandert.

Er is meer nodig dan alleen bekostigingsprikkels

Alleen bekostigingsprikkels zijn onvoldoende om te kunnen profiteren van de voordelen van leren in de praktijk. Er is een aantal aandachtspunten dat geadresseerd moet worden. De krappe arbeidsmarkt zet goede begeleiding vanuit het leerbedrijf onder druk of er kunnen tekorten aan stage- of praktijkleerplaatsen ontstaan (SBB, 2022). Tegelijkertijd kan een krappe arbeidsmarkt de noodzaak voor werkgevers verhogen om te investeren in jong talent. Wanneer de begeleiding onvoldoende geborgd is, kan de uitval van studenten aanzienlijk toenemen. Voor 2023 tot en met 2027 zijn afspraken gemaakt in het Stagepact⁴⁰ om ervoor te zorgen dat alle studenten een stage of praktijkleerplaats krijgen met de juiste begeleiding en goede randvoorwaarden. Op termijn moet bekeken worden of het pact voldoende effectief is. Daarnaast maakt de Onderwijsraad een advies over wat er nodig is om werkplekleren in het beroepsonderwijs op een goede manier te garanderen. Dit advies wordt eind 2023 verwacht. De opbrengsten van dit advies kunnen interessante beleidsopties opleveren die al dan niet in combinatie met de beleidsopties 10 en 11 kunnen worden ingezet.

Ten slotte is er op een krappe arbeidsmarkt meer risico op stagemisbruik en groenpluk. Deze risico's moeten goed in kaart worden gebracht en vervolgens worden afgedekt.

5.5.2 OPTIMALISEER HET STELSEL

Doorlichting van de processen rond de kwalificatiestructuur

De technologische en maatschappelijke ontwikkelingen gaan steeds sneller. Het is daarom belangrijk om te bekijken op welke punten de processen rond de ontwikkeling en vaststelling van kwalificatiedossiers, keuzedelen en het verbinden van certificaten aan onderdelen van opleidingen verbeterd en versneld kunnen worden (beleidsoptie 12). Deze optimalisering van processen zorgt voor meer responsiviteit. Met deze beleidsoptie laat het ministerie van OCW door een externe partij onderzoeken hoe de kwalificatiestructuur en de processen die hiermee samenhangen, verbeterd kunnen worden. Dit zorgt voor wendbaarheid en flexibiliteit in het systeem, zodat inspelen op relevante veranderingen makkelijker wordt en er een actueel opleidingsaanbod is. In het onderzoek wordt in ieder geval gekeken naar:

- De mogelijkheden om de inhoud van kwalificatiedossiers meer duurzaam te beschrijven, waardoor het een toekomstbestendig dossier is. Onderwijsinstellingen kunnen daarmee opleidingsprogramma's actualiseren op recente arbeidsmarktontwikkelingen, zonder dat er (altijd) wijzigingen van de kwalificatie-eisen nodig zijn.
- Er wordt gekeken of het aantal kwalificatiedossiers kan worden verminderd.
- De mogelijkheden om tussen kwalificatiedossiers meer te uniformeren, waardoor de overstap van de ene studie naar de andere studie makkelijker wordt.
- De balans tussen herkenbaarheid van de kwalificatie-eisen voor het bedrijfsleven en de toekomstbestendigheid ervan.

⁴⁰ Het Stagepact is een convenant tussen studenten, mbo-instellingen, docenten, werknemers, werkgevers en overheden, met daarin afspraken om ervoor te zorgen dat alle studenten een stage of praktijkleerplaats krijgen met de juiste begeleiding en goede randvoorwaarden.

- De verbinding van certificaten aan arbeidsmarktrelevante onderdelen van mbo-opleidingen. Hiermee kan tijdig aan de behoefte van het bedrijfsleven worden voldaan voor wat betreft bij- en omscholing met behulp van mbo-certificaten.
- Breed toepasbare vaardigheden zichtbaar maken in de kwalificatiedossiers, zodat deze eenvoudiger meegenomen worden naar een volgende opleiding (zie ook beleidsoptie 14).
- De vraag of de minister de dossiers moet vaststellen, of dat deze stap kan vervallen.
- Ten slotte is het belangrijk dat er ook gekeken wordt naar verbetering van processen binnen de onderwijsinstellingen.

Benut het mbo beter voor leven lang ontwikkelen

Het mbo kan beter toegankelijk worden gemaakt voor werkenden en werkzoekenden door het wegnemen van praktische en technische knelpunten. Hierdoor wordt het gebruik van het opleidingsaanbod gestimuleerd (beleidsoptie 13). Dit kan bijvoorbeeld via het implementeren van een skillstaal. Een skillstaal is een taal om kennis en vaardigheden zo precies mogelijk te beschrijven. Door skills te koppelen aan beroepen en mbo-opleidingen, certificaten en praktijkverklaringen, verbetert de aansluiting tussen opleidingen en de arbeidsmarkt. In het kader van het Nationaal Groeifonds (NGF)-programma Vaardig met Vaardigheden wordt reeds aan de hertaling van skills gewerkt. De beleidsoptie die voor dit IBO wordt voorgesteld, omvat een subsidieregeling om toepassingen voor de skillstaal te ontwikkelen. Met de subsidie kunnen publieke en private partijen de skillstaal (door)ontwikkelen richting verschillende toepassingen. Denk bijvoorbeeld aan een te ontwikkelen toepassing door een opleider die bij de intake van zij-instromers op basis van de skillstaal (datagedreven) kan zien wat iemand al kan en weet. Tevens kan er gewerkt worden aan het ontwikkelen van een toegankelijker vrijstellingenbeleid. Uitgangspunt voor LLO is dat je niet hoeft te leren wat je al weet of kunt. Dit wordt breed erkend, maar in de praktijk is het vrijstellingenbeleid daar nog onvoldoende op ingericht. Met deze maatregel kunnen examencommissies van mbo-instellingen worden getraind en kunnen de instellingen zelf geadviseerd worden over hun vrijstellingenbeleid. Nieuwe toepassingen zoals de skillstaal worden hierin meegenomen. Ten slotte kunnen de mbo-certificaten worden doorontwikkeld. Voor deze maatregel wordt door het ministerie van OCW in samenwerking met SBB een verkenning uitgevoerd naar de succesfactoren van mbo-certificaten in die sectoren waar veel mbo-certificaten worden uitgereikt. Op basis van deze bevindingen en met betrokkenheid van het regionaal bedrijfsleven wordt vervolgens gezorgd voor de opschaling van mbo-certificaten. Daarnaast ontwikkelen bekostigde en niet-bekostigde erkende mbo-instellingen onderwijsprogramma's die worden afgesloten met mbo-certificaten. Deze opleidingstrajecten worden uitgevoerd in de niet-bekostigde derde leerweg.

5.5.3 ZET IN OP DE WENDBAARHEID VAN STUDENTEN

De werkgroep adviseert om niet alleen in te zetten op het aanpassingsvermogen van het stelsel, maar ook op de wendbaarheid van de jongeren zelf (beleidsoptie 14). Studenten die beschikken over voldoende breed toepasbare beroepsvaardigheden zijn meer wendbaar op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Zij kunnen sneller inspelen op veranderingen en deze eenvoudiger meenemen naar een volgende opleiding. De reeds opgedane competenties hoeven niet opnieuw aangeleerd te worden. De overstap voor studenten bij switch of instroom na uitval wordt daardoor soepeler. Welke breed toepasbare beroepsvaardigheden (denk aan probleemoplossende of interpersoonlijke vaardigheden) studenten in hun mbo-opleiding verwerven is niet transparant. Door in de kwalificatiedossiers inzichtelijk te maken bij welke kwalificatie-eisen het gaat om breed toepasbare vaardigheden, kunnen onderwijsinstellingen gerichter hun onderwijsprogramma's en curricula hierop inrichten. Jaarlijks zal het ministerie van OCW monitoren hoeveel dossiers reeds zijn aangepast. Daarnaast wordt in de regelgeving voor kwalificatiedossiers opgenomen dat de breed

toepasbare beroepsvaardigheden standaard deel uitmaken van de kwalificatiedossiers, zodat deze bij nieuw te ontwikkelen kwalificatiedossiers direct worden geïncorporeerd.

5.5.4 ZORG VOOR ONDERSTEUNING VAN DOCENTEN VIA EEN KENNISINFRASTRUCTUUR

Onderwijsprofessionals spelen een cruciale rol in het realiseren van een responsief stelsel. Zij vertalen de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving naar het onderwijs. Het is daarom belangrijk om hen toe te rusten en in staat te stellen om aan de hand van bewezen effectieve methodes te kunnen innoveren. De werkgroep adviseert om de kennisontwikkeling en kennisbenutting van onderwijsprofessionals op twee manieren te versterken (beleids optie 15):

- A. De ontwikkeling van een landelijk kenniscentrum voor het mbo, waar wetenschappelijke kennis over wat werkt in de onderwijspraktijk van het mbo wordt gebundeld, geordend en vertaald naar praktische handvatten, zodat deze kennis bruikbaar is voor onderwijsprofessionals. Het gaat bijvoorbeeld om effectieve aanpakken op het gebied van pedagogiek, leven lang ontwikkelen, didactiek, LOB, digitalisering en het aansluiten bij de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving. De huidige kennis- en expertisepunten die zijn ondergebracht bij de MBO Raad, gaan op in dit landelijke kenniscentrum.
- B. Het verstrekken van een opdracht door het ministerie van OCW om een innovatie- en onderzoeksprogramma vorm te geven voor het mbo, zoals dit nu al bestaat voor het hbo. Een dergelijk programma stimuleert praktijkgericht onderzoek⁴¹ (door docenten) in het mbo. Op basis van kennis en inzichten worden producten en diensten ontwikkeld die ervoor zorgen dat docenten hun onderwijs sneller en beter kunnen aansluiten bij technologische ontwikkelingen. Het vormgeven van het innovatie- en onderzoeksprogramma wordt gedaan in afstemming met NWO en sluit waar mogelijk inhoudelijk aan bij de programma's van het hbo en de universiteiten.

5.6 DYNAMISCHE SAMENLEVING: BEGELEID STUDENTEN NAAR ZELFREDZAAM BURGERSCHAP

Conclusies huidig stelsel en trends (hoofdstuk 2 en 3)	Conclusies huidige sturing (hoofdstuk 4)	Aanbevelingen (hoofdstuk 5)
Dynamische samenleving		
<ul style="list-style-type: none"> Het aantal (leerplichtige) nieuwkomers (anderstaligen) neemt toe. Er is onvoldoende zicht op de beheersing van basisvaardigheden (taal, rekenen, burgerschap) en de cijfers die er zijn voor wat betreft de beheersing van taal en rekenen, zijn zorgelijk. Technologische veranderingen, globalisering, toenemende ongelijkheid en ervaren polarisatie zorgen voor een samenleving waarin andere vaardigheden nodig zijn. 	<ul style="list-style-type: none"> Er is beleid ingezet op de knelpunten rondom basisvaardigheden. De werkgroep ondersteunt dit beleid, maar benadrukt dat zal moeten blijken of de inzet uiteindelijk succesvol is. Vaardigheden die nodig zijn voor participatie in de samenleving worden momenteel niet structureel herijkt, waardoor het risico bestaat dat studenten onvoldoende worden voorbereid op de samenleving. In het nieuwe beleid rondom burgerschap is de aandacht voor levensvaardigheden afgenomen. Leerplichtige nieuwkomers kunnen met de huidige voorzieningen voor taalonderwijs, niet altijd instromen in het mbo op het niveau dat zij aankunnen. 	<p>De werkgroep beveelt aan om in te zetten op basisvaardigheden en de zelfredzaamheid van studenten.</p> <ul style="list-style-type: none"> Beleids optie 15: versterk de kennisinfrastructuur. Beleids optie 16: zorg voor aandacht voor levensvaardigheden in het onderwijs. Beleids optie 17: Schakeljaar voor anderstaligen.

⁴¹ Bij praktijkgericht onderzoek wordt onderzoek gedaan op basis van vragen uit de praktijk en waarbij de opbrengst direct kan worden toegepast in het onderwijs. Van Swet, J. & Munneke, L. (2017). *Praktijkgericht onderzoeken in het onderwijs*.

5.6.1 VERGROOT DE RESPONSIVITEIT OP DE BASISVAARDIGHEDEN

Zoals in hoofdstuk 4 blijkt worden kennis en vaardigheden voor het uitoefenen van het beroep op dit moment regelmatig doorgelicht door SBB, maar dit geldt niet voor de generieke eisen die zijn vastgelegd in het Examen- en kwalificatiebesluit WEB. De werkgroep adviseert daarom om het Examen- en kwalificatiebesluit WEB ook regelmatig door te lichten voor wat betreft de aan te leren generieke vaardigheden. Zo wordt onderzocht of dat wat aangeleerd moet worden nog wel past bij de arbeidsmarkt en samenleving van dat moment. Dit vergroot de responsiviteit van het stelsel. De doorlichting kan bijvoorbeeld eens in de vijf jaar plaatsvinden door een onafhankelijke onderzoeksorganisatie, in opdracht van het ministerie van OCW.

5.6.2 STIMULEER DE ONTWIKKELING VAN LEVENSWAARDIGHEDEN VOOR FYSIEKE, MENTALE EN FINANCIËLE GEZONDHEID

Systematische verschillen in gezondheid en levensverwachting zijn hardnekkig en nemen toe zoals in hoofdstuk 4 is geconstateerd (SCP, 2023; NJI, 2023). Niet elke jongere krijgt levensvaardigheden op dit vlak van huis uit mee. Bovendien bestaat het risico dat met de aanscherping van het burgerschapscurriculum de aandacht voor levensvaardigheden afgenomen. De werkgroep stelt daarom voor om instellingen te stimuleren om de fysieke, mentale en financiële gezondheid van mbo-studenten te verbeteren. Dit is uitgewerkt in beleidsoptie 16. Er kan een pilot worden gestart, waarmee door middel van onderzoek in de praktijk een menukaart wordt ontwikkeld met effectieve interventies op het gebied van levensvaardigheden. Een aandachtspunt is de afbakening van de taken rondom levensvaardigheden: het onderwijs is niet (alleen) verantwoordelijk voor het stimuleren van deze vaardigheden bij studenten. Ook ouders, zorginstellingen en maatschappelijke organisaties vervullen hier een rol in.

5.6.3 ZORG VOOR ONDERSTEUNING VAN DOCENTEN VIA EEN KENNISINFRASTRUCTUUR

De ontwikkelingen in beroepen en in de samenleving moeten hun weg vinden naar het onderwijsprogramma, zodat studenten daarop worden voorbereid. Dat vraagt enerzijds dat docenten goed op de hoogte zijn en in de gelegenheid zijn om ontwikkelingen door te vertalen naar het onderwijs en anderzijds dat informatie over ontwikkelingen ook in voldoende mate toegankelijk is. De kennisinfrastructuur zoals reeds beschreven in paragraaf 5.5.4 kan dit bevorderen (beleidsoptie 15).

5.6.4 ONTWIKKEL EEN ONDERWIJSVOORZIENING VOOR NIET-INBURGERINGSPLICHTE ANDERSTALIGE STUDENTEN

De werkgroep ziet een mogelijkheid tot het creëren van een nieuwe onderwijsvoorziening bij mbo-instellingen voor niet-inburgeringsplichtige⁴² anderstalige studenten. In deze voorziening leren deze studenten in een jaar Nederlands en kunnen zij zich voorbereiden op doorstroom naar het mbo op niveau 2, 3 of 4 (beleidsoptie 17). Dit programma voorkomt dat deze groep instroomt in een entreeopleiding waar deze studenten niet per definitie op hun plek zitten. Het schakeljaar richt zich specifiek op anderstalige studenten (Nederlands als tweede taal, NT2), zonder een erkend diploma van een vooropleiding en dus zonder startkwalificatie⁴³, in de leeftijd van 16 tot 23 jaar⁴⁴, die de Nederlandse taal nog onvoldoende beheersen en de cognitieve capaciteiten hebben voor een beroepsopleiding op niveau 2, 3 of 4. Studenten die inburgeringsplichtig zijn horen niet bij deze doelgroep. Voor hen is er al een bestaande voorziening, namelijk de onderwijsroute.

⁴² Studenten van binnen de Europese Unie zijn niet inburgeringsplichtig. Momenteel zijn ook Oekraïners niet inburgeringsplichtig.

⁴³ Dit is een diverse doelgroep. Een deel van de studenten stroomt vanuit de internationale schakelklassen door naar het mbo zonder vo-diploma, een deel komt ongediplomeerd vanuit het buitenland meteen naar het mbo en een deel heeft in herkomstland een niet-erkend diploma gehaald.

⁴⁴ Dit sluit aan bij de definitie van voortijdig schoolverlater.

5.7 BESPARINGEN: KIJK NAAR DE BEKOSTIGING VOOR 27 OF 30 JAAR EN OUDER OP NIVEAU 3 EN 4 EN MAAK EEN DOELMATIGHEIDSSLAG IN DE LUMPSUM

Elk IBO werkt in de regel ook besparingsopties uit ter hoogte van -10% tot -20% uit. In enkele van de hierboven genoemde opties zijn al besparingen uitgewerkt (beleidsopties 10, 11b en 11d). Met deze besparingsvarianten wordt het benodigde percentage nog niet gehaald. Daarom zijn hieronder nog twee besparingsopties opgenomen, zodat aan de taakopdracht wordt voldaan.

5.7.1 GEEN BEKOSTIGING VOOR 27 OF 30 JAAR EN OUDER OP NIVEAU 3 EN 4 MET EEN STARTKWALIFICATIE

Er kan een grotere bijdrage gevraagd worden van studenten en het bedrijfsleven wanneer het gaat om om- en bijscholing, direct of bijvoorbeeld via Opleiden & Ontwikkelen (O&O) fondsen (beleidsoptie 18). Om dit te bewerkstelligen kan ervoor gekozen worden om geen bekostiging aan mbo-instellingen te verstrekken voor studenten op niveau 3 en 4 van 27 dan wel 30 jaar en ouder. Er wordt een uitzondering gemaakt voor studenten die nog geen startkwalificatie hebben. Een leeftijdsgrens van 27 jaar is gelijk aan de leeftijd tot wanneer studenten gemeld moeten worden bij de Doorstroompunten van de Regionale Meld- en Coördinatie (RMC-)functie. De grens van 30 jaar sluit aan bij de leeftijd tot wanneer studenten studiefinanciering kunnen ontvangen. De leeftijdsgrens wordt toegepast omdat deze groep vaak al een diploma heeft en daarmee hun (bbl-)opleiding volgen in het kader van om- en bijscholing. Door de bekostiging te schrappen worden instellingen gestimuleerd om de begeleiding van studenten te verbeteren, zodat zij voor hun 27^e, dan wel 30^e tot een afronding van hun niveau 3 of 4 opleiding komen. Daarnaast krijgen werkgevers een grotere rol in het financieren van de om- en bijscholing. Wanneer de om- en bijscholing niet door bedrijven wordt gefinancierd, moeten studenten dit zelf bekostigen. Hierdoor kan om- en bijscholing voor deze studenten (financieel) worden bemoeilijkt.

5.7.2 BESPARING OP DE LUMPSUM IN VERBAND MET SAMENHANG KWALITEITSAFSPRAKEN

Mbo-instellingen worden vanuit het ministerie van OCW gefinancierd via verschillende geldstromen: via de lumpsum, via aanvullende bekostiging zoals kwaliteitsafspraken en via specifieke subsidieregelingen. In bepaalde gevallen komt het voor dat een activiteit zowel via de lumpsum (basis op orde) als via de kwaliteitsafspraken (extra impuls) wordt gefinancierd. Dit kan tot mogelijke overlap in de financiering leiden. Dit ontstaat bijvoorbeeld wanneer een extra impuls (die via kwaliteitsafspraken wordt gedaan) na verloop van tijd steeds meer onderdeel wordt van regulier beleid dat wordt gefinancierd vanuit de lumpsum. Deze maatregel gaat de overlap tegen (beleidsoptie 19). Er wordt een scherper onderscheid gemaakt tussen wat gefinancierd wordt vanuit de lumpsum en wat vanuit de regeling kwaliteitsafspraken. Deze besparing kan worden gerealiseerd door het korten van het lumpsumbudget (en niet het budget voor de kwaliteitsafspraken). Zo blijft er via de kwaliteitsafspraken de mogelijkheid bestaan om met gerichte investeringen en afspraken (tussen mbo-instellingen en het Rijk) te sturen.

6. Literatuurlijst

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Algemene Rekenkamer. (2016). [Aanpak van laaggeletterdheid](#)

AO Consult. (2020). [Rapport monitor LOB 2019-2020](#)

Bakens, J., Cörvers, F., Fouarge, D., & Levels, M. (2023). [ROA Visie talentvraag 2040](#)

Bakens, J., Bijlsma, I., Dijksman, S., Fouarge, D., & Goedhart, R. (2021). [De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2026](#)

Bartlett, C.A. & Goshal, S. (1994). Changing the role of top management: Beyond strategy to purpose. *Harvard Business Review*, 72(6), 79-88

Bronneman-Helmers, R. (2011). [Overheid en onderwijsbestel](#)

CBS. (2023). [Economische zelfstandigheid mbo 2014-2021](#)

CBS. (2023a). [Spanning op de arbeidsmarkt](#)

CBS. (2022). [Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022-2050](#)

CBS. (2021). [Samenhang tussen problemen en kans op voortijdig schoolverlaten](#)

CBS. (2021a). [Bevolking in de toekomst. Prognose: Met hoeveel inwoners zal de bevolking van Nederland nog groeien?](#)

Cobben, L., Graus, E., & Huijgen, T. (2022). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2021*. [ROA Fact Sheets Nr. 004](#)

Cobben, L., Graus, E., & Huijgen, T. (2022a). *Uitval zonder diploma: Aanleiding, Kansen en Toekomstintenties 2021*. [ROA Fact Sheets Nr. 005](#)

Commissie Kwalificeren en Examineren. (2010). [Naar meer doelmatigheid in het mbo](#)

Commissie Onderwijs en Besturing BVE. (2010). [Naar meer focus op het mbo!](#)

Consortium 2B MBO. (2022). [Evaluatie herziening kwalificatiestructuur mbo](#)

Consortium 2B MBO. (2022a). [Evaluatie wet 'Doelmatige Leerwegen'](#)

CPB. (2023). [Actualisatie Verkenning middellange termijn tot en met 2031 \(maart 2023\)](#)

CPB. (2023a). [Technologie, de arbeidsmarkt en de rol van beleid](#)

CPB. (2021). [Indicatoren arbeidsmarktperspectief mbo](#)

CPB. (2016). [Lusten en lasten ongelijk verdeeld. Verklein verschillen vast, flex en zzp](#)

DUO. (2023). [Prognoses aantal mbo-studenten](#)

European Centre for the Development of Vocational Training. (2012). [Trends in VET Policy in Europe 2010–2012. Publications Office of the European Union, Luxembourg](#)

Fazekas, M. & Litjens, I. (2014). [A Skills beyond School Review of the Netherlands. OECD Reviews of Vocational Education and Training](#)

Fouarge, D., Künn, A., & Punt, D. (2017). De rol van arbeidsmarktinformatie in de opleidingskeuze van mbo'ers. ROA. [ROA Reports Nr. 009](#)

Inspectie van het Onderwijs. (2023). [Staat van het Onderwijs 2023](#)

Inspectie van het Onderwijs. (2023a). [Technisch rapport monitoring middelbaar beroepsonderwijs – De Staat van het Onderwijs 2023](#)

Inspectie van het Onderwijs. (2023b). [Technisch rapport monitoring \(voortgezet\) speciaal onderwijs](#)

Inspectie van het Onderwijs. (2022). [Staat van het Onderwijs 2022](#)

Inspectie van het Onderwijs. (2022a). [Technisch rapport – De staat van het middelbaar beroepsonderwijs 2022](#)

Inspectie van het Onderwijs. (2022b). [Factsheet Associate degree-opleidingen 2017-2021](#)

Inspectie van het Onderwijs. (2014). [Kwaliteit kleine mbo-opleidingen](#)

KBA Nijmegen. (2022). [Evaluatie en monitoring Wet vroege aanmelddatum en toelatingsrecht mbo](#)

KBA Nijmegen, Oberon, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. (2021). [Ontwikkeling van onderwijsarrangementen voor een succesvolle doorstroom vmbo-mbo-hbo](#)

Kennisrotonde. (2017). [Welke effecten heeft loopbaanoriëntatiebegeleiding \(LOB\) op loopbanen van vo-leerlingen en wat is de relatie tussen vormgeving en effecten?](#)

Koning, B. de. (2022). [Emperical studies on information, beliefs, and choices in education and work](#)

Korpershoek, H., Beijer, C., Spithoff, M., Naaijer, H.M., Timmersmans, A.C., Van Rooijen, M., Vugteveen, J. & Opdenakker, M.-C. (2016). [Overgangen en aansluitingen in het onderwijs. Deelrapportage 1: reviewstudie naar de po-vo en de vmbo-mbo overgang](#)

Kuijer-Siebelink, W. (2022). [Samenspel. Leren voor verandering in werk en samenleving](#)

LPBL. (2023). [Meta-analyse Investeren in kwetsbare jongeren](#)

LPBL. (2020). [MKBA Regionaal VSV-programma West-Brabant](#)

Meng, C.M., Huijgen, T.G., Sijbers, E.M., & Verhagen, A.M.C. (2015). Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2014. ROA. [ROA Reports Nr. 003](#)

Ministerie van OCW. (2023). [Kaderbrief aanpak basisvaardigheden mbo](#)

Ministerie van OCW. (2023a). [Kamerbrief Hoofdlijnen aanvalsplan voorkomen voortijdig schoolverlaten en begeleiden naar een kansrijke toekomst](#)

Ministerie van OCW. (2023b). [Referentieraming OCW 2023](#)

Ministerie van OCW. (2023c). [Stapelen in het voortgezet onderwijs](#)

Ministerie van OCW. (2022). [Introductiedossier bewindspersonen ministerie van OCW](#)

Ministerie van OCW. (2022a). [Kamerbrief over Financiële positie van het Onderwijs](#)

Ministerie van OCW. (2022b). [Kamerbrief over macrodoelmatigheid mbo](#)

Ministerie van OCW. (2022c). [Kamerbrief over inzet Werkagenda mbo](#)

Ministerie van OCW. (2022d). [Kamerbrief over voortijdig schoolverlaten en overstap van school naar werk](#)

Ministerie van OCW. (2022e). [Nationaal Programma Onderwijs 3e voortgangsrapportage](#)

Ministerie van OCW. (2021). [Loopbaanoriëntatie en -begeleiding](#)

Ministerie van OCW. (2019). [Op weg naar versterkt beroepsonderwijs in elke regio](#)

Ministerie van SZW. (2022). [Kamerbrief over aanpak krapte op arbeidsmarkt](#)

Mintzberg, H. (1993). Structure in Fives: Designing Effective Organizations. Upper Saddle River: Prentice-Hall

Nibud. (2021). [Rapport Nibud Mbo-onderzoek](#)

NIDI & CBS. (2021). [Eindrapport Verkenning Bevolking 2050](#)

NJI. (2023). [De waarde van de pedagogische basis](#)

OESO. (2023). [Education at a Glance 2023](#)

Onderwijsraad. (2022). [Taal en rekenen in het vizier](#)

Onderwijsraad. (2019). [Doorgesloten differentiatie in het onderwijsstelsel](#)

PBL & CBS. (2022). [PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022-2050. Steden en randgemeenten groeien verder](#)

PwC Strategy&. (2021). [Toereikendheid, doelmatigheid en kostentoerekening in het mbo, hbo en wo&o](#)

Regioplan. (2023). [De overstap van vso naar mbo. Hoe kan de overstap worden versoepeld?](#)

Regioplan. (2022). [Evaluatie ESB-regeling](#)

ResearchNed. (2023). [Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2022-2023](#)

ResearchNed. (2020). [Dalende doorstroom mbo-hbo: waarom stroomt een steeds kleiner aandeel van de mbo-studenten door naar het hbo?](#)

ResearchNed. (2019). [Evaluatie van de Wet en Beleidsregel macrodoelmatigheid mbo](#)

Rijksoverheid. (2020). [Ongekend talent. Talenten benutten op de arbeidsmarkt. Brede maatschappelijke heroverweging](#)

Rli, ROB & RVS. (2023). [Elke regio telt! Een nieuwe aanpak van verschillen tussen regio's](#)

ROA. (2023). [Kerncijfers schoolverlatersonderzoeken](#)

SBB. (2023). [Sectorkamers en marktsegmenten](#)

SBB. (2023a). [Alles over de kwalificatiestructuur](#)

SBB. (2023b). [Arbeidsmarktrapportages](#)

SBB. (2022). [Tekorten stages en leerbanen](#)

SCP. (2023). [Eigentijdse ongelijkheid](#)

SCP. (2021). [Kwesties voor het kiezen 2021](#)

SCP. (2017). [Arbeidsmarkt in kaart. Flexibilisering van de arbeidsmarkt](#)

SEO. (2023). [Monitor aanpak jeugdwerkloosheid](#)

SEO. (2022). [Arbeidsmarktkrapte. Analyse en oplossingsrichtingen arbeidsmarktkrapte in de techniek- en energiesector](#)

SEO. (2020). [De overgang van het mbo naar de arbeidsmarkt](#)

SEO. (2019). [De maatschappelijke kosten en baten van de beroepsbegeleidende leerweg](#)

SEOR. (2023). [LOB & Kansrijke keuzes in het vmbo](#)

SER. (2016). [Toekomstgericht beroepsonderwijs. Deel 1 – Voorstellen ter versterking van de beroepsbegeleidende leerweg](#)

Stichting Platforms Vmbo. (2022). [De toekomst van de beroepsgerichte programma vmbo](#)

SVB. (2023). [Een miljoen extra AOW-gerechtigden in 2040](#)

Taskforce Doelmatigheid. (2022). [Advies Kansrijk opleiden](#)

Universiteit Leiden. (2023). [Flexibilisering, Globalisering en Technologische Vooruitgang: Gevolgen voor Arbeidsmarkt en Sociale Zekerheid](#)

UWV. (2023). [Kansrijke beroepen](#)

UWV. (2021). [Minst kansrijke beroepen. Landelijk overzicht van beroepen](#)

Verwey-Jonker Instituut. (2019). [Programmeringsonderzoek vmbo-studiekeuzes en mbo-arbeidsmarkt voor jongeren met een migratieachtergrond](#)

Weel, B. ter, Zwetsloot, J., Bisschop, P. (2021) [Technologie verslechtert arbeidsmarktkansen van mbo'ers](#)

WRR. (2020). [Samenleven in verscheidenheid. Beleid voor de migratiesamenleving](#)

Beleidsopties

OVERZICHT BELEIDSOPTIES

De budgettaire reeksen bij de beleidsopties zijn gebaseerd op de beschikbare gegevens van dit moment. Daarnaast zijn in enkele gevallen aannames gemaakt in de berekeningen. Deze zijn vermeld bij de desbetreffende optie. De reeksen gaan uit van een besluit over de invoering van de maatregel per 1 januari 2024. Wanneer een optie wordt doorgevoerd, dient de reeks op dat moment geactualiseerd te worden. Alle kosten onder de €0,1 miljoen worden aangeduid als nihil.

Beleidsoptie	Budgettaire gevolgen	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
1. Mbo maatwerkroute	Intensivering	0	0	17,6	17,6	17,6	17,6	2026
2. Twee verplichte instroommogelijkheden	Budgetneutraal	0	0	0	0	0	0	2024
3. Verplichte informatieoverdracht	Intensivering	0	0	9,7	9,7	9,6	9,4	2029
4a. Regioplan	Intensivering	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	2024
4b. Extra ondersteuning grootste krimpgebieden	Budgetneutraal	0	0	0	0	0	0	2027
5. Minimumnorm aantal studenten	Budgetneutraal	1,25	0,75	0	0	0	0	2026
6. Richtinggevende kaders opleidingsaanbod	Intensivering	0,2	0	0	0	0	Nihil	2024
7. Aanscherping zorgplicht arbeidsmarktperspectief	Budgetneutraal	0,2	0	0	0	0	0	2025
8. Financiering op basis van arbeidsmarktperspectief	Budgetneutraal	Nihil	0	0	0	0,2	0	2029
9. Verbeteren studiekeuze	Budgetneutraal - Onderzoek Beroepsgerichte programma's	0,2	0,2	0	0	0	0	2026
	Intensivering - Training	0,75	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	2025
10. Meer praktijk in de bol	Besparing - variant A	0	0	-158,9	-162	-162,2	-160,6	2029
	Besparing - variant B	0	0	-317,8	-324,1	-324,4	-321,3	2029
	Besparing - variant C	0	0	-476,7	-486,1	-486,7	-481,9	2029
11a. Subsidierегeling praktijkleren richten op het mkb	Budgetneutraal	0	0	0	0	0	0	2024
11b. Subsidierегeling praktijkleren richten op het mkb	Besparing	0	-86,3	-82,8	-79,3	-75,5	-75,5	2028

Beleids optie	Budgettaire gevolgen	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
11c. Subsidieregeling praktijkleren richten op arbeidsmarktrelevantie	Budgetneutraal	0	0	0	0	0	0	2024
11d. Subsidieregeling praktijkleren richten op arbeidsmarktrelevantie	Besparing	0	-55,0	-52,8	-50,6	-48,1	-48,1	2028
11e. Subsidieregeling praktijkleren koppelen aan aantal bbl-studenten	Budgetneutraal	0	0	0	0	0	0	2024
12. Processen kwalificatiestructuur versnellen	Budgetneutraal	0,2	0,2	0,2	0	0	0	2027
13. Versterken inzet van mbo voor LLO	Budgetneutraal – optie A	5,3	5,3	5,3	0	0	0	2027
	Budgetneutraal – optie B	1	1	1	0	0	0	2027
	Budgetneutraal – optie C	12,3	12,3	12,3	0	0	0	2027
14. Breed toepasbare vaardigheden in kwalificatiedossiers	Budgetneutraal	0,2	0,2	0,2	0,2	0	0	2028
15. Kennisinfrastructuur	Intensivering – optie A	5	5	13,5	18,5	20	20	2027
	Intensivering – optie B	1,5	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2025
16. Versterken levensvaardigheden	Intensivering	0	5	5	5	0	0	2028
17. Schakeljaar anderstaligen	Intensivering	3	5	5	5	5	5	2025
18. Geen bekostiging oudere studenten	Besparing – variant A	1,25	0,75	-39,8	-75,9	-111,9	-149,3	2029
	Besparing – variant B	1,25	0,75	-28,4	-53,6	-78,5	-104,2	2029
19. Doelmatigheidsslag bekostiging	Besparing – variant A	0	0	0	0	-99,5	-99,5	2028
	Besparing – variant B	0	0	0	0	-199	-199	2028

BELEIDSOPTIE 1: MBO MAATWERKROUTE IN DE PRAKTIJK VOOR VSO-INSTROMERS (INTENSIVERING)

OMSCHRIJVING

Mbo-instellingen ontwikkelen met geormerkte middelen in nauwe samenwerking met bedrijven maatwerktrajecten voor oud-leerlingen uit het voortgezet speciaal onderwijs (vso) met een grote ondersteuningsbehoefte.

Dit kleinschalige mbo-onderwijs vindt niet plaats op een locatie van een mbo-instelling, maar in de praktijk bij geïnteresseerde werkgevers met gespecialiseerde werkbegeleiders. Mbo-instellingen bieden samen met deze werkgevers een flexibel programma aan dat aansluit op de behoeftes en competenties van de jongere, op basis van de bestaande kwalificatiestructuur. Het doel is dat instromers vanuit het vso een entreediploma of een diploma op niveau 2 halen (of op een ander niveau, afhankelijk van de mogelijkheden van de student). De voorbereiding, op- en toeleiding naar de arbeidsmarkt is een essentieel onderdeel van het traject.

Onderwijs op maat in een alternatieve en praktijkgerichte route is nodig als het reguliere mbo echt niet passend is. De route is daarmee alleen gericht op jongeren die het nodig hebben. Werken wordt in de route gecombineerd met leren, waarbij studenten intensieve begeleiding krijgen. De studenten voeren diverse werkzaamheden uit waarmee zij hun arbeidsvaardigheden vergroten. Bijzondere aandacht is nodig voor de ondersteuningsvragen die voortkomen uit de beperking van een jongere, zodat dit geen belemmering vormt om onderwijs te volgen. Ook wordt door de mbo-instelling nauw samengewerkt met partijen uit de (jeugd)hulp, geestelijke gezondheidszorg of maatschappelijke ondersteuning.

De duur van het traject staat niet op voorhand vast en hangt af van de ontwikkeling van de student en de route die de student volgt. De verwachting is dat een route gemiddeld twee jaar duurt.

RATIONALE

- In 2022/2023 zaten 6.123 studenten in het mbo die ooit op het vso hebben gezeten. Er is voor hen vaak geen passend onderwijsaanbod in het mbo beschikbaar. Hierdoor valt het merendeel vroegtijdig uit. Meer dan de helft van vso-jongeren valt in het mbo ongediplomeerd uit op entreeniveau of niveau 2.⁴⁵ Ook op niveau 3 en 4 is de uitval met respectievelijk 25% en 33% fors.⁴⁶ Dit komt doordat de ondersteuningsbehoefte van deze groep groot en divers is. De kans op langdurige werkloosheid is voor deze jongeren relatief groot.⁴⁷ Dit is een structureel probleem.

⁴⁵ Een gedeelte van deze jongeren hebben het uitstroomprofiel vervolgopleiding niet afgerond.

⁴⁶ Inspectie van het Onderwijs (2023). [Technisch rapport monitoring\(voortgezet\) speciaal onderwijs](#)

⁴⁷ Het percentage jongeren dat na een jaar na uitstroom geen werk heeft is voor het vso (uitstroomperspectieven vervolgonderwijs of arbeidsmarkt) 56%, het pro 37% en Entree 41% (bron: DUO (2023) dashboard jongeren in een kwetsbare positie

- Door kleinschalig mbo in de praktijk kunnen deze jongeren blijven leren en zich verder ontwikkelen. De maatwerkroute vergroot voor deze doelgroep de kans op een mbo-diploma en een succesvolle overgang naar de arbeidsmarkt. De maatwerkroute is zo aanvullend op de reeds bestaande mogelijkheden om entreeonderwijs in het vso aan te bieden.
- Bij kwetsbare jongeren werkt het om de studenten 'zo normaal mogelijk' onderwijs en/of werk te bieden. Een gerichte aanpak, passend bij de behoefte van de doelgroep (niet te zwaar, niet te licht), levert het hoogste maatschappelijke rendement op. Dit levert niet alleen een grote inkomens- en productiviteitswinst op voor de jongere, maar kan bij kwetsbare jongeren ook leiden tot lagere maatschappelijke kosten, zoals uitkeringen, zorgkosten en kosten die samenhangen met criminaliteit.⁴⁸ Omdat dit effect zich over vele jaren laat zien, zijn dergelijke programma's vaak zeer rendabel.
- De doelgroep in dit voorstel redt het niet binnen de reguliere context van het mbo, ook niet met extra begeleiding.⁴⁹

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Meer kansen voor jongeren afkomstig van het vso om een mbo-diploma te behalen en succesvol door te stromen naar de arbeidsmarkt. Zo neemt de zelfredzaamheid van deze jongeren toe.
- Het aandeel oud-vso jongeren dat bij een reguliere werkgever aan het werk komt stijgt, zowel tijdens het kleinschalige mbo als na diplomering.
- Het aantal onderwijsdeelnemers in de entreeopleiding en op het mbo neemt toe, doordat de ongediplomeerde uitval afneemt en meer jongeren een mbo-opleiding kunnen volgen. Dit kan zorgen voor een toename in de studentenaantallen.

Neveneffecten

- De jongeren met de grootste ondersteuningsbehoefte zitten niet meer in een reguliere klas. De populatie in reguliere mbo-klassen wordt hierdoor homogener en 'lichter'. Ook de uitval uit deze klassen kan zo dalen.
- De vraag naar bekwame en gespecialiseerde docenten die goed in kunnen spelen op de ondersteuningsbehoefte van instromers uit het vso neemt toe. Een gedeelte van het huidige onderwijspersoneel dient hierop toegerust te worden.
- Voor deze route wordt een groter beroep gedaan op de praktijk. Er dienen genoeg werkgevers bereid te zijn deze doelgroep een praktijkleerplaats aan te bieden. Het is cruciaal dat de begeleiding van deze jongeren in nauwe samenwerking tussen

⁴⁸ LPBL (2023) [Meta analyse investeren in kwetsbare jongeren](#)

⁴⁹ LPBL (2023) [Meta analyse investeren in kwetsbare jongeren](#)

praktijkbegeleider en mbo-instelling plaats vindt. Deze optie kan daarom op gespannen voet staan met beleidsopties 11b en d.

UITVOERING

- De Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) wordt aangepast waarmee deze route mogelijk wordt gemaakt.
 - Om tot een juiste selectie te komen van de jongeren die de kleinschalige onderwijsroute nodig hebben, wordt in het ontwikkelperspectief van het vso bekeken welke vervolgroute passend is. Hierin worden ook het mbo, de jongere, ouders en eventueel externe partners betrokken.
 - De bekostiging voor (het ontwikkelen van) de maatwerkroutes wordt afgezonderd van de reguliere mbo-lumpsum. Hierdoor wordt geborgd dat voor elke jongere een voorziening op redelijke reisafstand beschikbaar is en dat het budget ingezet wordt voor het beoogde doel. Inspiratie voor de inrichting van deze afgezonderde bekostiging, kan bijvoorbeeld worden gehaald uit de aparte bekostiging voor niveau 2.
 - SBB kan mogelijk een rol spelen bij het zoeken naar en selecteren van geschikte en bereidwillige werkgevers.
-

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- In de berekening wordt ervan uitgegaan dat van de vso-jongeren die nu voortijdig schoolverlater worden (zo'n 2.000) 50% aan het maatwerktraject gaat deelnemen (zo'n 1.000). Het gemiddelde traject is twee jaar en vergt per jaar €5.000,- aanvullend op de bestaande entree- of niveau 2-bekostiging.
- Van de circa 3.000 jongeren die nu vanuit het vso direct doorstromen naar de arbeidsmarkt, zal met het nieuwe publieke aanbod naar verwachting 25% (circa 750 jongeren) instromen in het maatwerktraject.
- In de berekening is daarom rekening gehouden met circa 1.750 jongeren * €10.000,- (twee jaar €5.000,-), waarmee onderstaande reeks wordt gevormd.
- Niet meegenomen in de berekening zijn:
 - Verminderde kosten voor gemeenten of andere verwachte maatschappelijke baten, zoals hogere belastinginkomsten en hogere arbeidsproductiviteit.
 - Een effect van een toename van het aantal oud-vso leerlingen op het mbo.
 - Eventueel kan de Subsidieregeling voor scholing en re-integratie van personen met arbeidsbeperkingen en ernstige scholingsbelemmeringen van SZW opgaan in het nieuwe maatwerktraject. Deze subsidieregeling is gericht op jongeren die fysiek of mentaal niet in staat zijn mbo-onderwijs te volgen. Deze regeling is verlengd tot en met 2026.⁵⁰

⁵⁰ Deze regeling is gericht op jongeren met een arbeidsbeperking en ernstige scholingsbelemmeringen, die 18 jaar en ouder zijn en geen startkwalificatie hebben. De jongeren in dit traject worden toegeleid naar de arbeidsmarkt via individuele begeleiding. Het traject verschilt van deze beleidsoptie doordat in voorliggend voorstel de jongeren niet (alleen) naar de arbeidsmarkt worden toegeleid en het (juist) beschikbaar komt voor jongeren onder de 18 jaar. Ministerie van SZW. (2023). [Kamerbrief verlenging subsidieregeling voor scholing en re-integratie van personen met arbeidsbeperkingen en ernstige scholingsbelemmeringen](#)

- De verminderde uitval, waardoor de jaren daarop meer studenten in het onderwijs verblijven en er daarmee meer bekostiging richting de instellingen gaat.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	0	17,6	17,6	17,6	17,6	2026

BELEIDSOPTIE 2: INSTROOMMOGELIJKHEID OP MINIMAAL TWEE MOMENTEN IN HET JAAR VERPLICHTEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Instellingen worden verplicht om op minimaal twee momenten in het studiejaar een instroommoment mogelijk te maken. Instellingen kunnen nu al meerdere instroommomenten introduceren, maar in de praktijk gebeurt dit niet tot nauwelijks.

RATIONALE

- Mbo-studenten die aan het begin van het studiejaar om diverse redenen uitvallen, moeten nu vaak een jaar wachten om aan een nieuwe opleiding te beginnen. Dit kan ertoe leiden dat jongeren definitief uit het onderwijs verdwijnen, zonder startkwalificatie de arbeidsmarkt opgaan of thuis komen te zitten.⁵¹ Door het aantal instroommomenten te verhogen, kunnen jongeren op korte termijn weer deelnemen aan het onderwijs en wordt het risico op voortijdig schoolverlaten (vsv) verkleind.
 - Tevens wordt het eenvoudiger om het mbo beter te benutten voor leven lang ontwikkelen, aangezien flexibiliteit in startmomenten beter past bij de scholingsbehoefte van werkenden en werkzoekenden.
-

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Tegengaan van uitval en vsv.
- Het beter benutten van het mbo voor de behoeften van werkenden en werkzoekenden, die een (ander) diploma willen behalen op het mbo. Het gaat daarbij puur om het efficiënt gebruik maken van de bestaande mbo-structuren.

Neveneffecten

- Instellingen geven als voornaamste redenen dat er nu geen tweede instroommoment wordt ingevoerd, omdat het onderwijsprogramma dit niet toelaat en het organisatorisch moeilijk te regelen valt. Dit verandert niet wanneer een extra instroommoment wettelijk verplicht wordt, wat de daadwerkelijke invoering mogelijk belemmert.
 - Mogelijke toename van werkdruk bij docenten, doordat er verschillende groepen en groepsgroottes ontstaan. Door deze complexiteit is het onderwijsproces moeilijker te plannen. Door de krappe arbeidsmarkt is het lastig om extra docenten te werven.
 - Uitvallende studenten vormen een groot deel van de doelgroep voor deze maatregel. Zij hebben vaak meer begeleiding nodig in het onderwijs. Als zij tegelijk instromen, kan dit tot groepen leiden die meer begeleiding nodig hebben dan de reguliere
-

⁵¹ LPBL. (2023). *Meta analyse investeren in kwetsbare jongeren*

instroom. Dit kan positieve effecten hebben (meer aandacht, grotere doorstroomkans), maar ook negatieve effecten (tweedeling en druk op personeel).

- Om verschillende (economische en uitvoeringstechnische) redenen kan het voordelig zijn om studenten in een al bestaande groep te laten instromen. Echter kunnen studenten dan relevante kennis missen die noodzakelijk is en die de bestaande groep eerder heeft opgedaan.
- Mogelijk leiden twee instroommomenten tot kleinere klassen. Door de krimp wordt de groepsgrootte reeds kleiner. Deze optie heeft daar mogelijk een versterkend (negatief) effect op.
- Het tweede instroommoment kan gevolgen hebben voor de herverdeling van de bekostiging tussen instellingen. De bekostiging wordt (grotendeels) verdeeld op basis van de studentenaantallen van oktober en februari. Wanneer er een grotere februari-instroom komt op een beperkt aantal plekken, zal dit tot herverdelingseffecten van de bekostiging leiden. Wanneer alle instellingen meerdere instroommomenten doorvoeren zal het herverdelingseffect beperkt zijn.

UITVOERING

- Voor het doorvoeren van deze maatregel moet de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) worden aangepast. Dit neemt minimaal twee jaar in beslag.
- Instellingen moeten een tweede instroommoment mogelijk maken, op het moment dat zij dit nu nog niet hebben. Ook zullen zij aanpassingen van het onderwijs- en examenprogramma moeten doorvoeren. Dit vergt ontwikkelcapaciteit.
- Het ministerie van OCW en/of de MBO Raad kunnen instellingen faciliteren door kennis te delen over de invoering van twee instroommomenten, om te voorkomen dat iedere instelling zelf het wiel moet uitvinden. Dit kan bijvoorbeeld via een expertisepunt of via de kennisinfrastructuur (beleids optie 15).
- Om de instroommomenten zo efficiënt en effectief mogelijk in te voeren, dienen regels en/of afspraken gemaakt te worden over:
 - Samenwerking in de regio om gezamenlijk een extra instroommoment te organiseren voor opleidingen met relatief weinig aanmeldingen. Dit kan in samenhang worden gezien met beleids optie 4a.
 - Het minimumaantal studenten voor het doorgang laten vinden van een extra instroommoment. Daarnaast moet worden gekeken naar een alternatief als de aangemelde studenten niet kunnen starten doordat niet aan het minimumaantal wordt voldaan. Dit kan in samenhang worden bekeken met beleids optie 5.
 - Het in beeld blijven van studenten tussen uitval en het volgende inschrijfmoment bij de instelling, bijvoorbeeld door een domeininschrijving waardoor studenten generieke

vakken op het terrein van bijvoorbeeld burgerschap en basisvaardigheden kunnen blijven volgen.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Instellingen hebben nu de vrijheid een tweede instroommoment te starten. Een aantal instellingen doet dit ook. Extra middelen lijken daarom niet noodzakelijk om dit voorstel door te voeren.
- Wanneer de invoering van dit voorstel tot gevolg heeft dat jongeren die nu niet in het stelsel zitten (bijvoorbeeld vsv'ers), het stelsel (weer) inkomen, zullen zij in aanmerking komen voor bekostiging. Aangezien er nu geen (verwachte) aantallen studenten zijn voor wie dit geldt, is hier geen reeks voor opgenomen.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	0	0	0	0	0	2024

BELEIDSOPTIE 3: VERPLICHT EEN INFORMATIEOVERDRACHT BIJ OP- EN DOORSTROOM (INTENSIVERING)

OMSCHRIJVING

Vo-, mbo- en hbo-instellingen worden wettelijk verplicht informatie over te dragen over studenten die op- en doorstromen.

De informatieoverdracht wordt verankerd in wet- en regelgeving. Het overdragen van studentinformatie vormt de basis voor instellingen om de overdracht(en) binnen de gehele beroepskolom te verbeteren. Instellingen kunnen de informatieoverdracht naar eigen inzicht benutten om direct bij de start van de (vervolg)opleiding op de behoeftes en kansen van de individuele student in te spelen. Docenten worden zo in staat gesteld om persoonlijke begeleiding te leveren bij de instroom van de studenten.

Scholen en instellingen leveren per doorstromende student een overdrachtdossier aan bij de nieuwe instelling. In het dossier staat onder andere informatie over studieresultaten, de tot dan toe ontwikkelende kwaliteiten en talenten van de student, de inschatting van het voorliggend onderwijs over de mate waarin de studiekeuze bij de student past en over de ondersteuning die tijdens de vooropleiding aan de student geboden is. Ook moeten instellingen de informatie over het (studie)succes op de vervolgopleiding weer terugkoppelen aan de toeleverende opleiding, zodat zij de voorbereiding op op- en doorstroom kunnen bijsturen.

Het ministerie van OCW en het onderwijsveld ontwikkelen gezamenlijk een kader voor de benodigde informatie in het overdrachtdossier. In het kader staan bijvoorbeeld eventuele uitzonderingen die gemaakt kunnen worden, onder meer rond privacywetgeving. Zo kan een landelijk gestandaardiseerd format worden ontworpen om te zorgen dat instellingen over gelijksoortige informatie beschikken.

RATIONALE

- Als docenten en ondersteunend personeel meer informatie en voorkennis hebben over studenten, kunnen ze al bij de start op de behoeftes en kansen van de individuele studenten inspelen. Zo wordt de overgang voor de student versoepeld.
- Een warme overdracht tussen opleidingen verhoogt de kans op studiesucces.⁵² Door studenten beter over te dragen van het ene naar het andere niveau, is de kans groter dat zij aansluiting vinden binnen de nieuwe opleiding en daar succesvol zullen zijn.

⁵² Vugteveen, J., Timmermans, A.C., Korpershoek, H., Van Rooijen, M., Opendakker, M.C. (2016). *Overgangen en aansluitingen in het onderwijs. Deelrapportage 3: empirische studie naar de cognitieve en niet-cognitieve ontwikkeling van leerlingen rondom de vmbo-mbo overgang*

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Meer succesvolle op- en doorstroom binnen de beroepskolom voor leerlingen en studenten, doordat docenten en ondersteuners direct toegang hebben tot relevante informatie over nieuwe studenten.
- Ontvangende instellingen kunnen op basis van de doorstroomdossiers hun onderwijs en begeleiding beter afstemmen op de toeleverende instellingen.
- Toeleverende scholen en instellingen kunnen de gegevens over het studiesucces van oud-studenten gebruiken om hun eigen onderwijs en begeleiding beter te laten aansluiten op het vervolgonderwijs.⁵³

Neveneffecten

- Wanneer gegevens over de student gedeeld worden, zijn er minder mogelijkheden voor de student om met een schone lei aan een nieuwe opleiding te beginnen.
- Docenten moeten input leveren voor het opstellen van een dossier als de student doorstroomt. Dit verhoogt de administratieve last voor docenten.
- Instellingen moeten hun systemen inrichten om privacygevoelige informatie op te slaan en te delen.

UITVOERING

- Kaders voor het overdrachtdossier worden vormgegeven met partners. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de geleerde lessen uit onder andere het po en vo⁵⁴, het project Elektronisch Leer Dossier (ELD) en van de ervaringen van instellingen die nu al werk(t)en met een digitaal doorstroomdossier.⁵⁵
- De plicht tot informatieoverdracht moet worden opgenomen in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) en de uitwerking eventueel in een ministeriële regeling. Een wetswijziging neemt minimaal twee jaar in beslag, de wijziging van een regeling ongeveer één jaar.
- Er dient een Data protection impact assessment (DPIA) uitgevoerd te worden. Een DPIA is een instrument om vooraf de privacyrisico's van een gegevensverwerking in kaart te brengen.
- De Inspectie van het Onderwijs dient toezicht te houden op of de warme overdracht daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- De gevolgen van deze optie zitten vanwege het vastleggen, lezen en handelen vooral in de tijd/werkdruk bij docenten. Hier zijn extra kosten voor gerekend.

⁵³ De MBO Raad en Vereniging Hogescholen geven dit zelf ook aan in hun convenant Doorstroom MBO – HBO van 5 juli 2019.

⁵⁴ Oomens, M., Ketelaars, M., van Aarsen, E. & Scholten, F. (2016). *Afspraken over de overgang van basis- naar voortgezet onderwijs. Evaluatie Wet Eindtoetsing PO. Eindrapportage*

⁵⁵ *Doorstroomdossier - Intergrip*

- In de berekening is gerekend met een bedrag van €54,- per uur⁵⁶, uitgaande van in totaal één uur per student.
- De gevolgen zijn berekend voor de overgangen binnen de beroepskolom. In de berekening is daarom rekening gehouden met alle studenten (uitgaande van de referentieraming 2023) die vanuit het vo instromen in het mbo, binnen het mbo opstromen en de mbo-studenten die doorstromen naar een hbo-bachelor en een Associate degree. In 2029 gaat het daarmee om ongeveer 174.600 overgangen.
- Door de benodigde wijziging van de wet kan invoering vanaf 2026 plaatsvinden.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	0	9,7	9,7	9,6	9,4	2029

⁵⁶ Dit bedrag is gebaseerd op de kosten uit het Handboek Meting Regeldrukkosten van het Adviescollege Toetsing Regeldruk. [Handboek Meting Regeldrukkosten - ATR \(atr-regeldruk.nl\)](#)

BELEIDSOPTIE 4A: REGIOPLAN VOOR EEN PASSEND ONDERWIJSAANBOD (INTENSIVERING)

OMSCHRIJVING

Mbo-instellingen worden verplicht om samen met partners in de regio een regioplan te maken en een deel van de bekostiging wordt hieraan gekoppeld.

Partners in de regio maken afspraken over hoe zij komen tot een toegankelijk en doelmatig onderwijsaanbod van voldoende kwaliteit dat aansluit op de arbeidsmarktsituatie van de komende zes jaar. De afspraken worden vastgelegd in regioplannen, waarbij aangesloten wordt op een bestaande regio-indeling. Een logische keuze lijkt om aan te sluiten bij de arbeidsmarktregio's of een samenvoeging van arbeidsmarktregio's (wanneer daar overeenstemming over is).⁵⁷ Betrokken partners zijn: de mbo-instellingen die actief zijn in de arbeidsmarktregio, overheden (gemeenten, provincie), het regionale bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties (denk aan jeugdzorg, GGD'en et cetera) en de instellingen voor voortgezet en hoger onderwijs.

De crux van het regioplan is de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een hoogwaardige educatieve infrastructuur in de regio en daarmee niet het lijfsbehoud van elke mbo-instelling. Juist samenwerking en meer concentratie kan een goede uitkomst zijn van het regioplan. Om deze verantwoordelijkheid van onderwijsbestuurders te benadrukken kan dit vastgelegd worden in de Code goed bestuur. Voor mbo-instellingen die in meerdere arbeidsmarktregio's actief zijn, geldt dat zij betrokken moeten zijn bij meerdere regioplannen.

De regioplannen worden ontwikkeld en regelmatig besproken aan een structurele regionale tafel. Er kan daarvoor worden voortgebouwd op eventuele bestaande structuren in regio's. De mbo-instellingen nemen hierin het voortouw. Naast de regionale tafels wordt er een landelijke tafel opgericht, met daarin vertegenwoordigers van alle regio's. Deze tafel bespreekt overkoepelende thema's, waarvan in elk geval de (spreiding van) opleidingen van beroepscolleges.

Om instellingen te stimuleren om de afspraken in regioplannen te maken en na te komen, wordt een gedeelte van de lumpsum voor mbo-instellingen apart gehouden. Bij een door de Minister van OCW goedgekeurd regioplan wordt een deel van dit bedrag verstrekt, vervolgens nog eens als blijkt dat de partners zich aan de gemaakte afspraken houden.

⁵⁷ Momenteel wordt bij het onderzoek naar de uitvoeringsstructuur van het Actieplan Groene en Digitale Banen van het ministerie van EZK gekeken naar een optimale regio-indeling. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen worden benut bij de keuze.

Het regioplan moet voldoen aan kaders die zijn opgesteld door het ministerie van OCW. Denk hierbij aan:

- Afspraken over welke mbo-instelling in de regio welke opleidingen aanbiedt voor welke doelgroep en in welke leerweg. Daarbij hoort een heldere verdeling van aanbod wanneer er meerdere instellingen in een regio actief zijn. Het uitgangspunt is dat instellingen in één regio niet dezelfde opleidingen aanbieden. Ook is een zekere regionale profilering in het onderwijsaanbod mogelijk om een efficiënt aanbod te bewerkstelligen. Deze profilering is gebaseerd op de economische kracht van het gebied en vindt plaats in samenspraak met het hoger onderwijs. Bij de afspraken over het aanbod dient rekening gehouden te worden met de borging van voldoende onderwijskwaliteit (zoals de beschikbaarheid van voldoende en goed onderwijspersoneel) en de mogelijkheden tot doorstroom. Het ministerie van OCW heeft een faciliterende rol bij het beschikbaar stellen van cijfers. Er wordt een analyse beschikbaar gesteld van de werkgelegenheid in de regio en prognoses van de studentenaantallen. Het is daarbij belangrijk dat de analyse vooruitkijkt: wat is er over vijf tot tien jaar nodig in de regio? Daarbij wordt geput uit de inzichten die worden opgedaan door de commissie uit beleids optie 6.
- Afspraken over het borgen van de toegankelijkheid van het entreeniveau en niveau 2.
- Afspraken over het voorkomen van het verdwijnen van relevante kleine opleidingen (zie ook beleids optie 5). Aan de landelijke tafel kan bepaald worden waar dit noodzakelijk is. Het is niet noodzakelijk dat iedere regio dezelfde kleine opleiding aanbiedt (in het bijzonder op niveau 3 en 4). Denk hierbij bijvoorbeeld aan de opleidingen die aan vakinstellingen gegeven worden.
- Afspraken over hoe te komen tot een bepaalde (beperking van) instroom in opleidingen met minder arbeidsmarktperspectief en over voldoende instroom in cruciale opleidingen voor de regio.
- Er is aandacht voor de (benodigde) leefbaarheid in de regio. Daarbij wordt gevraagd om een analyse van diversiteit in en toegankelijkheid (reisafstanden) van opleidingen op de verschillende niveaus en de gevolgen daarvan voor de samenleving in de regio.
- Afspraken over het delen/beter benutten van faciliteiten en personeel tussen mbo-instellingen, bedrijfsleven (opleiden in de praktijk), vo-scholen en ho-instellingen. Afspraken over het gedeeld gebruik van publiek/private voorzieningen als bibliotheekgebouwen worden aangemoedigd.
- Afspraken over LOB met het vo en bedrijven (zie beleids optie 9).

Het ministerie van OCW stelt voor de regio een verbinder beschikbaar. De verbinder heeft een aanjagende functie binnen de regio en ondersteunt de mbo-instellingen in hun voortrekkersrol bij het regioplan. Voorbeelden van taken van de verbinder zijn het

ondersteunen bij het uitbouwen van bestaande overlegstructuren, deze overleggen voorzitten, het betrekken van de juiste partners, het afdwingen van gemaakte afspraken en acties, het bewaken van de voortgang en het vroegtijdig signaleren van knelpunten rond krimp en fusies. Ook draagt de verbinder zorg voor de integrale afstemming met andere rijksfunctionarissen in de regio. Daarnaast is er een landelijk overleg, waar de voortgang in de regio's wordt gemonitord en waar eventuele thema's worden besproken die regio overschrijdend zijn.

De eerder genoemde kaders voor het regioplan worden vastgelegd in regelgeving. De plannen worden getoetst door een commissie die is ingesteld door het ministerie van OCW. Zij toetst of het plan aan de gestelde eisen voldoet. Ook bekijkt deze commissie of de regionale plannen aansluiten op de inzichten vanuit de arbeidsmarktanalyse (beleids optie 6). Zij hebben daarbij oog voor (kleine) vakspecialistische opleidingen. De commissie adviseert aan de Minister van OCW, die vervolgens het besluit neemt over de bekostiging. Er kan bekeken worden of de CMMBO of de CKMBO de rol op zich kan nemen voor het toetsen van de regioplannen.

Na vijf jaar wordt het plan geëvalueerd door de betrokken partijen en gewerkt aan een nieuw plan voor de periode daarop.

RATIONALE

- De samenwerking tussen de verschillende partners is nodig om een integrale aanpak van krimp en kansrijk opleiden te kunnen realiseren. Ook is een goed functionerend mbo in de regio noodzakelijk voor andere partijen, zoals het bedrijfsleven.
- Er zijn geen kant-en-klare maatregelen die voor alle regio's een oplossing zijn. De arbeidsmarktsituatie, de strategische profilering, krimp en de huidige samenwerkingsgraad verschillen aanzienlijk per regio. Het opstellen van een regioplan maakt het mogelijk om in te spelen op de lokale situatie.
- Met de regioplannen wordt verregaande samenwerking in de regio geborgd om een kwalitatief en doelmatig aanbod, passend bij de arbeidsmarkt vraag en studentenaantallen van de toekomst, te realiseren ondanks de krimpende studentenaantallen. Het uitgangspunt is het opleidingsaanbod, de arbeidsmarkt en de leefbaarheid van de regio, in plaats van de positie van een individuele mbo-instelling.⁵⁸

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Het regioplan moet (regionale) samenwerking garanderen, waarmee een kwalitatief en doelmatig aanbod in stand kan blijven, ondanks de krimpende studentenaantallen.
- Het regioplan draagt bij aan de leefbaarheid van een regio.

⁵⁸ Proof adviseurs en Berenschot. (2022). *Regionale samenwerking leren en werken*

-
- Het regioplan moet ervoor zorgen dat er voldoende keuze aan opleidingen is voor studenten op verschillende niveaus waarmee zij goed op de (regionale) arbeidsmarkt terecht komen.
 - Het regioplan moet ervoor zorgen dat studenten kunnen rekenen op een kansrijk arbeidsmarktperspectief na afstuderen.
 - Door een regioplan te verplichten wordt de organisatiegraad van samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven en overheden vergroot.

Neveneffecten

- Het opstellen van de regioplannen vraagt veel organisatie en kan leiden tot extra bureaucratie.
- Door gemaakte afspraken in de regio's kan het zo zijn dat reisafstanden voor studenten toenemen door concentratie in een regio. De diversiteit in aanbod kan afnemen, als er keuzes gemaakt moeten worden in het meest relevante aanbod voor de regio. Daar staat tegenover dat het aanbod anders wellicht helemaal zou verdwijnen en nu juist in stand gehouden kan worden.
- Mbo-instellingen in dezelfde regio worden gedwongen tot samenwerking. Bij het afkeuren van het regioplan bestaat door de koppeling met de bekostiging de kans dat de ene mbo instelling wordt benadeeld door de houding van de andere instelling binnen de regio.
- Er zijn al veel verschillende samenwerkingsverbanden waar onderwijsinstellingen, gemeenten en werkgevers in betrokken zijn. Wanneer in regio's nog niet in exact deze samenstelling wordt samengewerkt, vergroot dit de bestuurlijke drukte.

UITVOERING

- Het ministerie van OCW moet regelgeving opstellen waarin de kaders voor het regioplan worden vastgelegd. Dit zal ongeveer een jaar in beslag nemen.
 - De rollen van de verschillende partners worden vastgelegd, bijvoorbeeld in de te ontwikkelen regelgeving voor het verplichte regioplan. Mocht het bij wijze van voorbeeld voorkomen dat gemeente Y niet wilt meewerken aan het regioplan, terwijl de mbo-instelling grote inzet heeft gepleegd om de gemeente aan boord te krijgen, dan kan de commissie adviseren de middelen toch toe te kennen.
 - De samenwerking in de regio moet door de betrokken partijen (aangejaagd door de OCW-verbinders) tot stand worden gebracht, dan wel moeten bestaande samenwerkingsverbanden het regioplan opstellen en uitvoeren.
 - Er moet een commissie worden opgesteld dan wel worden aangewezen voor het toetsen van de plannen.
 - De implementatie van de regioplannen wordt gemonitord door de in te stellen commissie.
-

- Het streven is om uitdagingen in de regio integraal te benaderen om onnodige bureaucratie te voorkomen. Het is mogelijk om het regioplan na 2027 te verbinden aan een eventuele volgende tranche kwaliteitsafspraken. Ook kan de regionale aanpak van vsv en kansrijk opleiden op termijn verbonden worden aan het regioplan.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Voor het regioplan worden middelen vanuit de huidige lumpsum geormerkt, die instellingen pas ontvangen op het moment dat zij de plannen opstellen en uitvoeren. Omdat dit bestaande middelen zijn, is dit voorstel op dit punt budgetneutraal.
- Het is de inschatting dat een bedrag op macroniveau van omennabij €250 miljoen voldoende stimulans geeft om het plan daadwerkelijk op te stellen en uit te voeren.
- De kosten voor de commissie komen onder de €100.000,- uit, uitgaande van de bedragen in het Besluit vergoedingen adviescolleges en commissies. Gezien de geringe kosten is dit niet in de tabel opgenomen. Deze kosten kunnen uit het apparaatsbudget van het ministerie van OCW worden gefinancierd.
- Er is een reeks opgenomen voor het aannemen van vijftien verbinders à €100.000,-.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	2024

BELEIDSOPTIE 4B: EXTRA ONDERSTEUNING VOOR OPLEIDINGEN IN GROOTSTE KRIMPGEBIEDEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Instellingen die alle maatregelen hebben genomen om te anticiperen op krimp, kunnen onder strikte voorwaarden een beroep doen op tijdelijke extra ondersteuning.

Op dit moment kunnen veel mbo-instellingen nog efficiënter gaan werken en meer gaan samenwerken in de regio. Er is echter een aantal instellingen dat al flinke maatregelen heeft genomen om te anticiperen op de dalende instroom. De krimp zet naar verwachting (ook) in deze gebieden verder door. Om deze instellingen te helpen een passend opleidingsaanbod in stand te houden, kunnen zij plannen indienen om middelen te verkrijgen om studenten in hun regio toegankelijk onderwijs te blijven bieden. Alleen instellingen die daadwerkelijk geen maatregelen op eigen kracht meer kunnen nemen, komen in aanmerking voor de middelen. Andere instellingen komen niet in aanmerking voor een extra bijdrage om zo de doelmatigheid in het stelsel eerst te vergroten. De middelen zijn specifiek gericht op het in stand houden van een doelmatig en toegankelijk aanbod, niet op het in de lucht houden van een instelling.

De plannen worden door de instellingen ingediend bij een onafhankelijke commissie die adviseert aan de Minister van OCW. Dit kan dezelfde commissie zijn die de regioplannen beoordeelt, of bijvoorbeeld de CMMBO.

Om te bepalen welke instellingen middelen ontvangen wordt er door het ministerie van OCW een afwegingskader gemaakt. In dit afwegingskader staat centraal dat de instelling te maken heeft met forse krimp en dat alle stappen zijn ondernomen om de gevolgen van krimp zoveel mogelijk te dempen. Denk bijvoorbeeld aan opleidingen samenvoegen of het fuseren van instellingen. Om in aanmerking te komen voor de middelen moet het voor instellingen niet meer mogelijk zijn om zonder extra middelen tot een passend aanbod te komen. Bij de verdere vormgeving van de vereisten, kan inspiratie worden opgedaan bij de kaders die gebruikt zijn voor de krimpmiddelen bij hogescholen.⁵⁹ Voorbeelden van kaders zijn:

- Het gaat om een opleiding die aantoonbaar relevant is voor de sociaal-economische ontwikkeling of de leefbaarheid van een krimpregio. Hierbij wordt gekeken naar de (arbeidsmarkt)regio's en beroepen waar de opleiding toe opleidt, de rol van de opleiding in het regioplan (beleids optie 4a) en in andere agenda's zoals de Regio Deals.
- De opleiding kampt met daling van de instroom als gevolg van demografische krimp. Hierbij wordt gekeken naar de

⁵⁹ Vereniging Hogescholen. (2023). [Vitale opleidingen voor vitale regio's](#)

referentieraming en de verschillen tussen de geprognoseerde en gerealiseerde instroom van de opleiding.

- Er zijn (bijvoorbeeld in het regioplan) maatregelen genomen om de opleiding in de regio in stand te houden. Hierbij wordt bijvoorbeeld gekeken naar afspraken in de regio over het doelmatig aanbieden van dezelfde opleidingen. Tevens wordt het verleden en de potentie van de instelling rond fusies bekeken.

De instelling stelt in het plan maatregelen voor die bijdragen aan het versterken van de toekomstbestendigheid van de opleiding.

Voorbeelden zijn docentprofessionalisering, het verbreden van de opleiding, het delen van voorzieningen en het verhogen van de aantrekkelijkheid van de opleiding voor specifieke doelgroepen door flexibilisering. Tevens beschrijft het plan hoe het aanbod in de toekomst zo georganiseerd kan worden, zodat dit op lange termijn ook zonder extra middelen in stand kan blijven.

Wanneer de plannen zijn ingediend, beoordeelt de commissie aan de hand van het afwegingskader of er een positief advies aan de Minister van OCW komt om de middelen beschikbaar te stellen. De minister besluit of het bedrag daadwerkelijk wordt toegekend.

RATIONALE

Instellingen in krimpgebieden die op eigen kracht geen maatregelen meer kunnen nemen om te komen tot een passend, efficiënt en toegankelijk onderwijsaanbod, worden met middelen geholpen hun aanbod in stand te houden. Op deze manier blijft er door het land een efficiënt aanbod in stand. Zo blijft het mbo in alle regio's toegankelijk voor studenten.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Een efficiënter aanbod in de verschillende regio's, waarbij de toegankelijkheid in de regio wordt behouden.
- Gerichte ondersteuning van die instellingen die geen eigenstandige mogelijkheden meer hebben om krimp het hoofd te bieden.

Neveneffecten

- -

UITVOERING

- Het scherp formuleren van het afwegingskader is cruciaal: wanneer dit niet scherp genoeg gebeurt, kunnen instellingen aanspraak maken terwijl zij zelf nog efficiënter kunnen werken. Ook is een scherp en rechtvaardig afwegingskader nodig bij overvraging van het budget.
- Het opstellen en uitvoeren van een plan vraagt capaciteit bij de instellingen.

- Er dient een onafhankelijke commissie te worden ingesteld, dan wel de taak toebedeeld te krijgen, om de afwegings- en beoordelingskaders vorm te geven en de verschillende plannen te beoordelen.
- Instellingen zijn vervolgens aan zet om de eigen plannen op te stellen.
- Het ministerie van OCW dient een evaluatiebepaling op te nemen bij het ter beschikking stellen van de middelen.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Er is reeds drie keer €30 miljoen beschikbaar in de jaren 2024 tot en met 2026. Deze middelen worden ingezet voor dit plan. Aangezien de middelen al op de OCW-begroting staan, is dit voorstel budgetneutraal.
- Wanneer uit evaluatie blijkt dat na 2026 gerichte aanvullende financiering nodig blijft voor mbo-instellingen die alle maatregelen hebben genomen om te anticiperen op krimp, kan worden bezien of en hoe een (tijdelijke) aanvullende financiering kan worden doorgezet. Deze financiering wordt dan (net als in de jaren 2024 tot en met 2026) afhankelijk gesteld van strikte voorwaarden waaraan instellingen moeten voldoen.
- De kosten voor de commissie komen onder de €0,1 miljoen uit, uitgaande van de bedragen in het Besluit vergoedingen adviescolleges en commissies. Gezien de geringe kosten is dit niet in de tabel opgenomen. Deze kosten kunnen uit het apparaatsbudget van ministerie van OCW worden gefinancierd.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	0	0	0	0	0	2027

BELEIDSOPTIE 5: MINIMUMNORM VOOR HET AANTAL STUDENTEN PER OPLEIDING (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Er wordt in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) een minimumnorm voor het aantal studenten per opleiding opgenomen.

Het aanbod van dezelfde opleiding met (zeer) kleine studentenaantallen bij verschillende mbo-instellingen in dezelfde regio, is ondoelmatig. Om dit te voorkomen, wordt er een signaleringswaarde ingesteld. Komt het aantal studenten per opleiding op niveau 3 en 4 onder de achttien studenten voor het derde jaar op rij⁶⁰, dan wordt de instelling verplicht te verantwoorden waarom het van belang is de opleiding aan te bieden. Gronden zijn bijvoorbeeld een specialistische opleiding als horlogemaker of een opleiding richting een tekortsector die anders uit de regio verdwijnt. Als de instelling geen zwaarwegende argumenten kan aandragen, dan wordt de opleiding afgesloten. Op het moment dat opleidingen niet gesloten worden terwijl dit wel had moeten gebeuren, komen deze niet meer in aanmerking voor bekostiging. De minimumnorm en de daaraan verbonden consequenties worden opgenomen in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB).

DUO wijst de CMMBO en het ministerie van OCW op het bestaan van kleine opleidingen. De periode van drie jaar wordt gehanteerd, omdat de instroom van kleine opleidingen sterk fluctueert en afhankelijk is van het aantal instroommomenten per jaar. Er wordt bijvoorbeeld per 1 mei gemeten, om te voorkomen dat studenten van een opleiding moeten wisselen die wordt gestopt gedurende het jaar.

De CMMBO maakt na het signaal van DUO een scan van de regio. Wordt de kleine opleiding in de regio ook door nabije, andere instellingen aangeboden? Zijn er vergelijkbare opleidingen in de buurt? Welke positie heeft de opleiding op de regionale en landelijke arbeidsmarkt? Bij de scan zijn (de buitengrenzen van) arbeidsmarktregio's een logisch uitgangspunt.

De CMMBO neemt vervolgens contact op met instelling(en) rond de kleine opleiding. De instelling verantwoordt waarom zij de opleiding ondanks de kleine studentenaantallen in de lucht houdt en op welke wijze zij dit mogelijk maakt (bijvoorbeeld door vergaande samenwerking met het bedrijfsleven of door docenten die meerdere opleidingen verzorgen).

De CMMBO stelt daarna een advies op aan de Minister van OCW. Zij kan adviseren de opleiding te stoppen, samenwerking met andere instellingen die de opleiding aanbieden te verplichten, of toestemming te verlenen de opleiding te blijven aanbieden. De Minister van OCW

⁶⁰ De grens van achttien studenten is overgenomen uit een eerder onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs over kleine opleidingen in het mbo. Er kan ook voor een andere grens gekozen worden. Inspectie van het Onderwijs. (2014). *Kwaliteit kleine mbo-opleidingen*

neemt vervolgens het besluit.

Deze maatregel kan worden uitgevoerd in samenhang met het regioplan (beleids optie 4a).

RATIONALE

Door de krimp neemt de bekostiging voor instellingen af. Met de minimumnorm worden te kleine opleidingen samengevoegd, die niet meer doelmatig en met voldoende kwaliteit in stand kunnen worden gehouden. Hierdoor kan het aanbod in de regio in stand blijven, wordt een efficiënter opleidingsaanbod bij instellingen bewerkstelligd en wordt voorkomen dat in dezelfde regio door meerdere instellingen dezelfde kleine opleiding ondoelmatig wordt aangeboden.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Borgen van de toegankelijkheid van een opleiding in de regio.
- Het vergroten van de doelmatigheid van het opleidingsaanbod door te voorkomen dat dubbele en onrendabele opleidingen in één regio worden aangeboden.
- De minimumnorm kan samenwerking in de hand werken: wanneer instellingen merken dat opleidingen in de buurt van de minimumnorm komen, kan dit hen stimuleren om met andere instellingen in de buurt in gesprek te gaan om de studenten naar hen over te plaatsen.
- De minimumnorm kan instellingen stimuleren om opleidingen slimmer en efficiënter aan te bieden. Bijvoorbeeld door vakken voor verschillende opleidingen samen aan te bieden of opleidingen anders in te richten (breed instromen en smal uitstromen).
- Borging van de kwaliteit van het onderwijs door te zorgen voor voldoende massa binnen opleidingen.

Neveneffecten

- De minimumnorm kan ertoe leiden dat docenten vaker van locatie, dan wel werkgever zullen wisselen wanneer zij lesgeven aan kleine opleidingen. Er ontstaat hierdoor extra concurrentie in de huidige krappe arbeidsmarkt.
 - Door de minimumnorm worden instellingen geattendeerd op het bestaan van kleine opleidingen. Zo kan worden voorkomen dat opleidingen te laat realiseren dat ze over onvoldoende capaciteit beschikken en de kwaliteit onvoldoende wordt.
 - Extra verantwoording legt beslag op de capaciteit van instellingen.
-

UITVOERING

- Voor het doorvoeren van deze maatregel moet de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) worden aangepast. Niet-bekostigde instellingen worden in de wet uitgezonderd voor de
-

minimumnorm. De wetswijzing neemt minimaal twee jaar in beslag.

- De systemen van DUO worden dusdanig aangepast dat zichtbaar wordt hoeveel studenten per opleiding staan ingeschreven. Dit betekent naar verwachting ook dat het Besluit register onderwijsdeelnemers moet worden aangepast. Dit neemt ongeveer een jaar in beslag.
- De opdracht aan de CMMBO moet worden opgesteld.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Er zijn kosten berekend voor het ombouwen van de systemen van DUO. De kosten zijn gebaseerd op eerdere dergelijke trajecten bij DUO.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
1,25	0,75	0	0	0	0	2026

BELEIDSOPTIE 6: RICHTINGGEVENDE KADERS VOOR HET OPLEIDINGSAANBOD (INTENSIVERING)

OMSCHRIJVING

Instellingen worden verplicht hun aanbod aan te passen aan de verwachte arbeidsmarktvrage op basis van uitgevoerd onderzoek. Als zij dit niet voldoende doen, grijpt de Minister van OCW in via een numerus fixus.

Er wordt via het onderwijsaanbod van instellingen meer gestuurd op studentenaantallen in relatie tot de arbeidsmarktvrage van de toekomst. Dit gebeurt in drie stappen.

1) Een organisatie als de CMMBO doet om de circa vijf jaar onderzoek naar de relatie tussen het bestaande opleidingsaanbod en de toekomstige arbeidsmarktvrage. De onderzoekers gebruiken verschillende bronnen (waaronder de Bosatlas opgesteld door SBB) en kijken onder andere naar de (toekomstige) arbeidsmarktontwikkelingen, de arbeidsmarktvrage, het huidige opleidingsaanbod, het aantal inschrijvingen/gediplomeerden en de arbeidsmarktperspectieven per sector.

Met het onderzoek wordt landelijk en per arbeidsmarktregio een globaal beeld geschetst van de verwachte gewenste verdeling voor de komende jaren van het aantal studenten over de verschillende sectoren en opleidingen (bijvoorbeeld 40% studenten techniek en 30% studenten in zorg). Dit beeld wordt afgezet tegen de huidige verdeling van het aantal studenten over het (regionale) opleidingsaanbod. Omdat de toekomst van de arbeidsmarkt per definitie onzeker is, staan niet de precieze aantallen, maar de grotere trends centraal. Een conclusie die hieruit kan volgen is dat binnen een bepaalde sector meer studenten moeten worden opgeleid dan nu het geval is, of dat het studentenaantal naar beneden moet in een bepaalde sector. De ingestelde commissie schrijft een helder advies over de benodigde veranderingen.

2) Instellingen krijgen vervolgens de kans hun aanbod op het advies van de commissie aan te passen, bijvoorbeeld via de eigen inzet van instroombeperkende maatregelen en de afbouw van opleidingen. Ook stemmen instellingen hun aanbod en acties af met andere onderwijsinstellingen in de regio. Instellingen verantwoorden zich over hun acties, bijvoorbeeld via het regioplan (beleidsoptie 4a) of het jaarverslag. Dit kan worden vastgelegd in regelgeving.

3) Wanneer het instellingen niet lukt voldoende invulling te geven aan het advies van de commissie, kan de Minister van OCW ingrijpen. Dit kan allereerst een signaal naar de instelling zijn. Wanneer dit niet tot de gewenste resultaten leidt, kan vervolgens een landelijke of regionale numerus fixus op bepaalde opleidingen worden ingesteld.

De commissie kan advies geven over de percentages of aantallen bij de numerus fixus. Bij het maken van deze keuzes is van het belang de gevolgen voor de onderwijskwaliteit, doelmatigheid en toegankelijkheid mee te wegen.

RATIONALE

Voor zowel studenten zelf als voor de samenleving en economie als geheel, is het belangrijk dat studenten een kansrijke opleiding volgen. Zelfregulering door de mbo-sector heeft de afgelopen jaren tot onvoldoende scherpe keuzes geleid. Om de instroom in arbeidsmarktrelevante opleidingen te bevorderen, is het nodig dat instellingen duidelijk inzicht krijgen in de richting van de gewenste verdeling van studenten over sectoren en opleidingen. Door richtinggevende kaders te ontwikkelen en als overheid acties af te dwingen als instellingen de handschoen zelf niet oppakken, kunnen studenten kiezen uit een opleidingsaanbod dat een beter arbeidsmarktperspectief biedt.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Door instellingen actief te voorzien van adviezen en sturing op studentenaantallen, kan er beter ingespeeld worden op de arbeidsmarktvrage. De studentenstromen worden verlegd naar sectoren en opleidingen die nodig zijn. Studenten kunnen er zo meer vanuit gaan dat ze een opleiding kiezen waar ze in de toekomst mee aan het werk kunnen.
- Voor de maatschappij als geheel is het goed als de aangeboden opleidingen aansluiten bij de arbeidsmarktvrage.

Neveneffecten

- Met een numerus fixus wordt de kans groter dat een student niet de studie kan volgen van zijn of haar voorkeur. Dit kan leiden tot uitval.
 - Er kan een waterbed-effect optreden: opleidingen verwant aan de opleiding waarvoor een numerus fixus wordt ingesteld, kunnen veel groter worden.
 - Een numerus fixus of het afbouwen van opleidingen kunnen negatieve gevolgen hebben voor de kwaliteit en toegankelijkheid. Dit geldt wanneer het aantal studenten onder een bepaald minimum komt, of wanneer de opleiding de enige optie in die regio is (zie beleidsoptie 5).
 - Het ingrijpen door de overheid op (regionaal) opleidingsaanbod, kan leiden tot negatieve bij-effecten: bijvoorbeeld het verplaatsen van het aanbod van instellingen naar een locatie buiten deze regio, of tot bezwaarschriften richting de overheid wanneer instellingen het er niet mee eens zijn.
 - De arbeidsmarkt laat zich moeilijk voorspellen. Het is risicovol om als overheid scherper te sturen op basis van prognoses en trends. Overheidsfalen ligt op de loer.
-

- Het verleggen van studentstromen door instellingen garandeert niet dat er vanuit het bedrijfsleven ook voldoende aanbod aan praktijkleerplaatsen met voldoende begeleidingscapaciteit is. De vraag naar praktijkleerplaatsen en stageplekken in bijvoorbeeld de zorg kan toenemen, terwijl het nu al lastig blijkt voldoende plaatsen te realiseren. Deze optie kan daarom op gespannen voet staan met beleidsopties 11b en d.

UITVOERING

- Er moet een commissie/orgaan worden ingesteld (of er moet een opdracht worden gegeven aan de huidige CMMBO), die de opdracht krijgt eens in de vijf jaar onderzoek te doen naar de verdeling van het opleidingsaanbod over de sectoren en de minister voorziet van de uitkomsten en van een advies.
- In wet- en regelgeving moet een criterium worden opgenomen dat instellingen verplicht worden om met de uitkomsten van het onderzoek aan de slag te gaan.
- De Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) moet worden gewijzigd, onder andere om daadwerkelijk een numerus fixus of afbouw van studies landelijk te kunnen opleggen wanneer de sector niet tijdig genoeg ingrijpt op basis van het onderzoek. De doorlooptijd van deze wijziging bedraagt minimaal twee jaar.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- In de budgettaire reeks zijn kosten opgenomen voor een vijfjaarlijks onderzoek, uitgaande van €0,2 miljoen per onderzoek.
- Het structurele bedrag is een jaarlijks gemiddelde van het bedrag dat eens in de vijf jaar beschikbaar komt. Aangezien dit bedrag lager is dan €0,1 miljoen, wordt dit aangeduid als nihil.
- De kosten voor de commissie komen onder de €65.000,- uit, uitgaande van de bedragen in het Besluit vergoedingen adviescolleges en commissies. Gezien de geringe kosten is dit niet in de tabel opgenomen. Deze kosten kunnen uit het apparaatsbudget van het ministerie van OCW worden gefinancierd.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0,2	0	0	0	0	Nihil	2024

BELEIDSOPTIE 7: AANSCHERPING ZORGPLICHT ARBEIDSMARKTPERSPECTIEF (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

De zorgplicht arbeidsmarktperspectief wordt aangescherpt.

De zorgplicht arbeidsmarktperspectief⁶¹ uit de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) houdt in dat instellingen opleidingen alleen aanbieden als er bij de uitstroom voldoende arbeidsmarktperspectief is voor de studenten. Het aanscherpen van de zorgplicht zorgt voor strengere eisen met betrekking tot de arbeidsmarktrelevantie voor het opleidingsaanbod.

Het aanscherpen van deze zorgplicht kan in de vorm van:

- a) Strengere signaalwaardes (bijvoorbeeld 80% van studenten heeft direct na afstuderen werk van 12 uur of meer in plaats van de huidige indicator van 70%).
- b) Het instellen van een andere indicator die arbeidsmarktrelevantie meet (zoals economische zelfstandigheid).

Er kan worden nagedacht over het specificeren van de zorgplicht naar niveau. Opleidingen op niveau 2 hebben niet altijd een goed arbeidsmarktperspectief, maar een groot deel van de studenten stroomt op naar niveau 3 of 4. Daarmee wordt de kans op werk na afronding van de studie groter. Het is daarnaast raadzaam de signaalwaarde en/of de indicator regelmatig te herzien, bijvoorbeeld elke vijf jaar. Zo blijft de signaalwaarde en/of indicator betrouwbaar en relevant.

In aanvulling op aanscherping van de zorgplicht, kan de CMMBO de taak gegeven worden het aanbod van opleidingen jaarlijks door te lichten. Op die manier worden signalen over opleidingen die niet voldoen aan de nieuwe zorgplicht, sneller zichtbaar. De CMMBO kan hierbij een analyse maken van het landelijke beeld op opleidingsniveau, van opleidingen die gedurende meerdere jaren niet voldoen aan deze zorgplicht. Dit kan gaan over een sector, instelling of opleiding. De CMMBO geeft advies aan de Minister van OCW waar zij structurele problemen zien. De Minister van OCW bepaalt vervolgens de eventuele vervolgstappen.

RATIONALE

Het is van belang dat studenten worden opgeleid voor arbeidsmarktrelevante banen, waarmee ze duurzaam aan het werk kunnen. Dit voorkomt spijt van de studiekeuze bij de student en zorgt voor de benodigde arbeidskrachten in de samenleving.⁶² Opleidingen

⁶¹ Onder arbeidsmarktperspectief wordt in ieder geval verstaan het perspectief voor gediplomeerde schoolverlaters op het vinden van werk op het niveau van de gevolgde opleiding binnen een redelijke termijn. Deze zorgplicht wordt op basis van signalen gecontroleerd door de CMMBO.

⁶² Bakens, J., Bijlsma, I., Dijkman, S., Fouarge, D., & Goedhart, R. (2021). *De arbeidsmarkt naar opleidingen beroep tot 2026*. ROA. ROA Reports Nr. 005

dienen dus in voldoende mate arbeidsmarktrelevant te zijn. Vanwege de structurele krapte op de arbeidsmarkt werken de indicatoren voor de zorgplicht arbeidsmarktperspectief niet optimaal. Haast elke opleiding voldoet aan de huidige zorgplicht. Door een aanscherping van de normen, zullen meer opleidingen niet voldoen aan de zorgplicht. Dat zorgt voor eerdere inzet op afbouw van minder-arbeidsrelevante opleidingen (door de sector zelf of, bij onvoldoende resultaat, door de minister).

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Een sterker arbeidsmarktrelevant aanbod, waardoor studenten meer kansrijk worden opgeleid en ze werk kunnen vinden dat qua niveau en richting past bij hun opleiding.
- Meer afgestudeerden in richtingen die bijdragen aan de maatschappelijke opgaves (deze opleidingen zijn immers arbeidsmarktrelevanter).

Neveneffecten

- Het is lastig om goede duurzame indicatoren vast te stellen, zoals CPB ook eerder heeft geconcludeerd.⁶³ Een aandachtspunt is dat de aanscherping van de signaalwaarde en/of de aanpassing van de indicatoren vaak moet gebeuren om de arbeidsmarktrelevantie voldoende betrouwbaar te houden.
- Het kan voor komen dat een opleiding wel arbeidsmarktrelevant is in bijvoorbeeld Limburg en niet in Amsterdam. Dat kan gevolgen hebben voor de toegankelijkheid van het aanbod.
- Het aantal aangeboden opleidingen kan afnemen.

UITVOERING

- Voorafgaand aan de aanscherping van de beleidsregel dient er goed onderzoek gedaan te worden naar opties voor aanpassingen en gevolgen ervan. Bij het aanpassen van de indicatoren dient het bestaande onderzoek van onder andere het CPB te worden benut.⁶⁴ Ook dient rekening te worden gehouden met het effect op kleine opleidingen met sterk schommelende studentenaantallen. De onderzoekspopulatie is dan te klein om algemeen bruikbare conclusie te trekken. Het onderzoek zal ongeveer een half jaar in beslag nemen.
- De uitwerking van voldoende arbeidsmarktperspectief staat in de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs. De indicatoren in de beleidsregel moeten worden aangepast. De bestaande werking van de beleidsregel blijft verder intact. De aanpassing neemt ongeveer een jaar in beslag.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Er zijn kosten gerekend voor het onderzoek dat gedaan wordt naar de opties voor de aanpassingen van de zorgplicht. Voor dit

⁶³ CPB. (2021). [Indicatoren arbeidsmarktperspectief mbo](#)

⁶⁴ CPB. (2021). [Indicatoren arbeidsmarktperspectief mbo](#)

onderzoek is rekening gehouden met een bedrag van €0,2 miljoen.

- Er zijn geen verdere kosten aan dit voorstel verbonden, omdat de CMMBO haar huidige taak voortzet.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0,2	0	0	0	0	0	2025

BELEIDSOPTIE 8: FINANCIERING AANPASSEN OP BASIS VAN ARBEIDSMARKTPERSPECTIEVEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Het wordt voor instellingen financieel aantrekkelijker gemaakt om opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief aan te bieden door de prijsfactor van deze studies te verhogen en de prijsfactor van minder arbeidsmarktrelevante opleidingen te verlagen. Omdat niet bekend is wat de precieze impact van deze maatregel zal zijn, dient er na vijf jaar een evaluatie plaats te vinden. Eventueel kan ervoor gekozen worden om het systeem van de verschillende prijsfactoren ook te vereenvoudigen.

RATIONALE

Studenten kiezen niet altijd voor een opleiding met een goed arbeidsmarktperspectief. Bovendien is er een arbeidsmarkttekort in sectoren die een grote maatschappelijke impact hebben, zoals in de zorg en voor de klimaattransitie. Om studenten goede kansen te bieden en bij te dragen aan het afnemen van krapte in de tekortsectoren, is het belangrijk dat mbo-instellingen voldoende opleidingen aanbieden met een goed arbeidsmarktperspectief. De bekostiging is een belangrijke prikkel om te sturen in het opleidingsaanbod. De prijsfactoren voor opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief worden daarom opgehoogd. In de afweging welke opleidingen een hogere prijsfactor krijgen toegekend kan het maatschappelijk belang van de sectoren worden meegenomen (maatschappelijke tekortsectoren).

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Instellingen worden met deze maatregel verleid om hun opleidingsaanbod meer te richten op opleidingen die voorbereiden op deze beroepen. Het opleidingsaanbod wordt zo beter afgestemd op arbeidsmarktrelevantie. Hierbij is in het bijzonder aandacht voor maatschappelijke tekortsectoren.
- Instellingen zijn door de hogere bekostiging beter in staat een arbeidsmarktrelevante opleiding in stand te houden wanneer het aantal studenten daalt.

Neveneffecten

- Deze maatregel kan de keuze voor studenten versmallen. Wanneer studenten noodgedwongen kiezen voor een opleiding bij gebrek aan andere opties, kan uitval toenemen.
 - In veel sectoren is sprake van arbeidsmarktkrapte. Deze maatregel met keuzes voor sectoren leidt mogelijk tot bestuurlijke frictie omdat mogelijk iedere sector aangemerkt wil worden als tekortsector.
 - De huidige prijsfactoren zijn opgesteld op basis van de verwachte kosten van het aanbieden van een opleiding. Techniekopleidingen
-

hebben nu een hoge prijsfactor, omdat het aanbieden van deze opleidingen kostbaar is. Door aanpassing van deze systematiek worden de kosten van de opleiding en de prijsfactor uit elkaar gehaald. Het kan zijn dat het aanbieden van bepaalde opleidingen daarmee onrendabel wordt.

UITVOERING

- In de Regeling vaststelling kwalificatiedossiers en opleidingsdomeinen 2016 staan de prijsfactoren benoemd. Deze regeling moet worden aangepast. Dit kan meelopen in de aanpassing die standaard wordt uitgevoerd als nieuwe kwalificaties worden vastgesteld. Aanpassing van de regeling neemt ongeveer een jaar in beslag.
 - Er moet (periodiek) worden bepaald welke sectoren worden aangemerkt als tekortsector. Hiervoor wordt een commissie/orgaan aangewezen die de minister hierover adviseert. Dat kan dezelfde commissie zijn uit beleidsoptie 6.
 - Om meer aanbod van arbeidsmarktrelevant aanbod mogelijk te maken is het van belang dat het bedrijfsleven in de maatschappelijke tekortsectoren zorg draagt voor voldoende stage- en praktijkleerplaatsen. Het binden en boeien van studenten en startende werknemers is nodig om daadwerkelijk een bijdrage te bieden aan het afnemen van de tekorten.
 - Na vijf jaar dient het ministerie van OCW een evaluatie uit te (laten) voeren.
-

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Het aanpassen van de prijsfactoren is in zichzelf budgetneutraal: wanneer de prijsfactor van een studie omhoog gaat, gaat die ergens anders naar beneden.
- Wel zijn er kosten voor de commissie die de minister adviseert over welke sectoren worden aangemerkt als tekortsector. Uitgaande van de bedragen in het Besluit vergoedingen adviescolleges en commissies, komt dit bedrag uit onder de €65.000,- per vaststellingsmoment. Gezien de geringe kosten is dit niet in de tabel opgenomen. Deze kosten kunnen uit het apparaatsbudget van het ministerie van OCW worden gefinancierd.
- Daarnaast zijn er kosten voor een evaluatieonderzoek opgenomen. Deze bedragen €0,2 miljoen.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
Nihil	0	0	0	0,2	0	2029

BELEIDSOPTIE 9: VERBETEREN VAN DE STUDIEKEUZE DOOR GEBRUIK ARBEIDSMARKTINFORMATIE EN BREED AANBOD IN HET VMBO (INTENSIVERING)

OMSCHRIJVING

Om leerlingen in het vo beter in staat te stellen om een meer weloverwogen studiekeuze te maken (waarin kennis van arbeidsmarktperspectieven is meegenomen) worden een aantal voorstellen gedaan.

- De aandacht voor arbeidsmarktperspectieven (ook in relatie tot de kwaliteiten en motivatie van de leerling) binnen loopbaanoriëntatie- en begeleiding (LOB), kan geëxpliciteerd en vastgelegd worden in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs.
- Docenten, decanen en mentoren in het voortgezet onderwijs worden bijgeschoold en getraind om de aandacht voor arbeidsmarktperspectieven goed over te kunnen brengen op de leerlingen. Dit moet hun deskundigheid vergroten over het mbo, de arbeidsmarkt en de kansen die bepaalde sectoren bieden.
- De werkgroep heeft geen onderzoek gedaan naar de oriëntatie in het vmbo, maar constateert dat studenten niet altijd realistische verwachtingen hebben ten aanzien van de gekozen opleiding en dat drie op de tien studenten spijt heeft van de gemaakte studiekeuze (zie hoofdstuk 2). Bestaand onderzoek laat zien dat de oriënterende functie van het vmbo beperkt wordt, doordat vmbo-scholen maar een deel van de tien verschillende profielen aanbieden (Stichting Platforms Vmbo, 2022). In datzelfde onderzoek worden voorstellen gedaan om de oriënterende functie van het vmbo te versterken. De werkgroep adviseert om dit onderzoek nader te bekijken en om eventueel vervolgonderzoek te doen naar hoe de aanbevelingen uit dat advies verder vorm gegeven kunnen worden.

RATIONALE

- Leerlingen in het voortgezet onderwijs nemen arbeidsmarktperspectieven onvoldoende mee in hun keuze voor een vervolgopleiding. Studenten hebben vaak verkeerde verwachtingen ten aanzien van de gekozen opleiding en opteren vaak voor een studie die geen gunstige arbeidsmarktkansen biedt. Dat kan leiden tot spijt van de studiekeuze. Het actief aanbieden van arbeidsmarktinformatie heeft invloed op het keuzegedrag van leerlingen.⁶⁵ Door het belang van arbeidsmarktinformatie verder te expliciteren in de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs wordt de aandacht hiervoor gegarandeerd.
- Door het professionaliseren van docenten, decanen en mentoren worden leerlingen beter worden voorgelicht. Dit kan zorgen voor een grotere instroom in arbeidsmarktrelevante opleidingen op het mbo.

⁶⁵ Bakens, J., Cörvers, F., Fouarge, D., & Levels, M. (2023). *ROA Visie Talentvraag 2040*. ROA Reports Vol. 2023 No. 002; Koning, B. de. (2022) *Empirical studies on information, beliefs, and choices in education and work*

-
- LOB in het voortgezet onderwijs is teveel gericht op het onderwijsaanbod van de individuele school en te weinig op de brede variëteit aan mbo-opleidingen en arbeidsmarktmogelijkheden. Geen enkele vmbo-school biedt alle vmbo-profielen aan. Volgens de Stichting Platforms vmbo (SPV) zijn scholen door leerlingendaling ook steeds minder goed in staat om een breed onderwijsaanbod te bieden.⁶⁶ De meeste scholen bieden drie of vier profielen aan waar de leerling een keuze uit maakt.
 - Jongeren sorteren daardoor al door middel van hun schoolkeuze op twaalfjarige leeftijd voor op een bepaalde beroepssector, terwijl het vmbo een praktische basisopleiding zou moeten vormen waarmee jongeren goed voorbereid naar alle vervolgopleidingen moeten kunnen doorstromen. Daarom is het nodig om de oriënterende functie van de beroepsgerichte programma's in het vmbo te versterken.
-

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Door het professionaliseren van docenten, decanen en mentoren en het expliciteren van arbeidsmarktperspectieven binnen LOB, worden leerlingen in het vmbo beter voorgelicht over het mbo en de arbeidsmarktperspectieven van opleidingen. Dit kan zorgen voor een grotere instroom in arbeidsmarktrelevante opleidingen op het mbo.
- Leerlingen en studenten die een kansrijke opleiding kiezen hebben een betere positie op de arbeidsmarkt.
- Het versterken van de oriënterende functie van het vmbo op het mbo en de arbeidsmarkt.

Neveneffecten

- Wanneer leerlingen via LOB te sterk gestuurd worden richting opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief zonder dat zij een sterke intrinsieke motivatie hebben, neemt de kans op uitval en switch toe.
- De ontwikkelingen op arbeidsmarkt zijn onvoorspelbaar. Te sterke sturing vanuit de overheid is onwenselijk.

UITVOERING

- Het expliciteren van de aandacht voor arbeidsmarktinformatie in LOB vraagt om een wijziging van de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs. Dit neemt naar verwachting één jaar in beslag.
 - Voor de professionalisering van docenten, decanen en mentoren moet een actueel en laagdrempelig scholingsaanbod ontwikkeld worden. Het aanbod kan aansluiten bij het bestaande om- en bijscholingsprogramma www.bijscholingvmbo.nl. Het aanbod
-

⁶⁶ Stichting platforms vmbo. (2022). *De toekomst van de beroepsgerichte programma vmbo*

moet continu geactualiseerd worden, zodat mentoren en decanen leerlingen te allen tijde goed kunnen voorlichten. Samenwerking tussen vo- en mbo-instellingen en het regionale bedrijfsleven voor LOB ligt in de praktijk voor de hand. Denk aan gastlessen van mbo-docenten of beroepsbeoefenaars in het vo, of vo-leraren die een dag meelopen in het mbo om hun leerlingen beter te kunnen informeren.

- Het ministerie van OCW zet ten behoeve van het beroepsgerichte programma onderzoek uit en betreft relevante veldpartijen hierbij. Onderzocht wordt 1) of en hoe de bestaande profielen geclusterd kunnen worden tot brede profielen die de kern van een sector omvat, 2) of de koppeling profielen en keuzevakken losgelaten zou moeten worden en 3) wat de optimale verhouding tussen profielvakken en keuzevakken moet zijn.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Gedurende twee jaar wordt onderzoek uitgevoerd naar de inrichting van de beroepsgerichte programma's in het vmbo. Voor dit onderzoek wordt voor twee jaar €0,2 miljoen gerekend.
- Om LOB en arbeidsmarktperspectieven steviger op het netvlies te krijgen, wordt praktische scholing opgezet in 2024. Deze scholing betreft op dit moment 1) beroepsgerichte programma's, 2) praktijkgerichte programma's en 3) examinering. LOB en arbeidsmarktperspectieven zou een vierde thema zijn. Per thema is €0,5 miljoen beschikbaar. De kosten liggen in 2024 hoger omdat het scholingsaanbod in eerste instantie ontwikkeld moet worden.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechting)

	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
<i>Onderzoek beroepsgerichte programma's</i>	0,2	0,2	0	0	0	0	2026
<i>Professionalisering docenten, decanen en mentoren</i>	0,75	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	2025

BELEIDSOPTIE 10: MEER PRAKTIJK IN DE BOL (BESPARING)

OMSCHRIJVING

Er wordt meer praktijk in de bol gerealiseerd door het aantal bot-uren te verlagen en het aantal bpv-uren te verhogen.

De verbinding met de praktijk kan worden verbeterd door het aantal begeleide onderwijstijd (bot)-uren te verlagen en de beroepspraktijkvorming (bpv)-uren te verhogen. Hierdoor komt er binnen bol-opleidingen meer nadruk te liggen op uren in de praktijk.

De nadruk van bol-opleidingen ligt nu op de begeleide onderwijstijd (bot). Dit zijn onderwijsuren die binnen de instelling worden aangeboden. Op dit moment bevat een bol-opleiding gemiddeld 600 bot-uren per studiejaar en een bbl-opleiding 200 bot-uren per studiejaar. Afhankelijk van de gewenste verhouding tussen praktijk en theorie kan gekozen worden voor verschillende gradaties in het aantal bot-uren. Er zijn drie varianten uitgewerkt: 1) een verlaging van 100 bot-uren, 2) een verlaging van 200 bot-uren en 3) een verlaging van 300 bot-uren.

RATIONALE

- De nadruk van bol-opleidingen ligt op de bot. Dit zijn onderwijsuren die door de instelling worden aangeboden. Deze vorm van onderwijs wordt doorgaans gekozen door jongere mbo-studenten. Bol-studenten kiezen daarmee voor een opleiding waar de nadruk ligt op begeleiding vanuit en les op de instelling.
- Uit onderzoek blijkt dat duaal opleiden over het algemeen een soepelere overgang van onderwijs naar werk en een lagere jeugdwerkloosheid oplevert.⁶⁷ Om ervoor te zorgen dat studenten beter toegerust de snel veranderende arbeidsmarkt betreden is voldoende verbinding met de praktijk van belang. Door meer praktijk in de bol aan te brengen, wordt het duale effect van deze opleiding versterkt.
- Door binnen het verdeelmodel van de rijksbijdrage de bot-uren omlaag te brengen, wordt de praktijk gestimuleerd.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Bol-opleidingen krijgen een grotere praktijkgerichte component. Hierdoor komen vooral jongere mbo-studenten meer en eerder in aanraking met het werkveld. Zij kiezen namelijk vaker voor een bol-opleiding. Deze studenten komen zo meer in aanraking met de snel veranderende arbeidsmarkt en zijn daarmee beter voorbereid op hun toekomstige baan.

⁶⁷ European Centre for the Development of Vocational Training. (2012). *Trends in VET Policy in Europe 2010–2012. Publications Office of the European Union, Luxembourg*

Neveneffecten

- Studenten die nu voor de bbl kiezen, kiezen straks mogelijk vaker voor een bol-opleiding omdat deze nu meer praktijkgericht is.
- Niet iedere student heeft baat bij meer bpv-uren. Zij hebben meer behoefte aan de structuur die de school biedt.
- Het zwaartepunt van bol-opleidingen is de bot. Door deze uren omlaag te brengen blijft er minder tijd over om in de klas te werken aan theorie en zaken als basisvaardigheden. Mogelijk moet daarom meer gestuurd worden op de invulling van deze uren door instellingen en/of bedrijven.
- Door het aanjagen van de praktijkgerichtheid vindt het onderwijs meer plaats binnen bedrijven. De druk op goede stagebegeleiding vanuit bedrijven neemt daarmee toe. In sectoren zoals de zorg, kan dit vanwege de personele krapte leiden tot verminderde kwaliteit voor studenten.
- De verlaging van de bot-uren kan ervoor zorgen dat er minder tijd over blijft voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld de basisvaardigheden.
- Het onderscheid tussen bol en bbl vervaagt.
- Het meer opleiden in de praktijk kan leiden tot meer specifieke kennis en vaardigheden bij studenten. Daarom kan deze optie op gespannen voet staan met beleids optie 14.
- Minder bot-uren heeft effect op een deel van de docenten, die niet gewend zijn om intensief samen te werken met bedrijven en daar niet op toegerust zijn (bijvoorbeeld in het geval van basisvaardigheden).

UITVOERING

- Een aanpassing van de urennormen vergt een wijziging van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Een wetswijziging neemt minimaal twee jaar in beslag.
- Mbo-studenten moeten hun beroepspraktijkvorming vervullen binnen een erkend leerbedrijf. Wanneer bol-studenten meer stage gaan lopen, moeten er voldoende bedrijven zijn die deze studenten een plek bieden. Het is op dit moment onbekend of deze plekken er zijn.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- De verdeelsystematiek van de bekostiging wijzigt niet. Bot-uren zijn duurder dan bpv-uren. De besparing die wordt opgedaan door het aantal bot-uren te verlagen, wordt in deze beleids optie afgeroomd. Hierdoor treedt een besparing op. Er zijn namelijk minder middelen nodig omdat instellingen minder lesuren hoeven aan te bieden.
- In onderstaande berekeningen wordt het benoemde aantal bot-uren omgezet naar bpv-uren. Dit aantal uren wordt vermenigvuldigd met het verschil in prijs tussen de bot- en bpv-uren. Hierdoor ontstaat onderstaande besparing.
- Op het moment dat de bot-uren verlaagd worden betalen bol-studenten relatief meer lesgeld dan nu het geval is voor het

aantal uren dat zij les krijgen. Dit terwijl het cursusgeld voor bbl-studenten gelijk blijft. Er kan voor gekozen worden om de verhouding tussen het les- en cursusgeld gelijk te houden. Dit is niet verwerkt in onderstaande tabel.

- Er kan voor gekozen worden om de verhouding gelijk te houden door het cursusgeld te verhogen. Daarmee wordt de besparing groter. Een verhoging van het cursusgeld met bijvoorbeeld €200,- levert een extra besparing op van €15 miljoen.
- Er kan ook voor gekozen worden om deze verhouding gelijk te houden door het lesgeld te verlagen. Daarmee wordt de besparing kleiner. Een verlaging van het lesgeld met bijvoorbeeld €200,- verlaagt de besparing met €41 miljoen.
- Wanneer hiervoor gekozen wordt zal ook het Uitvoeringsbesluit Les- en cursusgeldwet 2000 moeten worden aangepast. Dit neemt minimaal een jaar in beslag.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
<i>Variant A: -100 bot-uren</i>	0	0	-158,9	-162	-162,2	-160,6	2029
<i>Variant B: -200 bot-uren</i>	0	0	-317,8	-324,1	-324,4	-321,3	2029
<i>Variant C: -300 bot-uren</i>	0	0	-476,7	-486,1	-486,7	-481,9	2029

BELEIDSOPTIE 11A: SUBSIDIEREGELING PRAKTIJKLEREN HERVERDELEN TUSSEN MKB EN GROTE BEDRIJVEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Leerbedrijven met meer dan 250 fte aan werknemers of een jaaromzet van meer dan €50 miljoen⁶⁸ kunnen geen aanspraak maken op de Subsidierегeling praktijkleren voor de praktijkleerplaatsen die zij bieden aan bbl-studenten. Het budget zoals dat reeds in de begroting staat wordt daarmee volledig beschikbaar voor het mkb.

Door het wegvallen van de grote bedrijven bij gelijkblijvend budget zijn er naar verwachting de eerste jaren in totaal minder aanvragen. Wanneer de tegemoetkoming per plaats op de huidige maximaal €2.700,- wordt gesteld, kunnen er meer bedrijven van de regeling gebruik maken dan nu het geval is. Er kan ook voor gekozen worden om de maximum tegemoetkoming per plaats te verhogen. Naast de beoogde extra leerwerplekken kan de subsidie dan ook worden ingezet voor een hoger bedrag per student (budgetneutraal). Deze keuze dient voorafgaand aan het nemen van de maatregel gemaakt te worden, om de duidelijkheid voor werkgevers te vergroten.

RATIONALE

Grote bedrijven hebben meer (financiële en personele) ruimte om praktijkleerplaatsen voor bbl-studenten aan te bieden dan mkb-bedrijven. De meeste bedrijven in Nederland zijn mkb-bedrijven⁶⁹ en het is belangrijk dat potentiële praktijkleerplaatsen voor bbl-studenten hier doorgang vinden om te kunnen voorzien in de behoefte aan praktijkleerplaatsen. Andersom zorgen studenten voor innovatie bij bedrijven. Door de subsidierегeling volledig te richten op het mkb komen de middelen terecht op de plek waar het nodig is. Mkb-bedrijven worden zo gestimuleerd om praktijkleerplaatsen voor bbl-studenten aan te bieden.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- De Subsidierегeling praktijkleren bereikt de werkgevers voor wie de subsidie van doorslaggevend belang kan zijn voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Daarmee wordt de regeling doelmatiger.

Neveneffecten

- Wanneer de regeling alleen voor het mkb open staat en als mkb-regeling geprofileerd wordt, kan dit tot gevolg hebben dat de regeling meer bekendheid in de sector krijgt. Hierdoor kan het effect ontstaan dat er meer praktijkleerplaatsen worden
-

⁶⁸ Alleen mkb-bedrijven ontvangen in dit geval nog subsidie. Deze definitie van mkb-bedrijf is de gangbare definitie van het mkb. (RVO, [Mkb-toets \(rvo.nl\)](https://www.rvo.nl)).

⁶⁹ 99,8% van de bedrijven in Nederland zijn mkb-bedrijven zijn. Zij zorgen voor 71,2% van de werkgelegenheid en 62,9% van de toegevoegde waarde in de economie. CBS. (2023). [Staat van het MKB](https://www.cbs.nl)

aangeboden en dat er meer subsidie wordt aangevraagd. Wanneer er meer aanvragen worden ingediend, kan dit ertoe leiden dat het bedrag per praktijkleerplaats daalt en vice versa.

- Er bestaat een mogelijkheid dat grote bedrijven (ook in tekortsectoren) geen of minder praktijkleerplaatsen aanbieden, omdat zij geen aanspraak kunnen maken op de subsidie.
- Uit de evaluatie van de Subsidieregeling praktijkleren komt geen eenduidig beeld over de effectiviteit van de regeling. De regeling is voor 28% van de werkgevers van (heel) groot belang, voor 44% van gemiddeld belang en voor 28% van klein belang als motivator voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Het is daarom onzeker of sleutelen aan de regeling effect sorteert.⁷⁰
- Uit de evaluatie van de subsidieregeling is af te leiden dat het stopzetten van subsidie voor (grote) bedrijven een negatief effect kan hebben op de kwaliteit van de begeleiding die aan studenten geboden wordt.⁷¹

UITVOERING

- Voor het doorvoeren van deze maatregel moet de Subsidieregeling praktijkleren worden aangepast. Dit neemt ongeveer een jaar in beslag.
- Het is mogelijk dat er restbudget overblijft als blijkt dat het hogere subsidieplafond dat te verdelen is na het uitsluiten van grote bedrijven meer dan voldoende is om het maximum subsidiebedrag van €2.700,- uit te keren per praktijkleerplaats in het mkb. Dan zou het restbedrag volgens de huidige regeling richting andere onderwijscategorieën gaan (vo, hbo, wo).

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	0	0	0	0	0	2024

⁷⁰ ECBO en Regiolan. (2023). [Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren 2019-2022](#)

⁷¹ ECBO en Regiolan. (2023). [Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren 2019-2022](#)

BELEIDSOPTIE 11B: SUBSIDIEREGELING PRAKTIJKLEREN HERVERDELEN TUSSEN MKB EN GROTE BEDRIJVEN (BESPARING)

OMSCHRIJVING

Leerbedrijven met meer dan 250 fte aan werknemers of een jaaromzet van meer dan €50 miljoen⁷² kunnen geen aanspraak maken op de Subsidieregeling praktijkleren voor de praktijkleerplaatsen die zij bieden aan bbl-studenten. Het budget dat de afgelopen vijf jaar gemiddeld is ingezet voor grote bedrijven wordt afgeroomd. Hierdoor ontstaat er een besparing.

RATIONALE

Grote bedrijven hebben meer (financiële en personele) ruimte om praktijkleerplaatsen voor bbl-studenten aan te bieden dan mkb-bedrijven. De meeste bedrijven in Nederland zijn mkb-bedrijven⁷³ en het is belangrijk dat potentiële praktijkleerplaatsen voor bbl-studenten hier doorgang vinden om te kunnen voorzien in de behoefte aan praktijkleerplaatsen. Andersom zorgen studenten voor innovatie bij bedrijven. Door de subsidieregeling volledig te richten op het mkb komen de middelen terecht op de plek waar het nodig is. Mkb-bedrijven worden zo gestimuleerd om meer praktijkleerplaatsen voor bbl-studenten aan te bieden.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- De Subsidieregeling praktijkleren bereikt de werkgevers voor wie de subsidie van doorslaggevend belang kan zijn voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Daarmee wordt de regeling doelmatiger.

Neveneffecten

- Wanneer de regeling alleen voor het mkb open staat en als mkb-regeling geprofileerd wordt, kan dit tot gevolg hebben dat de regeling meer bekendheid in de sector krijgt. Hierdoor kan het effect ontstaan dat er meer praktijkleerplaatsen worden aangeboden en dat er meer subsidie wordt aangevraagd. Dit kan gevolgen hebben voor het bedrag dat maximaal per student beschikbaar is. Het bedrag zal dalen als het subsidieplafond over meer aanvragen verdeeld moet worden.
 - Er bestaat een mogelijkheid dat grote bedrijven (ook in tekortsectoren) geen of minder praktijkleerplaatsen zullen aanbieden omdat zij geen aanspraak kunnen maken op de subsidie.
 - Uit de evaluatie van de Subsidieregeling praktijkleren komt geen eenduidig beeld over de effectiviteit van de regeling. De regeling is voor 28% van de werkgevers van (heel) groot belang, voor
-

⁷² Alleen mkb-bedrijven ontvangen in dit geval nog subsidie. Deze definitie van mkb-bedrijf is de gangbare definitie vanuit het Rijk. (RVO, [Mkb-toets \(rvo.nl\)](https://www.rvo.nl/nieuws/2023/04/mkb-toets)).

⁷³ 99,8% van de bedrijven in Nederland zijn mkb-bedrijven zijn. Zij zorgen voor 71,2% van de werkgelegenheid en 62,9% van de toegevoegde waarde in de economie. CBS. (2023). [Staat van het MKB](https://www.cbs.nl/nl-nl/publicaties/publicatie/2023/04/01/staat-van-het-mkb)

44% van gemiddeld belang en voor 28% van klein belang als motivator voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Het is daarom onzeker of sleutelen aan de regeling effect sorteert.⁷⁴

- Uit de evaluatie van de subsidieregeling is af te leiden dat het stopzetten van subsidie voor (grote) bedrijven een negatief effect zou kunnen hebben op de kwaliteit van de begeleiding die aan studenten geboden wordt. Tegelijkertijd komen de uitvoeringskosten in het geding wanneer er aanvullende criteria worden gesteld, waardoor de evaluatie stelt dat aanvullende criteria niet wenselijk zijn.⁷⁵

UITVOERING

- Voor het doorvoeren van deze maatregel moet de Subsidieregeling praktijkleren worden aangepast. Dit neemt ongeveer een jaar in beslag.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- In de afgelopen jaren ging een groot deel van de Subsidieregeling praktijkleren reeds naar het mkb. Het gaat over de afgelopen vijf jaar om gemiddeld circa 60%.
- Dit percentage is toegepast op de bedragen die in de Rijksbegroting opgenomen staan voor de Subsidieregeling praktijkleren voor het mbo voor de aankomende jaren. Dit levert de volgende besparing op.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	-86,3	-82,8	-79,3	-75,5	-75,5	2028

⁷⁴ ECBO en Regiolan. (2023). [Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren 2019-2022](#)

⁷⁵ ECBO en Regiolan. (2023). [Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren 2019-2022](#)

BELEIDSOPTIE 11C: SUBSIDIEREGELING PRAKTIJKLEREN HERVERDELEN OP BASIS VAN ARBEIDSMARKTRELEVANTIE (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

De Subsidierегeling praktijkleren wordt enkel beschikbaar gesteld voor praktijkleerplaatsen die opleiden tot banen in sectoren met een goed arbeidsmarktperspectief. Om te bepalen om welke opleidingen het gaat, wordt aangesloten bij de analyses die worden voorgesteld in beleidsoptie 6. Op dit moment wordt circa 25% van het budget uitgekeerd aan opleidingsplekken in domeinen zonder goed arbeidsmarktperspectief en/of in niet-maatschappelijk relevante sectoren.⁷⁶ Het budget zoals dat reeds in de begroting staat blijft beschikbaar voor de arbeidsmarktrelevante sectoren.

Door het wegvallen van niet arbeidsmarktrelevante sectoren bij gelijkblijvend budget zijn er naar verwachting de eerste jaren in totaal minder aanvragen. Wanneer de tegemoetkoming per plaats op de huidige maximaal €2.700,- wordt gesteld, kunnen er meer bedrijven van de regeling gebruik maken dan nu het geval is. Er kan ook voor gekozen worden om de maximum tegemoetkoming per plaats te verhogen. Naast de beoogde extra leerwerplekken kan de subsidie dan ook worden ingezet voor een hoger bedrag per student (budgetneutraal). Deze keuze dient voorafgaand aan het nemen van de maatregel gemaakt te worden, om de duidelijkheid voor werkgevers te versterken.

RATIONALE

Studenten kiezen niet altijd voor een studie met een goed arbeidsmarktperspectief.⁷⁷ Door de Subsidierегeling praktijkleren volledig te richten op opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief, wordt het aantrekkelijker om praktijkleerplaatsen aan te bieden in sectoren met een goed arbeidsmarktperspectief. Hierdoor komen meer bbl-plekken beschikbaar in deze sectoren. Zo komen meer studenten in een opleiding met een goed arbeidsmarktperspectief terecht.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- De subsidie is alleen beschikbaar voor werkgevers die praktijkleerplaatsen aanbieden aan bbl-studenten van opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief. Hierdoor kunnen voldoende praktijkleerplaatsen worden aangeboden in deze sectoren.
- Het wordt onaantrekkelijker om praktijkleerplaatsen aan te bieden in sectoren met een slecht arbeidsmarktperspectief.

⁷⁶ Dit percentage is berekend door het gemiddelde bedrag van de afgelopen vijf jaar te nemen van de sectoren Mobiliteit & voertuigen; Handel & Ondernemerschap; Horeca & bakkerij; Voedsel, natuur & leefomgeving; Uiterlijke verzorging; Economie & administratie; Media & vormgeving, Toerisme & Recreatie. Daarnaast zijn de aanvragen in de categorieën Overig en Regionale kwalificatie meegenomen.

⁷⁷ Ministerie van Financiën, eigen bewerking.

Neveneffecten

- Er bestaat een mogelijkheid dat het aantal praktijkleerplaatsen in minder arbeidsmarktrelevante sectoren niet zal dalen omdat bedrijven de volledige kosten op zich nemen.
- Er bestaat een kans dat bedrijven de afbakening op arbeidsmarktrelevantie zullen aanvechten bij de rechter. Deze maatregel leidt daarom mogelijk tot meer juridische procedures. Dit leidt tot hogere uitvoeringskosten.
- Uit de evaluatie van de Subsidieregeling praktijkleren komt geen eenduidig beeld over de effectiviteit van de regeling. De regeling is voor 28% van de werkgevers van (heel) groot belang, voor 44% van gemiddeld belang en voor 28% van klein belang als motivator voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Het is daarom onzeker of sleutelen aan de regeling effect sorteert.⁷⁸
- Het is mogelijk dat studenten door het verminderde aanbod van praktijkleerplaatsen in sectoren met minder arbeidsmarktperspectief niet kiezen voor een andere bbl-opleiding in een kansrijkere sector, maar voor een bol-opleiding in de sector van de eerste keuze.

UITVOERING

- Voor het doorvoeren van deze maatregel moet de Subsidieregeling praktijkleren worden aangepast. Dit neemt ongeveer een jaar in beslag. Dit proces zal herhaaldelijk moeten plaatsvinden.
- Om bij te kunnen sturen op het aanbod van praktijkleerplaatsen in sectoren met een goed arbeidsmarktperspectief, zal de selectie opleidingen vanwege de wisselende conjunctuur regelmatig heroverwogen moeten worden. De besluitvorming hierover is afhankelijk van de beschikbare informatie over arbeidsmarktperspectieven en vergt afstemming met de Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RVO) als uitvoerder van de regeling en een wijziging van de regeling.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN *In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)*

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	0	0	0	0	0	2024

⁷⁸ ECBO en Regiolan. (2023). [Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren 2019-2022](#)

BELEIDSOPTIE 11D: SUBSIDIEREGELING PRAKTIJKLEREN HERVERDELEN OP BASIS VAN ARBEIDSMARKTRELEVANTIE (BESPARING)

OMSCHRIJVING

De Subsidierегeling praktijkleren wordt enkel beschikbaar gesteld voor praktijkleerplaatsen die opleiden tot banen in sectoren met een goed arbeidsmarktperspectief. Om te bepalen om welke opleidingen het gaat, wordt aangesloten bij de analyses die worden voorgesteld in beleidsoptie 6. Door deze maatregel treedt een besparing op: het budget dat gemiddeld de afgelopen vijf jaren is ingezet voor sectoren zonder goed arbeidsmarktperspectief wordt afgeroomd. Op dit moment wordt circa 25% van het budget uitgekeerd aan opleidingsplekken in domeinen zonder goed arbeidsmarktperspectief en/of in niet-maatschappelijk relevante sectoren.⁷⁹

RATIONALE

Studenten kiezen niet altijd een studie met een goed arbeidsmarktperspectief. Door de Subsidierегeling praktijkleren meer te richten op opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief, worden minder praktijkleerplaatsen aangeboden in sectoren met een slecht arbeidsmarktperspectief en komen er zo meer studenten in een opleiding met een goed arbeidsmarktperspectief terecht.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- De subsidie is alleen beschikbaar voor werkgevers die praktijkleerplaatsen aanbieden aan bbl-studenten van opleidingen met een goed arbeidsmarktperspectief. Hierdoor worden voldoende praktijkleerplaatsen aangeboden in deze sectoren.
- Het wordt onaantrekkelijker om praktijkleerplaatsen aan te bieden in sectoren met een slecht arbeidsmarktperspectief. Hierdoor komen minder bbl-plekken beschikbaar in deze sectoren en zullen studenten uitwijken naar (arbeidsmarktrelevante) sectoren waar wel praktijkleerplaatsen aangeboden worden.

Neveneffecten

- Er bestaat een mogelijkheid dat het aantal praktijkleerplaatsen in minder arbeidsmarktrelevante sectoren niet zal dalen omdat bedrijven de volledige kosten op zich nemen.
 - Er bestaat een kans dat bedrijven de afbakening op arbeidsmarktrelevantie zullen aanvechten bij de rechter. Deze maatregel leidt daarom mogelijk tot meer juridische procedures. Dit leidt tot hogere uitvoeringskosten.
 - Uit de evaluatie van de Subsidierегeling praktijkleren komt geen eenduidig beeld over de effectiviteit van de regeling. De regeling is voor 28% van de werkgevers van (heel) groot belang, voor
-

⁷⁹ Dit percentage is berekend door het gemiddelde bedrag van de afgelopen vijf jaar te nemen van de sectoren Mobiliteit & voertuigen; Handel & Ondernemerschap; Horeca & bakkerij; Voedsel, natuur & leefomgeving; Uiterlijke verzorging; Economie & administratie; Media & vormgeving, Toerisme & Recreatie. Daarnaast zijn de aanvragen in de categorie Overig en Regionale kwalificatie meegenomen.

44% van gemiddeld belang en voor 28% van klein belang als motivator voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Het is daarom onzeker of sleutelen aan de regeling effect sorteert.⁸⁰

- Er bestaat de kans dat studenten door het verminderde aanbod van praktijkleerplaatsen in sectoren met minder arbeidsmarktperspectief niet kiezen voor een bbl-opleiding in een kansrijkere sector, maar voor een bol-opleiding in de sector van de eerste keuze.

UITVOERING

- Voor het doorvoeren van deze maatregel moet de Subsidieregeling praktijkleren worden aangepast. Dit neemt ongeveer een jaar in beslag. Dit proces zal herhaaldelijk moeten plaatsvinden.
- Om bij te kunnen sturen op het aanbod praktijkleerplaatsen in sectoren met een goed arbeidsmarktperspectief, zal de selectie opleidingen regelmatig heroverwogen moeten worden. De besluitvorming hierover is afhankelijk van de beschikbare informatie over arbeidsmarktperspectieven en vergt afstemming met de Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RVO) als uitvoerder van de regeling en een wijziging van de regeling.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Op dit moment wordt circa 25% van het budget uitgekeerd aan opleidingsplekken in domeinen zonder goed arbeidsmarktperspectief en/of in niet-maatschappelijk relevante sectoren.
- Dit percentage is toegepast op de bedragen die in de rijksbegroting opgenomen staan voor de Subsidieregeling praktijkleren voor de aankomende jaren. Dit levert de volgende besparing op.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	-55,0	-52,8	-50,6	-48,1	-48,1	2028

⁸⁰ ECBO en Regiolan. (2023). [Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren 2019-2022](#)

BELEIDSOPTIE 11E: SUBSIDIEREGELING PRAKTIJKLEREN VERBINDEN AAN DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL BBL-STUDENTEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Binnen de Subsidiereregeling praktijkleren wordt het bedrag per student gelijk gehouden en de hoogte van het budget voor de doelgroep mbo afhankelijk gemaakt van de ontwikkeling van het aantal bbl-studenten. Dit betekent dat de huidige vormgeving met een vast (maximum)budget wordt aangepast naar een openeinderegeling op basis van een vast bedrag per praktijkleerplaats. Wanneer er minder bbl-studenten zijn dan verwacht, vallen de kosten lager uit (en vice versa voor meer bbl-studenten). Dit voorkomt dat het subsidiebedrag per praktijkleerplaats verandert als het aantal bbl-studenten verandert.

RATIONALE

- De Subsidiereregeling praktijkleren is een instrument om werkgevers tegemoet te komen in de investering die de begeleiding van bbl-studenten van hen vraagt. Het doel van de regeling is om de kwaliteit van de begeleiding van de studenten op peil te houden en werkgevers te stimuleren om praktijkleerplaatsen aan te bieden. Werkgevers ontvangen een tegemoetkoming voor kosten die zij maken voor de opleiding van een bbl-student.
 - In de huidige systematiek is er een vast totaalbedrag beschikbaar voor de subsidiereregeling. Dit bedrag staat los van het bedrag dat er voor mbo-instellingen via de lumpsumbekostiging beschikbaar is. De bekostiging beweegt mee met het aantal bbl-studenten, maar de subsidiereregeling niet. Dit kan leiden tot knelpunten. Als er, bijvoorbeeld in hoogconjunctuur, meer studenten kiezen voor een bbl-studie dan verwacht, zal de tegemoetkoming per praktijkleerplaats lager uitvallen. Dit leidt tot minder voorspelbaarheid (over de hoogte van het bedrag per praktijkleerplaats voor bedrijven).
 - De maatregel zorgt ervoor dat het bedrag voor de subsidiereregeling, net als de lumpsumbekostiging, meebeweegt met het aantal studenten. Hierdoor blijft het bedrag dat een werkgever ontvangt per praktijkleerplaats constant. Dit geeft de werkgever meer zekerheid bij het aanbieden van een praktijkleerplaats.
-

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Het subsidiebedrag per praktijkleerplaats (mbo bbl) blijft constant, doordat het budget meebeweegt met het aantal verwachte bbl-studenten. Hierdoor worden werkgevers niet verrast over de hoogte van de tegemoetkoming in hun aandeel in de opleiding van studenten.
 - Door de financiële ondersteuning van werkgevers en zekerheid over de hoogte van deze ondersteuning, wordt voorkomen dat het
-

aanbod van praktijkleerplaatsen in de knel komt als gevolg van conjuncturele schommelingen.

Neveneffecten

- Uit de evaluatie van de Subsidieregeling praktijkleren komt geen eenduidig beeld over de effectiviteit van de regeling. De regeling is voor 28% van de werkgevers van (heel) groot belang, voor 44% van gemiddeld belang en voor 28% van klein belang als motivator voor het aanbieden van een praktijkleerplaats. Het is daarom onzeker hoe groot het effect is van het aanpassen van de regeling.⁸¹

UITVOERING

Het verbinden van de ontwikkeling van het aantal bbl-studenten aan de Subsidieregeling praktijkleren vergt een aanpassing van de regeling. Dit neemt ongeveer een jaar in beslag.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- De maatregel gaat uit van het huidige beschikbare budget van de subsidieregeling. Dit wordt (op het moment dat deze maatregel wordt genomen) geijkt op het voorziene aantal bbl-studenten waar de regeling voor nodig is, op basis van de referentieraming van het ministerie van OCW.
- Dit betekent dat er, bij fluctuaties in het aantal studenten, een mee- of tegenvaller op de OCW-begroting ontstaat. Deze dient bij de Voorjaarsnota te worden behandeld conform de begrotingsregels. Omdat het bedrag momenteel wel al op de OCW-begroting staat en er geen schatting is te geven van deze mee- of tegenvallers, is in de tabel hieronder een 0-reeks opgenomen.
- De beleidsoptie beziet, gegeven de scope van het IBO, alleen het mbo-deel van de Subsidieregeling praktijkleren (zo'n 97% van de totale regeling), en niet het overige deel (vmbo, hbo en promovendi/technologisch ontwerpers in opleiding (toio's)).

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	0	0	0	0	0	2024

⁸¹ ECBO en Regiolan. (2023). [Evaluatie Subsidieregeling praktijkleren 2019-2022](#)

BELEIDSOPTIE 12: PROCESSEN KWALIFICATIESTRUCTUUR OPTIMALISEREN EN VERSNELLEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Het ministerie van OCW geeft een externe partij de opdracht om de processen van SBB rond de ontwikkeling en vaststelling van kwalificatiedossiers, keuzedelen en het verbinden van certificaten aan onderdelen van opleidingen onder de loep te nemen. De externe partij adviseert hoe de processen te optimaliseren en te versnellen waar dat mogelijk is.

Deze optimalisering moet zorgen voor een responsiever stelsel: de opleidingen zijn hierdoor in de toekomst beter afgestemd op de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving. SBB voert in opdracht van de Minister van OCW de geadviseerde optimalisaties vervolgens uit.

In het onderzoek wordt in ieder geval gekeken naar:

- De mogelijkheden om de inhoud van kwalificatiedossiers duurzamer te beschrijven, waardoor het een toekomstbestendig dossier is. Onderwijsinstellingen kunnen daarmee opleidingsprogramma's actualiseren op recente arbeidsmarktontwikkelingen, zonder dat er (altijd) wijzigingen van de kwalificatie-eisen nodig zijn.
- Er wordt ook gekeken of het aantal kwalificatiedossiers kan worden verminderd.
- De mogelijkheden om tussen kwalificatiedossiers meer te uniformeren, waardoor een overstap van de ene studie naar de andere studie makkelijker wordt.
- De balans tussen herkenbaarheid van de kwalificatie-eisen voor het bedrijfsleven versus de toekomstbestendigheid ervan.
- De verbinding van certificaten aan arbeidsmarktrelevante onderdelen van mbo-opleidingen. Hiermee kan tijdig aan de behoefte van het bedrijfsleven worden voldaan voor wat betreft bij- en omscholing met behulp van mbo-certificaten.
- De vraag of de minister de dossiers moet vaststellen, of dat deze stap omwille van de snelheid kan vervallen.
- Ten slotte wordt in het onderzoek ook naar de rol van de instellingen gekeken. De interne processen om onderwijsprogramma's aan te passen worden onder de loep genomen, met als doel om sneller in te spelen op recente arbeidsmarktontwikkelingen.

RATIONALE

- De technologische en maatschappelijke ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving gaan steeds sneller.⁸²
- Opleidingen moeten hierop aansluiten. Dit vraagt om voortdurende actualisatie van onderwijsprogramma's van de

⁸² SEO. (2020). *De overgang van het mbo naar de arbeidsmarkt*

onderwijsinstellingen, wat doorgevoerd moet worden via de processen van SBB en binnen de instellingen.

- Om goed aan te sluiten op de veranderingen moet worden gezien waar deze processen geoptimaliseerd en versneld kunnen worden.
- Zo blijft het onderwijs actueel.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Optimalisatie van het proces rondom het vaststellen van kwalificaties, waarmee beter kan worden ingespeeld op de snelle veranderingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving.
- Een actueel en relevant aanbod van opleidingen dat aansluit bij de steeds veranderende arbeidsmarkt.

Neveneffecten

- Wanneer kwalificatiedossiers sneller veranderen vraagt dat van onderwijsinstellingen dat zij hun onderwijsprogramma's sneller aanpassen. Dit kan leiden tot extra (administratieve) lasten en vraagt capaciteit van het personeel. Het vraagt van onderwijsgeevenden ook actualisatie van hun eigen (vak)kennis (zie ook beleidsoptie 15).

UITVOERING

- Het ministerie van OCW verstrekt de opdracht aan de externe partij met afspraken over de oplevering van aanbevelingen. De opdracht loopt naar verwachting een half jaar.
- SBB voert de aanbevelingen over optimalisatie en versnelling uit. Tijdspad is circa één tot drie jaar, afhankelijk van hoe ingrijpend de processen worden gewijzigd en of wet- en regelgeving aangepast dient te worden.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Er zijn kosten opgenomen voor een éénmalig onderzoek à €0,2 miljoen.
- Na het onderzoek moet SBB de wijzigingen in de processen rond de kwalificatiedossiers doorvoeren. Hiervoor wordt twee fte gerekend à €0,1 miljoen voor de periode van twee jaar.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0,2	0,2	0,2	0	0	0	2027

BELEIDSOPTIE 13: VERSTERKEN INZET VAN MBO VOOR LEVEN LANG ONTWIKKELEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Het mbo kan beter toegankelijk worden gemaakt voor werkenden en werkzoekenden door het wegnemen van praktische en technische knelpunten. Hierdoor wordt het gebruik van het opleidingsaanbod gestimuleerd. Concreet gaat het om:

Het ontwikkelen van toepassingen van de skillstaal

- Een skillstaal is een taal om kennis en vaardigheden zo precies mogelijk te beschrijven. Door skills te koppelen aan beroepen, mbo-opleidingen, certificaten en praktijkverklaringen verbetert de aansluiting tussen opleidingen en de arbeidsmarkt. SBB werkt momenteel samen met het UWV in het kader van het Nationaal Groeifonds (NGF)-programma Vaardig met Vaardigheden aan het actualiseren van de skillstaal.
- De beleids optie die voor dit IBO wordt voorgesteld, omvat een subsidieregeling om toepassingen voor de skillstaal te ontwikkelen. De subsidie is bedoeld voor onderwijsinstellingen, eerder verworven competenties (EVC)-aanbieders, intermediairs, werkgevers, in samenwerking met UWV, DUO en SBB. Een voorbeeld van een te ontwikkelen toepassing is een opleider die bij de intake van zij-instromers op basis van de skillstaal (datagedreven) kan zien wat iemand al kan en weet, waardoor meer maatwerkonderwijs mogelijk is.

Toegankelijker vrijstellingenbeleid in het mbo

- Met deze maatregel worden examencommissies van mbo-instellingen getraind en worden de instellingen geadviseerd om de procedures voor vrijstellingen te vereenvoudigen en te versnellen. Nieuwe toepassingen zoals de skillstaal worden hierin meegenomen.

Doorontwikkeling mbo-certificaten

- Met deze maatregel voert het ministerie van OCW in samenwerking met SBB een verkenning uit naar de succesfactoren van mbo-certificaten in die sectoren waar veel mbo-certificaten worden uitgereikt. De verkenning moet de succesfactoren voor de inzet van mbo-certificaten voor LLO identificeren. Op deze manier worden vliegwielen opgespoord voor de doorontwikkeling en opschaling van mbo-certificaten.
- Op basis van deze bevindingen worden door SBB nieuwe mbo-certificaten ontwikkeld met betrokkenheid van het regionale en/of sectorale bedrijfsleven en onderwijsinstellingen.
- Bekostigde en niet-bekostigde erkende mbo-onderwijsinstellingen ontwikkelen onderwijsprogramma's op

basis van mbo-certificaten. Deze opleidingstrajecten worden uitgevoerd in de niet-bekostigde derde leerweg.

RATIONALE

Het ontwikkelen van toepassingen van de skillstaal

- Een skillstaal is nodig voor het maken van goede skills-omschrijvingen in opleidingen, cursussen en bijvoorbeeld ook vacatures. Dit helpt om onderwijs en arbeidsmarkt beter op elkaar aan te sluiten. Voor mbo-studenten en afgestudeerden helpt het om beter inzicht te hebben in de aansluiting van hun eigen skills op dat wat gevraagd wordt in een functie.
- Alleen het beschikken over een uniforme taal is daarvoor niet voldoende. De skillstaal moet door verschillende toepassingen van publieke en private partijen (onderwijsinstellingen en bedrijfsleven) in de praktijk worden gebracht.

Toegankelijker vrijstellingenbeleid in het mbo

- Uitgangspunt voor LLO is dat je niet hoeft te leren wat je al weet of kunt. Dit wordt breed erkend, maar in de praktijk is het vrijstellingenbeleid daar nog onvoldoende op ingericht. Procedures zijn vaak ingewikkeld en langdurig en examencommissies vinden het niet eenvoudig om te werken met andere vormen van verantwoord en het gebruik maken van formeel erkende documenten.
- Toegankelijker vrijstellingenbeleid, waarbij het voor zowel studenten als voor examencommissies eenvoudiger is om opgedane kennis en kunde te erkennen, zorgt ervoor dat studenten en hun docenten/begeleiders sneller weten wat de student nog wel en niet meer hoeft te leren.
- Daardoor wordt het mogelijk om onderwijs toe te spitsen op de leerbehoefte van de om- en bijscholers.

Doorontwikkeling mbo-certificaten

- Diplomagerichte mbo-opleidingen zijn lang niet altijd passend voor werkenden en werkzoekenden. Ze duren te lang en niet alles van de opleiding is even relevant. In de (niet-bekostigde) derde leerweg kunnen mensen laagdrempelig praktijkgerichte arbeidsmarktrelevante onderdelen van een mbo-opleiding volgen, die kunnen worden afgerond met een erkend mbo-certificaat.
 - Het volgen van een deel van een mbo-opleiding versterkt de arbeidsmarktpositie van mensen. Het verkregen bewijsstuk, een mbo-certificaat, is herkenbaar voor zowel het onderwijs als het bedrijfsleven. Hierdoor kunnen mensen, als dit wenselijk is, gemakkelijker een overstap maken naar een andere werkgever of andere sector, of doorgroeien in hun werk. Ook kunnen zij
-

vrijstellingen krijgen als zij alsnog een diplomagerichte mbo-opleiding willen volgen.

- Op dit moment is een opleidingsaanbod voor mbo-certificaten nog beperkt en gefragmenteerd aanwezig in de diverse (arbeidsmarkt)regio's. Met een stimulans voor de gezamenlijke ontwikkeling van deze onderwijsprogramma's en leermiddelen, kunnen mbo-instellingen dit aanbod versneld beschikbaar stellen.
- Voor mbo-instellingen is een belangrijke belemmering dat zij eerst vooraf moeten investeren in de ontwikkeling van flexibele onderwijsprogramma's, flexibele leermiddelen en de hierbij passende flexibele organisatie van opleidingen. Door te leren van succesfactoren van voorlopers en te investeren in gezamenlijke ontwikkeling van flexibele onderwijsprogramma's hoeven mbo-instellingen niet zelf opnieuw het wiel uit te vinden. Zij kunnen dan, veel sneller dan nu, in elke regio een passend aanbod voor werkenden en werkzoekenden ter beschikking stellen. Met samenwerking tussen publieke en private mbo-instellingen worden de krachten gebundeld en kan er efficiënter worden gewerkt.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Betere (h)erkenning van de skills van individuen, waardoor hun positie op de arbeidsmarkt verbetert en duidelijker is wat zij niet meer hoeven te leren als zij een opleiding willen volgen en wat nog wel.
- Door verlening van vrijstellingen en aanpassing van onderwijsprogramma's, kunnen individuen zich effectiever bij- of omscholen.
- Beschikbaarheid van flexibel opleidingsaanbod voor mbo-certificaten in elke (arbeidsmarkt)regio, met name voor (maatschappelijke) tekortsectoren.
- Vergroten van de bijdrage van het mbo aan het oplossen van (regionale) knelpunten op de arbeidsmarkt.
- Vergroten van mogelijkheden voor werkenden en werkzoekenden om met (onderdelen van) mbo-opleidingen hun arbeidsmarktpositie te versterken.

Neveneffecten

- Denkbaar is dat, naast het versterken van het aanbod voor mbo-certificaten, tevens ingezet wordt op het versterken van het diplomagerichte aanbod in de bbl voor zij-instromers. Nader onderzoek naar budgettaire effecten is dan eerst wenselijk, omdat een versterkt bbl-aanbod voor zij-instromers kan leiden tot een grotere instroom in de bekostigde bbl.
- Voor individuen kan het plezier in leren en ontwikkelen toenemen als zij erkenning krijgen voor hun skills, als zij niet

hoeven te leren wat zij al kennen/kunnen en als onderwijsprogramma's aansluiten op hun leerbehoefte.

- Kortere onderwijsprogramma's en sneller voorzien in de vraag van de arbeidsmarkt is kostenbesparend voor werkgevers en individuen.
- Doorontwikkeling van mbo-certificaten kan eventueel, op onderdelen, overlappen met (nog te starten) projecten in het kader van het Nationaal Groeifonds, zoals LLO-katalysator, Npuls en Opschaling verduurzaamde PPS in het beroepsonderwijs. Dit zal elkaar in de praktijk vooral versterken, maar het bewaken van samenhang en het voorkomen van dubbel werk is van belang.

UITVOERING

Het ontwikkelen van toepassingen van de skillstaal

- SBB dient de gemeenschappelijke skillstaal te koppelen aan de mbo-certificaten.
- Het opzetten van een subsidieregeling door het Rijk. Vervolgens ontwikkelen partijen als onderwijsinstellingen, EVC-aanbieders en werkgevers de toepassingen.

Toegankelijker vrijstellingenbeleid in het mbo

- Oprachtverlening door het ministerie van OCW aan een trainings-/adviesbureau om de examencommissies van de mbo-instellingen te trainen en de instellingen te adviseren in hun vrijstellingenbeleid, met gebruik van nieuwe toepassingen van de skillstaal.

Doorontwikkeling mbo-certificaten

- Uitvoering van de verkenning naar succesfactoren door het ministerie van OCW in samenwerking met SBB.
- Het ministerie van OCW en SBB ontwikkelen nieuwe mbo-certificaten. Dit gebeurt in samenwerking met het regionale en/of sectorale bedrijfsleven en onderwijsinstellingen.
- Op basis van de ontwikkelde mbo-certificaten worden vervolgens door mbo-instellingen onderwijsprogramma's en leermiddelen ontwikkeld. De mbo-instellingen moeten om in aanmerking te komen voor deze middelen, een aanvraag indienen met een plan van aanpak. Het plan van aanpak kenmerkt zich door een efficiënte aanpak via de gezamenlijke ontwikkeling van programma's en leermiddelen, kennisdeling, overdraagbaarheid van producten, samenwerking met het regionale en sectorale bedrijfsleven, gemeenten en het UWV in de arbeidsmarktregio.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Het ontwikkelen van toepassingen van de skillstaal, toegankelijker vrijstellingenbeleid en doorontwikkeling mbo-certificaten hebben

allen geen effect op reguliere bekostiging van het mbo, omdat het onderwijs allemaal niet-bekostigd is (derde leerweg). Dit betekent dat werkgevers en/of individuen de kosten zelf dragen (soms met support van een regeling, bijvoorbeeld van vakdepartementen, lokale of sectorale financiële regelingen).

- Voor de het ontwikkelen van toepassingen van de skillstaal is een regeling van in totaal €16 miljoen nodig voor drie jaar. Er zijn vijf categorieën partijen die skillstoepassingen ontwikkelen (opleiders, intermediairs, werkgevers, sectorpartijen, publieke arbeidsmarktdienstverleners). Per categorie worden acht subsidies verstrekt van maximaal €0,4 miljoen. Hiermee worden de kosten gedekt voor inhuur van IT-expertise, projectmanagement en communicatie.
- Voor een toegankelijker vrijstellingenbeleid is gedurende drie jaar in totaal €3 miljoen nodig. Hiermee kan een bureau met een team van vijf tot zeven mensen veertig weken lang de mbo-instellingen trainen.
- Voor de doorontwikkeling van de mbo-certificaten is extra capaciteit bij SBB nodig. In het eerste jaar wordt een verkenning uitgevoerd naar de succesfactoren. In het tweede en derde jaar worden vervolgens de certificaten ontwikkeld. Hiervoor wordt gedurende drie jaar zes fte beschikbaar gesteld à €0,1 miljoen (totaal €0,6 miljoen per jaar).
- Samenwerkingsverbanden van mbo-instellingen en bedrijven ontvangen middelen voor de ontwikkeling van onderwijsprogramma's voor mbo-certificaten. Zij ontvangen maximaal €1 miljoen per samenwerkingsverband voor drie jaar. Er worden maximaal 35 samenwerkingsverbanden bekostigd die allen, ieder jaar drie fte kunnen inzetten.
- Uit het plan van aanpak blijkt hoe de samenwerking wordt vormgegeven met het bedrijfsleven, het UWV en gemeenten in de verschillende regio's voor het ophalen van de vraag en hoe kennisdeling en openbaarmaking van ontwikkelde producten wordt geborgd.
- Middelen kunnen alleen ingezet worden voor de gezamenlijke ontwikkeling van opleidingsprogramma's in de derde leerweg, ze kunnen niet ingezet worden voor uitvoering van opleidingen in de derde leerweg.
- Voor uitvoering van de opleidingen in de derde leerweg ontvangen bekostigde mbo-instellingen geen bekostiging. De kosten voor uitvoering worden betaald door de deelnemers, werkgevers, of betrokken partijen als gemeenten, het UWV, of O&O-fondsen.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
<i>Skillstaal</i>	5,3	5,3	5,3	0	0	0	2027
<i>Vrijstellingenbeleid</i>	1	1	1	0	0	0	2027
<i>Mbo-certificaten</i>	12,3	12,3	12,3	0	0	0	2027

BELEIDSOPTIE 14: WENDBAAR OPLEIDEN: BREED TOEPASBARE VAARDIGHEDEN OPNEMEN IN KWALIFICATIEDOSSIER (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Breed toepasbare vaardigheden worden op uniforme wijze opgenomen in de kwalificatiedossiers. De Minister van OCW geeft SBB de opdracht om dit mee te nemen in de aanpassingen van de kwalificatiedossiers. Dit wordt verankerd in de onderliggende Regeling vaststelling kwalificatiedossiers en opleidingsdomeinen 2016.

Breed toepasbare vaardigheden zijn bijvoorbeeld analytische vaardigheden, interpersoonlijke vaardigheden.⁸³ Door in de kwalificatiedossiers de relatie tussen de beroepsinhoudelijke kwalificatie-eisen en de benodigde breed toepasbare vaardigheden inzichtelijk te maken, kunnen onderwijsinstellingen hun onderwijsprogramma's en curricula scherper inrichten. Zo wordt in elke opleiding voldoende aandacht voor breed toepasbare beroepsvaardigheden gegarandeerd.

In de regelgeving over de vaststelling van kwalificatiedossiers wordt opgenomen dat de breed toepasbare beroepsvaardigheden standaard onderdeel worden van de kwalificatiedossiers, zodat deze bij nieuwe kwalificatiedossiers direct worden geïncorporeerd.

De looptijd van het doorlichten van de kwalificatiedossiers ligt rond de vier jaar. Jaarlijks zal het ministerie van OCW monitoren hoeveel dossiers reeds zijn aangepast.

RATIONALE

- Beroepsopleidingen moeten niet alleen opleiden voor het (eerste) beroep, maar moeten er ook voor zorgen dat mensen wendbaar zijn op de arbeidsmarkt en jongeren in staat stellen zich een leven lang te ontwikkelen.
- Studenten die beschikken over voldoende breed toepasbare beroepsvaardigheden zijn meer wendbaar op de arbeidsmarkt.⁸⁴ Zij kunnen sneller inspelen op veranderingen in het beroep en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.
- Het is daarom belangrijk dat in de beroepsopleidingen voldoende aandacht is voor breed toepasbare beroepsvaardigheden zoals cognitieve/analytische vaardigheden, digitale vaardigheden, interpersoonlijke vaardigheden en loopbaancompetenties.
- Studenten in het mbo doen deze vaardigheden doorgaans op terwijl ze leren voor een beroep. Welke breed toepasbare beroepsvaardigheden (denk aan probleemoplossende of interpersoonlijke vaardigheden) zij verwerven is echter niet transparant.
- Door in de kwalificatiedossiers inzichtelijk te maken bij welke kwalificatie-eisen het gaat om welke breed toepasbare beroepsvaardigheden kunnen onderwijsinstellingen gericht hun

⁸³Bakens, J., Cörvers, F., Fouarge, D., & Levels, M. (2023). *ROA Visie Talentvraag 2040*. ROA Reports Vol. 2023 No. 002

⁸⁴ Onderzoeksprogramma arbeidsmarkt Zorg & Welzijn. (2021). *Wendbaar opleiden voor de toekomst*

onderwijsprogramma's en curricula hierop inrichten. Ook wordt zo gegarandeerd dat elke student breed toepasbare beroepsvaardigheden opdoet.

- Als blijkt dat in bepaalde kwalificatiedossiers te weinig breed toepasbare vaardigheden aan bod komen, kunnen hiervoor passende oplossingen gezocht worden. Dit kan een aanpassing van het hele kwalificatiedossier zijn en/of een aanpassing in het onderwijsprogramma.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Studenten leren in elke beroepsopleiding breed toepasbare vaardigheden die hen in staat stellen om te gaan met een voortdurend veranderende arbeidsmarkt en samenleving. Zo worden mbo-studenten in staat gesteld hun eigen loopbaan vorm te geven.
- De op dezelfde wijze beschreven breed toepasbare vaardigheden kunnen eenvoudiger worden meegenomen naar een volgende opleiding. De reeds opgedane competenties hoeven niet opnieuw aangeleerd te worden. De overstap voor studenten bij switch of instroom na uitval wordt soepeler.
- Ook kan het uniformeren van vaardigheden die voor meerdere beroepen relevant zijn (bijvoorbeeld klantcontact) de wendbaarheid van mbo-afgestudeerden op de arbeidsmarkt vergroten.

Neveneffecten

- Mogelijk kunnen instellingen onderwijsprogramma's van verschillende opleidingen bij gelijke of verwante breed toepasbare vaardigheden op onderdelen samenvoegen en doelmatiger organiseren. Dit kan helpen bij het in stand houden van opleidingen in tijden van krimp.
- Het incorporeren van breed toepasbare vaardigheden kan instellingen vraagstukken opleveren in hun personeelsbeleid. Het aanleren van breed toepasbare vaardigheden wordt een (formeel) nieuwe taak voor docenten.

UITVOERING

- SBB maakt, eventueel met hulp van een externe partij, per kwalificatiedossier transparant welke breed toepasbare vaardigheden de kwalificaties bevatten, bijvoorbeeld via CompetentNL. De looptijd hiervan ligt rond de vier jaar.
 - SBB past hun reglement voor het maken van kwalificatiedossiers aan. Hierin wordt opgenomen dat breed toepasbare vaardigheden onderdeel moeten zijn van het kwalificatiedossier.
 - De breed toepasbare beroepsvaardigheden zijn vaak nauw verbonden met vakinhoudelijke kennis en vaardigheden. Het
-

aanleren ervan door docenten en praktijkbegeleiders moet daarom gebeuren in een beroepsgerichte context.⁸⁵

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Er wordt rekening gehouden met het aannemen van twee fte bij SBB voor het doorlichten van de kwalificatiedossiers voor een looptijd van vier jaar.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0,2	0,2	0,2	0,2	0	0	2028

⁸⁵ Bakens, J., Cörvers, F., Fouarge, D., & Levels, M. (2023). [ROA Visie Talentvraag 2040](#). ROA Reports Vol. 2023 No. 002

BELEIDSOPTIE 15: KENNISINFRASTRUCTUUR VOOR HET MBO VERSTERKEN (INTENSIVERING)

OMSCHRIJVING

Om onderwijsprofessionals in staat te stellen te innoveren en in te spelen op de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving wordt de kennisinfrastructuur van het mbo verder uitgebouwd en versterkt. De kennisontwikkeling en kennisbenutting van onderwijsprofessionals wordt op twee manieren versterkt.

- A. Er wordt een landelijk kenniscentrum voor het mbo (of breder) ontwikkeld. Hier wordt wetenschappelijke kennis over wat werkt in de onderwijspraktijk van het mbo gebundeld, geordend en vertaald naar praktische handvatten, zodat deze kennis bruikbaar is voor onderwijsprofessionals. Het gaat bijvoorbeeld om effectieve aanpakken op het gebied van pedagogiek, leven lang ontwikkelen, didactiek, LOB, digitalisering en het aansluiten bij de laatste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Het kenniscentrum is een centrale en onafhankelijke plek. De huidige kennis- en expertisepunten die zijn ondergebracht bij de MBO raad, gaan op in dit landelijke kenniscentrum.
- B. Het ministerie van OCW verstrekt de opdracht om een innovatie- en onderzoeksprogramma vorm te geven voor het mbo, zoals dit nu al bestaat voor het hbo. Een dergelijk programma stimuleert praktijkgericht onderzoek⁸⁶ (door docenten) in het mbo. Op basis van kennis en inzichten worden producten en diensten ontwikkeld die ervoor zorgen dat docenten hun onderwijs sneller en beter kunnen aansluiten op technologische ontwikkelingen. Het vormgeven van het innovatie- en onderzoeksprogramma wordt gedaan in afstemming met NWO en sluit waar mogelijk inhoudelijk aan bij de programma's van het hbo en de universiteiten.

RATIONALE

- Door de versterkte kennisinfrastructuur krijgen onderwijsprofessionals meer zicht op effectieve interventies in de onderwijspraktijk van het mbo, waardoor ze die kennis beter benutten. Dit komt ten goede aan de onderwijskwaliteit (inclusief een betere aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt).
- Onderwijsprofessionals ontwikkelen een onderzoekende houding door zelf onderzoek te doen. Dit draagt bij aan het versnellen en benutten van kennis. Door bij te dragen aan innovatie van de beroepspraktijk, ontwikkelen ze bovendien kennis en inzichten over waar nieuwe beroepen ontstaan en wat aankomende beroepsbeoefenaars nodig hebben voor het uitoefenen van hun vak. Hiermee kunnen ze de opleidingen sneller en beter laten aansluiten bij technologische ontwikkelingen.
- Er ontstaat één landelijk, onafhankelijk kennispunt.

⁸⁶ Bij praktijkgericht onderzoek wordt onderzoek gedaan op basis van vragen uit de praktijk en waarbij de opbrengst direct kan worden toegepast in het onderwijs. Van Swet, J. & Munneke, L. (2017). *Praktijkgericht onderzoeken in het onderwijs*

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Het toerusten van onderwijsprofessionals om op basis van bewezen methoden te kunnen innoveren en onderzoeken, zodat de onderwijskwaliteit versterkt wordt en het mbo kan inspelen op de veranderende arbeidsmarkt en samenleving.
- Betere aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt en de samenleving.

Neveneffecten

- Deze optie kan leiden tot werkdruk. Professionalisering in het onderwijs verloopt over het algemeen stroef, omdat het moeilijk is om docenten vrij te spelen. Dit is een belangrijk aandachtspunt bij de invoering.

UITVOERING

- Het ministerie van OCW verstrekt een opdracht om een innovatie- en onderzoeksprogramma vorm te geven voor het mbo. Dit wordt gedaan in afstemming met NWO.
- Het ministerie van OCW ontwikkelt een landelijk kenniscentrum.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- De kosten voor het landelijke kenniscentrum zijn gebaseerd op onderzoek van de Galan Groep naar de ontwikkeling van een kenniscentrum.⁸⁷ Hierbij wordt uitgegaan van de kosten die eerder gemaakt zijn voor het expertisecentrum Education Endowment Foundation (EEF). De EEF is één van de voorbeelden in het rapport over de kennisinfrastructuur voor het onderwijs. De jaarlijkse kosten hiervoor bedragen €15 miljoen.
- Daarnaast wordt door de Galan Groep €5 miljoen gerekend om sectorspecifieke kennis te ontwikkelen. Wanneer ervoor gekozen wordt om het kenniscentrum voor meer onderwijssectoren beschikbaar te maken, zal dit bedrag dus omhoog gaan. In deze berekening is alleen rekening gehouden met het mbo.
- Voor de jaren 2025 tot en met 2027 is de bestaande subsidie voor de kennispunten van het benodigde bedrag afgehaald, aangezien deze punten opgaan in het kenniscentrum. Het gaat om €5 miljoen in 2025 en €1,5 miljoen in 2026 en 2027.
- Er is tijd nodig om het kenniscentrum te ontwikkelen. Daarom is er een ingroeipad aangehouden van 25%, 50%, 75%, 100%.
- De kosten voor het innovatie- en onderzoeksprogramma zijn gebaseerd op de bestaande onderzoeksprogramma's bij het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO). Hier wordt onderzoek gedaan naar zes thema's, waaronder Technologie in het onderwijs en De school als lerende en professionele organisatie. Dergelijk themaonderzoek kan vergeleken worden met het op te zetten programma. In het eerste jaar is het bedrag lager: het is niet de verwachting dat in het eerste jaar gelijk een

⁸⁷ Galan Groep. (2021). *Omwille van goed onderwijs*

volledig onderzoeksprogramma wordt uitgevoerd, aangezien het geheel nog opgezet moet worden.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
<i>A: Landelijk kenniscentrum</i>	5	5	13,5	18,5	20	20	2028
<i>B: Innovatie- en onderzoeksprogramma</i>	1,5	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2025

BELEIDSOPTIE 16: VERSTERK LEVENOVAARDIGHEDEN VOOR FYSIEKE, MENTALE EN FINANCIËLE GEZONDHEID VAN STUDENTEN (BUDGETNEUTRAAL)

OMSCHRIJVING

Er wordt een pilot gestart waarmee door middel van onderzoek in de praktijk een menukaart wordt ontwikkeld met effectieve interventies op het gebied van levensvaardigheden.

Er is op dit moment geen bewezen (uniforme) methode hoe de fysieke, mentale en financiële gezondheid van studenten in het onderwijs kan worden versterkt. Door het inrichten van een pilot worden mbo-instellingen gestimuleerd om de fysieke, mentale en financiële gezondheid van mbo-studenten te verbeteren. Instellingen zetten in de pilot diverse methodes en acties in hun eigen regionale context in om de levensvaardigheden van studenten rond gezondheid, weerbaarheid en financiën te vergroten. Voorbeelden van mogelijke acties zijn lessen over het omgaan met onzekerheid, het beschikbaar stellen van gymzalen voor sportactiviteiten in de avonden en het samen doen van belastingaangifte.

Door in de pilot (bijvoorbeeld via actiegericht leren⁸⁸) direct onderzoek te doen naar deze methodes en acties in de praktijk wordt er een menukaart ontwikkeld met effectieve vormen om studenten toe te rusten met levensvaardigheden. Zo doen onderwijsprofessionals in de pilot direct kennis op over de effectiviteit van verschillende methodes. Ook kan de menukaart bij latere keuzes over de inbedding van levensvaardigheden richtinggevend zijn.

Een aandachtspunt is de afbakening van de acties rondom levensvaardigheden: het onderwijs is niet (alleen) verantwoordelijk voor het stimuleren van deze vaardigheden bij studenten. Ook ouders, zorginstellingen en maatschappelijke organisaties hebben hier een rol in. Hier dient voorafgaand aan de pilot een duidelijke begrenzing in te worden gemaakt.

RATIONALE

- Er is sprake van systematische verschillen in gezondheid en levensverwachting, afhankelijk van iemands sociaal economische status (SES). Opleidingsniveau correleert met gezondheid en levensverwachting. Slechte fysieke en mentale gezondheid beïnvloeden de kans op werk en het kunnen meedoen in de samenleving. Ook zorgt de ongelijkheid voor kosten voor de samenleving als geheel. Mensen in een kwetsbare sociaaleconomische positie hebben bijvoorbeeld een groter risico op mentale gezondheidsproblemen.⁸⁹ In het mbo kampt één op de vijf studenten met serieuze mentale problemen.⁹⁰ Mbo-studenten benutten hun financiële rechten onvoldoende en lopen hierdoor onnodig een financiële achterstand op. In 2021 deed één op de

⁸⁸ Bekman, A. (2013). *Vensters op organisaties*.

⁸⁹ SEO. (2021). *Gezondheidsproblemen personen met een lage sociaal-economische status*

⁹⁰ Ministerie van OCW. (2023). *Nationaal Programma Onderwijs Vierde voortgangsrapportage*

drie mbo-studenten belastingaangifte tegenover 51% van de studenten in het hoger onderwijs.⁹¹

- Het onderwijs speelt een belangrijke rol om studenten de handvatten te bieden die nodig zijn om in de samenleving te functioneren als zelfstandig burger. Dit geldt in het bijzonder voor het mbo, met relatief veel studenten met een lagere SES. Daarom is het nodig om studenten in het mbo toe te rusten met levensvaardigheden.

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Zicht krijgen op bewezen effectieve methodes om studenten toe te rusten met levensvaardigheden in het mbo, zodat instellingen kunnen bijdragen aan:
 1. Een betere fysieke, mentale en financiële gezondheid van mbo-studenten gedurende hun studietijd en in de toekomst.
 2. Minder kosten voor de samenleving door middel van aandacht voor preventie op het gebied van mentale en fysieke gezondheidsklachten.
 3. Het vergroten van de kansengelijkheid van mbo-studenten en het verkleinen van de verschillen tussen verschillende type geschoolden.

Neveneffecten

- Gevaar van overladenheid van de generieke eisen en het overvragen van docenten.
- Groeiende invloed/rol van het onderwijs/de overheid in het persoonlijke leven van een student.

UITVOERING

- De voorwaarden en vereisten van de pilot moeten nader worden vormgegeven.
- De pilot levert een menukaart op van bewezen effectieve methoden en acties.
- Ook wordt de pilot geëvalueerd waarna wordt bezien of en hoe mentale, fysieke en financiële gezondheid in het curriculum wordt verankerd of dat andere instrumenten passender zijn.
- Het is mogelijk de ontwikkeling en de verspreiding van de menukaart te koppelen aan de kennisinfrastructuur (beleidsoptie 14).

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Er wordt uitgegaan van een pilot van drie jaar bij tien instellingen. Deze instellingen krijgen middelen beschikbaar voor het aanstellen van vijf fte à €0,1 miljoen. Er zijn geen middelen gereserveerd voor de periode na de pilot, aangezien dat afhankelijk is van de uitkomsten van de pilot.

⁹¹ Nibud. (2021). *Rapport Nibud Mbo-onderzoek*; Deloitte, Nibud & Universiteit Leiden. (2023). *Herstel van Balans. De financiële gezondheid van Nederland in onzekere tijden*

- De instellingen kunnen ervoor kiezen om het bedrag volledig aan de fte uitgeven, maar hebben ook de mogelijkheid om de middelen deels aan fte en deels aan methoden en acties uit te geven. Uiteraard moet dit wel volgen uit de pilot en dienen de instellingen zich hierover te verantwoorden.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
0	5,0	5,0	5,0	0	0	2028

BELEIDSOPTIE 17: SCHAKELJAAR VOOR ANDERSTALIGEN (INTENSIVERING)

OMSCHRIJVING

Met deze beleidsoptie wordt een nieuwe onderwijsvoorziening bij mbo-instellingen voor niet-inburgeringsplichtige⁹² anderstalige studenten gecreëerd. Het schakeljaar duurt een jaar en is een voltijdse onderwijsvoorziening gericht op beheersing van de Nederlandse taal, kennismaking met de beroepsopleidingen in het mbo en voorbereiding op instroom in een beroepsopleiding op niveau 2, 3 of 4 in het gekozen domein.

Het schakeljaar richt zich specifiek op anderstalige studenten (Nederlands als tweede taal, NT2) zonder erkend diploma van een vooropleiding en die dus ook geen startkwalificatie hebben⁹³. Het zijn anderstaligen in de leeftijd van 16 tot 23 jaar⁹⁴ die de Nederlandse taal nog onvoldoende beheersen en de cognitieve capaciteiten hebben voor een beroepsopleiding op mbo 2, 3 of 4. Dit schakeljaar vervangt de instroom van deze groep in een entreeopleiding, waar zij niet op hun plek zitten. Studenten die inburgeringsplichtig zijn horen niet bij de doelgroep. Voor de inburgeringsplichten is er al een bestaande voorziening, namelijk de publiek-private onderwijsroute.

RATIONALE

- De doelgroep anderstaligen zal de komende jaren toenemen in het mbo vanwege de toename van het aantal migranten.⁹⁵ Doordat deze groep geen diploma van een vooropleiding heeft, zijn zij aangewezen op de drempelloze entreeopleiding of op de onderwijsroute (indien zij inburgeringsplichtig zijn). De entreeopleiding is niet bedoeld als taalvoorziening.
- Een deel van de doelgroep beschikt echter over cognitieve capaciteiten passend bij mbo 2, 3 of 4, maar is vanwege gebrek aan beheersing van de Nederlandse taal⁹⁶ niet toelaatbaar tot mbo 2, 3 of 4. Gebrek aan een passend aanbod leidt tot onderbenutting van talent, meer voortijdig schoolverlaten⁹⁷ en een slechtere positie op de arbeidsmarkt. Een structurele onderwijsvoorziening voor anderstalige studenten verlaagt de druk op de entreeopleidingen (verschuiving in studentenstroom) en biedt anderstaligen de kans om sneller op niveau een mbo-diploma te halen.
- Studenten die kort in Nederland zijn hebben vaak een onvolledig beeld van beroepen in Nederland. Daarom is kennismaken met het beroepsonderwijs ook onderdeel van het schakeljaar. Dit beperkt de kans op switch in het mbo.

⁹² Studenten van binnen de Europese Unie zijn niet-inburgeringsplichtig. Momenteel zijn ook Oekraïners niet-inburgeringsplichtig.

⁹³ Dit is een diverse doelgroep. Een deel van de studenten stroomt vanuit de internationale schakelklassen door naar het mbo zonder vo-diploma, een deel komt ongediplomeerd vanuit het buitenland meteen naar het mbo en een deel heeft in het land van herkomst een niet-erkend diploma gehaald.

⁹⁴ Dit sluit aan bij definitie van voortijdig schoolverlater.

⁹⁵ Ministerie van OCW. (2023). *Kamerbrief bij Toekomstverkenning voor middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap*

⁹⁶ Nederlands telt mee in de diploma-eisen van mbo 2, 3 en 4. Bij toelating maakt de instelling een inschatting of de anderstalige student binnen de wettelijk vastgestelde opleidingsduur in staat is om minimaal 2F-niveau te behalen. Studenten die bij aanvang van de opleiding dicht tegen dit 2F-niveau aan zitten kunnen NT2-ondersteuning krijgen tijdens de opleiding.

⁹⁷ Het percentage vsv binnen de entreeopleiding is 24%, waarbij instellingen aangeven veel anderstaligen binnen deze groep te zien (geen percentage beschikbaar). Ministerie van OCW. (2023a). *Kamerbrief Hoofdlijnen aanvalsplan voorkomen voortijdig schoolverlaten en begeleiden naar een kansrijke toekomst*

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Kansengelijkheid vergroten door te voorkomen dat het taalniveau het uiteindelijke opleidingsniveau bepaalt.
- Basisvaardigheden van anderstalige studenten verbeteren.
- Kans op ongediplomeerde uitval verkleinen.
- Betere en snellere benutting van talent voor (tekorten op) de arbeidsmarkt.

Neveneffecten

- Voor studenten in de leeftijd van 16 tot 18 jaar met een mbo-profiel biedt het schakeljaar een alternatief voor het onderwijs in internationale schakelklassen (ISK's) in het voortgezet onderwijs. Met name voor studenten met een die een opleiding op niveau 2, 3 of 4 aankunnen, zal het schakeljaar van meerwaarde zijn.
- Voor inburgeringsplichtige studenten bestaat de publiek-private onderwijsroute. Het schakeljaar dat wordt geïntroduceerd in deze beleidsoptie is niet bedoeld voor inburgeringsplichtige jongeren. Kanttekening hierbij is dat de opleidingsmogelijkheden voor anderstalige studenten verder versnipperen.
- Het tekort aan NT2-docenten zal verder toenemen.

UITVOERING

- De Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) dient gewijzigd te worden, omdat het nu niet is toegestaan om een bekostigde opleiding aan te bieden die niet-diplomagericht is. Een wetswijziging neemt minimaal twee jaar in beslag.
- Er moet een relatie gelegd worden met de Wet inburgering 2021, vanwege eventuele overlap met de onderwijsroute voor inburgeringsplichtigen van 18 jaar en ouder.
- Mbo-instellingen kunnen voor de organisatie van het schakeljaar gebruik maken van ervaringen met de private onderwijsroute en uitbestedingsconstructies ISK-mbo.
- In de uitvoering dient rekening gehouden te worden met de ontwikkelingen binnen het nieuwkomersonderwijs in het po en vo om zo een goede doorstroom naar het mbo te garanderen.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Er wordt een verschuiving van studentenaantallen van de entreeopleiding naar het schakeljaar verwacht. De inschatting is dat 20 tot 30% van de studentenpopulatie in de entreeopleiding in aanmerking komt voor het schakeltraject. Dit komt neer op circa 3.000 tot 4.500 studenten. Dit is gebaseerd op eerder onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs naar de samenstelling van de studentenpopulatie in de entreeopleiding⁹⁸, met de aanname dat de trend van de doorstroom vanuit de ISK's naar de entreeopleiding door toegenomen migratie inmiddels verder is opgelopen.

⁹⁸ Inspectie van het Onderwijs (2018). [Themaonderzoek entreeopleidingen. Inventariserend onderzoek naar het loopbaanperspectief van de entreestudent](#)

- De kosten voor het schakeljaar zijn gelijk aan die van de entreeopleiding. Er komen per saldo niet meer studenten bij. Na afronding van het schakeljaar worden meer studenten op niveau 2, 3 en 4 verwacht. Deze meerkosten worden gecompenseerd door minder uitval en minder switch.
- Voor deze beleidsoptie zullen onderwijsinstellingen (beperkte) extra kosten moeten maken om een nieuwe onderwijsvoorziening op te richten en te coördineren. Uitgangspunt is dat dit gemiddeld één fte aan inzet kost per ROC.
- Uitgaande van de handleiding overheidstarieven bedragen de kosten €0,1 miljoen per fte (50 instellingen x €0,1 miljoen = €5 miljoen).
- In 2024 gaat het om opstartkosten voor de onderwijsinstellingen.

In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
3	5	5	5	5	5	2025

BELEIDSOPTIE 18: GEEN BEKOSTIGING VOOR 27 OF 30 JAAR EN OUDER OP NIVEAU 3 EN 4 MET EEN STARTKWALIFICATIE (BESPARING)

OMSCHRIJVING

Mbo-instellingen ontvangen voortaan geen bekostiging voor studenten op niveau 3 en 4 van 27, dan wel 30 jaar en ouder. Er wordt een uitzondering gemaakt voor studenten die nog geen startkwalificatie hebben. Zij volgen vaak een (bbl-)opleiding in het kader van om- en bijscholing. De studenten van 27, dan wel 30 jaar en ouder vallen vanaf het moment dat deze beleidsoptie wordt ingevoerd onder het niet-bekostigde onderwijs. Dit is een stelselwijziging die moet worden geregeld in de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) en het Uitvoeringsbesluit WEB.

In de opleidingen op entreeniveau en niveau 2 zit een grotere groep kwetsbare studenten zonder startkwalificatie. Daarom wordt deze maatregel niet op deze niveaus toegepast.

Door deze maatregel wordt het aantal studenten dat voor publieke bekostiging in aanmerking komt lager. Hierdoor treedt een besparing op.

RATIONALE

- Deze beleidsoptie moet ertoe leiden dat werkgevers meer verantwoordelijkheid gaan dragen voor om- en bijscholing van studenten boven de 27 of 30 jaar, direct of bijvoorbeeld via O&O fondsen. Deze doelgroep volgt op dit moment vaak een opleiding in de bbl en is veelal in dienst bij een werkgever.
 - De leeftijdsgrens tot 27 jaar (variant A) sluit aan bij de leeftijdsgrens tot wanneer studenten gemeld moeten worden bij de Doorstroompunten van de Regionale Meld- en Coördinatie (RMC-)functie.
 - De leeftijdsgrens tot 30 jaar (variant B) sluit aan bij de leeftijdsgrens tot wanneer studenten studiefinanciering kunnen ontvangen.
 - Voor studenten die geen startkwalificatie hebben ontvangt een instelling altijd bekostiging, ook als zij ouder zijn dan de ingestelde leeftijdsgrens. Een startkwalificatie biedt een betere kans op de arbeidsmarkt en in de samenleving.⁹⁹
 - In het hbo en wo bekostigt de overheid één bachelor- en één masteropleiding. Opleidingen gericht op omscholing worden in de praktijk veelal door bedrijven bekostigd. Deze maatregel vergroot dus de gelijkwaardigheid tussen het mbo en het hbo en wo, vanuit de aanname dat het studenten boven de 27 of 30 jaar vaak al een startkwalificatie hebben.
-

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- De maatregel zorgt voor een besparing.
-

⁹⁹ LPBL. (2020). *MKBA Regionaal VSV-programma West-Brabant*

-
- Bedrijven hebben behoefte aan voldoende gekwalificeerd personeel. Oudere studenten volgen bijvoorbeeld een opleiding wanneer zij willen omscholen naar een arbeidsplek in een (maatschappelijke) tekortsector. Wanneer de werkgever deze kosten gaat dragen (in plaats van de overheid), levert het bedrijfsleven een grotere bijdrage aan het wegwerken van de arbeidsmarkttekorten.
 - Potentiële arbeidskrachten die zich willen laten omscholen kunnen hun opleiding ook zelf bekostigen. Dit kan ervoor zorgen dat er een bewustere keuze wordt gemaakt met betrekking tot de aansluiting op de arbeidsmarkt.

Neveneffecten

- De beleids optie kan leiden tot verminderde deelname aan het onderwijs door de doelgroep (mogelijk richting maatschappelijk tekortsectoren). Dit staat haaks op de wens voor meer leven lang ontwikkelen.
- Als het studenten op niveau 3 en 4 niet lukt om voor hun 27^e dan wel 30^e hun opleiding af te ronden, draaien zij zelf voor de kosten op. Dit kan voor sommige groepen een belemmering zijn.
- Instellingen verbeteren de begeleiding van studenten, zodat zij voor hun 27^e of 30^e tot een afronding van hun niveau 3- of niveau 4-opleiding komen.

UITVOERING

- Deze maatregel vereist een wijziging van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) en het Uitvoeringsbesluit WEB. Met deze wijziging moet onder andere de wettelijke koppeling die nu bestaat tussen het recht op toelating van studenten en het recht op bekostiging voor instellingen, worden losgelaten. Dit neemt minimaal twee jaar in beslag. Dit kan ook langer duren, aangezien het hier om een stelselwijziging gaat.
- De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) voert de rijksbijdrage aan mbo-instellingen uit en dient de wijzigingen in haar systemen te verwerken, wat tijd vraagt voor de invoering.
- Er dienen overzichten te komen van studenten die na hun 27^e dan wel 30^e nog studeren. Daarbij moet inzichtelijk gemaakt worden of deze studenten al een startkwalificatie bezitten. DUO dient hier eveneens haar systemen op aan te passen.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- De benodigde wetswijziging kost minimaal twee jaar. Daarom kan de maatregel op zijn vroegst vanaf 2026 ingaan.
- De besparing is berekend door het aantal verwachte studenten van een latere leeftijd uit de referentieraming te vermenigvuldigen met de prijs die voor hen betaald wordt (in de bol €7.377,- en in de bbl €3.937,-).
- Er wordt gekozen voor een ingroeipad in verband met de studenten die al met een opleiding zijn begonnen. Het bedrag

loopt daarom op van 25%, 50%, 75% naar 100% structureel vanaf 2029.

- Bij deze berekening is een aantal kanttekeningen te plaatsen:
 - Het aantal verwachte studenten naar leeftijd is te vinden in de referentieraming. Hierbij zijn leeftijdscategorieën gehanteerd van 26 tot en met 30 jaar en 31 jaar en ouder. Een precieze uitsplitsing naar leeftijd is op dit moment niet beschikbaar. Hiervoor moet DUO aanpassingen maken in haar systemen. Daarom is voor onderstaande reeks met de volgende aannames gewerkt.
 - Voor de reeks bij variant A is de aanname gedaan dat instellingen voor 80% van de studenten in de groep 26 tot en met 30 jarigen geen bekostiging meer ontvangen. Deze aanname van 80% komt tegemoet aan vier van de vijf jaar in deze leeftijdscategorie.
 - Voor de reeks bij variant B is de aanname gedaan dat 20% van de leeftijdscategorie 26 tot en met 30 jarigen bij de groep 31 jaar en ouder wordt opgeteld. Deze aanname van 20% komt tegemoet aan één van de vijf jaar uit deze leeftijdscategorie.
 - Er zit geen afslag in de reeks op het aantal personen met een startkwalificatie. Op dit moment is niet inzichtelijk wie een startkwalificatie heeft, en wie niet. De verwachting is dat het om een bijzonder kleine groep gaat. Om dit inzichtelijk te maken dient DUO haar systemen aan te passen. In beide varianten is voor deze aanpassing de eerste twee jaar een bedrag opgenomen. De besparing zal lager uitvallen, maar de verwachting is dat dit niet om een groot bedrag zal gaan: de meeste studenten van een latere leeftijd volgen een opleiding in het kader van om- en bijscholing.

In miljoenen euro's (+ is saldooverslechterend)

	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
<i>Variant A: tot 27 jaar</i>	1,25	0,75	-39,8	-75,9	-111,9	-149,3	2029
<i>Variant B: tot 30 jaar</i>	1,25	0,75	-28,4	-53,6	-78,5	-104,2	2029

BELEIDSOPTIE 19: BESPARING OP DE LUMPNUM IN VERBAND MET SAMENHANG KWALITEITSAFSPRAKEN (BESPARING)

OMSCHRIJVING

Er wordt een scherper onderscheid gemaakt tussen wat gefinancierd wordt vanuit de lumpsum en wat vanuit de regeling kwaliteitsafspraken. Mogelijke overlap in financiering kan op deze manier worden voorkomen. Dit levert een besparing op.

Deze besparing kan worden gerealiseerd door het korten van het budget voor de kwaliteitsafspraken of door het lumpsumbudget te korten. In deze beleids optie wordt ervoor gekozen om de lumpsum te korten. Zo blijft er via de kwaliteitsafspraken de mogelijkheid om te sturen op de sector, met gerichte investeringen en afspraken tussen mbo-instellingen en het Rijk. Dit is in lijn met in dit rapport voorgestelde maatregelen, zoals het bevorderen van praktijk in de opleiding en betere studievoorziening.

RATIONALE

- Mbo-instellingen worden vanuit het ministerie van OCW gefinancierd via drie geldstromen: 1) via de lumpsum (basisfinanciering, denk bijvoorbeeld aan materiaal en personeel), 2) via aanvullende bekostiging zoals de kwaliteitsgelden (gerichte investeringen in kwaliteitsverbetering) en 3) via specifieke subsidieregelingen ten behoeve van doelgroepenbeleid.
 - In bepaalde gevallen komt het voor dat een activiteit zowel via de lumpsum (basis op orde) als via de kwaliteitsgelden (extra impuls) wordt gefinancierd. Dit kan tot mogelijke overlap in de financiering leiden, zeker wanneer de extra impuls na verloop van tijd steeds meer onderdeel wordt van regulier beleid en dus (deels) via de lumpsum kan worden gefinancierd.
 - Deze beleids optie gaat deze overlap tegen. Dit vergroot de doelmatigheid van de besteding van de middelen en moet ertoe leiden dat er scherper gestuurd kan worden op het totale financieringspakket van mbo-instellingen en betreffende verantwoordings- en sturingselementen.
-

EFFECTEN

Bedoelde effecten

- Een efficiëntere vormgeving van het stelsel, waarbij overlap in verschillende bekostigingsstromen zoveel mogelijk wordt tegengegaan. Daardoor treedt een besparing op.
 - Behoud van sturingsmogelijkheden in de financiering, door te korten op de lumpsum en de sturing via de kwaliteitsafspraken te laten bestaan.
-

Neveneffecten

- Doordat instellingen minder lumpsummiddelen ontvangen bestaat er een risico op verlies van kwaliteit en/of toegankelijkheid. Dat geldt in het bijzonder voor instellingen die kampen met krimp.

UITVOERING

- DUO zal de uitkeringen aan instellingen moeten aanpassen.

BUDGETTAIRE GEVOLGEN

- Het is technisch gezien mogelijk om per 2025 de lumpsum te verlagen. Tegelijkertijd lopen de gemaakte kwaliteitsafspraken tot en met 2027 en zijn er rond de kwaliteitsagenda samenhangende afspraken met het veld gemaakt over de totale bekostiging (inclusief de lumpsum). Daarom gaat de beleidsoptie ervan uit dat de besparing in gaat per 2028.
- In de Regeling kwaliteitsafspraken is tot en met 2027 €142 miljoen opgenomen voor carrièreperspectief. Dit budget vervangt per 1 januari 2024 de Regeling salarismix. Met deze middelen voor carrièreperspectief hebben mbo-instellingen structureel hun loonebouw opgehoogd met verplichtingen naar het onderwijspersoneel. Dit bedrag wordt buiten beschouwing gelaten bij de te berekenen korting op de lumpsum.
- De besparing is als volgt berekend. Vanaf 2028 is er in de begroting een structureel bedrag van €540 miljoen beschikbaar als investeringsbudget voor kwaliteitsafspraken. Hier is vervolgens eerst de bijdrage voor het carrièreperspectief vanaf gehaald (€142 miljoen). Vervolgens is er een korting van 25% en 50% op het overgebleven bedrag (€398 miljoen) toegepast. Er zou eventueel voor een ander percentage gekozen kunnen worden.

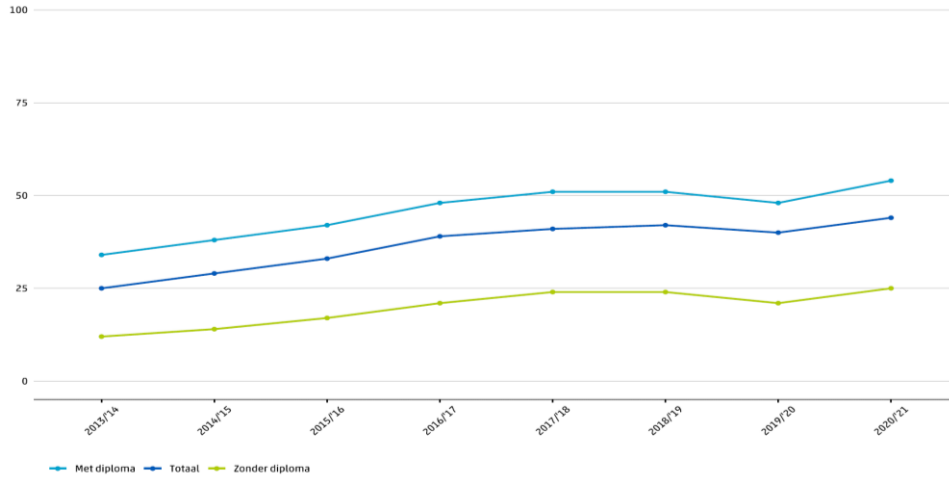
In miljoenen euro's (+ is saldoverschlechterend)

	2024	2025	2026	2027	2028	Struc	Struc per
<i>Variant A:</i> <i>Een korting van 25%</i>	0	0	0	0	-99,5	-99,5	2028
<i>Variant B:</i> <i>Een korting van 50%</i>	0	0	0	0	-199	-199	2028

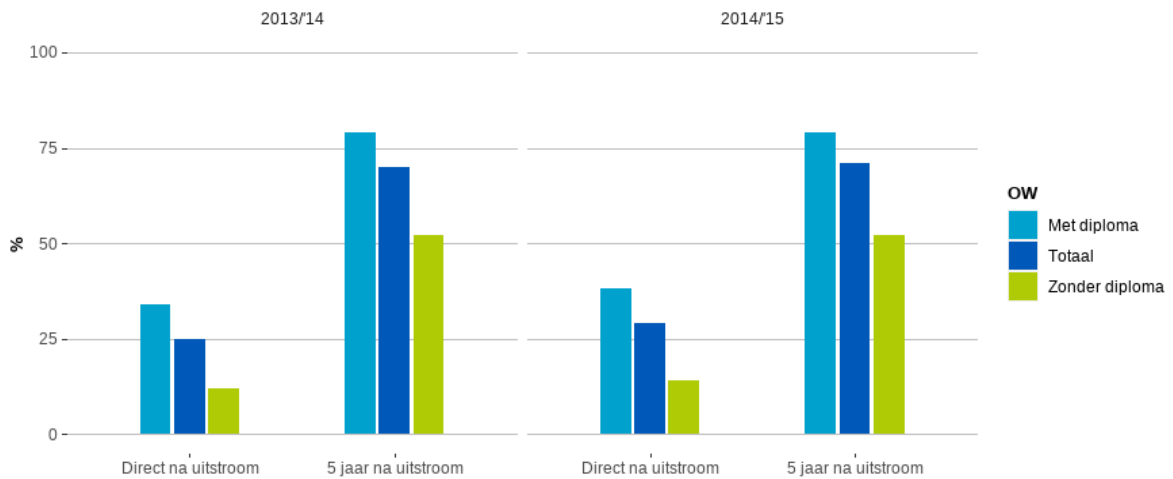
Vorbereiding op de arbeidsmarkt

Vershil naar leerweg

ECONOMISCHE ZELFSTANDIGHEID BOL

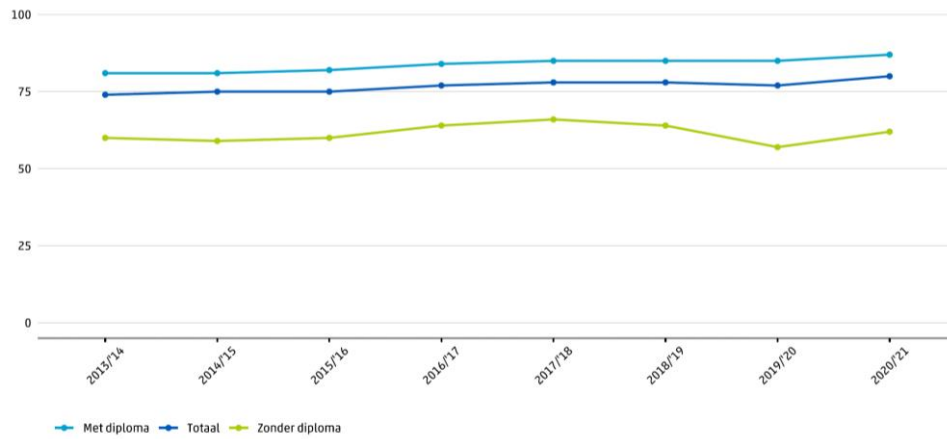

Figuur 4 - Aandeel economisch zelfstandige bol-studenten, wel en geen diploma, direct na uitstroom (CBS, 2023)

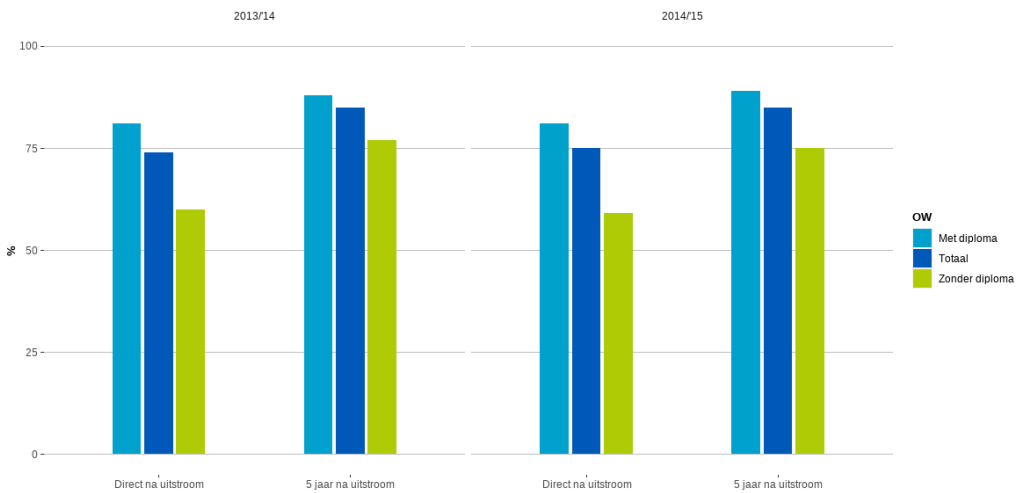

Figuur 5 - Aandeel economisch zelfstandige bol-uitstromers, wel en geen diploma, direct en vijf jaar na uitstroom (CBS, 2023)

ECONOMISCHE ZELFSTANDIGHEID BBL

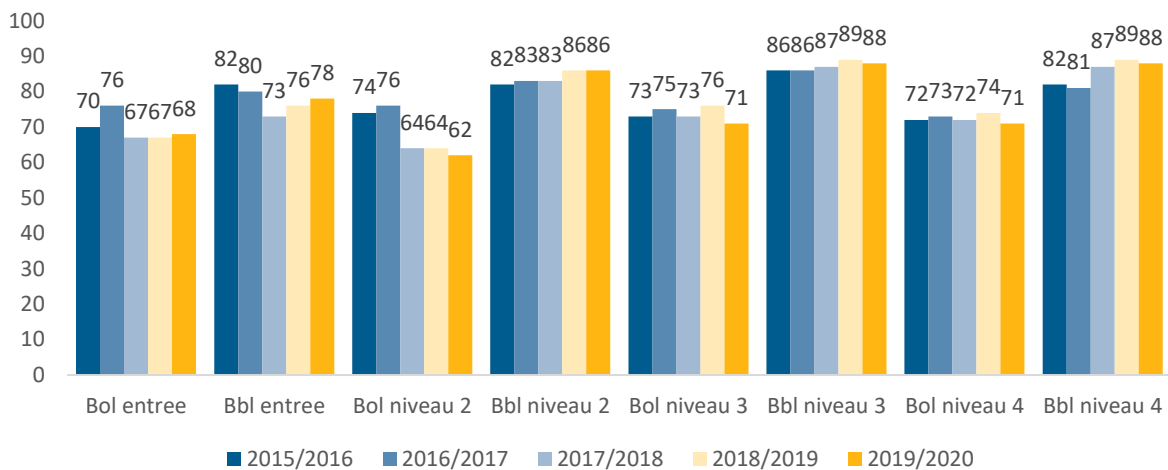

Figuur 6 - Aandeel economisch zelfstandige bbl-studenten, wel en geen diploma, direct na uitstroom (CBS, 2023)

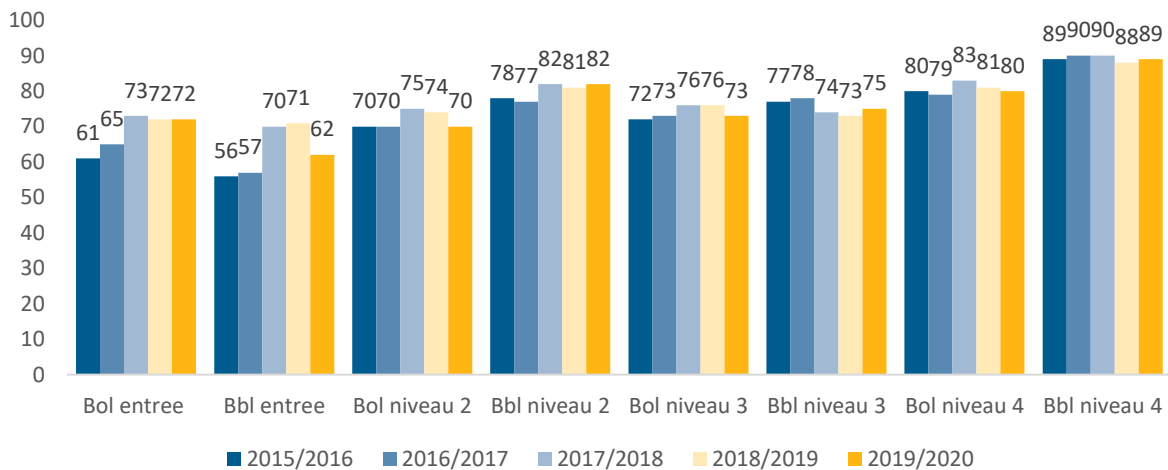

Figuur 7 - Aandeel economisch zelfstandige bbl-uitstromers, wel en geen diploma, direct en vijf jaar na uitstroom (CBS, 2023)

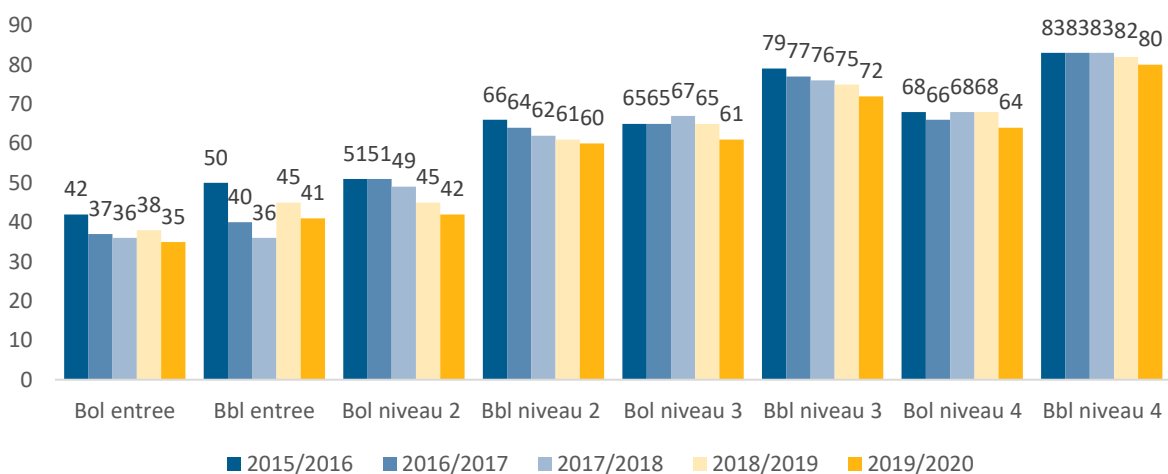
PERCEPTIE AANSLUITING HUIDIGE FUNCTIE EN OPLEIDING NAAR LEERWEG (GEMETEN 1,5 JAAR NA AFSTUDEREN)

Figuur 8 - Percentage aansluiting opleiding huidige functie is voldoende/goed (1,5 jaar na afstuderen) naar leerweg (ROA, 2023)

Figuur 9 - Percentage huidige functie is minimaal op eigen niveau (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar leerweg (ROA, 2023)

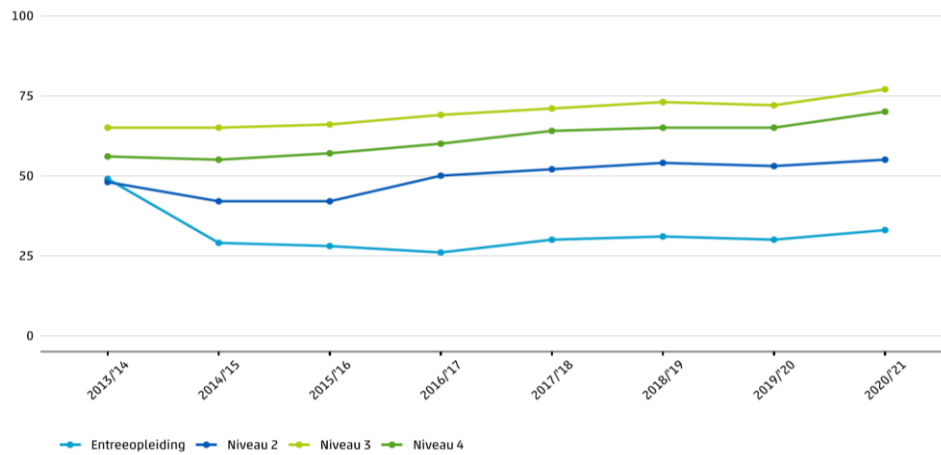

Figuur 10 - Percentage huidige functie is binnen eigen of verwante opleidingsrichting (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar leerweg (ROA, 2023)

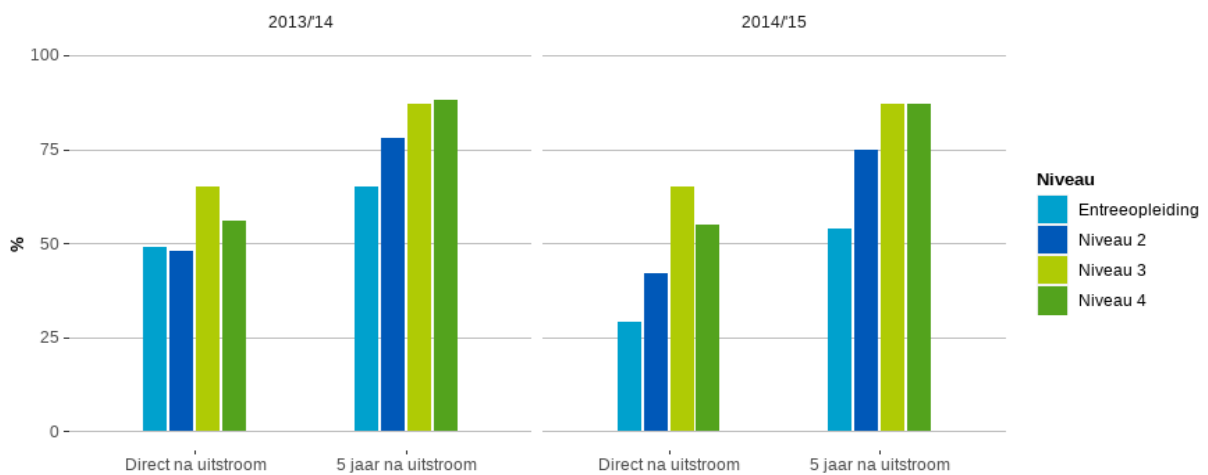
Voorbereiding op de arbeidsmarkt

Verskil naar niveau

ECONOMISCHE ZELFSTANDIGHEID NAAR NIVEAU

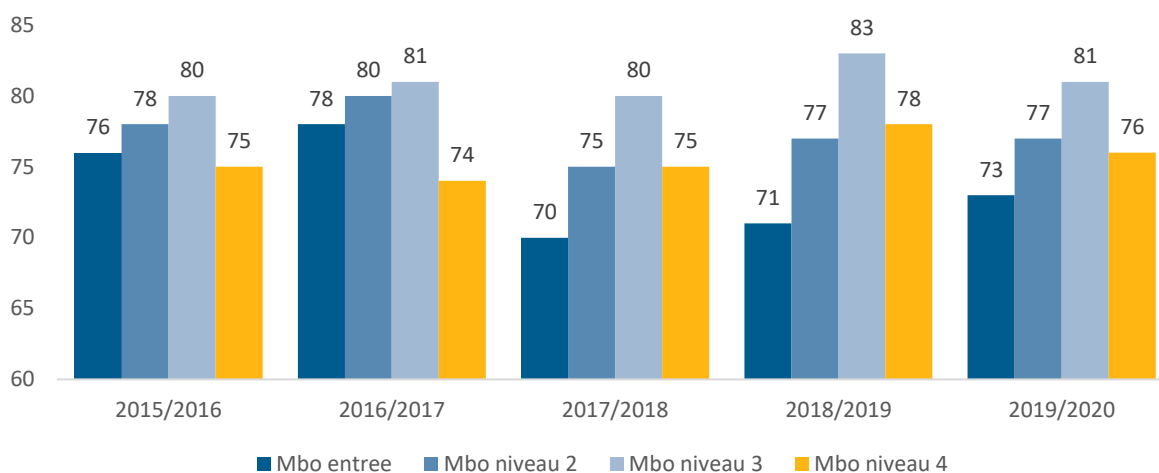

Figuur 11 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-gediplomeerden naar niveau (CBS, 2023)

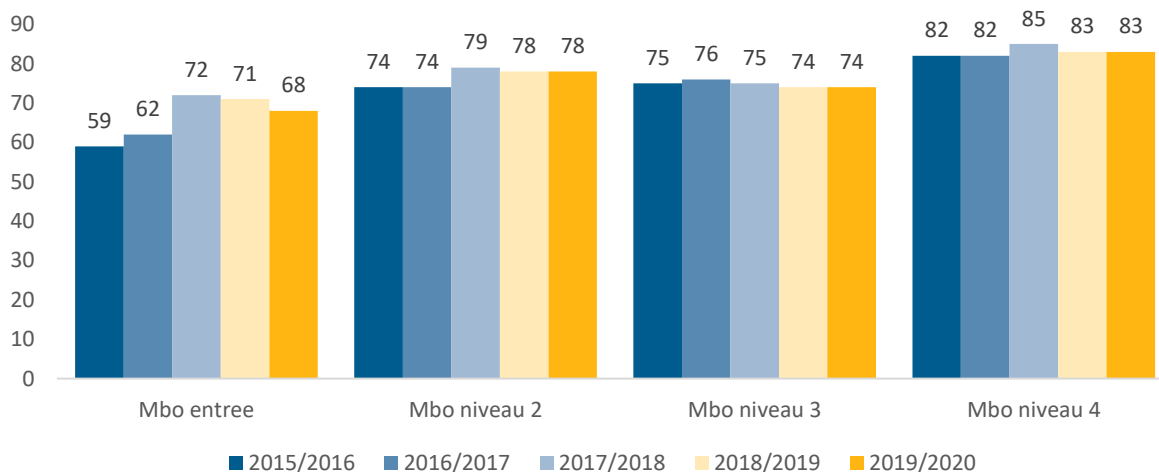

Figuur 12 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-gediplomeerden naar niveau, direct en vijf jaar na uitstroom (CBS, 2023)

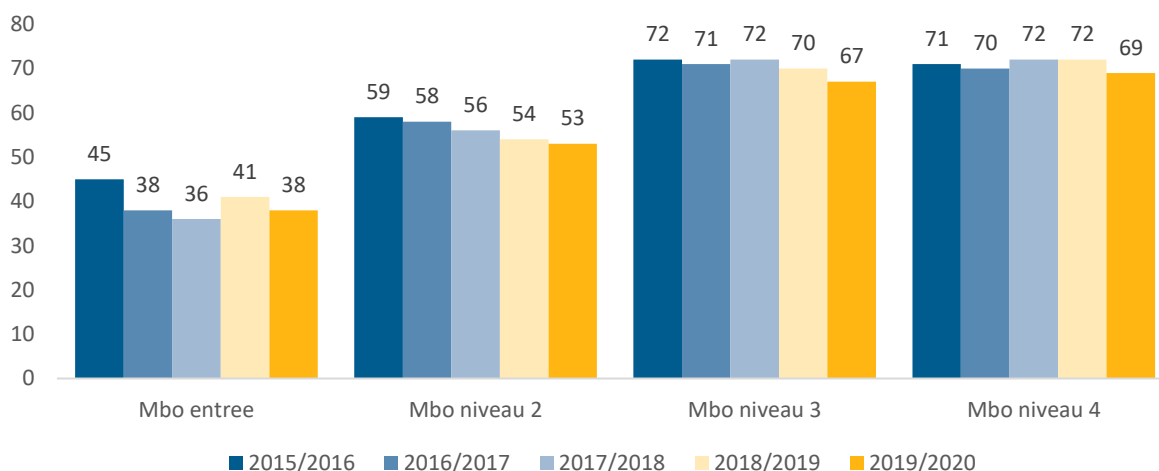
PERCEPTIE AANSLUITING HUIDIGE FUNCTIE EN OPLEIDING NAAR NIVEAU (GEMETEN 1,5 JAAR NA AFSTUDEREN)

Figuur 13 - Percentage aansluiting opleiding huidige functie is voldoende/goed (1,5 jaar na afstuderen) naar niveau (ROA, 2023)

Figuur 14 - Percentage huidige functie is minimaal op eigen niveau (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar niveau (ROA, 2023)

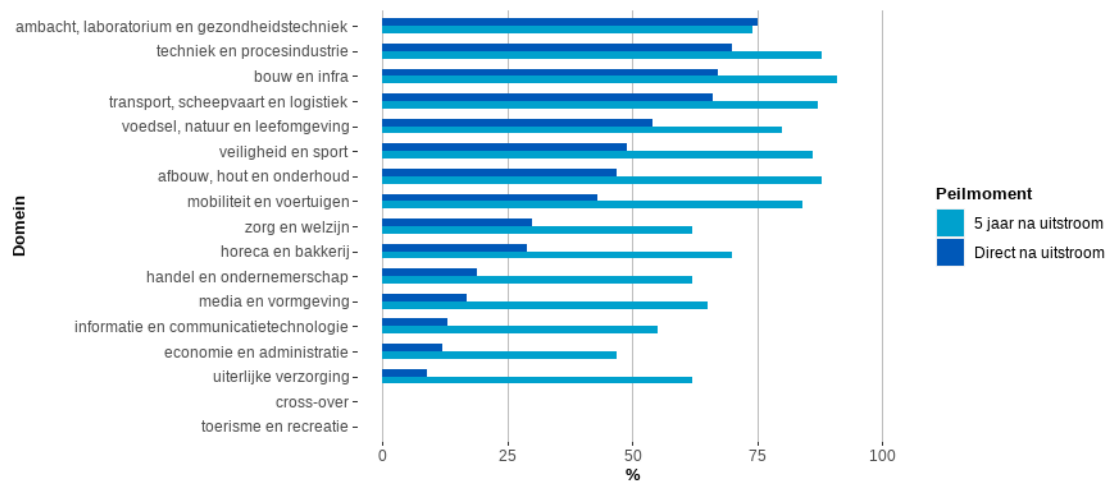

Figuur 15 - Percentage huidige functie is binnen eigen of verwante opleidingsrichting (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar niveau (ROA, 2023)

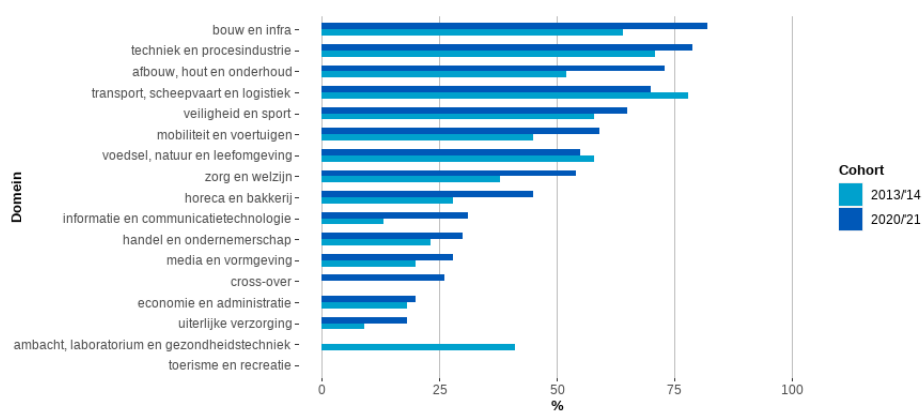
Vorbereiding op de arbeidsmarkt

Verskil naar domein

ECONOMISCHE ZELFSTANDIGHEID NIVEAU 2 NAAR DOMEIN

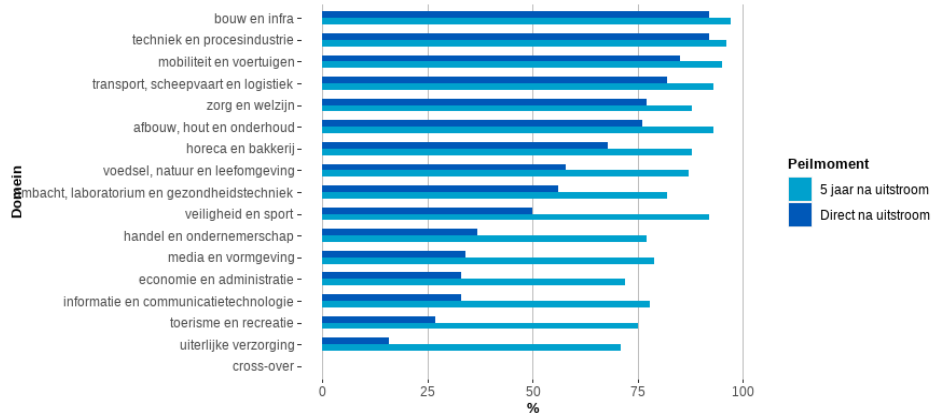

Figuur 16 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-ge-diplomeerden naar domein, niveau 2 (CBS, 2023)

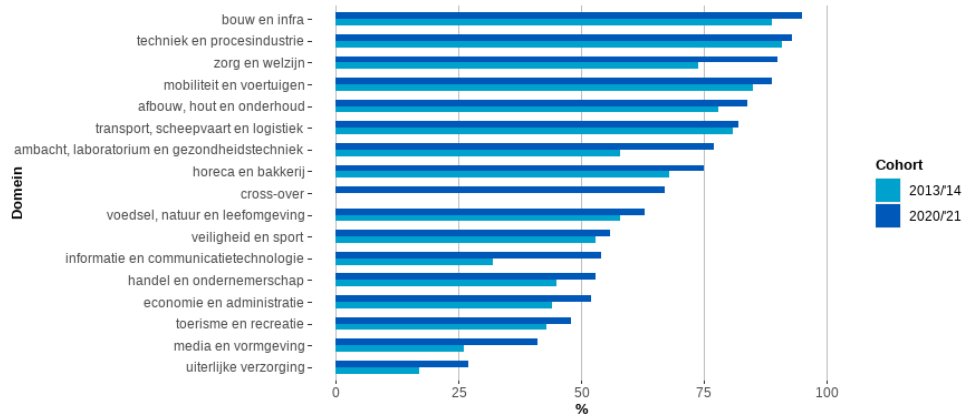

Figuur 17 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-ge-diplomeerden naar domein na vijf jaar (cohort 2014/2015), niveau 2 (CBS, 2023)

ECONOMISCHE ZELFSTANDIGHEID NIVEAU 3 NAAR DOMEIN

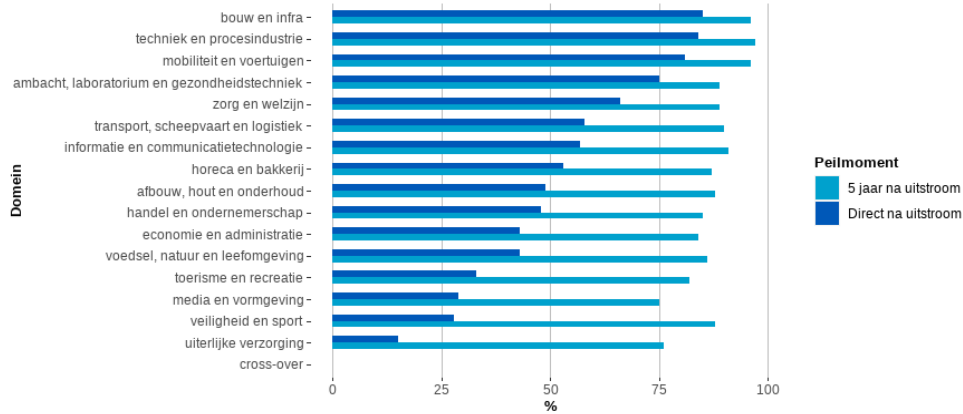

Figuur 18 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-geplomeerden naar domein, niveau 3 (CBS, 2023)

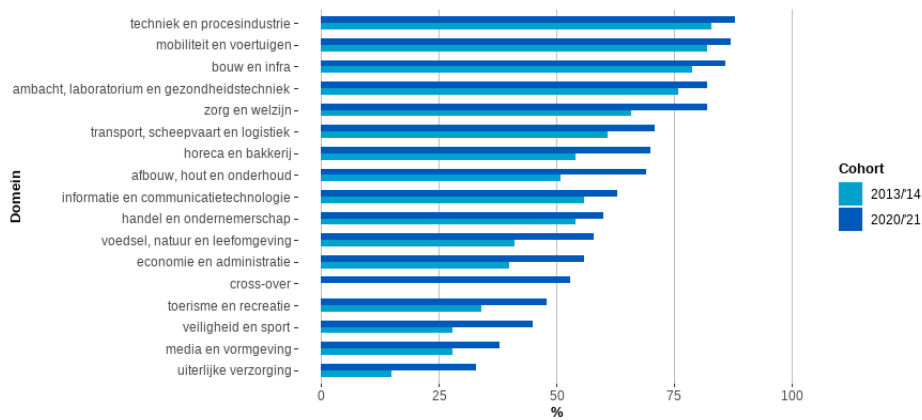

Figuur 19 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-geplomeerden naar domein na vijf jaar (cohort 2014/2015), niveau 3 (CBS, 2023)

ECONOMISCHE ZELFSTANDIGHEID NIVEAU 4 NAAR DOMEIN

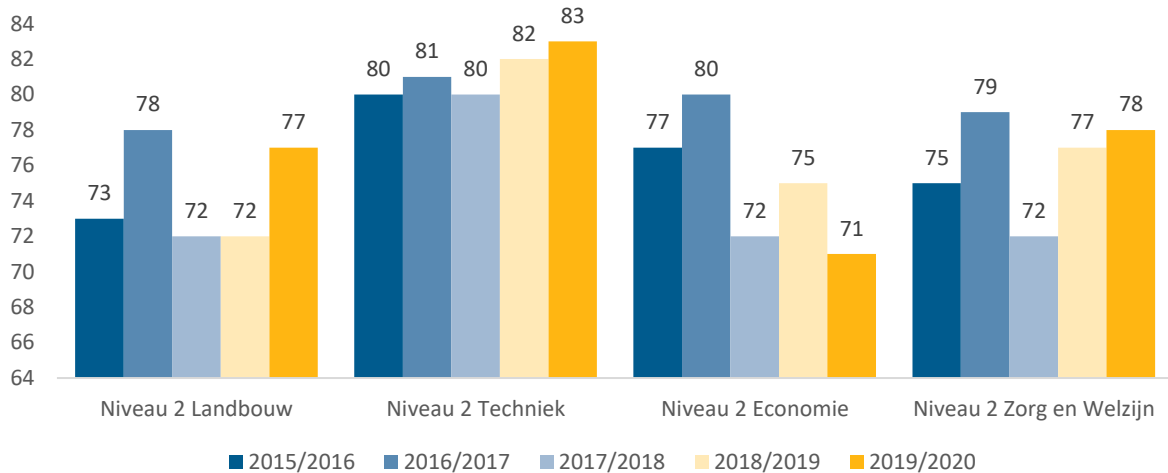

Figuur 20 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-ge-diplomeerden naar domein, niveau 4 (CBS, 2023)

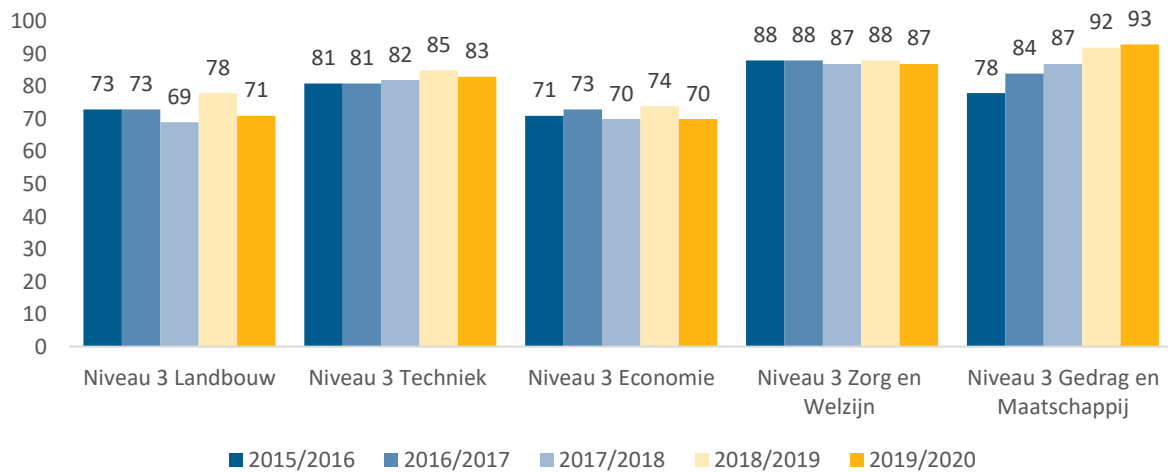

Figuur 21 - Aandeel economisch zelfstandige mbo-ge-diplomeerden naar domein na vijf jaar (cohort 2014/2015), niveau 4 (CBS, 2023)

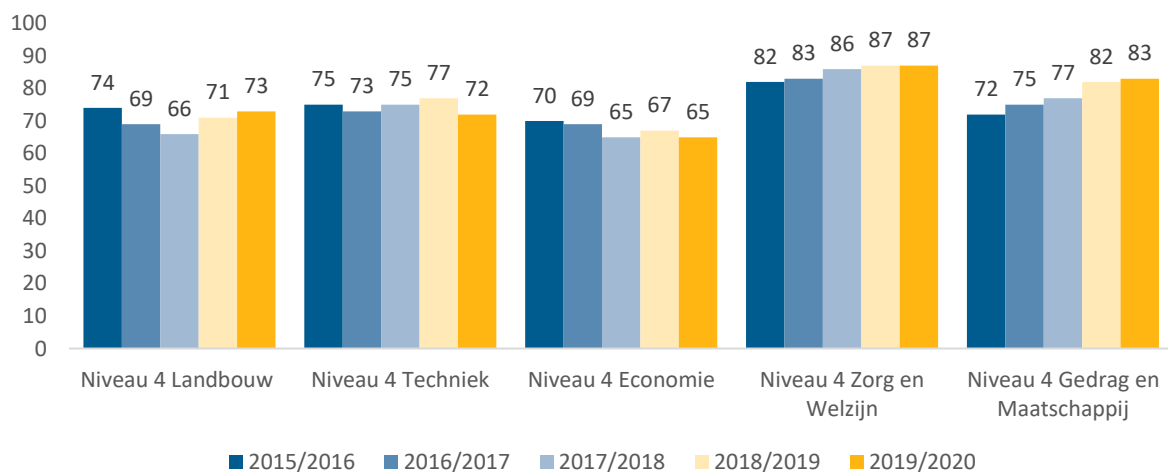
PERCEPTIE AANSLUITING HUIDIGE FUNCTIE EN OPLEIDING NAAR DOMEIN (GEMETEN 1,5 JAAR NA AFSTUDEREN)

Figuur 22 - Percentage aansluiting opleiding huidige functie is voldoende/goed (1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 2 (ROA, 2023)

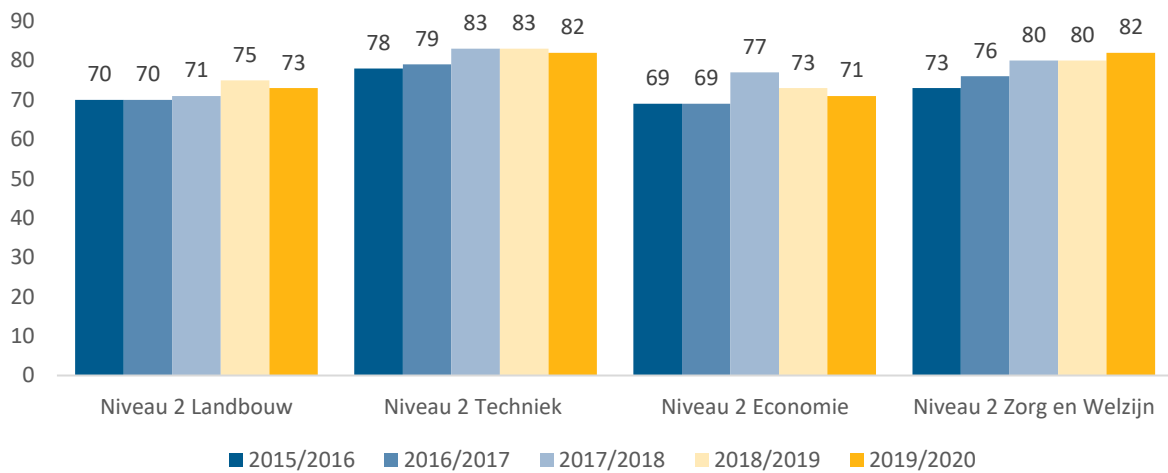

Figuur 23 - Percentage aansluiting opleiding huidige functie is voldoende/goed (1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 3 (ROA, 2023)

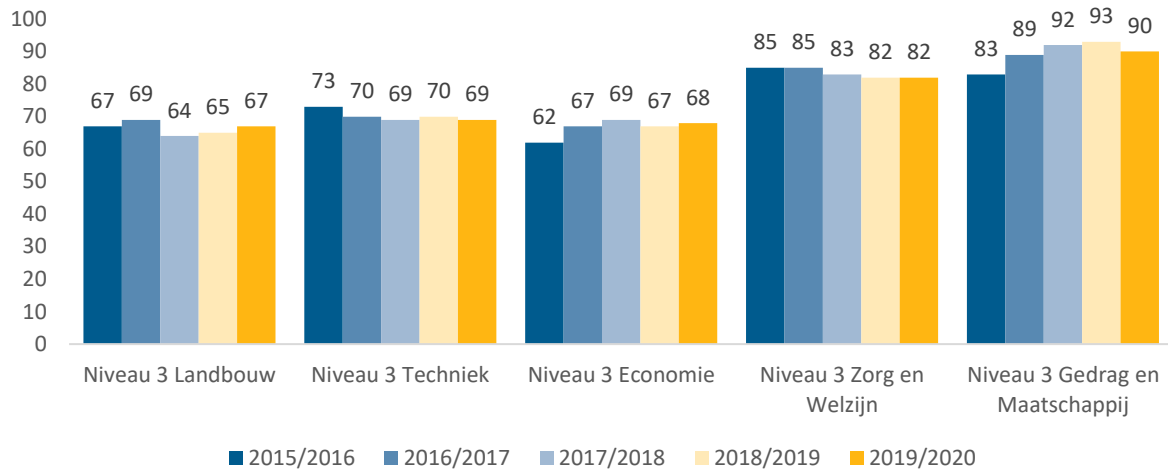

Figuur 24 - Percentage aansluiting opleiding huidige functie is voldoende/goed (1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 4 (ROA, 2023)

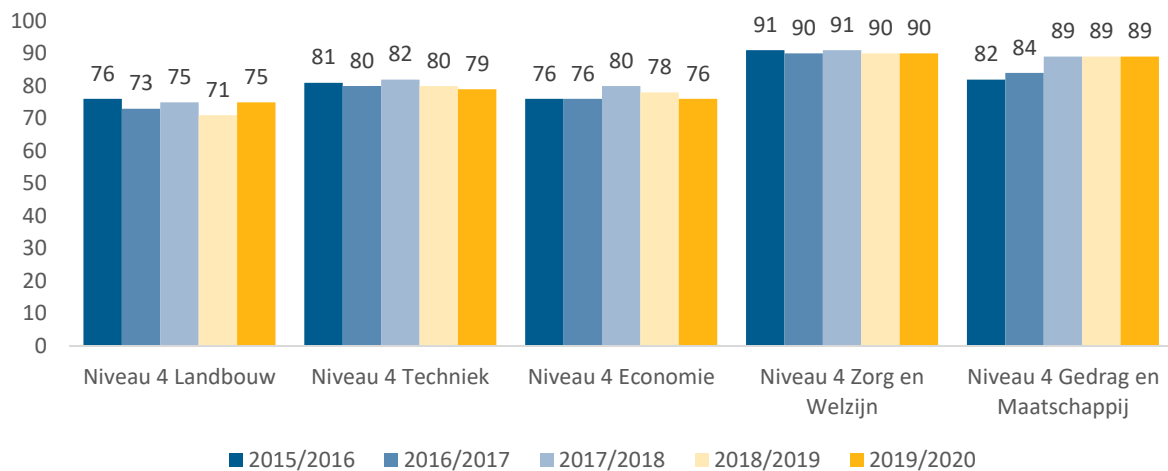
PERCEPTIE HUIDIGE FUNCTIE MINIMAAL OP EIGEN NIVEAU (GEMETEN 1,5 JAAR NA AFSTUDEREN)

Figuur 25 - Percentage huidige functie is minimaal op eigen niveau (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 2 (ROA, 2023)

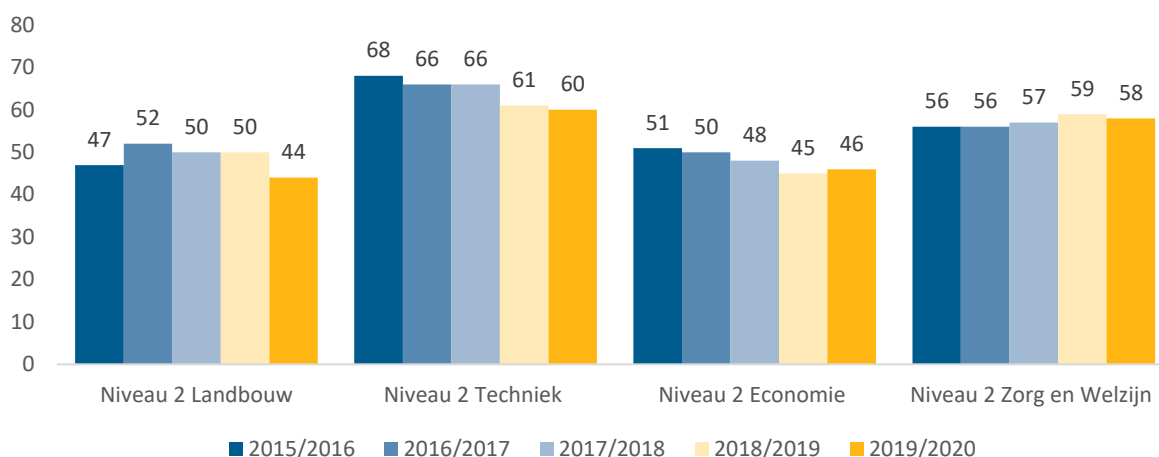

Figuur 26 - Percentage huidige functie is minimaal op eigen niveau (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 3 (ROA, 2023)

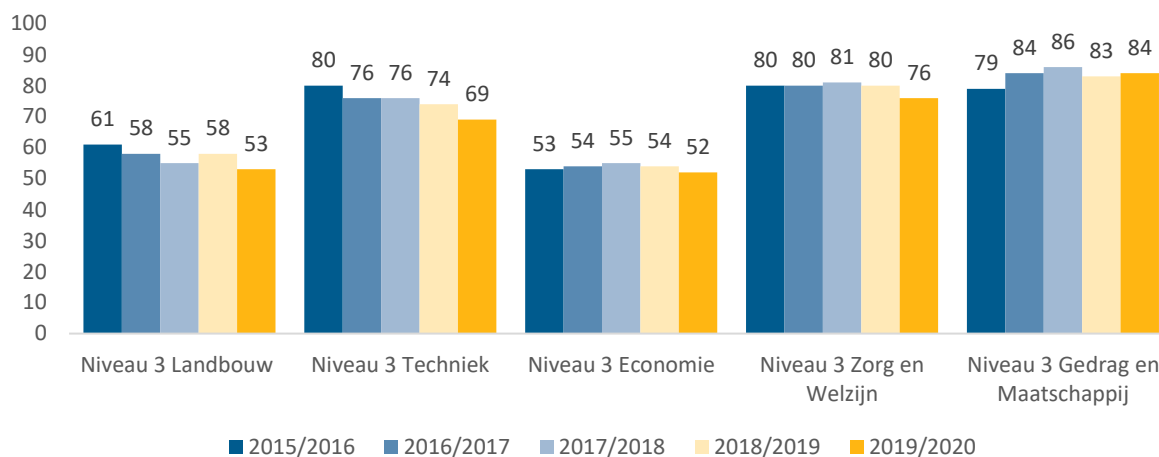

Figuur 27 - Percentage huidige functie is minimaal op eigen niveau (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 4 (ROA, 2023)

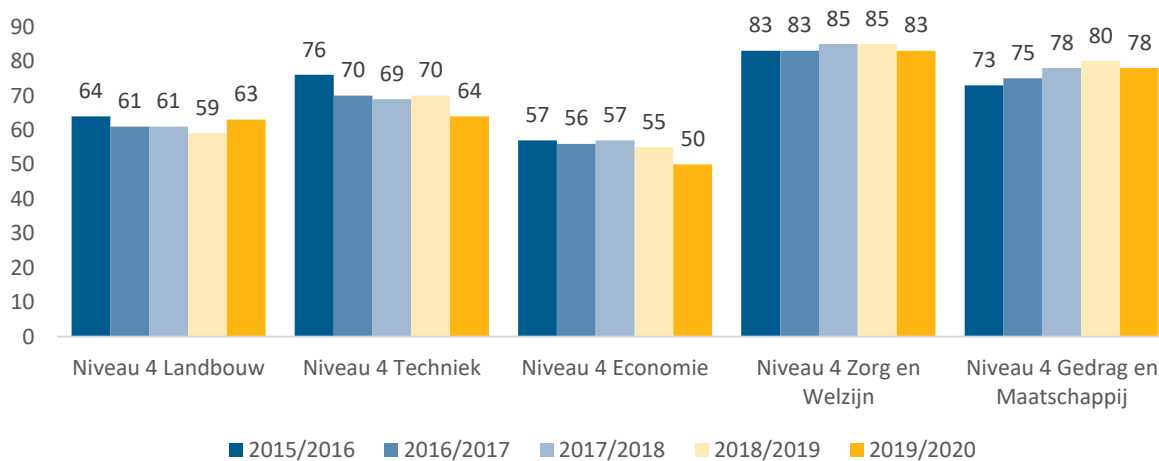
PERCEPTIE HUIDIGE FUNCTIE BINNEN EIGEN OF VERWANTE OPLEIDINGSRICHTING (GEMETEN 1,5 JAAR NA AFSTUDEREN)

Figuur 28 - Percentage huidige functie is binnen eigen of verwante opleidingsrichting (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 2 (ROA, 2023)

Figuur 29 - Percentage huidige functie is binnen eigen of verwante opleidingsrichting (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 3 (ROA, 2023)

Figuur 30 - Percentage huidige functie is binnen eigen of verwante opleidingsrichting (gemeten 1,5 jaar na afstuderen) naar sector niveau 4 (ROA, 2023)

Voorbereiding op opstroom binnen het mbo en doorstroom naar het hbo

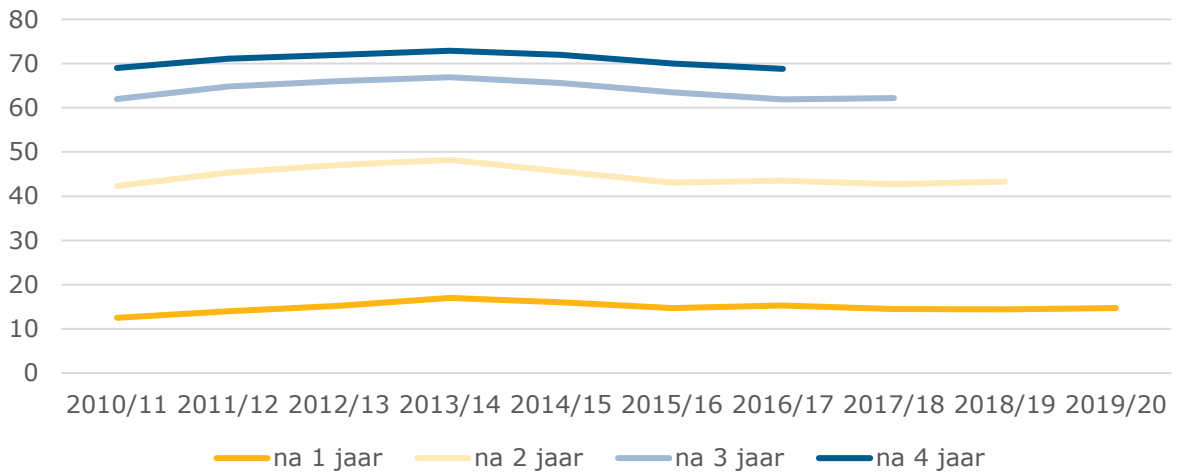
Opstroom binnen het mbo

		Afstroom of gelijk		Opstroom		Totaal
		%	n	%	n	n
Niveau 2	2007/8	72,5	65.033	27,5	24.685	89.718
	2008/9	72,2	66.123	27,8	25.501	91.624
	2009/10	71,5	63.143	28,5	25.157	88.300
	2010/11	73	63.109	27	23.372	86.481
	2011/12	72,2	58.351	27,8	22.423	80.774
	2012/13	70,5	54.431	29,5	22.814	77.245
	2013/14	69,3	50.071	30,7	22.135	72.206
	2014/15	66,5	44.338	33,5	22.373	66.711
	2015/16	65,6	41.519	34,4	21.744	63.263
	2016/17	67,1	40.548	32,9	19.848	60.396
	2017/18	68	40.287	32	18.993	59.280
	2018/19	68,3	39.961	31,7	18.527	58.488
	2019/20	69,3	41.311	30,7	18.276	59.587
	2020/21	68,8	40.933	31,2	18.555	59.488
2021/22	69,7	38.634	30,3	16.757	55.391	
Niveau 3	2007/8	80,4	74.777	19,6	18.245	93.022
	2008/9	80,1	77.718	19,9	19.292	97.010
	2009/10	78,9	78.753	21,1	21.058	99.811
	2010/11	79,4	79.441	20,6	20.611	100.052
	2011/12	78,8	78.100	21,2	20.986	99.086
	2012/13	78,5	76.820	21,5	20.978	97.798
	2013/14	78,2	73.868	21,8	20.622	94.490
	2014/15	78,4	69.705	21,6	19.151	88.856
	2015/16	78,1	70.753	21,9	19.859	90.612
	2016/17	78,3	71.526	21,7	19.802	91.328
	2017/18	78,8	71.314	21,2	19.188	90.502
	2018/19	80,1	69.801	19,9	17.368	87.169
2019/20	81,1	69.714	18,9	16.254	85.968	
2020/21	81,3	66.496	18,7	15.322	81.818	

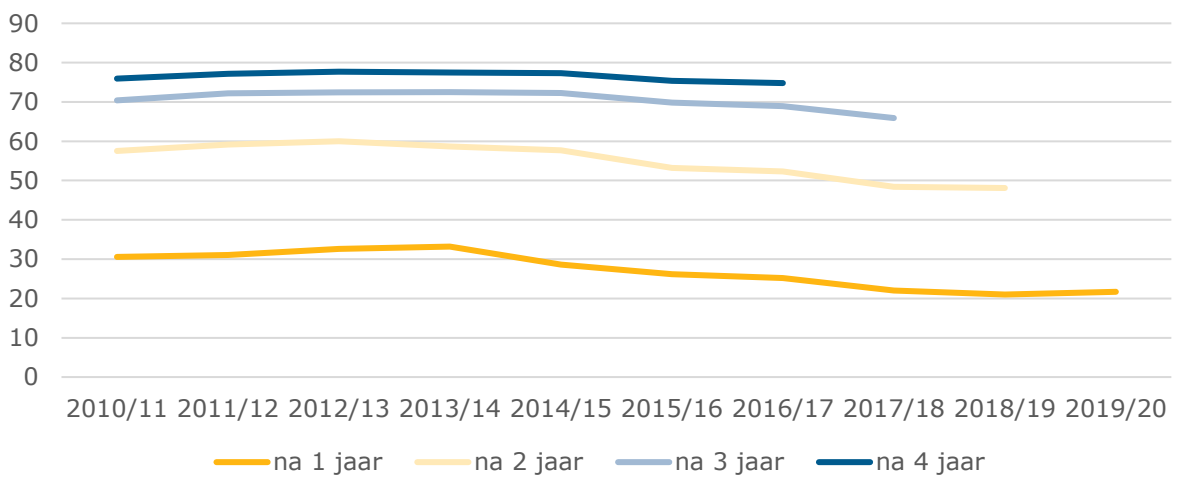
Tabel 7 - Opstroom vanuit niveau 2-3 naar niveau (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

		Uitval (%)	Afstroom (%)	Op startniveau (%)	Opstroom (%)	Totaal (n)
Niveau 2	Techniek en gebouwde omgeving	7,8		86,6	5,6	1.265
	Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem	7,7		80,4	11,9	897
	Zorg, welzijn en sport	4,9		81,4	13,7	3.730
	Handel	8		65,7	26,3	939
	Creatieve industrie en ict	7,4		83,8	8,8	1.050
	Voedsel, groen en gastvrijheid	8,3	0,1	80,5	11,1	2.238
	Zakelijke dienstverlening en veiligheid	6,4	0	72,8	20,8	2.691
	Bovensectoraal	4,7		82,5	12,8	422
Niveau 3	Techniek en gebouwde omgeving techniek &	5	7	80,1	8	1.330
	Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem mobiliteit &	4,1	9,9	78,2	7,9	761
	Zorg, welzijn en sport zorg &	6,1	4,9	66,9	22	2.881
	Handel handel	7,2	3,6	68,7	20,5	473
	Creatieve industrie en ict creatieve & ict	7,5	6	63,9	22,6	801
	Voedsel, groen en gastvrijheid voedsel &	6,2	7,6	73,5	12,8	2.670
	Zakelijke dienstverlening en veiligheid zakelijk & veilig	5,1	5,2	78,3	11,4	2.061
	Bovensectoraal	4,9	7,8	61,8	25,5	102
Niveau 4	Techniek en gebouwde omgeving	3,6	11,5	84,9		3.918
	Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem	5,3	12,9	81,8		1.899
	Zorg, welzijn en sport	4	7,7	88,3		18.406
	Handel	6,8	8,1	85,1		5.556
	Creatieve industrie en ict	5,9	6,8	87,3		7.872
	Voedsel, groen en gastvrijheid	4,4	9,5	86,2		4.919
	Zakelijke dienstverlening en veiligheid	5,8	4,8	89,3		5.100
	Specialistisch	5,3	5,8	88,9		207
	Bovensectoraal	6,2	6,1	87,7		935

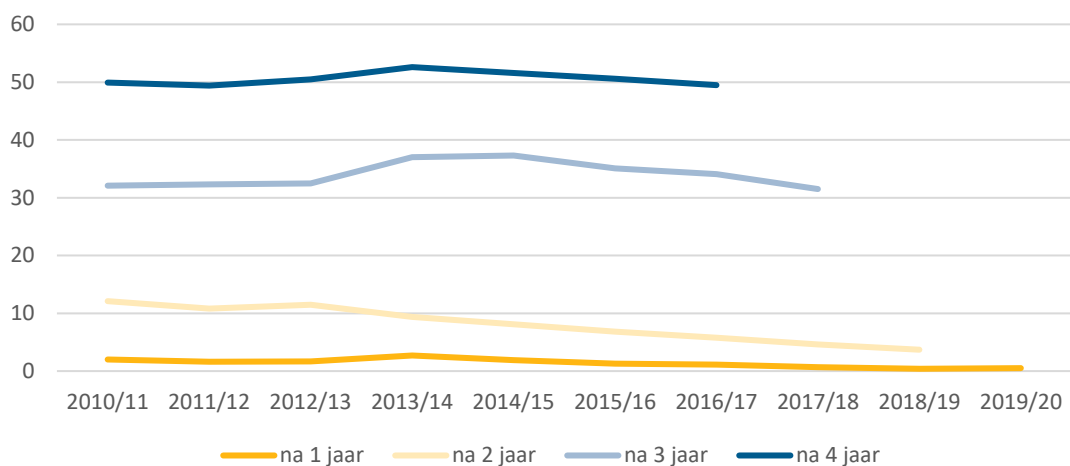
Tabel 8 - Uitval, af- en opstroom na één jaar naar startniveau in de bol en sectorkamer (aansluitende instroom vmbo gediplomeerden) 2021/22 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

Figuur 31 - Percentage dat een diploma heeft na opstroom van niveau 2 naar niveau 3 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

Figuur 32 - Percentage dat een diploma heeft na opstroom van niveau 3 naar niveau 4 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

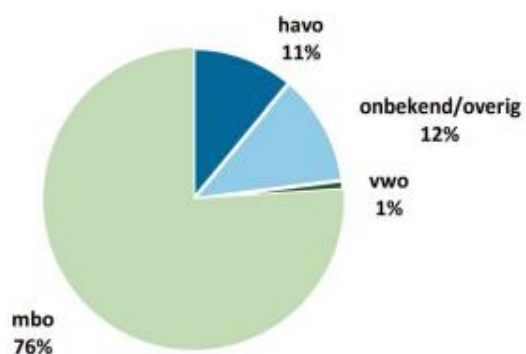
Figuur 33 - Percentage dat een diploma heeft na opstroom van niveau 2 naar niveau 4 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

Vorbereiding op opstroom binnen het mbo en doorstroom naar het hbo

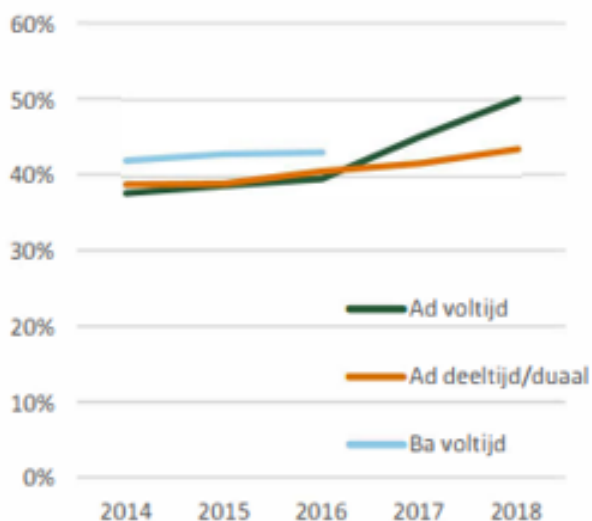
Doorstroom naar het hoger onderwijs

	2016/ 2017 (%)	2017/2018 (%)	2018/ 2019 (%)	2019/2020 (%)	2020/2021 (%)	2021/2022 (%)
Hbo - ad	2,3	2,9	3,5	4,1	4,1	4
Hbo - bachelor	39,2	38,4	37,3	40,1	37,8	33,9
Niet naar hbo	58,4	58,7	59,2	55,8	58,2	62,1
Totaal aantal	58.125	56.027	54.957	55.048	55.576	55.401

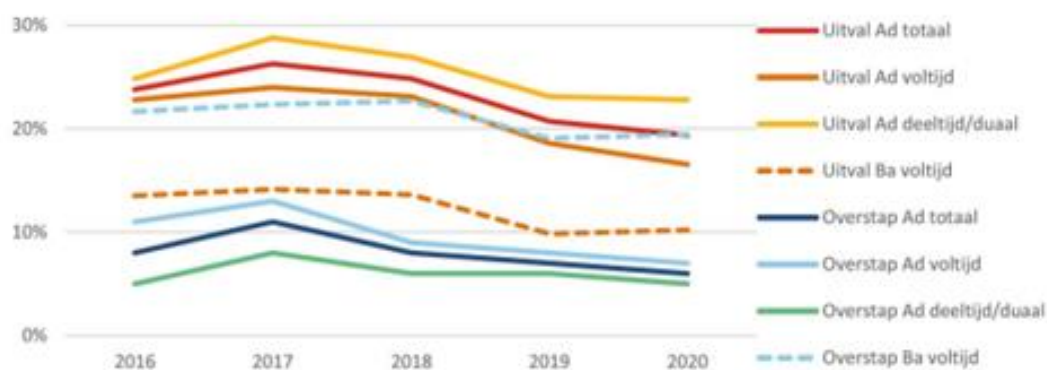
Tabel 9 - Doorstroom van bol niveau 4-gediplomeerden één jaar later (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

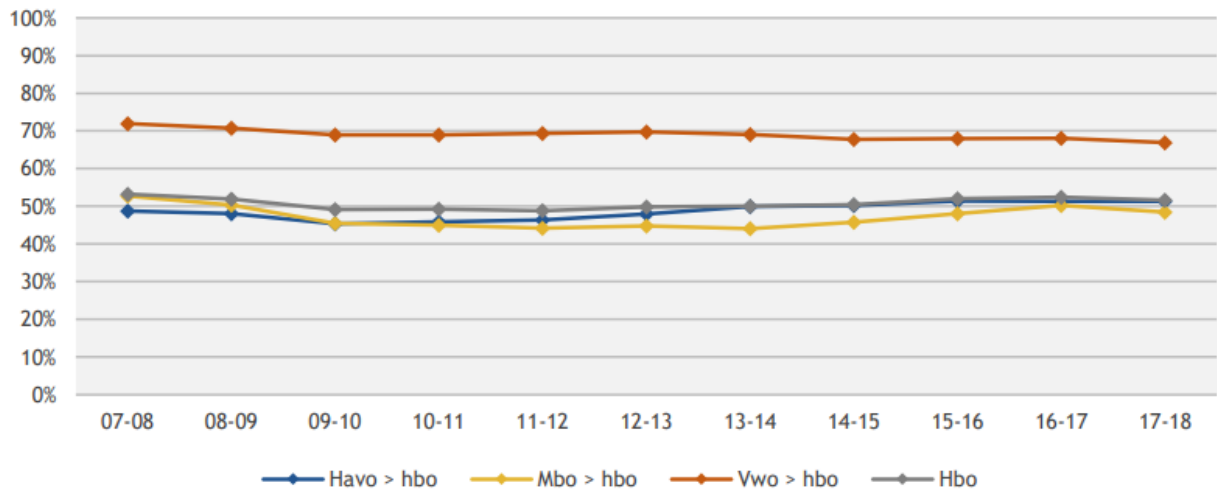
Figuur 34 – Instream van studenten in Ad (Inspectie van het Onderwijs, 2022b)

Figuur 35 – Percentage behaalde Ad- en hbo-bachelordiploma's in initiële bekostigde opleiding binnen één jaar na de nominale studieduur, cohort 2014-2018 naar opleidingsvorm (Inspectie van het Onderwijs, 2022b)

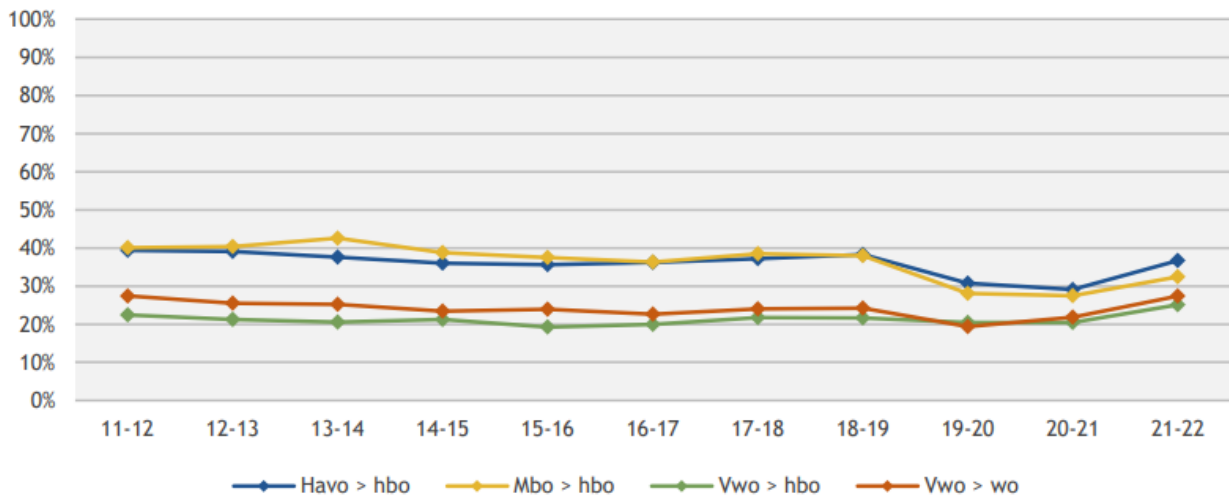
Figuur 36 – Aandeel uitvallende en switchende studenten gedurende het eerste jaar van een bekostigde Ad- en hbo-bacheloropleiding 2016-2020, naar opleidingsvorm (Inspectie van het Onderwijs, 2022b)

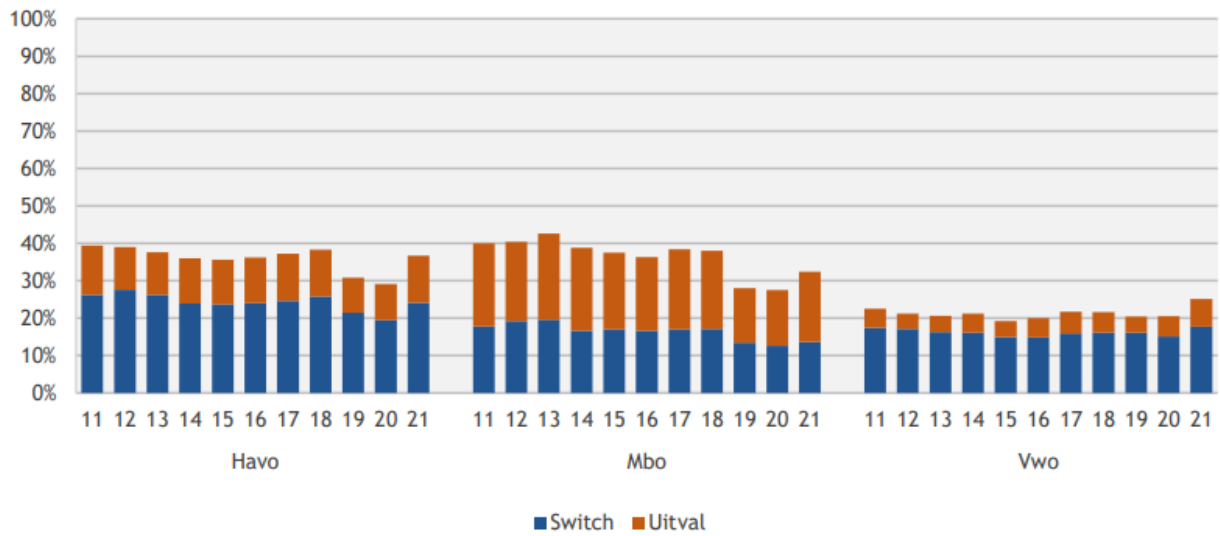
Figuur 37 - Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen vijf jaar naar hoogste vooropleiding (ResearchNed, 2023)

Voorbereiding op opstroom binnen het mbo en doorstroom naar het hbo

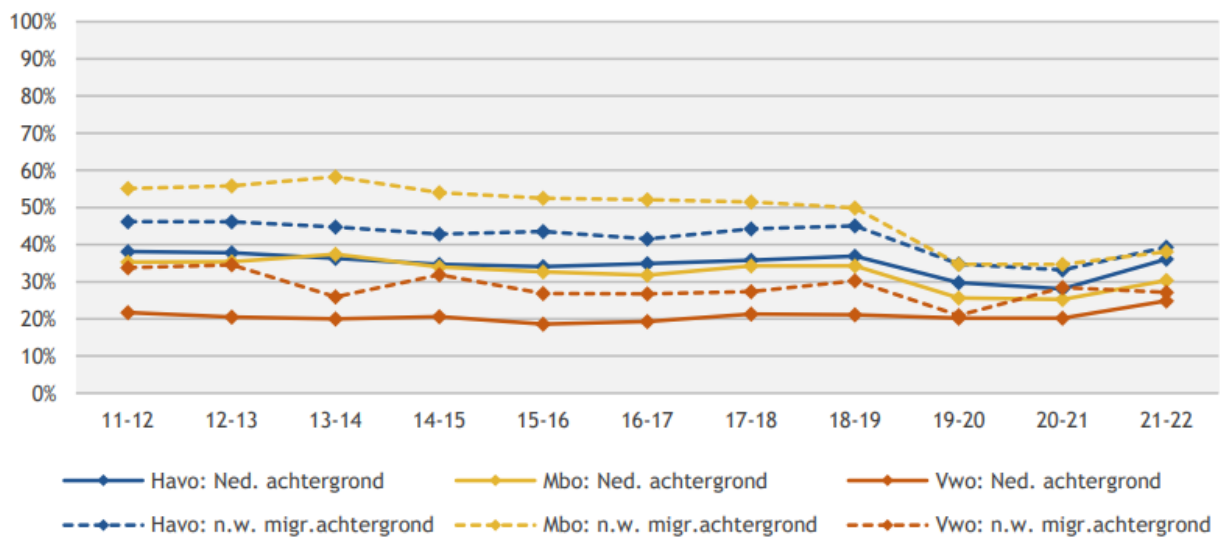
Uitval en switch in het hbo

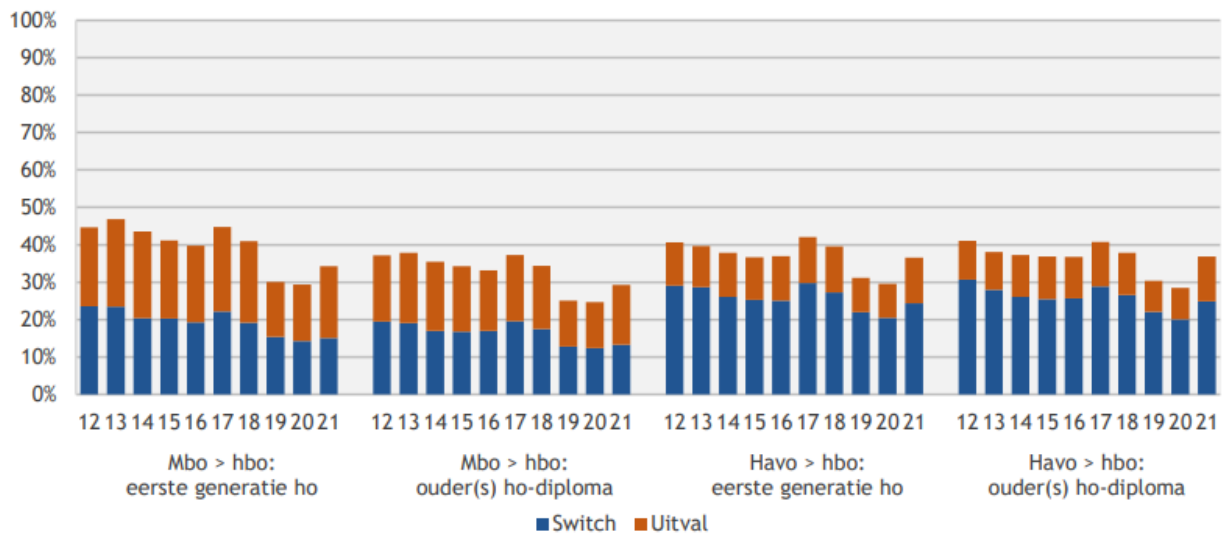
Figuur 38 - Eerstejaars uitval en switch (%) naar vooropleiding (ResearchNed, 2023)

Figuur 39 - Type uitval en switch van eerstejaars hbo-studenten naar vooropleiding (%) ten opzichte van alle eerstejaars in het hbo naar bestemming in jaar 2 (ResearchNed, 2023)

Figuur 40 - Eerstejaars uitval en switch (%) van hbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond versus geen migratieachtergrond naar vooropleiding (ResearchNed, 2023)

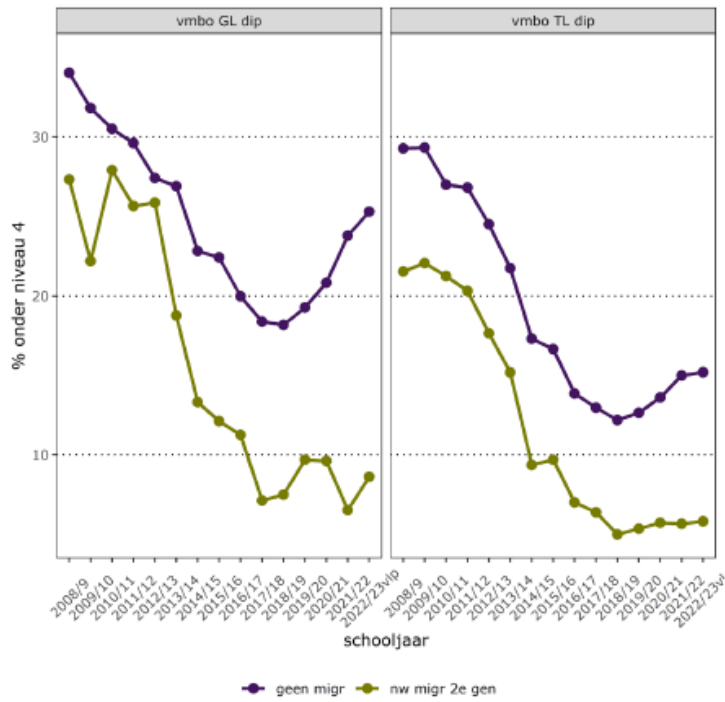
Figuur 41 - Type eerstejaars uitval en switch (%) in hbo naar opleiding ouders en vooropleiding (mbo en hbo) (ResearchNed, 2023)

Toegankelijkheid van het stelsel

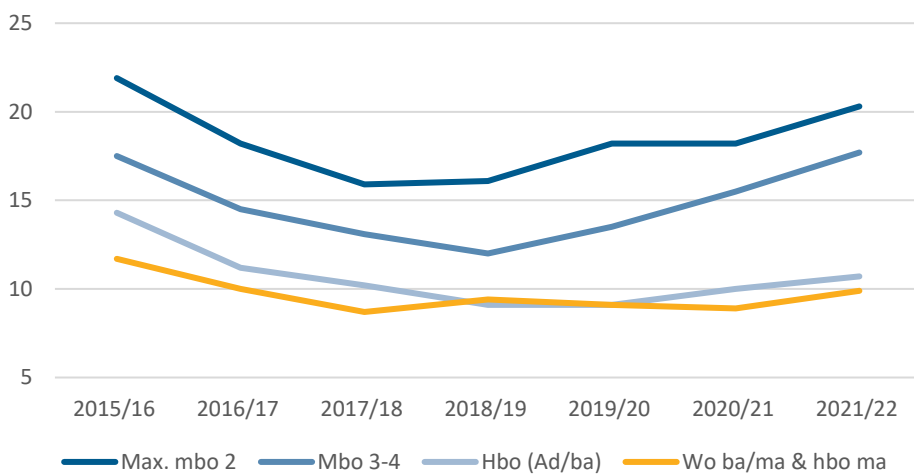
Passende plaatsing bij instroom

		Onder		Op		Boven		Totaal	
		%	n	%	n	%	n	n	
vmbo BB diploma of (vm2/leerwerktrajecten/voorbereidend beroepsonderwijs)	2012/13	2,9	569	92,5	18.067	4,6	893	19.529	
	2013/14	2,6	498	94,1	17.837	3,3	626	18.961	
	2014/15	0,9	166	96	18.394	3,1	593	19.153	
	2015/16	0,3	65	96,9	18.901	2,7	535	19.501	
	2016/17	0,1	26	96	18.641	3,8	743	19.410	
	2017/18	0,1	17	95,6	18.733	4,3	839	19.589	
	2018/19	0	6	95,7	17.596	4,3	786	18.388	
	2019/20	0	7	95,9	16.103	4	678	16.788	
	2020/21	0	4	95,9	15.523	4,1	659	16.186	
	2021/22	0	4	97,1	14.243	2,8	414	14.661	
	2022/23vlp	0	4	97	13.208	3	408	13.620	
vmbo KB diploma	2012/13	19,7	4.716	44,2	10.595	36,1	8.664	23.975	
	2013/14	19,6	4.753	44,2	10.699	36,1	8.742	24.194	
	2014/15	16,7	4.203	46,1	11.578	37,2	9.350	25.131	
	2015/16	14,2	3.727	48,6	12.794	37,3	9.812	26.333	
	2016/17	10,8	2.980	49,4	13.623	39,8	10.968	27.571	
	2017/18	9,4	2.638	46,7	13.065	43,9	12.301	28.004	
	2018/19	8,1	2.234	41,1	11.351	50,8	14.043	27.628	
	2019/20	8,4	2.272	39,5	10.690	52,2	14.131	27.093	
	2020/21	9,1	2.471	37,4	10.157	53,5	14.519	27.147	
	2021/22	9,5	2.484	36,1	9.422	54,4	14.220	26.126	
	2022/23vlp	9,8	2.412	35,3	8.679	54,9	13.479	24.570	
vmbo GL diploma	2012/13	27,4	1.538	72,6	4.067			5.605	
	2013/14	25,9	1.484	74,1	4.238			5.722	
	2014/15	21,9	1.305	78,1	4.662			5.967	
	2015/16	21,4	1.332	78,6	4.883			6.215	
	2016/17	19	1.175	81	4.996			6.171	
	2017/18	17,1	1.053	82,9	5.094			6.147	
	2018/19	17,1	1.103	82,9	5.351			6.454	
	2019/20	18,2	1.190	81,8	5.352			6.542	
	2020/21	19,5	1.317	80,5	5.450			6.767	
	2021/22	21,8	1.300	78,2	4.655			5.955	
	2022/23vlp	23,2	1.417	76,8	4.678			6.095	
vmbo TL diploma	2012/13	23,4	8.168	76,6	26.771			34.939	
	2013/14	20,6	7.860	79,4	30.204			38.064	
	2014/15	16	6.250	84	32.861			39.111	
	2015/16	15,5	6.187	84,5	33.777			39.964	
	2016/17	12,7	5.187	87,3	35.652			40.839	
	2017/18	11,8	4.825	88,2	35.929			40.754	
	2018/19	11	4.483	89	36.414			40.897	
	2019/20	11,4	4.676	88,6	36.361			41.037	
	2020/21	12,1	5.140	87,9	37.420			42.560	
	2021/22	13,3	4.943	86,7	32.350			37.293	
	2022/23vlp	13,4	4.777	86,6	30.942			35.719	

Tabel 10 - Passende plaatsing studenten nieuwe instroom met vmbo-diploma naar vooropleiding (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

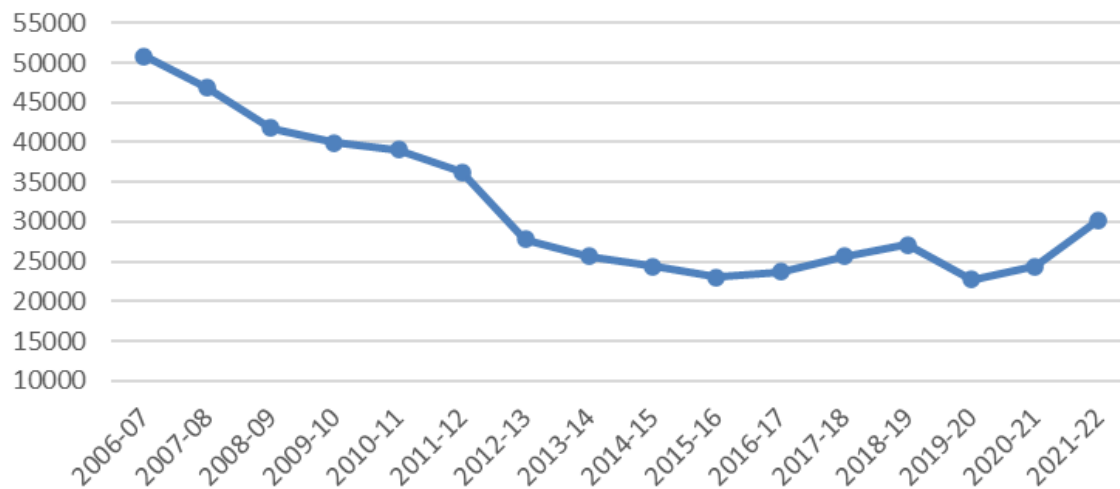
Figuur 42 - Aandeel vmbo-gl/-tl gediplomeerden dat onder niveau is geplaatst naar migratieachtergrond (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

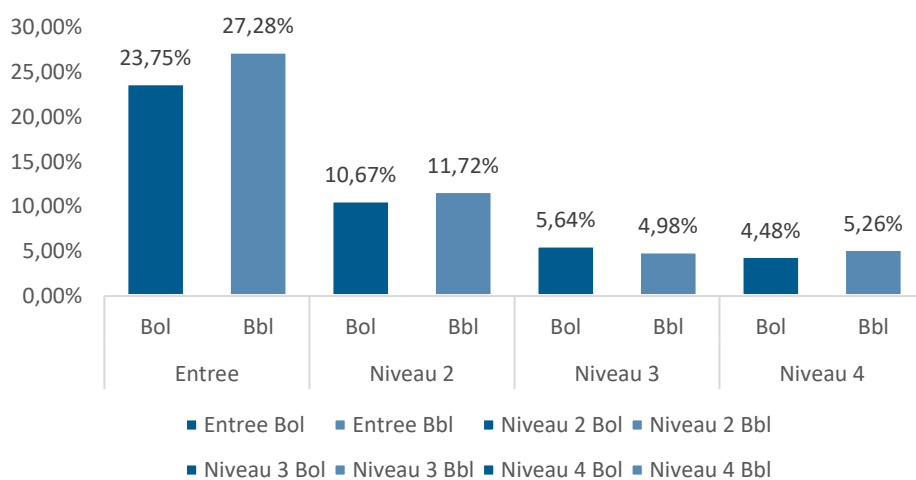
Figuur 43 - Aandeel nieuwe instroom studenten met een vmbo-tl diploma, zonder migratieachtergrond, dat onder niveau is geplaatst naar ouderlijke opleiding (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

Toegankelijkheid van het stelsel

Voortijdig schoolverlaten (vsv)

Figuur 44 - Aantal nieuwe vsv'ers door de jaren heen (OCW in Cijfers, [voortijdig schoolverlaten](#) en (VSV dashboard DUO, eigen bewerking [Dashboards vsv en jikp \(rijkscloud.nl\)](#))

Figuur 4538 - Percentage nieuwe vsv'ers in collegejaar 2020/2021 naar niveau en leerweg (VSV dashboard DUO, eigen bewerking [Dashboards vsv en jikp \(rijkscloud.nl\)](#))

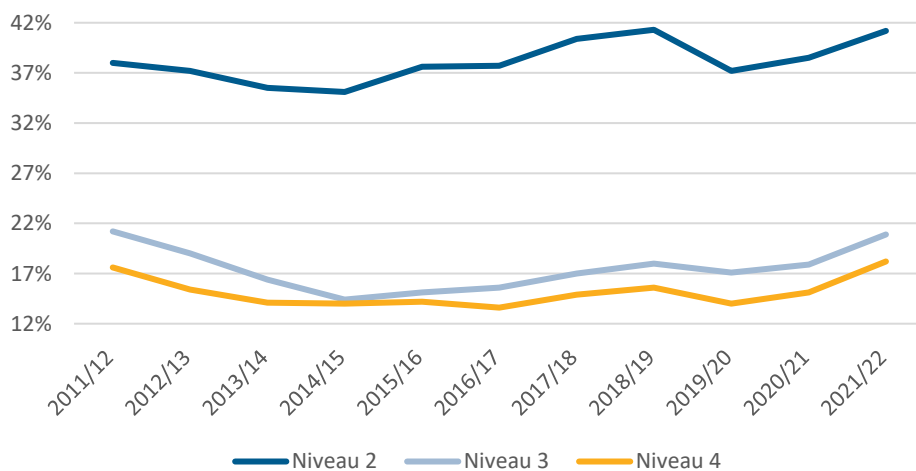
Studiejaar (t0 start-populatie)	Niveau	t0 start-populatie	t1 nieuwe vsv'ers	t1 nieuwe vsv'ers %	t2 nog steeds vsv'er %	t2 aan het werk %	t2 terug in onderwijs %
2017/2018	Entree	10625	2472	23,27	57,44	24,39	18,16
2018/2019	Entree	11794	2743	23,26	58,18	20,71	21,11
2019/2020	Entree	12124	2496	20,59	54,09	27,48	18,43
2020/2021	Entree	11425	2521	22,07	58,39	26,58	15,03
2021/2022	Entree	10859	2622	24,15	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar
2017/2018	2	70744	6700	9,47	42,3	40,36	17,34
2018/2019	2	70057	7089	10,12	45,38	36,93	17,69
2019/2020	2	68602	5926	8,64	42,64	41,43	15,93
2020/2021	2	69413	6278	9,04	46,05	40,65	13,3
2021/2022	2	67468	7438	11,02	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar
2017/2018	3	94386	3656	3,87	32,55	42,64	24,81
2018/2019	3	89444	3764	4,21	33,9	41,05	25,05
2019/2020	3	84900	3173	3,74	30,76	45,73	23,51
2020/2021	3	82128	3468	4,22	33,25	46,97	19,78
2021/2022	3	79232	4300	5,43	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar
2017/2018	4	222415	7435	3,34	31,55	36,31	32,13
2018/2019	4	231468	8138	3,52	33,1	33,4	33,5
2019/2020	4	237524	6944	2,92	31,84	36,16	32
2020/2021	4	243650	8036	3,3	34,59	39,62	25,78
2021/2022	4	239756	10857	4,53	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar	Niet beschikbaar

Tabel 11 - Loopbaan vsv'ers tot twee jaar na vsv naar niveau (VSV dashboard DUO, eigen bewerking [Dashboards vsv en jikp \(rijkscloud.nl\)](https://dashboards.vsv.en.jikp.rijkscloud.nl))

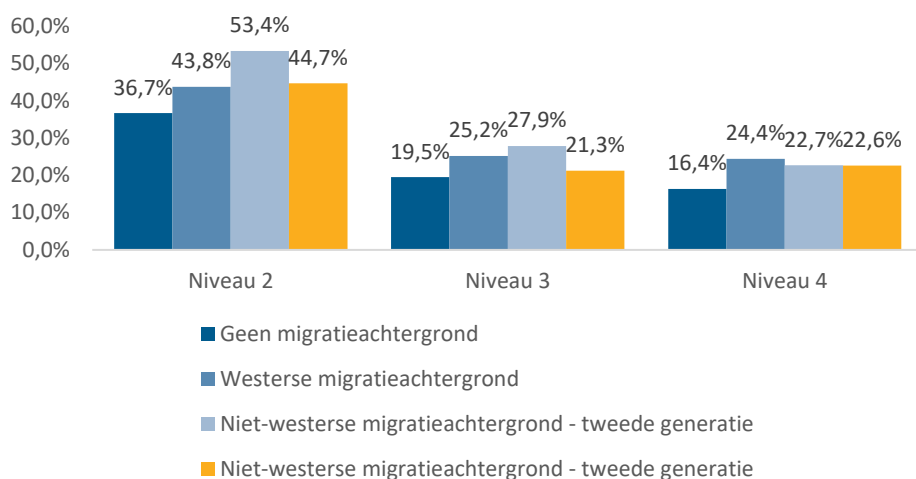
Toegankelijkheid van het stelsel

Uitval en switch

UITVAL IN HET MBO

Figuur 46 - Ongediplomeerde uitstroom naar niveau (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

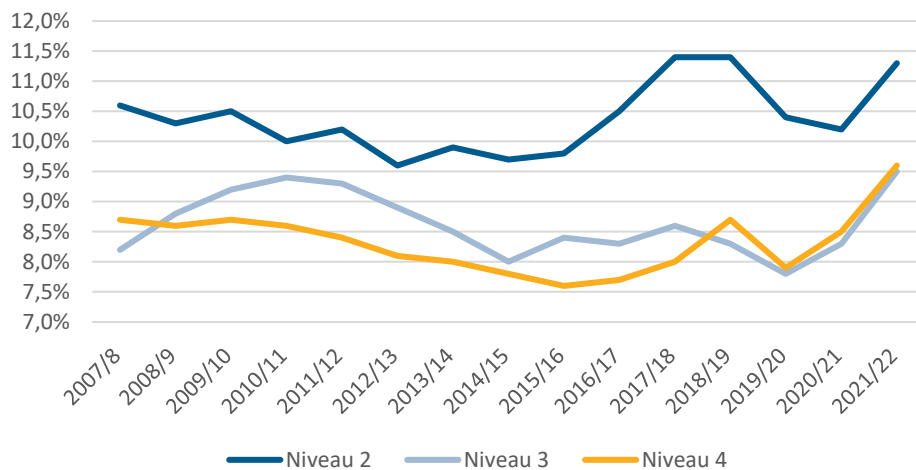

Figuur 397 - Ongediplomeerde uitstroom mbo-studenten niveau 2 tot en met 4 per niveau naar migratieachtergrond 2021/2022 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

		Geen diploma		Diploma		Totaal
		%	n	%	n	n
Niveau 2	Laagste	51	934	49	898	1.832
	Tweede	39,7	913	60,3	1.388	2.301
	Middelst	35,8	1.268	64,2	2.270	3.538
	Vierde	31,2	1.218	68,8	2.692	3.910
	Hoogste	28,2	814	71,8	2.071	2.885
Niveau 3	Laagste	24,7	462	75,3	1.405	1.867
	Tweede	20,1	608	79,9	2.420	3.028
	Middelst	17,3	980	82,7	4.690	5.670
	Vierde	13,8	1.067	86,2	6.655	7.722
	Hoogste	14	953	86	5.856	6.809
Niveau 4	Laagste	21,3	747	78,7	2.765	3.512
	Tweede	19,2	1.237	80,8	5.197	6.434
	Middelst	13,8	1.928	86,2	12.085	14.013
	Vierde	11,5	2.373	88,5	18.344	20.717
	Hoogste	11,1	2.194	88,9	17.604	19.798
Totaal	Laagste	29,7	2.143	70,3	5.068	7.211
	Tweede	23,4	2.758	76,6	9.005	11.763
	Middelst	18	4.176	82	19.045	23.221
	Vierde	14,4	4.658	85,6	27.691	32.349
	Hoogste	13,4	3.961	86,6	25.531	29.492

Tabel 12 - Gediplomeerde uitstroom mbo-studenten zonder migratieachtergrond per niveau naar ouderlijk inkomen 2020/21 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

SWITCH IN HET MBO

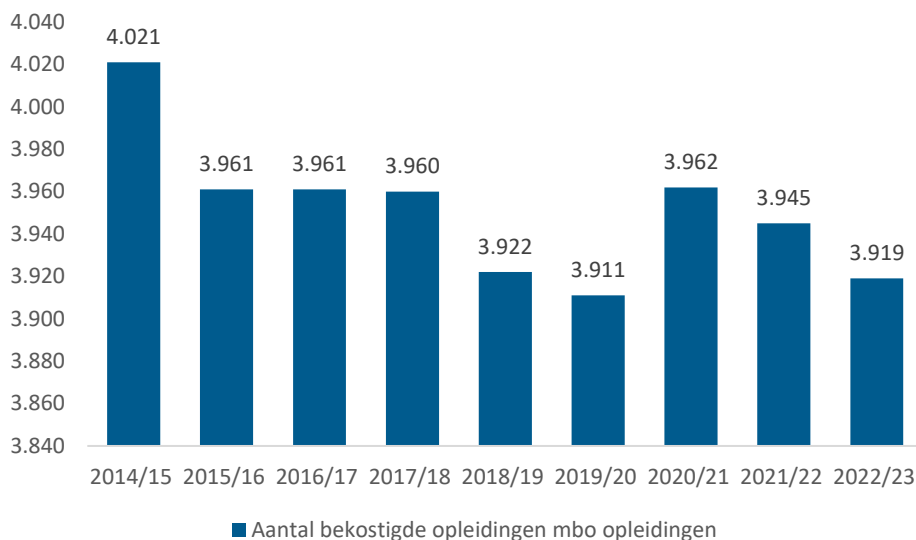
Figuur 408 - Switch naar niveau (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

		Geen switch		Switch		Totaal
		%	n	%	n	n
Niveau 2	laagst	87,5	3,465	12,5	495	3,96
	tweede	88,8	4,896	11,2	615	5,511
	Middelste	90,6	8,643	9,4	896	9,539
	Vierde	91,3	8,393	8,7	801	9,194
	Hoogste	92,8	5,412	7,2	420	5,832
Niveau 3	laagst	89,3	3,788	10,7	456	4,244
	tweede	89,8	6,73	10,2	763	7,493
	Middelste	91,1	13,647	8,9	1,329	14,976
	Vierde	92,5	16,373	7,5	1,337	17,71
	Hoogste	93,5	12,65	6,5	886	13,536
Niveau 4	laagst	87,6	7,542	12,4	1,066	8,608
	tweede	89,7	14,098	10,3	1,617	15,715
	Middelste	90,7	32,206	9,3	3,3	35,506
	Vierde	92	42,714	8	3,722	46,436
	Hoogste	92,7	36,295	7,3	2,868	39,163
Totaal	laagst	88	14,795	12	2,017	16,812
	tweede	89,6	25,724	10,4	2,995	28,719
	Middelste	90,8	54,496	9,2	5,525	60,021
	Vierde	92	67,48	8	5,86	73,34

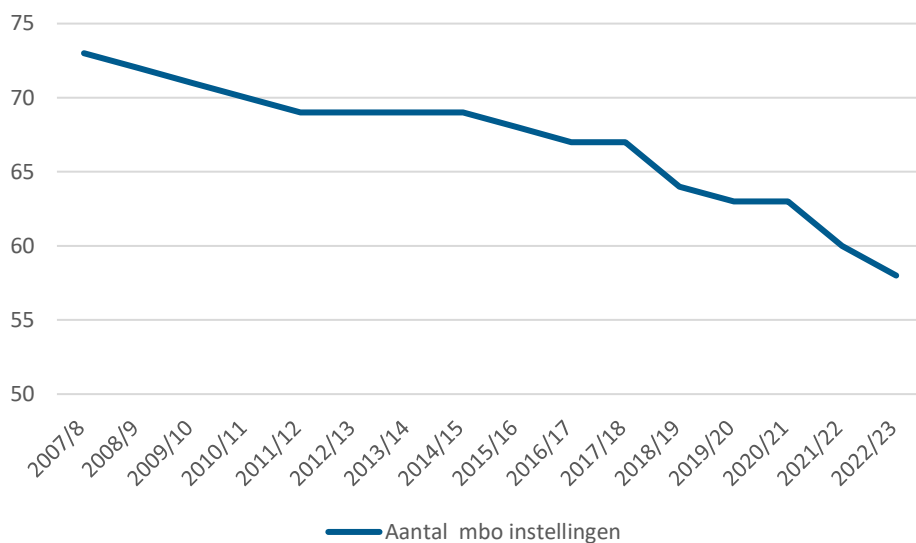
	Hoogste	92,9	54,357	7,1	41,74	58,531
--	---------	------	--------	-----	-------	--------

Tabel 13 - Switch mbo-studenten zonder migratieachtergrond per niveau naar ouderlijk inkomen 2020/21 (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

Doelmatigheid in het stelsel

Figuur 41 - Aantal bekostigde opleidingen in het mbo (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

Figuur 42 - Aantal mbo-instellingen (Inspectie van het Onderwijs, 2023a)

sector	aantal kwalificatiedossiers					aantal kwalificaties					aantal instromers				
	2012/13	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2012/13	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2012/13	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
groen	28	12	10	14	13	65	48	44	47	46	12.005	8.875	8.428	10.449	7.978
techniek	139	113	113	110	108	317	278	262	265	261	49.046	42.021	41.285	43.501	42.534
zorg & welzijn	19	17	16	17	18	31	38	37	39	39	63.177	48.830	51.284	53.907	56.447
economie	51	43	41	43	44	111	92	85	87	85	65.549	56.890	55.679	55.269	54.595
combinatie van sectoren	7	4	4	6	8	2	11	12	14	16	10.553	10.121	12.918	14.683	15.783
totaal alle instellingen	224	168	171	178	185	513	427	422	438	440	200.330	166.737	169.594	177.809	177.337
gemiddeld per instelling	51	39	39	41	42	80	75	75	79	80	2.990	2.526	2.570	2.822	2.860

Tabel 14- Aantal kwalificatiedossiers naar sector (Consortium 2B MBO, 2022)

Gesprekspartners en werkbezoeken

NAAM	FUNCTIE
Adnan Tekin	Voorzitter MBO Raad
Ady Hoytink	Raad van Toezicht ROC Utrecht (expertsessie)
Andrea Kaim – Lamers	Collegelid Curio College (expertsessie)
Andries Knol	Docent Bewegingsonderwijs Deltion College, voorzitter BVMBO (expertsessie)
Annemarie Moons	Bestuurslid MBO Raad en voorzitter College van Bestuur Yuverta
Bart van Krimpen	Chapter lead Market Intelligence / MI analyst Randstad
Bas Ligtvoet	Directeur Planning & Control Yuverta
Bas ter Weel	Algemeen directeur SEO Economisch Onderzoek, hoogleraar economie UvA
Bea Meijer	Innovatiemanager Soma College (expertsessie)
Brian Verweij	Plaatsvervangend programmamanager arbeidsmarktinfrastructuur, ministerie van SZW
Bryan Haak	Student Juridisch medewerker/Juridisch ondersteuner, studentenorgaan Drenthe College
Ciska Hiemstra	Adviseur Regioteam Arbeidsmarkt Zorg & Welzijn, ministerie van VWS
Cyrille van Bragt	Lid College van Bestuur Yuverta
Didier Fouarge	Directeur Research Centre for Education and the Labour Market (ROA), hoogleraar Dynamics of skills allocation Maastricht University
Elly de Bruijn	Lector Beroepsonderwijs Hogeschool Utrecht
Erna van Ophem	Docent Economie Horizon College (expertsessie)
Esther Leeftink	Directeur Onderwijs & Kwaliteit Zadkine
Frank Segers	Projectleider Toezicht Nederlandse Arbeidsinspectie
Fred Paling	Voorzitter CMMBO
Gerrit van der Veen	Regionaal beleidsadviseur UWV, Arbeidsmarktregio Groningen & Noord-Drenthe
Gertrud van Erp	Beleidssecretaris Onderwijs en Bedrijfsleven, VNO-NCW/MKB-Nederland

Gita Perdon	Manager Beleid en Sectorondersteuning SBB
Hannie Vlug	Directievoorzitter SBB
Hans Everhardt	Bestuursadviseur ROC Noorderpoort (expertsessie)
Hans Schuit	Partner Regionale Samenwerking Onderwijs BMC
Harry Grimmuis	Raad van Toezicht ROC Rivier
Harry van der Molen	Directeur Marketing, Communicatie en Public Affairs Firda
Helma van der Hoorn	Voorzitter College van Bestuur VONK
Henri Bussink	Onderzoeker Onderwijs- en arbeidsmarktvoorstukken SEO Economisch Onderzoek
Inge Thuys	Directeur Onderwijs & Examinering Yuverta
Jan Dijkhuis	Projectleider praktijkleren Werk in Zicht, Arbeidsmarktregio Groningen & Noord-Drenthe
Jeanette Oostijen	Voorzitter College van Bestuur VISTA college
Jeannine de Jong	Docent Verpleegkunde Curio College (expertsessie)
Jelmer Becker	Student Bouwkunde, voorzitter JOB mbo 2022-2023 (expertsessie)
Jessie Bakens	Onderzoeker Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)
Jessie Wagemakers	Adviseur Arbeidsmarkt Zorg & Welzijn, ministerie van VWS
Joany Krijt	Voorzitter College van Bestuur MBO Utrecht
Johan van der Lee	Beleidsmedewerker Bekostiging en bedrijfsvoering MBO Raad
John Schobben	Practor 'Innovatiesucces in het mbo' en bestuursadviseur ROC De Leijgraaf (expertsessie)
Jolien van den Houten	Lid Raad van Toezicht Vista College
Jorrit Landman	Student Technicus Mechatronica Engineer Deltion College
José Bosma	Manager Werkgeverszaken, bekostiging en bedrijfsvoering MBO Raad
Karin Pullen	Voorzitter College van Bestuur Zone College (expertsessie)
Marc van der Meer	Bijzonder hoogleraar onderwijsarbeidsmarkt en onafhankelijk adviseur mbo-sector, Tilburg University

Marcel Haverkamp	Adviseur Regioteam Arbeidsmarkt Zorg & Welzijn, ministerie van VWS
Marinka Kuijpers	Bijzonder hoogleraar leeromgeving en -loopbanen
Marjolein ten Hoonte	Directeur arbeidsmarkt en MVO Randstad
Meline Somers	Onderzoeker Research Centre for Education and the Labour Market (ROA)
Mirjam Koster	Bestuurslid MBO Raad en voorzitter College van Bestuur Graafschap College
Nicky Schmeits	Strategisch adviseur Gilde Opleidingen
Nicole Pietersen	Programmaleider aanpak jeugdwerkloosheid, ministerie van SZW
Nora Streep	Raad van Toezicht ROC Rivier
Oege de Jong	Bestuurslid MBO Raad en lid College van Bestuur mboRijnland
Olaf van Vliet	Hoogleraar economie Universiteit Leiden
Paul Oomens	Bestuurslid MBO Raad en voorzitter College van Bestuur Hout- en Meubileringscollege
Peter Killestijn	Gedelegeerd opdrachtgever Aansluiting Onderwijs Arbeidsmarkt Werk in Zicht, Arbeidsmarktregio Groningen & Noord-Drenthe
Peter Thuis	Voorzitter College van Bestuur Gilde Opleidingen
Pieter Baay	Praktijkinnovatie in het mbo Onderwijs124 (expertsessie)
Rachel Eijzenbach	Programmamanager Goed Werkgeverschap Nederlandse Arbeidsinspectie
Régine van Lieshout	Programmadirecteur LLO Summa & Bedrijf, Arbeidsmarktregio Zuidoost-Brabant
Remco Meijerink	Voorzitter College van Bestuur Firda
Rob Hoogstraaten	Voorzitter CvB Grafisch Lyceum Rotterdam (expertsessie)
Rob Schuur	Oud-bestuurder ROC Noorderpoort (expertsessie)
Rob Witjes	Hoofd Arbeidsmarktinformatie en -advies UWV
Ronald Dekker	Arbeidseconoom TNO (expertsessie)
Silvester Koehoorn	Directeur regio Assen en Directeur LLO Drenthe College, Arbeidsmarktregio Groningen & Noord-Drenthe
Sofyan Mbarki	Wethouder MBO en toeleiding arbeidsmarkt gemeente Amsterdam

WERKBEZOEKEN

Alfa-college – Groningen

Firda – Heerenveen en Leeuwarden

ROC van Amsterdam – Hilversum

Scalda College – Middelburg en Vlissingen

Aanleiding

Met circa 60 procent van het totaal aan studenten is het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) een belangrijke sector in het vervolgonderwijs. De opdracht aan mbo is omvangrijk en is gericht op kwalificatie, socialisatie en doorstroom. Uitdagingen die zich hierbij voordoen zijn onder andere de ontwikkelingen in de onderwijskwaliteit (1), krimp (2), de verschillen in doorstroom en arbeidsmarktrelevantie (3), het diplomarendement (4) regionalisering (5) en leven lang ontwikkelen (6).

Het huidige mbo kent een grote verscheidenheid aan opleidingen. Die opleidingen leiden op voor beroepen op verschillende niveaus. Het mbo leidt, via twee leerwegen, op voor de arbeidsmarkt (jongeren én werkenden), biedt algemeen volwassenenonderwijs aan en opleidingen voor nieuwkomers en voor werkenden. Het gaat dus om zowel initieel onderwijs als om post-initieel onderwijs via om- en bijscholing voor de veranderende arbeidsmarkt (LLO). Daar komt bij dat de mbo-4 opleidingen ook gericht zijn op mogelijke doorstroom naar het hbo. Het onderwijs wordt gevolgd door een diverse doelgroep: studenten zijn tussen de 15 en ca. 60 jaar.

1. *Onderwijskwaliteit kan verder verbeterd worden*

- Nog ongeveer 1 op de 5 bekostigde mbo-besturen krijgt geen voldoende van de Inspectie van het Onderwijs op het gebied van kwaliteitszorg. Hoewel de kwaliteitsborging van examinering door examencommissies de afgelopen jaren sterk is verbeterd is hier ook nog ruimte voor verdere kwaliteitsverhoging (Staat van het Onderwijs, 2021).
- De basisvaardigheden (taal, rekenen, burgerschap en digitale geletterdheid) van Nederlandse jongeren staan onder druk, zo blijkt onder andere uit internationale onderzoeken. Voor het mbo geldt dat een derde van de MBO-instellingen aangeeft beperkt zicht te hebben op deze basisvaardigheden.
- Slechts 37 procent van de mbo-studenten voelt zich uitgedaagd (t.o.v. van 51% voor het hbo).
- De kwaliteit van het onderwijs en het opleidingsaanbod kan verder onder druk komen te staan door de flinke daling van het aantal (initiële) mbo-studenten, vanwege onder andere de demografische krimp en havo-isering, soms oplopend tot tientallen procenten.

2. *Met name bij de agrarische opleidingen is krimp voorzien*

In ROC's neemt de instroom naar verwachting met 5 procent af en bij de vakinstellingen met 4 procent. De krimp is het sterkste bij de AOC's. Daar zal de instroom de komende 5 jaar naar verwachting met ongeveer 20 procent dalen. Dit is ook relevant in het kader van (huidige en verwachte) tekorten op de arbeidsmarkt, maatschappelijke uitdagingen als de energietransitie, hervorming van de woningmarkt en de toenemende vraag naar zorg. Vanuit een economisch perspectief is het van belang dat iedereen meedoet. Het mbo levert een belangrijke bijdrage aan de arbeidsmarkt en belangrijk is dit zo in te vullen dat het mbo bijdraagt aan het oplossen van problemen op de arbeidsmarkt.

3. *Er zijn grote verschillen in doorstroom en arbeidsmarktrelevantie van opleidingen*

In het mbo wordt een grote verscheidenheid aan opleidingen aangeboden. Daarbij zijn er behoorlijke verschillen in de mate waarop opleidingen aansluiten bij de vraag van de (regionale) arbeidsmarkt. Die aansluiting is bovendien deels conjunctuur bepaald. Er zijn opleidingen met een lagere arbeidsmarktrelevantie (in bijvoorbeeld het economisch

domein) maar waarbij een groot deel van de studenten doorstroomt naar het hoger onderwijs. Deze routes hebben vaak een emancipatoire functie: studenten stellen een beroepskeuze uit en kiezen brede opleidingen zodat zij langer de tijd hebben zich persoonlijk te ontwikkelen.

4. Ongediplomeerde uitstroom neemt toe en voor sommige afgestudeerden is het moeilijk om een baan te vinden

Het diplomarendement ligt met ruim 80 procent hoog voor mbo3- en mbo4-opleidingen, maar slechts tussen de 53 procent en 62 procent van de studenten verlaat de entree- en mbo2-opleiding met een diploma. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de entreeopleiding open staat voor studenten die het niet eerder is gelukt een diploma in het voortgezet onderwijs te halen. Ook de studentenpopulatie in de mbo2- opleidingen verandert. Door opstroom binnen het voortgezet onderwijs neemt het aantal leerlingen met een vmbo-basis diploma af. Dus hoewel het een moeilijke groep is om op te leiden naar een startkwalificatie is het nodig om er alles aan te doen om hen in staat te stellen ook een startkwalificatie te laten halen. Een kwart van de uitstromende studenten verlaat het onderwijs zonder startkwalificatie. Ook zien we dat studenten met een entreeopleiding onvoldoende aansluiting hebben op de arbeidsmarkt (35 procent heeft een jaar na uitstroom nog geen baan).

5. De balans tussen mbo-opleidingen dichtbij en voldoende kwaliteit en instroom is soms lastig

In het licht van de krimpproblematiek heeft het kabinet in het Coalitieakkoord de ambitie uitgesproken om een zo groot mogelijk aanbod van mbo-opleidingen dichtbij huis te houden. Om zowel voor jongeren, die soms nog maar 15 of 16 jaar oud zijn, als voor het regionaal bedrijfsleven een rol als regionale opleider te kunnen vervullen is het van belang dat er gekeken wordt hoe we dit naar de toekomst toe vormgeven. Jonge mbo-studenten (en hun ouders) willen en kunnen (ook financieel) vaak niet ver reizen voor een mbo-opleiding. Tegelijkertijd zullen mogelijk keuzes gemaakt worden waarbij mbo-instellingen zich mogelijk moeten specialiseren om kwaliteit en instroom op peil te kunnen houden.

Met dit IBO willen we de krimpproblematiek, de aansluiting op de arbeidsmarkt en de daarmee samenhangende onderwijskwaliteit en ongediplomeerde uitstroom onder de loep nemen. Hierbij is het ook relevant om te kijken naar de financieringssystematiek, om zo de doelmatigheid en kwaliteit van het mbo (nu en in de toekomst) bij te kunnen sturen waar nodig.

Opdracht aan de werkgroep

Doel van het IBO is om in kaart te brengen hoe het mbo zo doelmatig en doeltreffend mogelijk georganiseerd kan worden met het oog op het aanbieden van voldoende en kwalitatief goede opleidingen en hiertoe concrete beleidsopties uit te werken, voor een toekomstbestendig mbo. Er wordt gekeken hoe de sturing op tenminste onderstaande vraagstukken van het mbo verbeterd kan worden. De geschetste ontwikkelingen vragen een heroverweging van de huidige uitgangspunten en financieringssystematiek van het mbo.

Om dit doel te bereiken, moeten in het IBO, op basis van wetenschappelijke inzichten en feiten, tenminste de volgende onderwerpen (en daarmee samenhangende subvragen) aan bod komen:

- **Krimp:**
 - Zijn instellingen voldoende uitgerust om de krimp op te vangen en wat kunnen we leren van andere onderwijssectoren?

- Waar wordt de krimp in het mbo door veroorzaakt?
- Hoe borgen we de emancipatoire functie van het mbo en de maatschappelijke waardering voor het mbo?
- **Onderwijskwaliteit:**
 - Wat het effect is van kleinere studentenaantallen op de onderwijskwaliteit, wanneer wordt het zo klein dat de borging van de kwaliteit in het geding komt?
 - Voor welke opleidingen is dit een groot risico?
 - Is het mogelijk om genoeg gekwalificeerde docenten te (blijven) vinden?
 - Hoe kunnen we de onderwijskwaliteit in het mbo verder verhogen en hoe zorgen we ervoor dat studenten meer worden uitgedaagd? En de studenten die het nodig hebben beter worden ondersteund.
 - Hoe krijgen we (landelijk en op instellingsniveau) beter zicht op de basisvaardigheden van studenten in het mbo en hoe kunnen we deze helpen verbeteren?
- **Uitstroom, startkwalificaties en aansluiting op de arbeidsmarkt:**
 - Hoe zorgen we ervoor dat meer studenten hun entree- of mbo2-opleiding succesvol afronden?
 - Hoe zorgen we er voor dat meer studenten het mbo met een diploma (minimaal een startkwalificatie) verlaten?
 - Hoe zorgen we voor een betere aansluiting op de arbeidsmarkt van studenten met een entree- en mbo2-opleiding?
 - Welk regionaal aanbod is gewenst?
 - Hoe zorgen we daarvoor dat het mbo responsief blijft op de vragen van de arbeidsmarkt? Hoeveel mbo'ers zijn er de komende vijf jaar naar inschatting nodig in de verschillende afstudeerrichtingen, ook in het licht van maatschappelijke ontwikkelingen als de energietransitie en toenemende behoefte aan zorgpersoneel?
 - Is het nodig om mbo-studenten in opleidingskeuze te sturen met betrekking tot de aansluiting op de arbeidsmarkt, en zo ja hoe?
 - Hoe accommoderen we studenten uit de entreeopleiding en mbo2-opleidingen om ook na diplomering te blijven leren?
- Hierbij moet ook gekeken worden naar de **financieringssystematiek** van het mbo. Hierbij zijn tenminste de volgende deelvragen van belang:
 - Hoe doelmatig is de huidige financieringssystematiek en hoe kan dit verbeterd worden?
 - Welke prikkels en voor- en nadelen heeft de huidige financieringssystematiek en wat kunnen we leren van andere onderwijssectoren?
 - Komt de bekostiging binnen het mbo op de juiste plek terecht? Hoe kunnen we het rendement van de uitgaven verhogen?
 - Ondersteunt de financiering de instellingen om in te spelen op de huidige trends naar een succesvol mbo in de toekomst (o.a. krimpproblematiek, verschuivende arbeidsmarktbehoefte, regionale samenwerking)?

Grondslag

De totale begroting voor mbo bedraagt in 2022 5,6 miljard euro. Het IBO zal concrete beleidsopties in kaart brengen. De beleidsopties zijn in de regel budgetneutraal. Er wordt in dit IBO tenminste één besparingsvariant (-10 tot -20%) uitgewerkt en één intensiveringsvariant, waarbij het principe van 'comply or explain' geldt.

Organisatie van het onderzoek

De werkgroep bestaat uit leden van AZ, OCW, FIN, VWS, SZW en EZK. CPB en SCP worden verzocht deel te nemen. De werkgroep staat onder leiding van een onafhankelijk voorzitter. De voorzitter wordt ondersteund door secretarissen van de ministeries van FIN en OCW. Daarnaast zullen medeoverheden actief worden betrokken bij het traject en andere experts regelmatig worden geraadpleegd. Het onderzoek start uiterlijk in oktober. De werkgroep rondt haar eindrapport uiterlijk juni 2023 af.

Samenstelling werkgroep

NAAM	FUNCTIE	ORGANISATIE
Monique Vogelzang	Voorzitter	Ministerie van Justitie en Veiligheid
Mirjam Bakker	Secretaris	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Nicolas Muñoz Balvi	Secretaris	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Egbert Jansen	Secretaris	Ministerie van Financiën
Renée van der Ploeg	Secretaris	Ministerie van Financiën
Wouter van de Sande	Werkgroeplid	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Lieke Franken	Werkgroeplid	Ministerie van Financiën
Joost Baeten	Werkgroeplid	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Thijs van Reekum	Werkgroeplid	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Albert van der Horst	Werkgroeplid	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Erwin van Dam	Werkgroeplid	Ministerie van Algemene Zaken
Malika Ait Mallouk	Werkgroeplid tot en met juni 2023	Inspectie van het Onderwijs
Judith Verbeek	Werkgroeplid vanaf juli 2023	Inspectie van het Onderwijs
Paul Verstraten	Werkgroeplid	Centraal Planbureau
Ilanah Schriki	Werkgroeplid	Centraal Bureau voor de Statistiek

